HONORÉ DE BALZAC

SUYU BULANDIRAN KIZ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: YAŞAR AVUNÇ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

SUYU BULANDIRAN KIZ

HONORÉ DE BALZAC

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:

YAŞAR AVUNÇ

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

özgün adı
LA RABOUILLEUSE
fransızca aslından çeviren
YAŞAR AVUNÇ

editör
ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen
BİROL BAYRAM
düzelti
ALEV ÖZGÜNER
grafik tasarım ve uygulama

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1741

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Mösyö Charles Nodier'ye,

Fransız Akademisi Üyesi ve Arsenal Kitaplığı Müdürü

İşte, sevgili Nodier, aile içi gizli oturumlar sayesinde yasaların elinden kurtulmuş olaylarla dolu, ama içinde çok sık da rastlantı diye adlandırılan Tanrı'nın parmağının insanların adaletinin yerine geçtiği ve ahlakın, şakacı birinin söyleyebileceği gibi, yine de öğretici ve ilginç olduğu bir yapıt. Bence bu yapıttan hem Aile hem de Analık için büyük dersler çıkıyor. Babalık gücünün azalmasının yol açtığı sonuçların farkına belki çok geç varıyoruz. Eskiden ancak babanın ölümüyle ortadan kalkan bu güç, aile içi davaların görüldüğü tek mahkemeyi oluşturuyor, önemli durumlarda krallık bu mahkemenin kararlarının uygulanmasını sağlamak için araya giriyordu. Anne her ne kadar sevecen ve iyi yürekli olsa da bu ataerkil krallığın yerini tutamaz, tıpkı genellikle Kadın'ın tahta çıkmış bir Kral'ın yerini tutamaması gibi; ama burada bir istisna gerçekleşirse, bundan korkunç bir varlık doğar. Belki, bozulmaz bir evliliğin Avrupa toplumları için ne kadar gerekli olduğunu, kadının zayıflığının yol açtığı felaketlerin neler olduklarını, frenlenmediği zaman kişisel çıkarın ne gibi tehlikeler içerdiğini bu tablodan daha iyi gösteren başka bir tablo çizmedim. Dilerim, yalnızca paranın gücüne dayanan bir toplum, başarıyı, başvurduğu bütün yolları bağışlayarak yücelten bir sistemin kombinezonları üzerinde adaletin güçsüzlüğünü görerek titresin! Kitleleri din duygusuyla ve laik bir üniversite eğitiminden başka bir eğitimle arılaştırmak için, hemen Katolikliğe başvursun! Özel yaşamlarında savaş alanlarında davranır gibi davranmak cesaretini gösteren kimi insanların savaşa ilişkin gereklerinin ne kadar ahlak bozukluğuna yol açtığını burada bana belirtme olanağı verecek kadar iyi karakterler, yüce ve soylu bağlılıklar Askerlik Yaşamından Sahneler'de göze çarpacaktır. Siz zamanımıza öngörülü bir bakışla baktınız,

bu bakışınızın felsefesi o zarif sayfalarınızda yer alan birçok acı düşüncede belli oluyor. Ülkemizin zihninde farklı dört politik sistemin yol açtığı hasarları herkesten daha iyi gördünüz. Bu yüzden bu romanı daha yetkili bir otoritenin koruması altında bırakamam. Belki adınız bu yapıtı ona elbette yapılacak suçlamalara karşı savunacaktır: Cerrah en taze yaralarından neşterini çekerken sesi çıkmayan hasta nerede? Bu Sahne'yi size ithaf etmenin zevkine, burada en içten hayranlarınızdan biri olduğunu söyleyen kişi için iyilikseverliğinizi açıklamanın verdiği gurur ekleniyor.

De Balzac

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİ ERKEK KARDEŞ

I

Descoings'ler ile Rouget'ler

1792'de Issoudun kenti burjuva sınıfının Rouget adında çok kötü ün salmış bir doktoru vardı. Kimi yürekli kişilerin söylediklerine göre, adam karısını, kentin en güzel kadını olsa da, epey mutsuz kılıyordu. Belki kadın biraz budalaydı. Dostların bezdirici soruşturmalarına, ilgisizlerin dedikodularına, kıskananların çekiştirmelerine karşın, bu çiftin ev içi gizi pek çözülemedi. Doktor Rouget, kolayca belalı denilecek adamlardan biriydi. Bu yüzden ömrü boyunca hakkında kimse ağzını açmadı, kendisine güler yüz gösterildi. Kızken hayli sıska olan (bunun doktorun onunla evlenmesinin bir nedeni olduğu söyleniyordu) Descoings ailesinden bu kadının önce bir erkek, on yıl sonra da beklenmedik biçimde bir kız çocuğu oldu. Baba doktordu, ama onun bu kızın geleceğini hiç beklemediği söyleniyordu. Geç gelen kızın adı Agathe'dı. Bu küçük olaylar o denli basit, o denli sıradandır ki, bir tarihçinin bunları bir anlatının başına koymasını hiçbir şey haklı gösteremez; ama bilinmemiş olsalar da, Doktor Rouget karakterinde biri bir canavar, kötü bir baba olarak değerlendirilirdi; oysa o birçok insanın, "Bir erkek karakter sahibi olmalıdır!" gibi korkunç bir belit olarak içinde taşıdığı kötü eğilime tam bir saflıkla boyun eğiyordu. Bu erkekçe söz birçok kadının yıkımına neden oldu. Doktorun kayınpederi ve kayınvalidesi Descoings'ler yün ticaretinde komisyonculuk yapıyor, mal sahipleri adına Le Berry'nin "Altın Post"[1] değerindeki altın yapağılarını satıyor ya da bu işle uğraşan tüccarlar adına bu yapağıları satın alarak aynı zamanda iki taraftan komisyon sağlıyorlardı. Bu iş sayesinde zengin, ama cimri de oldular: Birçok insanın yaşamında ahlak anlayışı böyledir. Madam Rouget'nin küçük kardeşi, oğul Descoings, Issoudun'ü sevmedi; Paris'e zengin olmaya gitti ve orada Saint-Honoré Sokağı'nda bir bakkal dükkânı açtı, bu da mahvına neden

oldu. Ama ne bekliyorsunuz? Bakkal, sanatçıları işlerinden uzaklaştıran o tiksinme gücüne eşit bir güçle işine çekilir. Çeşitli yetenekleri oluşturan toplumsal güçler yeterince incelenmemiştir. Oğulların Mısırlılarda olduğu gibi ille de baba mesleğini seçmedikleri durumda, bir insanın fırıncı değil de kırtasiyeci olmasını neyin belirlediğini öğrenmek ilginç olurdu. Oğul Descoings'da aşk yeteneğe yardım etmişti. Kendi kendine: "Ben de bakkal olacağım!" demiş, ama sonradan devralacağı dükkânda çılgınca âşık olduğu kadın patronunun, o çok güzel insanın karşısında içinden başka şey geçirmişti. Sabırdan ve annesiyle babasının gönderdikleri az miktarda paradan başka yardım almadan, selefi Bixiou efendinin dul eşiyle evlendi. 1792'de Descoings'ler iyi iş yapan insanlar olarak kabul ediliyorlardı. Yaşlı Descoings'ler de o dönemde hâlâ hayattaydı. Yün işini bırakıp paralarını milli emlak satın almakta kullandılar: Bu da bir başka "Altın Post" idi! Yakında karısının ölümüne ağlamak zorunda kalacağından emin olan damatları kızını Paris'e, hem bu başkenti görmesi için, hem de kurnazca bir düşünceyle kayınbiraderinin yanına gönderdi. Genç Descoings'lerin çocukları yoktu. Kocasından on iki yaş büyük olan Madam Descoings çok sağlıklı, ama bağbozumundan sonra yağlanan bir ardıçkuşu kadar şişmandı; kurnaz Rouget'nin de, Madam ve Mösyö Descoings'in, peri masallarının sonundaki o iyimser sözün tersine, her zaman mutlu olacaklarını, ama çocukları olmayacağını kestirecek kadar tıp bilgisi vardı. Bu çift Agathe'a büyük bir ilgi duyabilirdi. Oysa Doktor Rouget kızını mirasından yoksun bırakmak istiyor, onun çevresini değiştirerek amacına ulaşacağını umuyordu. O zaman Issoudun'ün en güzel kızı olan bu genç insan ne babasına, ne de anasına benziyordu. Dünyaya gelişi, Doktor Rouget ile yakın dostu, kısa bir süre önce Issoudun'den ayrılmış olan eski kaymakam[2] Mösyö Lousteau arasında bitmeyen bir dargınlık konusu olmuştu. Bir aile doğup büyüdüğü yeri bırakıp giderse, Issoudun gibi

çekici bir yerin yerli halkının bu kadar aşırı bir davranışın nedenlerini araştırmaya hakkı vardır. Kimi esprili kişilerin söylediğine göre, kinci bir adam olan Mösyö Rouget, "Lousteau benim ellerimde ölecek!" diye haykırmıştı. Bir doktorun ağzından çıkan bu söz bir top güllesi kadar etkiliydi. Ulusal Meclis söz konusu kaymakamlıkları kaldırdığında, Lousteau Issoudun'den ayrılıp bir daha oraya dönmedi. Bu ailenin ayrılışından başlayarak, Madam Rouget bütün vaktini eski kaymakamın öz kız kardeşi Madam Hochon'un yanında geçirdi. Madam Hochon, kızının vaftiz annesi ve dertlerini açtığı tek kişiydi; dolayısıyla Issoudun kenti bu güzel Madam Rouget hakkında az da olsa ne öğrendiyse, bunları ancak doktorun ölümünden sonra bu iyi yürekli kadından öğrendi. Kocası ona Agathe'ı Paris'e göndermekten söz ettiğinde, Madam Rouget'nin ilk sözü şu oldu: "Kızımı bir daha göremeyeceğim!"

— Ne yazık ki haklı çıktı, diyordu o zaman bu saygıdeğer Madam Hochon.

Zavallı anne daha sonra bir ayva gibi sarardı ve durumu Rouget'nin onu yavaş yavaş öldürdüğünü ileri sürenlerin söylediklerini yalanlamadı. O koca budala oğlunun davranışları, haksız olarak suçlanan bu anneyi daha mutsuz kılıyor olmalıydı. Pek az ölçülü olan, belki de babası tarafından yüreklendirilen, tam bir budala denecek bu çocuk, bir oğulun annesine göstermesi gereken ne ilgiyi, ne de saygıyı gösteriyordu. Jean-Jacques Rouget babasına benziyordu ama olumsuz olarak; zaten doktor da ne ahlaksal, ne fiziksel açıdan matah sayılırdı.

Güzel Agathe Rouget'nin gelişi dayısı Descoings'e hiç uğur getirmedi. Bir hafta ya da daha çok on gün içinde (Cumhuriyet ilan edilmişti) adam Robespierre'in Fouquier-Tinville'e bir sözü üzerine hapse atıldı. Kıtlığın yapay olduğuna inanmakla bir ihtiyatsızlık yapan Descoings (fikirlerin serbest olduğunu düşünüyordu) bu düşüncesini

kadın ve erkek müşterilerinin birçoğuna, onlara yardım için bildirerek bir budalalık da yaptı. Robespierre'in evinde kaldığı marangozun karısı olan ve bu büyük yurttaşın ev işlerini gören yurttaş Duplay, ne yazık ki bu Le Berry'li Descoings'in dükkânını müşteri olarak onurlandırıyordu. Bu yurttaş bakkalın inancını I. Maximilien'e karşı hakaret olarak gördü. Daha önce zaten Descoings çiftinin davranışlarını pek beğenmeyen Jacobin'ler kulübünün bu ünlü örgücü kadını, kadın yurttaş Descoings'in güzelliğine bir tür aristokrasi gözüyle bakıyordu. Descoings'lerin sözlerini o iyi yürekli, yumuşak huylu efendisine abartarak yineledi... Bakkal istifçilik gibi bayağı bir suçlama ile tutuklandı. Kocası içeriye atılınca, karısı onun salıverilmesi için çabaladı, ama girişimleri o kadar beceriksizceydi ki, onu bu yazgının sorumlusu zorbalar ile konuşurken dinleyen bir gözlemci olsa, kocasından açıkça kurtulmak istediğini sanabilirdi. Madam Descoings, İçişleri Bakanı Roland'ın sekreterlerinden birini, bu bakandan sonra gelen bütün bakanların da sağ kolu Bridau'yu tanıyordu. Bakkalı kurtarması için Bridau'yu devreye soktu. Çıkar gütmemenin erdemli kurbanlarından biri olan bu çok dürüst büro şefi Descoings'in yazgısını elinde tutan kişileri yoldan çıkarmaktan bayağı sakındı: Onları aydınlatmayı denedi. O zamanın insanlarını aydınlatmak onlardan Bourbon'ları geri getirmeyi rica etmekle birdi. Robespierre'e karşı savaşan Girondin'lerin partisinden bu bakan, Bridau'ya, "Sen niye araya giriyorsun?" dedi. Bridau, Madam Descoings'e soğukkanlılığını korumasını akıllıca salık verdi, ama o, Robespierre'in temizlikçi kadınının saygısını kazanmak yerine, bu muhbir kadına ateş püskürdü. Bir Konvansiyon üyesini görmeye gitti, adam zaten kendisi için korkudan titriyordu, ona, "Bu konuda Robespierre'le konuşacağım" dedi. Güzel bakkal kadın bu söz üzerine yatıştı, ama bu koruyucu doğal olarak çok derin bir sessizliğe gömüldü. Yurttaş Duplay'ye birkaç kelle şeker, birkaç şişe kaliteli likör verilse, bunlar Descoings'i kurtarırdı. Bu küçük olay devrim

sırasında bir insanın esenliği için namuslu kişiler kadar namussuz kişiler kullanmasının da tehlikeli olduğunu kanıtlıyor. İnsan kendisinden başkasına güvenmemeli. Descoings öldü ama, en azından André de Chénier[3] ile birlikte giyotine gitmenin onuruna erişti. Kuşkusuz orada Bakkallık'la Şiir ilk kez kucaklaştılar, çünkü o zaman gizli ilişkileri olmuştu, bu ilişkiler her zaman da gizli kalacaktır. Descoings'in ölümü André de Chénier'nin ölümünden daha çok heyecan uyandırdı. Fransa'nın Chénier'nin ölümüyle Descoings'in ölümüne kıyasla daha çok şey kaybettiğini kabul etmesi için otuz yıl geçmesi gerekti. Robespierre'in ölçülü davranışının şu yararı oldu: Gözü korkmuş olan bakkallar 1830'a kadar artık politikaya karışmadılar. Descoings'in dükkânı Robespierre'in oturduğu eve çok yakındı. Descoings'den sonraki bakkalın işleri burada hiç iyi gitmedi. Ünlü ıtriyatçı César Birotteau buraya yerleşti. Ama sanki giyotin felaketin anlaşılmaz bir biçimde buraya bulaşmasına yol açmış gibi Sultanların Çifte Kremi ve Bağırsak Gazlarını Giderici Su gibi ürünleri icat etmiş olan bu adam iflas etti. Bu sorunun çözümü Gizli Bilimleri ilgilendirir.

Büro şefi o bahtsız Descoings'in karısına yaptığı birkaç ziyaret sırasında Agathe Rouget'nin dingin, soğuk, saf güzelliği karşısında şaşırdı. Ölen ikinci eşinin işini sürdüremeyecek kadar acı içinde olan kadını avutmaya geldi ve bu güzel kızla on gün içinde, babasının gecikmeden gelişinden sonra evlendi. Karısı Descoings'lerin tek mirasçısı olacağı için, işlerin umduğundan daha iyi geliştiğini görüp mutlu olan doktor koşa koşa Paris'e gitti, ama amacı Agathe'ın düğününde hazır bulunmaktan çok, evlenme sözleşmesini istediği gibi düzenletmekti. Yurttaş Bridau'nun çıkar gütmemesi ve çok büyük aşkı doktorun kalleşliğine meydanı tümüyle boş bıraktı; adam bu öykünün devamında görüleceği gibi, damadının düşüncesizliğinden yararlandı. Madam Rouget, daha doğrusu doktor, iki yıl ara ile ölen baba

ve anne, Mösyö ve Madam Descoings'in bütün mülkünün, taşınır ve taşınmaz mallarının mirasına kondu. Sonra Rouget karısının hakkından geldi, kadın 1799 yılının başında öldü. Doktor bağlara sahip oldu, çiftlikler ve demir fabrikaları satın aldı, yün de sattı! Sevgili oğlu hiçbir şey yapmayı bilmiyordu; ama doktor sevgili oğlunu mal sahibi olmaya hazırlıyordu, zenginlikte ve budalalıkta gelişme göstermesi için onu serbest bıraktı; bu çocuğun kendisini serbestçe yaşamaya ve ölüme bırakarak, en bilgin kişiler kadar bu işi becereceğinden emindi. 1799'da Issoudun'ün hesabı kuvvetli kişileri Rouget babanın şimdiden otuz bin altın liralık rantı olduğunu söylüyorlardı. Doktor, karısının ölümünden sonra hep sefih bir yaşam sürdü. Ama sanki bu yaşamı da düzene soktu, evinin dört duvarıyla sınırladı. Çok kişilik sahibi olan bu doktor 1805'te öldü. Issoudun burjuvazisinin onun hakkında ne kadar konuştuğunu ve o korkunç özel yaşamı ile ilgili ne kadar söylenti dolaştığını Tanrı bilir. Babasının, budalalığını kabul ederek sertlikle sözünü dinlettiği Jean-Jacques Rouget ciddi nedenlerle bekâr kaldı, bunun açıklaması bu öykünün önemli bir bölümünü oluşturuyor. Bekâr kalışına kısmen doktorun hatası yol açtı, bu da ileride görülecektir.

Şimdi kendi kızı gibi görmediği, ama elbette yasal olarak kendisinin olan bir kızdan bir babanın aldığı öcün sonuçlarını incelemek gerekiyor. Issoudun'de hiç kimse kuşak sorununu bilimin içinde kaybolduğu bir uçurum durumuna getiren tuhaf olaylardan birini fark etmemişti. Agathe Doktor Rouget'nin annesine benziyordu. Sıradan bir görüşe göre, nasıl damla hastalığı bir kuşağı atlayıp büyükbabadan toruna geçerse, benzerliklerin de damla hastalığı gibi davrandıkları ender görülen bir şey değildir.

Oysa annesine benzeyen Agathe'ın çocuklarından büyüğü, büyükbabası Doktor Rouget'nin bütün tinsel yanını aldı. Bu diğer sorunun çözümünü mikroskopla görülebilen

hayvancıkların adlarını içeren güzel bir dizinle birlikte yirminci yüzyıla bırakalım, böylece yeğenlerimiz "Bilginler Topluluğu"muzun bu gizemli konu üzerinde daha önce yazdıkları kadar saçma sapan şeyler yazacaklardır.

II

Bridau Ailesi

Agathe Rouget, efendimizin annesi Meryem gibi, evlendikten sonra da hep kızoğlankız kalmaya yazgılı yüzlerden biri olarak halkın hayranlığına sığınıyordu. Hâlâ Bridau'nun atölyesinde bulunan portresinde kusursuz, yuvarlak bir yüz, sarı saçlarına karşın, bozulmamış ve çilsiz, beyaz bir ten görülmektedir. Birçok sanatçı bu pak alnı, bu zarif ağzı, bu narin burnu, güzel kulakları, uzun kirpikleri ve son derecede sevecen, koyu mavi gözleri, kısacası dinginlik yüklü bu yüzü görüp bugün büyük ressamımıza şöyle sorar: "Acaba bu, Raffaello'ya ait bir tablodaki bir başın kopyası mı?" Bu genç kızla evlenmekle, hiçbir zaman bir erkek, o büro şefinden daha çok etkilenemezdi. Agathe taşrada yetişmiş ve annesinden hiç ayrılmamış ideal bir ev kadını oldu. Sofu değildi ama dindardı, Kilise'nin kadınlara verdiği eğitimden başka eğitimi de yoktu. Basit anlamda kusursuz bir eş oldu, ama yaşam konusundaki bilgisizliği de birçok felakete yol açtı. Ünlü bir Romalı kadının şu mezar taşı yazısı böyle arı, sade ve dingin bir yaşamı çok güzel bir şekilde belirtiyor: "Halı dokudu ve evinden hiç çıkmadı." Konsüllük döneminden başlayarak, Bridau, Napoléon'a fanatikçe bağlandı, Napoléon da onu 1804'te, Rouget'nin ölümünden bir yıl önce bölüm şefi yaptı. On iki bin frank gibi bol bir aylık ve hatırı sayılır ikramiyeler alan Bridau, Issoudun'de yapılan ve Agathe'ın hiçbir şey almadığı satışın utanç verici sonuçlarına hiç aldırış etmedi. Ölümünden altı ay önce Rouget baba mülkünün bir bölümünü oğluna satmıştı, gerisi ise hem hibe hem de miras olarak Jean-Jacques'a bırakıldı. Evlilik sözleşmesine göre Agathe'a bırakılan yüz bin franklık bir avans, annesi ile babasından kalacak mirastaki payını gösteriyordu. İmparator'a tapan Bridau, efendisine körü körüne bağlı biri olarak, Fransa'da her şeyi yıkılmış bulup, her şeyi düzenlemek isteyen bu modern yarı tanrının güçlü

görüşlerine hizmet etti, bölüm şefi hiçbir zaman "yeter" demiyordu. Projeler, bildiriler, raporlar, incelemeler; İmparator'a yardım etmekten o kadar mutluluk duyuyordu ki, en ağır yükleri kabul etti; onu insan olarak seviyor, ona hükümdar olarak tapıyor ve onun eylemleri, projeleri ile ilgili en ufak bir eleştiriye dayanamıyordu. Bölüm şefi 1804'ten 1808'e kadar Voltaire Rıhtımı'nda, bakanlığından ve Tuileries Sarayı'ndan iki adım ötede, büyük ve güzel bir dairede oturdu. Bir kadın aşçı ve bir erkek oda hizmetçisi Madam Bridau'nun görkemli döneminde evin bütün hizmetini gören kişilerdi. Her zaman herkesten önce kalkan Agathe aşçı ile birlikte pazara gidiyordu. Oda hizmetçisi evi temizlediği sırada, o öğle yemeği hazırlıklarını denetliyordu. Bridau bakanlığa her zaman ancak saat on bire doğru gidiyordu. Evlilikleri süresince karısı ona nefis bir öğle yemeği hazırlamaktan hep aynı zevki duydu, bu Bridau'nun zevkle yediği tek yemekti. Her mevsimde, kocası evden çıktığında, hava nasıl olursa olsun, Agathe onun bakanlığa gidişini pencereden seyrediyor ve o ancak Bac Sokağı'nı döndüğünde başını içeriye çekiyordu. O zaman sofrayı kendisi topluyor, evin içine göz atıyor, sonra giyiniyor, çocuklarla oynuyor, onları gezdiriyor ya da Bridau'nun dönüşünü bekleyerek ziyaretleri kabul ediyordu. Bölüm şefi eve getirdiği ivedi işlerini gözden geçirirken, Agathe onun çalışma odasında, masasının yanına oturuyor, bir heykel gibi sesini çıkarmadan onun çalışmasını seyrederken örgü örüyor, onun kadar uyanık kalıyor, ondan kısa bir süre önce yatıyordu. Kimi zaman çift, bakanlığın localarından tiyatro oyunları seyretmeye gidiyordu. Böyle günlerde, bir restoranda akşam yemeği yiyorlardı; restoranın görünümü, Madam Bridau'ya her zaman, Paris'i görmemiş olanlara tattırdığı büyük zevki tattırıyordu. İçişleri Bakanlığı'nda bir bölümü yöneten bölüm şefine verilen ve onun saygılı davranıp aynı şekilde iade ettiği törensel akşam yemeklerini çoğu zaman kabul etmek zorunda kalan Agathe, o dönemin tuvaletlerinin lüksüne boyun eğiyor, ama dönüşte bu

gösterişli zenginlikten sevinçle vazgeçip, evinde yeniden o taşralı sadeliğine kavuşuyordu. Haftada bir gün, perşembeleri, Bridau dostlarını evinde kabul ediyor, karnavalın son günü de büyük bir balo veriyordu. Bu birkaç söz, başına yalnızca şu üç önemli olay gelmiş olan bütün bir karı koca yaşamının öyküsünü anlatıyor: Üç yıl ara ile iki çocuğun dünyaya gelişi, 1808'de Bridau'nun İmparator ona kontluk unvanı vereceği, genel müdür ve danıştay üyesi atayacağı sırada aşırı düşünce ve çalışma sonucu ölümü. O sırada Napoléon kendini özellikle İçişleri Bakanlığı'nın işlerine verdi, Bridau'yu işe boğdu ve bu yılmaz bürokratın sonunda sağlığının bozulmasına neden oldu; Bridau'nun kendisinden hiçbir zaman herhangi bir şey istemediği Napoléon, onun ahlakı ve serveti hakkında bilgi edindi. Bu sadık adamın mevkiinden başka bir şeyi olmadığını öğrenince, yönetimini biraz daha yücelten, törel ve tinsel bakımdan güçlendiren, ahlakı bozulmaz kişilerden biri diye kabul etti; ona parlak ödüllerle sürpriz yapmak istedi. İmparator'un İspanya'ya gidişinden önce çok büyük bir işi bitirmek arzusu bu bölüm şefinin ölümüne neden oldu, adam bir iltihaplı ateşten öldü. Paris'e birkaç gün içinde 1809 seferini hazırlamak üzere dönen İmparator, bu kaybı öğrendiğinde, "Yerleri hiçbir zaman doldurulamayan insanlar vardır!" dedi. Askerlerine yaptığı o parlak hizmetlerden hiçbirinin gerektirmediği ölçüde kendisine gösterilen bağlılık karşısında şaşakalıp, onlar için Légion d'Honneur nişanı ihdas ettiği gibi, siviller için de esaslı bir ödül değerinde bir nişan ihdas etmeye karar verdi. Bridau'nun ölümünün üzerinde bıraktığı etki ona Réunion[4] nişanını ihdas etmeyi düşündürdü, ancak bu aristokratik nişanın sonunu getirecek zamanı olmadı; zaten anısı öylesine unutuldu ki, okurların çoğu bu geçici nişanın ambleminin ne olduğunu merak edecektir: Mavi bir şeritle taşınıyordu. İmparator bu nişana İspanya sarayının Altın Post nişanı ile Avusturya sarayının Altın Post nişanını birbirine karıştırmak düşüncesiyle

Réunion adını verdi. Bir Prusyalı diplomatın söylediği gibi, Tanrı bu saygısızlığı engellemeyi bildi. İmparator, Madam Bridau'nun durumu hakkında bilgi aldı. İki çocuktan her birine Lycée Impérial'de okumaları için tam burs verilmesini sağladı, onların bütün eğitim masraflarını has hazinesinden karşıladı, ayrıca Madam Bridau'ya, kuşkusuz iki oğlunun serveti ile ilgilenmeyi kendisi üstlenerek, dört bin franklık bir ödenek çıkardı. Evlendiği günden kocasının ölümüne kadar Madam Bridau'nun Issoudun ile hiç ilişkisi olmadı. Annesini kaybettiğinde ikinci çocuğunu doğurmak üzereydi. Kendisini pek sevmediğini bildiği babası öldüğünde, İmparator'un kutsanması için düzenlenen ayin söz konusuydu, taç giyme töreni de Bridau'ya o kadar iş yüklemişti ki, kocasını bırakmak istemedi. Kardeşi Jean-Jacques Rouget, Issoudun'den ayrılışından bu yana ona hiç yazmamıştı. Agathe, ailesi tarafından örtük olarak reddedilmesine üzülüp sonunda kendisini hiç düşünmeyenleri pek ender olarak düşünür oldu. Her yıl vaftiz annesi Madam Hochon'dan bir mektup alıyor, bu iyi yürekli, dindar kadının kendisine örtülü sözlerle verdiği öğütleri incelemeden, ona önemsiz, sıradan yanıtlar yazıyordu. Doktor Rouget'nin ölümünden bir süre önce, Madam Hochon vaftiz evladına, eğer Mösyö Hochon'a vekâletname göndermezse, babasından hiçbir şey alamayacağını yazdı. Agathe kardeşini üzmekten çekindi. Bridau, gerek yağmanın Le Berry kenti hukuku ve geleneğine uygun olduğunu anlamış, gerekse temiz ve dürüst bir insan olan karısının ruh yüceliğini ve çıkar konusundaki kayıtsızlığını paylaşmıştı; babanın kızını yasal miras hakkından yoksun bırakmasını sağlayan akitlere itiraz etmek için mevkiinden yararlanmasını salık veren noteri Roguin'i hiç dinlemek istemedi. Karı koca o zaman Issoudun'de yapılanı onayladı. Bununla birlikte Roguin, bu durumda bölüm şefine karısının tehlikeye sokulmuş çıkarlarını düşündürmüştü. Bu üstün adam, kendisi ölürse, Agathe'ın varlıksız kalacağını akıl etti. O zaman işlerinin durumunu inceletmek istedi, sonuçta 1793'ten 1805'e kadar

karısının ve kendisinin yaşlı Rouget'nin kızına vermiş olduğu elli bin frank nakdin otuz binini almak zorunda kaldıklarını öğrendi; kalan yirmi bin frankı Devlet Alacaklıları Listesi'ne kaydettirip hazine bonosuna yatırdı. O zaman fonlar yüzde kırk gelir getiriyordu, Agathe böylece devletten iki bin frank gelir elde etmiş oldu. Dolayısıyla Madam Bridau, bir dul olarak, altı bin franklık geliriyle rahat rahat yaşayabilirdi. Her zaman bir taşra kadını olan Agathe, Bridau'nun erkek hizmetçisine yol vermek, yalnızca kadın aşçıyı alıkoymak ve ev değiştirmek istedi; ancak ısrarla yengesi olduğunu söyleyen yakın dostu Madam Descoings mobilyalarını satıp evinden ayrılarak Agathe'la birlikte oturmaya geldi. Bridau'nun çalışma odası da onun yatak odası yapıldı. Bu iki dul gelirlerini birleştirip on iki bin franklık bir gelirin sahibi oldular. Bu davranış basit ve doğal gibi görünüyor, ama hayatta doğal gibi görünen şeyler daha çok dikkat etmeyi gerektirir, olağanüstü olan şeye her zaman pek güvenmeyiz; bu yüzden deneyimli insanlar, avukatlar, yargıçlar, doktorlar, papazlar basit şeylere çok büyük önem verirler. Bu insanları titiz buluruz. Çiçekler altındaki yılan bize işlerimizi yürütme konusunda antikçağın bıraktığı çok güzel mitlerden biridir. Budalalar kendilerinin ve başkalarının gözünde bağışlanmak için az mı şöyle bağırırlar: "Bu o kadar basitti ki, herkes yapabilirdi!"

1809'da, yaşını hiç söylemeyen Madam Descoings altmış beş yaşındaydı. Vaktiyle "güzel bakkal" adı verilen bu kadın zamanın esirgediği ender kadınlardan biriydi ve yine de ciddi bir inceleme karşısında pes eden bir güzelliği korumak gibi bir üstünlüğü o çok hoş vücut yapısına borçluydu. Orta boyluydu, tombuldu, dinçti, güzel omuzları, hafifçe pembe bir teni vardı. Kestaneye çalan kumral saçlarının renginde Descoings'in uğradığı felakete karşın, en ufak bir değişiklik yoktu. Yemeğe aşırı derecede düşkündü, kendisine güzel yemekler yapmayı severdi; ama mutfağa bu derecede düşkün gibi görünse de, tiyatroyu da seviyordu ve çok derin

bir gize büründürdüğü bir kötü alışkanlığı vardı: Piyango oynuyordu! Acaba mitolojinin bize Danaos Kızları'nın o tabanı delik fıçısıyla belirttiği dipsiz derinlik bu değil miydi? Madam Descoings ki piyango oynayan bir kadına da bu ad verilmeli, uzun süre genç kalmak mutluluğuna erişen bütün kadınlar gibi, belki tuvaletine biraz fazla para harcıyordu; ama bu küçük kusurları dışında, birlikte yaşanacak en hoş kadındı. Herkesin değişmeyen düşüncesine göre, hiç kimseyi darıltmayarak, başkalarına geçirdiği tatlı neşesiyle hoşa gidiyordu; özellikle de emekli olmuş küçük memurları ve yaşlı tüccarları baştan çıkaran, Parisli kadınlara özgü bir niteliği vardı: Şaka kaldırıyordu! Üçüncü kez evlenmemişti, ama bu, kuşkusuz yaşadığı dönemin kusurundan ileri geliyordu. İmparatorluk savaşları sırasında, evlenmek isteyen bekâr erkekler altmışlık kadınlarla ilgilenmelerine fırsat kalmadan güzel ve zengin kızları çok kolayca buluyorlardı. Madam Descoings Madam Bridau'yu neşelendirmek istedi; onu sık sık arabayla tiyatroya götürdü, ona nefis akşam yemekleri hazırladı, hatta onu oğlu Bixiou ile evlendirmek de istedi; ama ne yazık ki kendisi, ölü kocası Descoings ve noteri tarafından sıkı sıkıya saklanmış çok büyük bir gizi açıkladı. O zaman, otuz altısında olduğunu söyleyen, genç ve güzel bir kadın olan Madam Descoings'in Bixiou adında bir oğlu vardı. Bixiou şimdi otuz beş yaşındaydı, dul kalmıştı, 21. Cephe'de binbaşıydı, daha sonra albay oldu ve Dresden'de geride bir erkek çocuk bırakarak öldü. Torununu ancak gizli gizli gören Madam Descoings onu kocasının ilk karısından olan çocuğu diye tanıtıyordu. Gizini saklaması ihtiyatlı bir davranıştı. Lycée Impérial'de Bridau'ların iki oğlu ile birlikte yetişmiş olan albayın oğlu burada yarım burslu öğrenciydi. Lisede bile kurnaz ve şakacı bir çocuktu, daha sonra desinatör ve zeki biri olarak büyük bir ün kazandı. Agathe artık dünyada kendi çocuklarından başka hiçbir şeyi sevmiyor ve yalnızca onlar için yaşamak istiyordu. İkinci kez evlenmeyi gerek mantığı gerekse sadakati yüzünden reddetti. Bir kadın için

iyi bir eş olmak iyi bir anne olmaktan daha kolaydır. Dul bir kadının iki görevi vardır, bunların yükümleri birbiriyle çelişir: Annedir ve babalık otoritesi uygulamalıdır. Pek az kadın bu çifte rolü anlayacak ve oynayacak kadar güçlüdür. Onun için zavallı Agathe, erdemlerine karşın, birçok felakete masumca yol açtı. Zekâsının kıtlığı ve yüce gönüllülerde alışkanlık halindeki o güven duygusu yüzünden Madam Descoings'in kurbanı oldu, bu kadın onu korkunç bir felaketin içine soktu. Madam Descoings her defasında aynı üç numaraya oynuyordu, üçü birden çıkınca kazanıyordunuz, piyango idaresi oyunculara kredi vermiyordu. Evi yönetirken, ev için harcaması gerekli parayı oyuna yatırabildi; bu oyun parasını da torunu Bixiou'yu, sevgili Agathe'ını ve küçük Bridau'ları zenginleştirmek umuduyla yavaş yavaş borçlandı. Borçlar on bin frankı bulunca, oyuna daha büyük paralarla katıldı, on dokuz yıldır çıkmayan gözde numarasının çıkıp o dipsiz açığını kapatacağını umuyordu. Ama borç çabucak yükseldi. Yirmi bin frank gibi bir rakama ulaştığında, Madam Descoings bunaldı, piyangodan da bir şey kazanmadı. Bunun üzerine yeğenine borcunu ödemek için servetini rehine koymak istedi, ama noteri Roguin ona bu dürüstçe niyeti gerçekleştirmenin olanaksızlığını gösterdi; şimdi hayatta olmayan Rouget, kayınbiraderi Descoings'in ölümünde, Jean-Jacques Rouget'nin mülkünü rehin eden bir intifa hakkıyla Madam Descoings'in alacak ilişkisini keserek kayınbiraderinin mirasına konmuştu. Hiçbir tefeci de yüzde on gelirli yatırımların bol bol yapıldığı bir dönemde yaklaşık dört bin franklık bir intifa hakkı devri üzerine altmış yedi yaşındaki bir kadına yirmi bin frank borç vermek istemezdi. Bir sabah Madam Descoings gidip yeğeninin ayaklarına kapandı ve hıçkıra hıçkıra ağlayarak durumu anlattı. Madam Bridau onu hiç kınamadı, erkek hizmetçisine ve kadın aşçısına yol verdi, mobilyalarının fazlasını sattı, Devlet Alacaklıları Listesi'ne kayıtlı hazine bonolarının dörtte üçünü de elinden çıkardı, bütün borçları ödedi ve evinden çıktı.

III

Mutsuz Dul Kadınlar

Paris'in en korkunç köşelerinden biri kuşkusuz, Mazarine Sokağı'nın Guénégaud Sokağı'ndan başlayarak Seine Sokağı ile birleştiği yere kadar, Institut Sarayı'nın gerisindeki bölümüdür. Kardinal Mazarin'in Paris kentine armağan ettiği ve bir gün Fransız Akademisi'nin yerleşeceği kolejle kitaplığın yüksek gri duvarları bu sokak köşesini gölgeleriyle buz gibi soğutur; güneş burada kendini ender olarak gösterir, dondurucu bir poyraz eser. İflas etmiş olan zavallı dul kadın bu nemli, karanlık ve soğuk köşedeki evlerden birinin üçüncü katına yerleşti. Evin önünde Institut'nün binaları yükseliyordu; bu binalarda da burjuvalarca sanatçılar, atölyelerde de resim öğrencileri diye anılan yırtıcı hayvan kafesleri bulunuyordu. Institut'ye resim öğrencisi olarak giriliyor, buradan Roma'da devlet öğrencisi olarak çıkılabiliyordu. Yarışmacıların yıl içinde bu kafeslere kapatıldıkları dönemlerde bu çıkış işlemi olağanüstü gürültü patırtıya yol açıyordu. Ödül kazanabilmek için belirli bir zaman içinde heykeltıraş adayı bir heykelin killi topraktan bir modelini, ressam adayı Güzel Sanatlar Okulu'nda görülen tablolardan birinin kopyasını, mimar adayı bir anıt projesini yapmış, müzisyen adayı da bir kantat hazırlamış olmak zorundaydı. Şu satırların yazıldığı sırada bu hayvan barınağı, bu karanlık ve soğuk binalardan birkaç adım ötedeki o zarif Güzel Sanatlar Sarayı'na taşındı. Madam Bridau'nun pencerelerinden bu parmaklıklı kafesler rahatça görülebiliyordu, iç karartıcı bir görünümdü. Kuzeyde görünüm Institut'nün kubbesi ile sınırlıydı. Sokaktan yukarıya doğru çıkarken, gözler ancak Mazarine Sokağı'nın başında duran fayton kuyruğunu görünce dinleniyordu. Bu yüzden dul kadın sonunda pencerelerine içi toprak dolu üç sandık koyup burada o "havai" bahçelerden birini kurdu; bu, polis kararlarına aykırıydı, yetiştirdiği bitkiler gün ışığını ve

havayı kesiyordu. Seine Sokağı'na bakan başka bir eve bitişik bu evin zorunlu olarak pek az derinliği vardır, merdiven burada kendi üzerinde döner. Üçüncü kat son kattır. Üç penceresi, üç odası bulunur: Bir yemek salonu, küçük bir salon, bir yatak odası; karşıda da, sahanlığın öteki tarafında, bir mutfak, üstte kullanılmayan iki erkek çocuk odası ve çok geniş bir çatı katı. Madam Bridau bu evi üç nedenle seçti: Küçüklüğü nedeniyle, kirası dört yüz franktı, dolayısıyla dokuz yıllık bir kira sözleşmesi yaptı; koleje yakınlığı nedeniyle, Lycée Impérial'e pek yakın bir yerdeydi; nihayet alışık olduğu bir mahalledeydi. Duvarları yeşil çiçekli sarı bir kâğıtla kaplı ve kırmızı döşeme taşları cilalanmamış yemek salonunda yalnızca çok gerekli şeyler vardı: Bir masa, iki büfe, altı sandalye; tümünü bıraktığı daireden getirmişti; yer bakanlığın mobilyaları yenilendiği sırada Bridau'ya verilmiş olan bir Aubusson halısı ile kaplandı. Dul kadın buraya Jacob Desmalter'in 1806'da on iki düzinelik seri halinde imal ettiği, maun ağacından Mısırlı başlarıyla süslü ve beyaz gülbezekli yeşil ipek kumaş kaplı çok amaçlı mobilyalardan birini yerleştirdi. Kanepenin üstünde Bridau'nun bir dostun yapmış olduğu pastel portresi hemen göze çarpıyordu; resim her ne kadar sanat açısından eleştirilebilir olsa da, bu gizemli büyük yurttaşın sarsılmazlığı suratından pekâlâ anlaşılıyordu. Hoş ve gururlu gözlerinin duru bakışı iyi yansıtılmıştı. İmparator'un, hakkında Justum et tenacem[5] dediği bu adamın sakınım yüklü dudaklarının belirttiği keskin zekâsı, içten gülümsemesi ve görünüşü ustalıkla olmasa da doğrulukla ortaya konmuştu. İnsan bu portreye dikkatle bakınca adamın her zaman görevini yapmış biri olduğunu görüyordu. Yüzü, Cumhuriyet döneminde görev almış birçok insana mal edilen o namusluluğu dile getiriyordu. Karşısında, bir oyun masasının üstünde asılı, İmparator'un Vernet[6] tarafından yapılmış renkli bir resmi parlıyordu; resimde Napoléon, arkasında muhafız takımı, at üzerinde hızla geçmekteydi.

Agathe iki büyük kuş kafesi edindi, biri kanaryalar, öteki ise Hindistan kuşlarıyla doluydu. Birçok kimse gibi o da telafisi olanaksız bir kayıptan bu yana kendini bu çocuksu oyuna vermişti. Dul kadının odasına gelince, bu oda üç ay sonra onu bırakmak zorunda kalacağı uğursuz güne kadar, hiçbir betimlemeyle düzenli hale sokulamayacak bir dağınıklık içinde oldu. Kediler berjer koltukları mesken tutmuşlardı, kimi zaman serbest bırakılan kanaryalar bütün mobilyaların üstüne virgül şeklinde pisliklerini konduruyorlardı. İyi yürekli zavallı dul kadın onlar için birçok yere darı ve farekulağı koyuyordu. Kediler bir yanı kırık fincan tabakları içinde mamalarını buluyorlardı. Eski püskü giysiler yerde sürükleniyordu. Bu oda taşra ve sadakat kokuyordu. Ölen Bridau'ya ait her şey burada özenle korundu. Onun büro eşyalarına, eskiden bir gezgin şövalyenin dul kalan eşinin şövalyenin silahlarına gösterebileceği özen gösterildi. Herkes bir tek ayrıntıya bakıp bu kadının insanı duygulandıran büyük sevgisini anlayacaktır. Kuş teleğinden bir kalemi bir zarfa koyup kapatarak mühürlemiş ve üstüne şöyle yazmıştı: "Sevgili eşimin kullandığı son kalem." Bridau'nun içinden son yudumunu içtiği fincan, üstüne cam fanus geçirilmiş halde şöminenin üstünde duruyordu. Adamın takkeleri ve takma saçları, daha sonra bu değerli hatıra eşyaların konulduğu cam fanuslarda görünür oldular. Bridau'nun ölümünden bu yana bu otuz beşlik genç dul kadında artık ne beğenilme, ne de kadın olarak kendine özen gösterme merakı kalmıştı. Tanıdığı, beğendiği, sevdiği, onu azıcık bile üzmemiş bu tek erkekten ayrılınca, kendisini kadın gibi hissetmez olmuştu, her şeye karşı kayıtsızdı, doğru dürüst giyinmiyordu. Hiçbir şey bu evlilik mutluluğundan ve süslenme merakından el etek çekme kadar ne daha basit, ne de daha tam oldu. Kimi insanlar aşktan benliklerini başka birine aktarma gücünü elde ederler, bu da ellerinden alınınca yaşamak artık onlar için olanaksız duruma gelir. Şimdi yalnızca çocukları için yaşayabilen Agathe yıkımının onları ne kadar yoksunluklarla

karşı karşıya bırakacağını görerek sonsuz bir üzüntü duyuyordu. Mazarine Sokağı'ndaki yeni dairesine taşınmasından bu yana yüzünde hafif bir melankoli havası belirdi, bu da insanı duygulandırıyordu. Birazcık İmparator'a güveniyordu, ama İmparator şimdi yaptığından daha fazlasını yapamazdı. Has hazinesi, burs dışında, her çocuk için altı yüz frank ödüyordu.

O parlak Madam Descoings'e gelince, onun yeğeninin dairesine benzeyen ikinci katta oturduğunu söyleyelim. Kadın, Madam Bridau'ya, tercihen intifa hakkından kullanılmak üzere bin ekü için yetki verdi. Noter Roguin Madam Bridau için bu konuda yasal hazırlıkları yapmıştı, ama ağır işleyen bu geri ödemenin sıkıntıyı gidermesi için yaklaşık yedi yıl gerekiyordu. Bin beş yüz franklık geliri geri almakla görevli noter, böylece bloke edilmiş miktarları peyderpey tahsil ediyordu. Bin iki yüz franka kalmış olan Madam Descoings yeğeniyle birlikte kıt kanaat geçiniyordu. Bu iki dürüst ama zayıf kadın sabah işleri için yalnızca bir temizlikçi kadın aldılar. Yemek yapmayı seven Madam Descoings akşam yemeğini hazırlıyordu. Akşamları kimi dostlar, vaktiyle Bridau'nun işe aldığı memurlar, iki dul kadınla oyun oynamaya geliyorlardı. Madam Descoings hâlâ aynı üç numaraya oynuyor, bu numaralar çıkmamakta inat ediyor diyordu kendi kendine. Yeğeninden zorunlu olarak ödünç aldığını bir defada geri vermeyi umuyordu. İki küçük Bridau'yu torunu Bixiou'dan daha çok seviyordu, onlara yaptığı haksızlığın bilincindeydi, en çok acı çektiği zamanlarda bile kendisini en ufak bir sitemde bulunmamış olan yeğeninin iyilikseverliğine son derece hayrandı. Bu yüzden Joseph ile Philippe'in Madam Descoings tarafından çok sevildiklerine inanın. Kendilerini bağışlatmak gibi bir kötü alışkanlığı olan bütün insanlar misali, Fransa Kraliyet Piyango İdaresi'nin bu yaşlı oyuncusu, çocuklara tatlısıyla tuzlusuyla akşam yemekleri hazırlıyordu. Sonraları Joseph ile Philippe ondan kolayca biraz para da alabilir oldular: Küçük

olan, satın alacağı kömürkalemler, kurşunkalemler, kâğıtlar, estomplar; büyük ise elmalı pastalar, bilyeler, sicimler ve bıçaklar için. Madam Descoings tutkusu yüzünden bütün harcamaları için ayda elli frankla yetinmek zorunda kalmıştı, böylece geri kalanını oyuna harcayacaktı.

Öte yandan, Madam Bridau annelik sevgisiyle, harcamalarının daha büyük bir miktara çıkmasına izin vermiyordu. Kendine güvenini cezalandırmak amacıyla küçük zevkleri için yapacağı harcamaları yiğitçe kısıyordu. Birçok çekingen ve dar görüşlü insanda görüldüğü gibi, tek bir yaralanmış duygu ve ortaya çıkan bir güvensizlik onu bir kusuru o kadar büyük görmeye itiyordu ki, bu kusur bir erdem kıvamına geliyordu. İmparator unutabilir, diyordu kendi kendine, bir savaşta ölebilir, o zaman ödeneğim kesilir. Çocuklarının beş parasız ortada kalabileceklerini düşünerek titriyordu. Roguin, yedi sene sonra Madam Descoings'in intifa hakkı üzerinden üç bin franklık bir kesintinin, elinden çıkarmış olduğu gelirini geri getireceğini anlatmaya çalıştığında, adamın yaptığı hesaplardan bir şey anlayamadığı için, ne bu notere, ne yengesine, ne devlete inanıyor, artık yalnızca kendine ve yoksunluklarına güveniyordu. Her yıl ödeneği üzerinden bin eküyü bir kenara koyarsa, on yıl sonra otuz bin frankı olacak, bu parayla da pekâlâ çocuklarından her biri için bin beş yüz franklık bir gelir oluşturacaktı. Otuz altı yaşında olduğuna göre, daha yirmi yıl yaşayabileceğine inanmaya yeterince hakkı vardı; bu sisteme uyarak da, çocuklarına gerekli en az şeyi verebilecekti. Böylece bu iki dul büyük bir sahte zenginlikten gönüllü bir sefilliğe geçmişti; biri kötü bir alışkanlığın etkisiyle, öteki en arı erdem belirtileriyle. Bu son derece önemsiz şeylerden hiçbiri, yaşamın en sıradan ama kapsamı belki daha da geniş olabilecek çıkarlarını göz önüne almış bu öyküden alınacak derin ders için yararsız değildir. O kafeslerin görüntüsü, resim öğrencilerinin sokaktaki o kıpır kıpır halleri, her zaman nemli bu köşeyi dört bir yandan

çeviren o korkunç görünümler karşısında avunmak için gökyüzüne bakmak zorunluluğu, amatör bir ressamın işi olmasına karşın o hâlâ canlılık ve yücelik yüklü portrenin görüntüsü, o hoş ve dingin ev içinin zengin ama eski ve uyumlu renklerinin görünümü, "havai" bahçelerin bitkileri, bu evin yoksulluğu, annenin büyük çocuğunu yeğlemesi, küçüğünün zevklerine karşı çıkması, kısacası bu öyküye giriş oluşturmaya yarayan olay ve durumların hepsi, belki bugün Fransız Okulu'nun büyük ressamlarından biri olan Joseph Bridau'yu borçlu olduğumuz doğurucu nedenleri içeriyor.

IV

Yetenek

Bridau'ların iki çocuğundan büyük olanı Philippe, çok belirgin bir biçimde annesine benziyordu. Mavi gözlü, sarışın bir çocuktu ama kolayca canlılık, yüreklilik sanılan gürültücü bir hali vardı. Bridau ile birlikte aynı zamanda bakanlığa girmiş ve akşamları iki dulla oyun oynamaya gelen sadık dostlarından biri olan yaşlı Claparon ayda iki üç kez Philippe'e, yanağına hafifçe vurarak şöyle diyordu: "İşte gözünü budaktan sakınmayacak küçük bir yaramaz!" Uyarılan çocuk övüngenlikle bir tür karar aldı. Karakterine bu eğilim aşılanınca, o da bütün bedensel etkinliklerde beceri gösterdi. Lisede dövüşe dövüşe gözü pekliği ve askerliğe yatkınlık doğuran acıyı hor görme alışkanlığını edindi; ama doğal olarak, okumaya karşı en büyük nefreti de kazanmış oldu; çünkü kamu eğitimi bedenle zekânın aynı zamanda gelişmesi gibi güç bir sorunu hiç çözemeyecektir. Agathe, Philippe'le yalnızca fiziksel benzerliğine bakıp, tinsel bir uyumun söz konusu olduğu sonucunu çıkarıyor ve bir gün onda erkeklik gücüyle büyüyen bir duygu inceliğini bulacağına kesinlikle inanıyordu. Annesi Mazarine Sokağı'ndaki bu iç karartıcı daireye yerleştiğinde Philippe on beş yaşındaydı ve bu yaştaki çocukların kibarlığıyla o zaman annesinin inançlarını doğruluyordu. Üç yaş daha küçük olan Joseph babasına benziyordu, ama kötü taraflarıyla. Önce gür siyah saçları, ne yapılırsa yapılsın, hiçbir zaman iyi taranmıyordu; oysa kardeşi canlılığına karşın hep hoştu. Sonra hangi talihsizliğin yol açtığı bilinmiyordu, ama çok uzun süren talihsizlik alışkanlık yapar, Joseph hiçbir giysisini temiz tutamıyordu: Giydiği yeni giysileri çok geçmeden eski giysilere dönüştürüyordu. Büyük oğlan ise, özsaygısı nedeniyle eşyalarına özen gösteriyordu. Yavaş yavaş anne Joseph'i paylamayı ve ona kardeşini örnek göstermeyi alışkanlık ediniyordu. Dolayısıyla Agathe iki çocuğuna aynı

şekilde davranmıyor ve onları almaya gittiğinde Joseph'le ilgili olarak şöyle söylüyordu: "Eşyalarını acaba ne halde bulacağım?" Bu önemsiz şeyler onu anne olarak bir evladını ötekine yeğ tutmaya itiyordu. İki dulun çevresini oluşturan son derece sıradan kişiler arasında hiç kimse, ne Bruel'in babası, ne yaşlı Claparon, ne Desroches baba, hatta ne de Agathe'ın günah çıkarttığı Rahip Loraux, Joseph'in gözlem yapmaya olan eğilimini fark etti. Yeteneğinin egemenliği altındaki geleceğin bu renkçi ressamı kendisine ilişkin hiçbir şeyle ilgilenmiyordu; zaten çocukluğunda bu eğilim uyuşukluğa o kadar benziyordu ki, babası onun için kaygılanmıştı. Başının olağanüstü büyüklüğü, alnının genişliği ilkönce onun hidrosefal olmasından korkmalarına yol açtı. O kadar biçimsiz olan ve bir yüz ifadesinin tinsel değerini bilmeyenlerce tuhaflığı çirkinlik sanılan suratı gençliğinde oldukça asıktı. Sonradan gelişen çizgileri gerilmiş gibi görünüyordu, çocuğun çevresindeki şeylere duyduğu derin ilgi bu çizgilerin daha da gerilmesine yol açıyordu. Dolayısıyla Philippe annesinin adamakıllı gururunu okşuyor, Joseph ise en ufak bir gönül okşamadan nasibini almıyordu. Philippe'in ağzından, anne babaları çocuklarının büyük adam olacağına inandıran parlak sözler, şıp diye verilen yanıtlar çıkıyordu, oysa Joseph hep suskun ve düşünceliydi. Anne, Philippe'in harikalar yaratacağını umuyor, Joseph'e hiç güvenmiyordu. Joseph'in sanata yeteneği şu çok sıradan olayla ortaya çıktı: 1812'de paskalya tatili sırasında erkek kardeşi ve Madam Descoings ile Tuileries Sarayı bahçesinde yaptığı gezintiden dönerken bir öğrencinin duvara bir öğretmenin karikatürünü yaptığını gördü; muziplikle dolup taşan, tebeşirle yapılmış bu çizimin önünde hayranlıkla mıhlanıp kaldı. Ertesi gün Joseph pencerenin önüne oturup öğrencilerin Mazarine Sokağı'ndaki kapıdan girişlerini seyretti, sonra gizlice aşağıya indi ve sessizce Institut'nün uzun avlusuna girdi; burada heykeller, büstler, yapılmaya başlanmış mermer heykeller, pişmiş topraktan, alçıdan heykeller gördü, bunları

heyecanla seyretti, çünkü içgüdüsü ortaya çıkıyordu, yeteneği onu kışkırtıyordu. Kapısı aralık, basık bir salona girdi ve içeride heykel yapmakta olan on kadar genç gördü, hemen bu gençler için alay konusu oldu.

— Küçük, küçük! dedi onu ilk fark eden, eline biraz ekmek içi alıp ufalayarak ona fırlattı.

— Kimin çocuğu bu?

— Tanrım! Ne kadar da çirkin!

Kısacası, Joseph bir çeyrek saat süreyle büyük heykeltıraş Chaudet'nin[7] atölyesinin saldırılarına uğradı, ama öğrenciler onunla adamakıllı alay ettikten sonra, hâlâ ayak diremesi ve yüz ifadesi karşısında şaşırıp ne istediğini sordular. Joseph resim yapmayı öğrenmeyi çok istediğini söyledi, bunun üzerine öğrencilerin hepsi onu yüreklendirdi. Çocuk bu dostça havadan etkilenip Madam Bridau'nun oğlu olduğunu anlattı. Atölyenin her köşesinden sesler yükseldi:

— Ah! Madam Bridau'nun oğlusun ya, büyük adam olabilirsin sen! Yaşasın Madam Bridau'nun oğlu! Annen güzel mi senin? Koca kafana bakılacak olursa, biraz tipsiz olmalı!

— Sanatçı olmak istiyorsun ha, dedi öğrencilerden en büyük olanı, yerinden kalkıp Joseph'e bir şaka yapmak üzere yanına gelerek. Ama yürekli olmak ve büyük yoksunluklara katlanmak gerektiğini iyi biliyor musun? Evet, kolunu bacağını kırmana neden olabilecek denemelerden geçiliyor. Gördüğün bütün bu yumurcaklar içinde bu denemelerden geçmeyen kimse yok. Bak, şu yemek yemeden yedi gün bekledi! Bakalım sen sanatçı olabilir misin ha?

Joseph'in bir kolunu tutup dikine havaya kaldırdı, sonra öteki koluna yumruk atacak gibi bir duruş verdi.

— Biz buna telgraf denemesi diyoruz, dedi. Eğilmeden, kollarının duruşunu değiştirmeden bir çeyrek saat böyle kalabilirsen, eh, o zaman kendine güvenen yürekli biri olduğunu kanıtlayacaksın.

— Haydi küçük, cesaret, dedi ötekiler. Ah, öyle ya, sanatçı olmak için acı çekmek gerekiyor!

Joseph on üç yaşında bir çocuk iyi niyetliliği içinde, yaklaşık beş dakika kımıldamadan öylece kaldı, bu sırada bütün öğrenciler ciddi ciddi ona bakıyorlardı.

— Oo! Eğiliyorsun, diyordu biri.

— Hey! Kal öyle dangalak! İmparator Napoléon orada gördüğün gibi bir ay pekâlâ öyle kaldı, diyordu bir başkası, Chaudet'nin yaptığı o güzel heykeli göstererek.

İmparator ayaktaydı, bir eliyle imparatorluk asasını tutuyordu. Bu heykel 1814'te, tepesinde pek güzel durduğu sütundan[8] indirildi. On dakika sonra Joseph'in alnında boncuk boncuk terler parlıyordu. Bu sırada dazlak kafalı, solgun benizli, cılız, ufak tefek bir adam içeriye girdi. Atölyeye adamakıllı saygı dolu bir sessizlik çöktü.

— Hey, çocuklar! Ne yapıyorsunuz? dedi atölyedeki kurbana bakarak.

— Poz veriyor bu küçük adam, diye yanıt verdi Joseph'i bu poza hazırlamış olan büyük öğrenci.

— Zavallı bir çocuğa böyle işkence etmekten utanmıyor musunuz? dedi Chaudet ve Joseph'in kollarını aşağı indirdi. Ne zamandır buradasın? diye sordu, yanağına dostça, hafif bir fiske vurarak.

— Bir çeyrek saat oldu.

— Peki, neden geldin buraya?

— Sanatçı olmak istiyorum.

— Nereden çıkıp geldin sen?

— Annemin evinden.

— Oo! Annesi! diye bağırıştı öğrenciler.

— Siz susun bakayım! diye bağırdı Chaudet. Annen ne iş yapar?

— Madam Bridau. Babam öldü, İmparator'un dostuydu. Dolayısıyla, bana resim yapmayı öğretirseniz, İmparator size ne isterseniz ödeyecektir.

Chaudet birden anımsayarak,

— Babası İçişleri Bakanlığı'nda bölüm şefiydi, dedi yüksek sesle. Sanatçı mı olmak istiyorsun?

— Evet mösyö.

— Buraya istediğin kadar gel, seni eğlendiririz! Ona bir resim dosyası, kâğıt, birkaç kalem verin, bırakın bir şeyler yapsın. Bilin ki, rezil herifler, dedi heykeltıraş, babasına minnettarım. Al şunu Kuyu İpi, git pasta, şekerleme, bonbon al, dedi Joseph'in saflığından yararlanmış olan çocuğa para vererek. Bunlara nasıl yumulduğuna bakarak sanatçı olup olmadığını pekâlâ anlayacağız, diye devam etti Chaudet, çocuğun çenesini okşayarak. Sonra çocuğu yanına alıp öğrencilerin yaptıkları çalışmaları gözden geçirdi; çocuk bakıyor, dinliyor, anlamaya çalışıyordu. Pastalar, şekerler geldi. Bütün atölye, heykeltıraş ve çocuk yemeğe başladılar. Joseph o zaman işletilmiş olduğu kadar da okşanmış oldu. Şaka ve sanatçıların yüreğini ortaya koyan, Joseph'in de içgüdüsel olarak anladığı bu sahne çocuk üzerinde olağanüstü bir etki yaptı. Erken bir ölümle dünyaya veda etmiş, İmparator'un koruması sayesinde de ünlenmiş heykeltıraş Chaudet ile ansızın karşılaşmak Joseph için hayal

görmek gibi bir şey oldu. Joseph bu kaçıştan annesine hiç söz etmedi, ama her pazar ve her perşembe Chaudet'nin atölyesinde üç saat geçirdi. Bu iki sevimli çocuğun değişik heveslerini destekleyen Madam Descoings Joseph'e hemen kurşunkalemler, sangin, estomplar ve resim kâğıdı aldı. O, Lycée Impérial'de geleceğin sanatçısı öğretmenlerinin eskizlerini, arkadaşlarının resimlerini çiziyor, yatakhanelerin kömürkalemle resimlerini yapıyordu. Joseph'in yalnızca eğiliminden değil, kaydettiği ilerlemeden de etkilenen Lycée Impérial'in öğretmeni Lemire, Madam Bridau'ya gidip oğlunun yeteneğini haber verdi. Agathe, ev işlerinden ne kadar çok anlıyorsa, sanattan da o kadar az anlayan bir taşra kadını olarak dehşete kapıldı. Lemire gider gitmez ağlamaya başladı.

— Ah! dedi Madam Descoings geldiğinde, mahvoldum! Memur yapmak istediğim, babasının gölgesinde korunacağı İçişleri Bakanlığı'na girmek için yolu tümüyle açık olan, yirmi beş yaşında büro şefliğine yükselecek Joseph, şu işe bak ki, ressam olmak istiyor. Baldırı çıplak işi bu. Zaten bu çocuğun bana üzüntüden başka bir şey vermeyeceğini önceden pekâlâ kestiriyordum!

Madam Descoings birkaç aydır Joseph'in bu tutkusunu desteklediğini, onun pazar ve perşembe günleri Institut'ye kaçışlarını gizlediğini itiraf etti. Çocuğu Louvre Sarayı Sergi Salonu'na götürmüştü, bu küçük adamın tablolara gösterdiği büyük ilgi mucize gibi bir şeydi.

— On üç yaşında resimden anlıyorsa güzelim, dedi, Joseph'iniz üstün yetenekli bir adam olacak.

— Evet, bakın, üstün yetenek babasını nereye götürdü! Çalışa çalışa kendini harap edip kırk yaşında öldü.

Güz mevsiminin son günlerinde, Joseph'in on dördüne basacağı sıralarda, Agathe Madam Descoings'in yalvarıp yakarmalarına karşın, oğlunun sefahate sürüklenmesine

karşı çıkmak için Chaudet'ye gitti. Chaudet'yi üstünde mavi iş gömleği, son heykeli üzerinde çalışırken buldu. Heykeltıraş vaktiyle oldukça kritik bir durumda kendisine yardım etmiş olan adamın dul eşini neredeyse kötü karşıladı; daha önce eleştirildiğinden, birkaç ayda yapılması güç olan bir şeyi çok kısa sürede yapmak için gereken coşkuyla çabalıyordu. Uzun süredir aradığı bir şeyle de karşılaşmıştı, çamur kalemini ve kilini kesik kesik hareketlerle kullanıyordu, bunlar bilgisiz Agathe'a bir delinin hareketleri gibi göründü. Herhangi bir başka durumda Chaudet gülmeye başlardı, ama bu annenin sanatları lanetlediğini, oğlunun zorla bu geleceğe yönlendirilmesinden yakındığını ve onu bir daha atölyeye almamalarını istediğini duyunca büyük bir öfkeye kapıldı.

— Ölen kocanıza minnet borcum var, bu borcu oğlunu destekleyerek, sizin küçük Joseph'inizin bütün mesleklerin en büyüğüne attığı ilk adımlara göz kulak olarak ödemek istiyorum, dedi heyecanla. Evet madam, bilmiyorsanız öğrenin; büyük bir sanatçı bir krala bedeldir, kraldan da ötedir: Önce daha mutludur, bağımsızdır, keyfince yaşar; sonra fantezi dünyasında egemendir. Hem oğlunuzu en güzel gelecek bekliyor. Onun gibi yetenekler az görülüyor; bunlar ancak Giotto'larda, Raffaello'larda, Tiziano'larda, Rubens'lerde, Murillo'larda o kadar erken ortaya çıktı; bana öyle geliyor ki, Joseph heykeltıraştan çok ressam olmalı. Ah Tanrım! Benim böyle bir oğlum olsaydı, İmparator Roma kralı olmaktan ne kadar mutluluk duyacaksa, ben de o kadar mutluluk duyardım! Kısacası, çocuğunuzun yazgısından siz sorumlusunuz. Haydi madam, onu bir budala, bir kaldırım mühendisi, zavallı bir küçük memur yapın: O zaman bir cinayet işlemiş olursunuz. Bütün çabalarınıza karşın, onun yalnızca sanatçı olacağını pekâlâ umuyorum! Yetenek: Bu sözcük Tanrı çağrısı anlamına gelir; yetenek Tanrı'nın yaptığı bir seçimdir! Ama siz çocuğunuzu mutsuz kılacaksınız! Artık gereksinim duymadığı kili şiddetle bir gerdelin içine fırlattı

ve modeline, "Bugünlük bu kadar" dedi. Agathe gözlerini yukarıya kaldırdı ve atölyenin bir köşesinde bir taburenin üstüne oturmuş olan, daha önce fark etmediği çıplak bir kadın gördü; bunun üzerine dehşete kapılarak dışarıya çıktı.

— O küçük Bridau'yu bir daha buraya almayacaksınız, dedi Chaudet öğrencilerine. Annesi üzülüyor.

— Deh! diye bağırdı öğrenciler, Agathe kapıyı kapadığı sırada.

— Joseph'in gittiği yere bakın! dedi kendi kendine, görüp işittiklerinden ürkmüş olan zavallı anne.

Madam Bridau'nun oğlunun sanatçı olmasını istemediğini öğrenir öğrenmez heykeltıraşlık ve resim bölümü öğrencilerinin bütün mutluluğu Joseph'i kendilerine çekmek oldu. Annesine bir daha Institut'ye gitmeyeceğine dair verdiği söze karşın, çocuk sık sık Regnauld'nun[9] atölyesine gitti, burada tuvallerini çiziktirmesi için özendirildi. Dul kadın şikâyet etmek istedi, Chaudet'nin öğrencileri ona Mösyö Regnauld'nun Chaudet olmadığını, zaten oğlu beyefendiyi onlara korumaları için vermediğini söylediler ve bir sürü başka şaka yaptılar. Bu korkunç resim öğrencileri Madam Bridau ile ilgili yüz otuz yedi kıtalık bir şarkı besteleyip okudular. Bu iç karartıcı günün akşamı Agathe oyun oynamayı reddetti ve berjer koltuğunda o kadar derin bir üzüntüye kapıldı ki, kimi zaman o güzel gözleri yaşardı.

— Neyiniz var Madam Bridau? diye ona sordu yaşlı Claparon.

— Resme yeteneği olduğu için oğlunun ekmek dileneceğini sanıyor, dedi Madam Descoings; ama ben resim yapmaya aşırı tutkusu olan torunum küçük Bixiou'nun geleceği için en ufak bir kaygı beslemiyorum. İnsanlar geleceği önceden görmek için yaratılmışlardır.

— Madam haklı, dedi yeteneğine karşın hiçbir zaman şef muavini bile olamamış o duygusuz, katı Desroches. Bereket versin benim tek bir oğlum var, çünkü bin sekiz yüz frank kazancım ve dükkânında damgalı kâğıt satan karımın ancak bin iki yüz frank kazancıyla ne olurdum ben? Oğlumu yardımcı olarak bir davavekilinin yanına verdim, ayda yirmi beş frank alıyor, öğle yemekleri de bedava, ben de ona o kadar veriyorum; akşam yemeklerini evde yiyor, evde yatıyor, hepsi bu; elbette böyle gide gide işini yoluna koyacak! Veledin başına iş açtım, koleje gitseydi bu kadar sıkıntıya girmezdi, ama günün birinde davavekili olacak; tiyatroya gitmesi için kendisine para verdiğimde, bir kral kadar mutlu oluyor, bana sarılıyor; ah, onu sıkıya alıyorum, o da harcadığı paranın hesabını veriyor. Siz çocuklarınıza fazla iyi davranıyorsunuz. Oğlunuz yokluk ve sıkıntı çekmek istiyorsa bırakın çeksin, bunlar onu adam eder.

— Benimki, dedi yeni emekli olmuş eski bölüm şefi yaşlı du Bruel, ancak on altısında, annesi ona bayılıyor; ama ben bu kadar erken ortaya çıkabilecek bir yeteneği kabul edemem. Bu o zaman sırf fantezidir, geçici bir zevktir! Bana göre erkek çocuklarının yönetilmeleri gerekir...

— Siz mösyö, zenginsiniz, erkeksiniz ve tek çocuğunuz var, dedi Agathe.

— Gerçekten, çocuklar bizim zorbalarımız (karo), dedi Claparon. Benimki beni çılgına çeviriyor. Mahvetti beni. Sonunda artık onunla hiç ilgilenmez oldum (bağımsızlık)[10] Eh! O da bundan daha çok memnun, ben de öyle. Rezil herif, zavallı annesinin ölümünden de kısmen sorumlu. Seyyar satıcı oldu. Layığını da buldu; eve girer girmez çıkmak istiyordu, hiç yerinde duramıyordu; hiçbir şey öğrenmek istemedi; Tanrı'dan bütün dileğim, onun adımı lekelediğini görmeden ölmektir. Çocuğu olmayanların birçok zevkten haberi yoktur, ama onlar birçok acıdan da kaçmış olurlar.

— İşte babalar! dedi içinden Agathe, yeniden ağlamaya başlayarak.

— Bunları size, sevgili Madam Bridau, çocuğunuzun ressam olmasına izin vermeniz gerektiğini anlatmak için söylüyorum; izin vermezseniz, zaman kaybetmiş olursunuz...

— Eğer onu paylayabilirseniz, dedi o sert Desroches, onun zevklerine karşı çıkmanızı salık vereceğim, ama gördüğüm kadarıyla siz çocuklarınıza karşı zayıf davrandığınız için bırakın onu çizsin, çiziktirsin.

— Kaybettik! dedi Claparon.

— Nasıl kaybettik yani? diye haykırdı zavallı anne.

— Ama öyle! Karo'daki bağımsızlığım'dan ötürü, bu Desroches da bana her zaman kaybettiriyor.

— Üzülmeyin Agathe, dedi Madam Descoings, Joseph büyük adam olacak.

Her tartışmada olduğu gibi, bu tartışmadan sonra dul kadının dostları aynı düşüncede birleştiler, ama bu düşünce onun üzüntülerine son vermiyordu. Ona Joseph'i yeteneğini kullanması için özgür bırakması salık verildi.

— Joseph üstün yetenekli değilse, dedi Agathe'a kur yapan du Bruel, onu her zaman bir resmi dairede işe koyabilirsiniz. Merdiven başında Madam Descoings üç yaşlı memuru geçirirken, onları Eski Yunan bilgeleri diye nitelendirdi.

— Kendini fazla üzüyor, dedi du Bruel.

— Oğlu bir şey yapmak istediği için son derece mutlu, dedi Claparon.

— Tanrı bize İmparator'un kalmasını nasip ederse, dedi Desroches, Joseph zaten kayırılmış olacak! Öyleyse annesi neden kaygılanıyor?

— Çocukları söz konusu olunca her şeyden korkuyor, diye yanıt verdi Madam Descoings. Geri döndüğünde, haydi yavrum, dedi, görüyorsunuz ki hepsi aynı düşüncede, neden hâlâ ağlıyorsunuz?

— Ah! Philippe söz konusu olsa hiç korkmayacağım. O atölyelerde neler olup bittiğini bilmiyorsunuz! Sanatçılar çıplak kadınlarla birlikteler.

— Ama umarım orada ateş yakıyorlardır, dedi Madam Descoings.

V

Ailenin Büyük Adamı

Birkaç gün sonra Moskova bozgununun yol açtığı yıkımlar patlak verdi. Napoléon yeni kuvvetler oluşturmak ve Fransa'dan yeni özveriler istemek üzere geri döndü. Zavallı anne bu yüzden birçok başka kaygıya da kapıldı. Liseden hoşlanmayan Philippe ille de İmparator'a hizmet etmek istedi. Tuileries'de bir denetleme sırasında –ki bu Napoléon'un yaptığı son denetlemeydi– orada bulunan Philippe'in aklını çelmişti. O zamanlar askerliğin görkemi, üniformaların görünümü, apoletlerin gücü kimi gençlere karşı konulmaz biçimde çekici geliyordu. Kardeşi nasıl kendini sanata yetenekli görüyorsa, Philippe de kendini askerliğe yetenekli gördü. İmparator'a annesinden habersiz kaleme aldığı şöyle bir dilekçe gönderdi:

"Haşmetmeap, ben Bridau'nuzun oğluyum, on sekiz yaşındayım, boyum beş kadem altı parmak, güçlü bacaklarım, iyi bir vücut yapım var, askerlerinizden biri olmayı arzu etmekteyim. Orduya girmem için yardımınızı rica ediyorum" vb.

İmparator, Philippe'i yirmi dört saat içinde Lycée Impérial'den aldırıp Saint-Cyr'e[11] gönderdi; altı ay sonra da, 1813 Kasım'ında buradan asteğmen olarak çıkmasını sağlayıp bir süvari alayında görevlendirdi. Philippe kışın bir bölümünü eğitim kıtasında geçirdi, ama ata binmeyi öğrenir öğrenmez büyük bir istekle yola çıktı. Fransa seferi sırasında bir öncü birliğinde teğmen oldu, burada cesaretiyle albayını kurtardı. İmparator, Philippe'i La Fère-Champenoise Savaşı'nda yüzbaşılığa yükseltti ve kendisine emir subayı yaptı. Böyle bir terfi ile yüreklenen Philippe, Montereau Savaşı'nda nişan aldı. Napoléon'un Fontainebleau'daki veda törenine tanık oldu ve bu görünüm karşısında bağnazlaşıp Bourbon'lara hizmet etmeyi reddetti. 1814 Temmuz'unda

annesinin yanına döndüğünde, onu her şeyini yitirmiş durumda buldu. Tatilde Joseph'in bursunu kesmişlerdi, ödeneği İmparator'un has hazinesinden ödenen Madam Bridau da bu paranın İçişleri Bakanlığı'nca ödenmesi için boşuna ricada bulundu. Şimdi daha iyi bir ressam olan ve bundan hoşnutluk duyan Joseph annesinden kendisine Mösyö Regnauld'ya gitmesine izin vermesini istedi, hayatını kazanacağına söz verdi. Birinci sınıftan ikinci sınıfa geçecek kadar güçlü bir öğrenci olduğunu söylüyordu. On dokuz yaşında yüzbaşılığa terfi etmiş ve nişan almış olan Philippe de iki savaş sırasında İmparator'a emir subaylığı yaptıktan sonra annesinin gururunu adamakıllı okşuyordu; bu yüzden her ne kadar kaba ve gürültücü patırtıcı da olsa, aslında acımasız ve korkusuz askerlere özgü basit yiğitliği dışında başka bir niteliği olmasa da, Philippe annesinin gözünde üstün yetenekli biriydi; oysa ufak tefek, cılız, sağlığı bozuk, yabanıl bir yüzü olan, huzuru, dinginliği seven, sanatçı olmanın ününü düşleyip duran Joseph, annesine göre ona yalnızca üzüntü ve kaygı verebilirdi. 1814-1815 kışı Joseph için hayırlı oldu, Madam Descoings ve Gros'nun[12] öğrencisi Bixiou tarafından gizlice desteklendi ve çalışmak üzere bu ressamın birçok farklı yeteneğin yetiştiği ünlü atölyesine gitti, burada Schinner[13] ile çok sıkı ilişki kurdu. 20 Mart[14] olayı meydana geldi, Lyon'da İmparator'un yanına gidip Tuileries'de ona eşlik eden Yüzbaşı Bridau, Süvari Muhafız Birliği komutanlığına atandı. Hafifçe yaralandığı ve bu sırada Légion d'Honneur nişanı aldığı Waterloo Savaşı'ndan sonra, Saint-Denis'de Mareşal Davoust'un yanında bulundu ve Loire ordusundan ayrıldı; Mareşal Davoust'un desteğiyle Légion d'Honneur nişanı ile rütbesi olduğu gibi kaldı, ama yarım aylık almaya başladı. Geleceğinden kaygı duyan Joseph bu dönemde coşkuyla çalıştı, bu coşkunluk onu bu olaylar fırtınası sırasında birçok kez hasta etti.

— Bu, boya kokusundan ileri geliyor, diyordu Agathe, Madam Descoings'e; sağlığına bu kadar zararlı bir durumdan

kesinlikle kurtulmalı.

O zaman Agathe'ın bütün kaygısı albay oğluna yönelikti, onu 1816'da yeniden gördü, bir Süvari Muhafız Birliği komutanı olarak bir yılda aldığı maaşı yaklaşık dokuz bin franktan ayda üç yüz frank yarım aylığa düşmüştü, mutfağın üstündeki çatı katını onun için düzenletti, biriktirdiği paraların bir bölümünü bu iş için harcadı. Philippe, üst rütbeli subayların buluşma yeri Café Lemblin'e, bu gerçek meşrutiyetçi Boiotia'ya en çok uğrayan Bonapartçılardan biri oldu. Burada yarım aylıklı subayların alışkanlıklarını, davranışlarını, üslubunu, yaşam biçimini edindi ve yirmi bir yaşındaki her genç gibi onları aştı, Bourbon hanedanına karşı ciddi olarak korkunç bir nefret besledi, onlarla bir araya gelmedi, hatta albay rütbesiyle orduya yeniden alınma fırsatından yararlanmadı; Philippe annesinin gözünde büyük bir kişilik sergiliyor gibiydi.

— Babası daha iyisini yapamazdı, diyordu.

Yarım aylık Philippe'e yetiyordu, ev için bir şey harcamıyordu, oysa Joseph iki dulun bakımını tümüyle üstlenmişti. O zamandan başlayarak Agathe'ın Philippe'i üstün tuttuğu belli oldu. O zamana kadar bu bir gizdi, ama İmparator'un bu sadık askerine yapılan işkence, bu sevgili oğlun aldığı yaranın anısı, gönüllü de olsa, annenin soylu saydığı bir bahtsızlık içinde bu oğlun gösterdiği yüreklilik, Agathe'ın sevgisini açıkça ortaya koymasına yol açtı. Şu söz her şeyi haklı gösteriyordu: "O mutsuz!" Karakterinde yaşamın başlangıcındaki sanatçıların ruhunda gereğinden çok bulunan o yalınlıkla, zaten ağabeyine belli bir hayranlık da duyan Joseph, annesinin onu üstün tutmasına gücenmek şöyle dursun, iki savaşta Napoléon'un buyruklarını taşımış, Waterloo'da yaralanmış bu yiğide duyulan büyük sevgiyi paylaşarak annesini doğruluyordu. Yeşil ve altın sarısı o güzel üniforması içinde, Champsde-Mai'de Süvari Muhafız Birliği'ne komuta ederken görmüş olduğu bu ağabeyin

üstünlüğünden nasıl kuşkulanırdı! Philippe'i üstün tutmasına karşın, Agathe zaten iyi anne olduğunu da gösteriyordu: Joseph'i seviyordu, ama körü körüne değil; onu anlamıyordu, hepsi bu. Joseph annesini çok seviyordu, oysa Philippe annesi tarafından çok sevilmiş olmakla yetiniyordu. Bununla birlikte bu süvarinin o askerce sertliği annesi söz konusu olduğunda yumuşuyordu, ne var ki Joseph'i küçümsediğini, dostça dile getirerek, hiç gizlemiyordu. Bu kardeşin güçlü kafasının egemenliği altında olduğunu ve inatçı bir çalışma yüzünden zayıflayıp on yedi yaşında adamakıllı güçsüz ve cılız kaldığını görüp ona, "Bızdık!" diye sesleniyordu. Zaten askerlerin o sert havaları altında gizli iyilikseverliğe inanan bu sanatçı kardeşin aldırmazlığı olmasa, onun her zamanki koruyucu davranışları kırıcı olurdu. Joseph, zavallı çocuk, gerçek yeteneğe sahip askerlerin başka üstün insanlar gibi yumuşak ve nazik olduklarını henüz bilmiyordu. Üstün yetenek her şeyde kendini olduğu gibi gösterir.

— Zavallı çocuk! diyordu Philippe annesine, onu tedirgin etmemeli, eğlenmesine izin vermeliyiz.

Bu küçümseme anneye göre kardeş sevgisinin bir kanıtı gibiydi.

— Philippe kardeşini her zaman sevecek ve onu koruyacak, diye düşünüyordu Agathe.

1816'da Joseph annesinden çatı katına bitişik ambarı atölyeye dönüştürmek üzere izin aldı, Madam Descoings de ona ressamlık mesleği için gerekli şeyleri alsın diye bir miktar para verdi, çünkü bu iki dula göre ressamlık yalnızca bir meslekti. Yeteneğe eşlik eden anlayış ve coşkuyla Joseph o zavallı atölyesinde her şeyi kendisi düzenledi. Ev sahibi, Madam Descoings'in ricası üzerine damı deldirip buraya bir pencere açtırdı. Burası Joseph tarafından çikolata rengine boyanmış geniş bir salon haline geldi, Joseph duvarlara

birkaç eskiz astı, Agathe acıyarak buraya dökme demirden küçük bir soba koydu, Joseph de böylece evinde çalışabildi, bununla birlikte ne Gros'nun, ne de Schinner'in atölyesini ihmal etti. Özellikle yarım aylığa bağlanmış subaylar ve Bonapartçı parti tarafından desteklenen anayasa yanlısı parti, o sırada kimsenin istemediği anayasa adına parlamento çevresinde ayaklanma başlattı ve birçok komplo kurdu. Bu işlere karışan Philippe tutuklanıp sonra delil yetersizliğinden salıverildi, ama savaş bakanı Philippe'in yarım aylığını kestirip onu disiplin kadrosu diye adlandırabileceğimiz bir kadroya koydu. Fransa artık dayanılabilir gibi değildi, Philippe de sonunda kışkırtıcı ajanlar tarafından kurulmuş bir tuzağa düşecekti. O zamanlar kışkırtıcı ajanlardan çok söz ediliyordu. Philippe şüpheli kahvelerde bilardo oynayarak zaman öldürüyor ve çeşitli içkileri kadeh kadeh devirmeye alışıyordu, Agathe ailenin büyük adamı yüzünden korkunç kaygılar içindeydi; Eski Yunan'ın o üç bilgesi her akşam aynı yolu yürümeye, iki dulun evinin merdivenlerini çıkmaya, onları kendilerini bekler ve günün izlenimlerini sormaya hazır durumda bulmaya onlardan hiç ayrılmayacak derecede alışmışlardı, her zaman o küçük, yeşil boyalı salonda oyun oynamaya geliyorlardı. 1816 yılında işten atmalara, ayıklamalara girişmiş olan İçişleri Bakanlığı, Claparon'a dokunmamıştı. Claparon, "Beni tehlikeye atmayın" diyerek Moniteur gazetesindeki haberleri alçak sesle anlatan ödleklerden biriydi. Yaşlı du Bruel'den bir süre sonra emekli edilmiş Desroches hâlâ emekli aylığını tartışıyordu. Agathe'ın büyük üzüntüsüne tanık olan bu üç dost ona Philippe'i yolculuğa çıkarmasını salık verdiler.

— Komplolardan söz ediliyor, oğlunuz karakteri gereği bir olayın kurbanı olacaktır, çünkü her zaman hainler vardır.

— Hay Allah! O, İmparator'unun mareşal yaptıklarıyla aynı hamurdan, dedi du Bruel alçak sesle, çevresine bakarak;

dolayısıyla mesleğini bırakmamalı. Doğu'ya, Hindistan'a gidip oralarda hizmet etsin...

— Peki sağlığı ne olacak? dedi Agathe.

— Neden bir görev almıyor? dedi yaşlı Desroches, o kadar çok sayıda özel yönetim oluşuyor ki! Ben bir sigorta şirketine büro şefi olarak gireceğim, emekli aylığım ayarlanır ayarlanmaz.

— Philippe asker, o yalnızca savaşı sever, dedi savaşı seven Agathe.

— Öyleyse aklını başına toplayıp hizmet etmek istemeli...

— Bunlara mı? diye bağırdı dul kadın. Ah! Bunu ona salık verecek kişi hiçbir zaman ben olmayacağım.

— Haksızsınız, dedi du Bruel. Oğlum Navarreins dükü tarafından işe yerleştirildi. Bourbon'lar içtenlikle kendilerine katılanlara çok iyi davranıyorlar. Oğlunuz bir alaya albay olarak atanabilir.

— Süvari sınıfında yalnızca soyluların bulunması isteniyor, hem o hiçbir zaman albay olmayacak, dedi heyecanla Madam Descoings.

Korkuya kapılmış olan Agathe, Philippe'e yabancı bir ülkeye gidip orada İmparator'un emir subaylığını yapmış bir askeri her zaman kayıracak bir devletin hizmetine girmesi için yalvardı.

— Yabancılara mı hizmet edeceğim?.. diye bağırdı Philippe dehşetle.

Agathe sevgi gösterisiyle oğlunu kucaklayıp, "Tıpkı babası" dedi.

— Haklı, dedi Joseph, Fransızlar başka yerlerin ordularına katılmayacak kadar kendi ordularından gurur duyarlar.

Zaten Napoléon da belki bir kez daha başa geçecek!

Philippe, annesinin hatırı için, bunun üzerine, ABD'de General Lallemand'a katılıp Sığınma Alanı[15] adlı kuruluşla işbirliği yapmak gibi çok parlak bir fikre kapıldı. Bu kuruluş Ulusal Katılım Kampanyaları olarak bilinen korkunç aldatmacalardan biriydi. Agathe biriktirdiği paralardan on bin frank verdi, ayrıca oğlunu Le Havre'a götürüp oradan vapura bindirmek için bin frank harcadı. 1817 yılı sonunda Agathe hazine bonosuna yatırdığı paralardan geri kalan altı yüz frank ile geçinebildi, sonra bir anda aklına gelen iyi bir düşünceyle biriktirdiği paradan geri kalan on bin frankı da hemen yatırarak ayrıca yedi yüz frank gelir elde etti. Joseph de bu özveriye katkıda bulunmak istedi: Kötü giyinmeye başladı, kaba ayakkabılarla, mavi çoraplarla dolaştı, eldiven kullanmadı, taşkömürü yaktı, ekmek, süt ve Brie peyniriyle yaşadı. Zavallı çocuk yalnızca yaşlı Madam Descoings ile kolej ve atölye arkadaşı Bixiou'dan güç ve destek buluyordu. Bixiou bir bakanlıkta küçük bir görevdeydi, bu sırada çok güzel karikatürler yapıyordu.

— 1818 yazının gelişini nasıl sevinçle karşıladım! dedi sık sık Bridau, o zamanlar çektiği sıkıntıları anlatırken. Güneş beni kömür almaktan kurtardı.

Renk konusunda şimdiden Gros kadar güçlü olduğu için artık ustasını yalnızca danışmak için görüyor, yaratılarının ve fantezilerinin bütün gücüyle, o sırada klasiklere karşı çıkmayı, Eski Yunanlılara özgü uzlaşımları ve içinde doğanın nasılsa öyle ait olduğu bir sanatın hapsedildiği sınırları kaldırmayı düşünüyordu. Joseph savaşıma hazırlanıyordu, bu savaşım da 1823'te resimlerinin Salon'da sergilenmesinden başlayarak hiç durmadı. Çok kötü bir yıl geçti: Madam Descoings'in ve Madam Bridau'nun noteri Roguin, yedi yıldır intifa hakkı üzerinden yapılan kesintileri alarak ortadan kayboldu. Bu kesintiler şimdiden iki bin frank gelir getirecekti. Bu felaketten üç gün sonra, New York'tan Albay

Philippe tarafından annesi üzerine çekilmiş bin franklık bir poliçe geldi. Onca başka insan gibi aldatılmış olan zavallı çocuk Sığınma Alanı'nda her şeyini kaybetmişti. Agathe'ı, Madam Descoings'i ve Joseph'i hüngür hüngür ağlatan bu poliçe kendisiyle aynı kötü yazgıyı paylaşan arkadaşlarının albaya kefil oldukları New York'ta yapılmış borçlarla ilgiliydi.

— Ama onu oraya gitmeye ben zorladım, diye yüksek sesle sürdürdü Philippe'in yanlışlarını haklı göstermeye çalışan zavallı anne.

— Ona sık sık böyle yolculuklar yaptırmanızı önermem, dedi yeğenine yaşlı Descoings.

Madam Descoings yiğit bir kadındı. Madam Bridau'ya her zaman bin ekü veriyor, ama piyangoda 1799'dan bu yana hiçbir zaman çıkmayan aynı üç numaraya oynamayı da sürdürüyordu. O sıralar piyango yönetiminin iyi niyetinden kuşku duymaya başlamıştı. Hükümeti suçladı ve bu yönetimin katılanları çılgınca para yatırmaya kışkırtmak için o üç numarayı piyango sandığına koymamayı pekâlâ becerebileceğine inandı. Kaynakların çabucak bir incelemesi yapıldıktan sonra, rantların bir bölümünü elden çıkarmadan bin frankı toplamanın olanaksız olduğu görüldü. İki kadın gümüş sofra takımını, çamaşırların bir bölümünü ya da fazla mobilyayı rehine koymaktan söz etti. Bu önerilerden ürken Joseph gidip Gérard'ı[16] buldu, durumu anlattı; bu büyük ressam da ona kraliyet müzesi için, XVIII. Louis'nin iki portresinin her biri beş yüz frank değerinde iki kopyasını yapmasını sağladı. Öte yandan, Gros pek eli açık olmasa da, Joseph'i boya tüccarına götürüp kendi hesabına öğrencisine gerekli gereçleri vermesini söyledi. Ama bin frank ancak kopyalar teslim edildikten sonra ödenecekti.

Joseph bunun üzerine on gün içinde dört küçük tablo yaparak bunları tüccarlara sattı ve annesine bin frankı getirdi, o da poliçeyi ödeyebildi. Sekiz gün sonra başka bir

mektup geldi; bu mektupta albay annesine bir gemiyle yola çıkacağını, kaptanın onu sözüne güvenerek gemisine alacağını bildiriyordu. Philippe Le Havre'da karaya çıktığında en azından bin franka daha gereksinimi olacağını da bildiriyordu.

— Peki, dedi Joseph annesine, kopyalarımı bitirmiş olacağım, ona bin frankı götürürsün.

— Sevgili Joseph! dedi annesi, iki gözü iki çeşme ağlarken onu kucaklayarak, Tanrı seni kutsayacak. Hayatın sillesini yemiş bu zavallıyı seviyorsun demek ha? O bizim onurumuz ve bütün geleceğimiz. Bu kadar genç, bu kadar iyi, bu kadar da mutsuz! Her şey ona karşı, bari üçümüz ondan yana olalım.

— Resim sanatının bir işe yaradığını pekâlâ görüyorsun, dedi heyecanla, annesinden büyük sanatçı olmak için sonunda izin aldığına sevinen Joseph.

Madam Bridau sevgili oğlu Albay Philippe'i karşılamaya koştu. Le Havre'a geldiğinde her gün I. François tarafından yaptırılmış olan yuvarlak kuleden öteye gidip Amerikan gemisini bekledi, günden güne en acımasız kaygıları duydu. Bu tür acıların analık duygularını ne kadar canlandırdığını yalnızca anneler bilir. Gemi 1819 yılı Ekim ayının güzel bir sabahında, zarar görmeden, en ufak bir kasırgayla karşılaşmadan geldi. En kaba bir insanda bile vatan havasını solumak ve bir anneyi görmek, hele sıkıntılarla dolu bir yolculuktan sonra her zaman belli bir etki yapar. Dolayısıyla Philippe kendini bir sevgi gösterisine kaptırdı, bu da Agathe'ın, "Ah! Beni ne kadar da seviyor!" diye düşünmesine yol açtı. Yazık! Subay artık dünyada yalnızca bir kişiyi seviyordu, bu kişi de Albay Philippe'di. Texas'ta başına gelen felaketler, spekülasyon ve bireyciliğin en yüksek dereceye çıktığı, çıkar konusunda hoyratlığın edepsizliğe vardığı, tam olarak yalnızlığa terk edilmiş

insanın kendisini kendi gücüyle ilerlemek, her an kendi davasının yargıcı olmak zorunda gördüğü, politikanın var olmadığı bir yer olan New York'ta geçirdiği günler, kısacası bu yolculuk sırasında meydana gelen küçük küçük olaylar Philippe'te kaba askerlere özgü kötü eğilimlerin gelişmesine yol açmıştı: Kaba, içkici, tütün tiryakisi, bencil, nezaketsiz olmuştu; yoksulluk ve bedensel acılar ahlakını bozmuştu. Zaten albay kendisini ezilmiş biri olarak görüyordu. Bu görüşün etkisi, zeki olmayan insanları acımasız ve hoşgörüsüz yapar. Philippe'e göre evren onun başında başlayıp ayaklarında sona eriyor, güneş yalnızca onun için parlıyordu. Kısacası, bu eylem adamı tarafından yorumlanan New York görünümü onda ahlakla ilgili en ufak kaygıları bile yok etmişti. Bu tür insanlarda yalnız iki varoluş biçimi vardır: Ya inanırlar ya da inanmazlar, ya namuslu bir insanın bütün erdemlerine sahiptirler ya da zorunluluğun bütün gereklerine teslim olurlar, sonra en ufak çıkarlarını ve tutkularının bir anlık her isteğini zorunluluk haline getirirler. Bu sistemin sonu kötü olabilir. Albay yalnızca görünüşte, askerlere özgü o açık yürekliliği, içtenliği, davranışlarında aşırı özgürlüğü korumuştu. Bu yüzden son derecede tehlikeliydi, bir çocuk gibi saf görünüyordu, ama sadece kendini düşünmek zorunda olduğu için, yapması gereken şeyi her işte bir Gonin Usta oyunu[17] düşünen kurnaz bir davavekili gibi düşünmeden hiçbir zaman yapmıyordu, verdiği sözler ona hiçbir şeye mal olmuyor, bunları inanmak istediğiniz ölçüde veriyordu. Eğer, ne yazık ki, biri davranışı ile söyledikleri arasındaki çelişkileri haklı gösteren açıklamalarını kabul etmeyecek olursa, tabancasını pek güzel bir şekilde çeken, en usta eskrim öğretmenine meydan okuyan ve kendileri için hayatın hiç önemi olmayan insanlara özgü bir soğukkanlılık gösteren albay, en ufak bir kötü sözün hesabını sormaya hazırdı, bu arada zor ve şiddet yollarına başvuracağa benziyordu, zaten bu yollara başvurunca, artık hiçbir uzlaşma olanağı bulunmaz.

Gösterişli bedeni biraz tombullaşmış, yüzü Texas'ta bulunduğu sırada yanıp esmerleşmişti, New York halkının içinde kendisini saydırmak zorunda olan bir insana özgü sert konuşma biçimini ve kestirip atan tonunu koruyordu. Bu haliyle, basit giyinişiyle, çektiği son sıkıntılardan açıkça katılaşmış bedeniyle Philippe zavallı annesine bir kahraman gibi göründü; ama o halkın oldukça yüreklilikle ipsiz dediği bir kişi olmuştu yalnızca. Sevgili oğlunun yoksulluğundan gözü korkan Madam Bridau onu Le Havre'da tepeden tırnağa yeniden giydirdi. Çektiği sıkıntıların öyküsünü dinleyince, Sığınma Alanı'ndan dönen bir insan gibi içmesi ve eğlenmesi gereken oğlunun yemesini, içmesini ve eğlenmesini engelleyecek gücü kendinde bulmadı. Elbette imparatorluk ordusundan geri kalanların Texas'ı fethetmeleri güzel bir düşünceydi; ama bu düşünce olaylardan çok insanların yüzünden gerçekleşmedi, çünkü bugün Texas geleceği çok parlak bir cumhuriyet. Restorasyon döneminde bu liberalizm deneyimi, çıkarlarının yalnızca bencilce olduğunu ve hiç de ulusal amaçlı olmadığını, başka yerde değil de iktidar çevresinde odaklandığını adamakıllı kanıtlıyor. Ne insan, ne yer, ne düşünce, ne bağlılık eksikti, ama elinde çok büyük paralar bulunan ve yeniden kavuşulacak bir imparatorluk söz konusuyken hiçbir şey vermeyen bu ikiyüzlü partinin eküleri ve yardımlarıydı eksik olan. Agathe gibi ev kadınlarının kendilerine bu tür politik aldatmacaları keşfettiren bir sağduyusu vardır. Zavallı anne o zaman oğlunun anlattıklarından gerçeği şöyle bir görür gibi oldu; çünkü ezilmiş oğlunun çıkarı için onun yokluğunda anayasa yanlısı gazetelerin şatafatlı reklamlarını dinlemiş ve beş altı milyon frank gerekirken, ancak yüz elli bin frank toplayabilen bu ünlü katılım kampanyasını izlemişti. Liberalizmin şefleri ordularımızın şanlı kalıntılarını Fransa'dan ihraç ederek XVIII. Louis'nin işine yaradıklarını hemen fark etmişlerdi; bu yüzden en sadık, en ateşli, en coşkulu olanları, öne ilk atılanları yüzüstü bıraktılar. Agathe oğluna onun nasıl ezilmiş biri olmaktan çok aldatılmış biri

olduğunu hiçbir zaman anlatamadı. Gözbebeği oğluna inandığı için kendisini bilgisizlikle suçladı ve karışık bir dönemin çok kötü koşullarından etkilenen Philippe'e yandı. Gerçekten de o zamana kadar Philippe bütün sıkıntılarında kusurlu olmaktan çok güzel karakterinin, enerjisinin, İmparator'un düşüşünün, liberallerin ikiyüzlülüğünün ve Bourbon'ların Bonapartçılara karşı olan hırsının kurbanı olmuştu. Agathe, Le Havre'da geçen çok pahalıya mal olmuş bu hafta boyunca oğluna kraliyet hükümeti ile barışmasını ve Savaş Bakanlığı'na gitmesini önermeye cesaret edemedi; cebinde ancak yolculuk parası kaldığında, onu hayatın son derece pahalı olduğu Le Havre'dan kopararak Paris'e geri götürmek için epey uğraştı.

VI

Mariette

Philippe'i karaya çıkacağı Kraliyet Denizyolları'nın avlusunda bekleyen Madam Descoings ile Joseph, Agathe'ın yüzündeki değişiklik karşısında şaşırdılar.

— Annen iki ay içinde on yıl yaşlandı, dedi Madam Descoings Joseph'e kucaklaşmalar arasında, iki bavulun gemiden çıkarıldığı sırada.

— Merhaba Descoings anne! Albayın eski bakkal kadına yönelttiği sevgi dolu söz bu oldu; oysa Joseph de ona sevgiyle, Descoings ana diye seslenirdi.

— Araba için ödeyecek paramız yok, dedi Agathe, yakınan bir sesle.

— Bende var, diye yanıt verdi genç ressam. Kardeşimin teni çok güzel bir renk almış, dedi Philippe'i görünce.

— Evet, dedi Philippe, zift gibi karardım, ama sen değişmemişsin bızdık.

O zaman yirmi bir yaşında olan ve onu sıkıntılı günlerinde desteklemiş birkaç dostu tarafından beğenilen Joseph gücünü duyumsuyordu, yeteneğinin de bilincindeydi; yaşamını bilime, edebiyata, politikaya ve felsefeye adamış gençlerin oluşturduğu bir toplulukta resim sanatını temsil ediyordu; dolayısıyla kardeşinin şu jestiyle daha da belirginleştirdiği küçümseyici ifadesi onu kırdı: Philippe küçük bir çocuğun kulağını büker gibi onun kulağını bükmüştü. Agathe Madam Descoings'de ve Joseph'te sevgi gösterilerinin yerini bir tür soğukluğun aldığını gördü, ama Philippe'in sürgünde olduğu sırada çektiği acılardan söz ederek her şeyi düzeltti. Çok alçak sesle savurgan diye adlandırdığı çocuğun dönüşünü bir bayram günü gibi kutlamak isteyen Madam Descoings olabildiğince en güzel

akşam yemeğini hazırlamış, bu yemeğe yaşlı Claparon ve Desroches baba da davet edilmişti. Evin bütün dostları gelecekti, akşam vakti geldiler. Joseph dernek arkadaşları Léon Giraud'ya, d'Arthez'e, Michel Chrestien'a, Fulgence Ridal'e ve Bianchon'a haber vermişti. Madam Descoings sözde üvey oğlu Bixiou'ya gençler arasında bir "ekarte"[18] partisi düzenleneceğini söyledi. Babasının katı isteğiyle hukuk eğitimi görmüş olan oğul Desroches da davete katıldı. Du Bruel, Claparon, Desroches ve Rahip Loraux, Philippe'i incelediler; kaba davranışları, duruşu, içki yüzünden bozulmuş sesi, halka özgü boş ve parlak sözleri ile bakışları onları ürküttü. Bu yüzden, Joseph oyun masalarını düzenlerken, en sadık dostları Agathe'ın etrafını çevirip ona, "Philippe'i ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordular.

— Bilmiyorum, dedi, ama hâlâ Bourbon'lara hizmet etmek istemiyor.

— Fransa'da ona göre bir görev bulmak çok güç. Yeniden orduya dönmezse, sivil yönetimde hemen bir işe yerleşemez, dedi yaşlı du Bruel. Elbette Philippe oğlum gibi, tiyatro oyunlarıyla servet yapma olanağı bulamayacaktır. Bunu görmek için onu dinlemek yeterli.

Agathe yanıt verdiği sırada gözlerinin hareketinden herkes Philippe'in geleceğinin onu ne kadar kaygılandırdığını anladı, dostlarından hiçbirinin de ona gösterecek çaresi olmadığı için hepsi de sustu. Philippe, oğul Desroches ve Bixiou ekarte oynamaya başladılar, o sıralar bu oyuna aşırı düşkünlük vardı.

— Descoings ana, kardeşimin oyun oynamak için parası yok, dedi Joseph gelip bu iyi yürekli, bu eşsiz kadının kulağına eğilerek. Kraliyet Piyango İdaresi'nin bu gediklisi gidip yirmi frank getirerek Joseph'e verdi, o da bu parayı gizlice kardeşinin eline sıkıştırdı. Herkes gelmişti. İki masa boston oyunu için hazırlandı ve gece canlandı. Philippe kötü

oyuncu olduğunu gösterdi. Önce çok kazandı, sonra kaybetti; daha sonra da, saat on bire doğru, oğul Desroches'a ve Bixiou'ya elli frank borçlandı. Ekarte masasındaki gürültü patırtı ve tartışmalar birçok kez boston oynayan dingin oyuncuların kulaklarında çınladı, bunlar belli etmeden Philippe'e baktılar. Philippe o kadar kötü bir yaradılışın kanıtlarını ortaya döktü ki, zaten o da pek matah biri olmayan oğul Desroches'la yaptığı son kavgada baba Desroches oğlu haklı olsa da haksız buldu ve ona oyun oynamayı yasakladı. Madam Descoings de torununa aynı şekilde davrandı; torun da Philippe'in anlamadığı esprili sözler sarf etmeye başlamıştı, ama bu sözler bu acımasız alaycıyı tehlikeye sokabilirdi, hele onun bu iğneli oklardan biri albayın o kalın kafasına girmiş olsaydı.

— Yorgun olmalısın, dedi Agathe oğlunun kulağına, gel de yat.

— Çok gezen çok bilir, dedi Bixiou gülümseyerek, albay ile Madam Bridau dışarıya çıktıklarında.

Gün doğarken kalkan ve erken yatan Joseph bu gece toplantısının sonunu göremedi. Ertesi sabah Agathe ve Madam Descoings ilk odada kahvaltı hazırlarken, bu gece toplantılarının, Madam Descoings'in deyimiyle, Philippe bu oyuna devam ederse, çok pahalıya mal olacağını düşünmekten kendilerini alamadılar. O zaman yetmiş altı yaşında olan bu yaşlı kadın mobilyalarını satıp ikinci kattaki dairesini boşaltmayı –ki bu ev sahibinin canına minnetti–, Agathe'ın salonunu yatak odası yapmayı, ilk odayı da ortak yemek salonuna dönüştürmeyi önerdi. Böylece yılda yedi yüz frank tasarruf sağlanacak, masraflardaki bu azaltma, bir işe yerleşinceye kadar Philippe'e ayda elli frank vermeyi olanaklı kılacaktı. Agathe bu özveriyi kabul etti. Albay aşağıya indiğinde, annesi ona küçük odasında rahat edip etmediğini sordu, o sırada iki dul ona ailenin durumunu açıkladı. Madam Descoings ile Agathe gelirlerini birleştirip

beş bin üç yüz franlık bir gelire sahip oluyorlardı, bu miktarın dört bin frankı Madam Descoings'in ömür boyu geliriydi. Altı aydır Madam Descoings, torunu Bixiou'ya altı yüz frank, Joseph'e de yine altı yüz frank veriyordu; gelirinin geri kalanı, Agathe'ınki gibi eve ve bakımlarına gidiyordu. Biriktirilmiş bütün para yok olmuştu.

— Sakin olun, dedi albay, iş arayacağım, size yük olmayacağım; şimdilik bir lokma ekmekle başımı sokacak bir yerden başka bir şey istemiyorum.

Agathe oğluna sarıldı, Madam Descoings de bir akşam önceki oyunda borçlandığı parayı ödemesi için Philippe'in eline yüz frank sıkıştırdı. On gün içinde mobilyaların satılması, dairenin boşaltılması ve Agathe'ın dairesindeki değişikliklerin yapılması ancak Paris'te görülen bir çabuklukla gerçekleşti. Bu on gün sırasında Philippe öğle yemeklerinden sonra düzenli bir şekilde evden dışarıya çıkıp akşam yemeği için geri döndü; akşamları da yeniden çekip giderek, yatmak üzere ancak gece yarısına doğru geri geldi. İşte çürüğe çıkarılmış bu askerin neredeyse kurulmuş makine gibi edindiği kökleşen alışkanlıkları şunlar oldu: Pont-Neuf üzerinde, Pontdes-Arts'dan[19] geçerken aldığı iki meteliğe çizmelerini boyatıyor, buradan gittiği Palais-Royal'de gazete okuyarak iki kadeh içki içiyor, böylece öğleyi bulduktan sonra Vivienne Sokağı'ndan geçerek Café Minerve'e gidiyor, burada liberal politikaya bulaşıyor ve eski subaylarla bilardo oynuyordu. Philippe, kazansa da kaybetse de, her zaman çeşitli içkilerden üç dört kadeh yuvarlıyor ve sokaklarda gidip gelerek, avare avare dolaşarak tekel purosu içiyordu. Akşamları Estaminet Hollandais'de[20] bir süre pipo içtikten sonra saat ona doğru yukarıya, oyun salonuna çıkıyor, burada görevli bir kişi ona bir oyun kâğıdı ve bir toplu iğne veriyordu; Philippe de kimi seçkin oyunculardan "kırmızı ve siyah" oyununun durumu hakkında bilgi alıyor ve en uygun anda on frankla oyuna giriyor, kazansa da

kaybetse de, hiçbir zaman üç kezden fazla oynamıyor; kazandığında, ki hep kazanıyordu, bir fincan punç içtikten sonra yeniden çatı katına dönüyordu; ancak yolda ultraları[21] ve kraliyet muhafızlarını öldüreceğinden söz ediyor, merdivenlerde şarkı söylüyordu: Koruyalım esenliğini imparatorluğun! Onu duyan zavallı annesi, "Bu akşam neşesi yerinde Philippe'in" diyor ve punçun, öteki içkilerin, tütünün o çok pis kokularından yakınmadan ona sarılmak, onu öpmek üzere yukarıya çıkıyordu.

— Benden herhalde memnunsun anneciğim, öyle değil mi? dedi ona Ocak sonuna doğru. Dünyanın en düzenli yaşamını sürüyorum.

Philippe eski arkadaşlarıyla restoranda beş kez akşam yemeği yemişti. Bu eski askerler İmparator'un kurtarılması için bir denizaltı yapımının yarattığı umutlardan söz ederek, birbirlerine işlerinin durumunu anlatmışlardı. Philippe yeniden kavuştuğu eski arkadaşları içinde, bölüğünde ilk kez göreve başladığı Muhafız Süvari Birliği'nden Giroudeau adındaki yaşlı yüzbaşıyı özellikle seviyordu. Philippe bu eski süvari sayesinde alkollü içkilere, purolara, kumara bir dördüncü tekerlek ekleyerek, Rabelais'nin "şeytanın arabası" adını verebileceği şeyi tamamlamış oldu. Şubat ayı başında bir akşam Giroudeau, Philippe'i yemekten sonra La Gaieté adlı tiyatroda yeğeni Finot'nun çıkardığı küçük bir tiyatro gazetesine ayrılmış bir locaya götürdü; Finot bu gazetenin hesaplarını tutuyor, yazılarını yazıyor, kuşaklarını hazırlayıp kontrol ediyordu. Anayasa karşıtı Bonapartçı subayların modasına uygun olarak giyinmiş, üstlerinde kare yakalı, çeneye kadar düğmeli, topuklara kadar inen, yakasında rozeti, geniş bir redingot, ellerinde örgülü deriden bir kordonla tuttukları elma biçiminde kurşunlu topuzu ile birer hezaren baston olan bu iki eski asker, kendi deyimleriyle söylemek gerekirse, kafayı bulmuşlardı ve locaya girerken birbirlerine içlerini döküyorlardı. Çeşit çeşitli likör şişesinden

ve kadehlerinden çıkan buharlar arasında Giroudeau, Philippe'e sahnede Florentine adında küçük, tombul, çevik bir kızı gösterdi; kızın gösterdiği yakınlık ve sevgi, loca için olduğu gibi, tiyatro gazetesinin gücünden ileri geliyordu.

— Ama, dedi Philippe, senin gibi kıranta yaşlı bir askere gösterdiği yakınlık nereye kadar gidiyor?

— Tanrı'ya şükür, diye yanıt verdi Giroudeau, şanlı üniformamızın eski ilkelerinden vazgeçmedim! Bir kadın için hiçbir zaman beş para harcamadım.

— Nasıl olur? dedi Philippe bir parmağını sol gözünün üstüne koyarak.

— Olur, dedi Giroudeau. Ama aramızda kalsın, gazetenin bu işte büyük rolü var. Yarın iki satırla yönetime Matmazel Florentine'i dans ettirmesini salık vereceğiz. İnan bana yavrum, çok mutluyum.

Philippe şöyle düşündü:

— Eh! Bu saygıdeğer Giroudeau, dizim gibi parlak kafasına, kırk sekiz yaşına, koca göbeğine, bağcı suratına benzeyen suratına, patates gibi burnuna karşın, bir figüran kızın dostu ise, benim Paris'in en ünlü kadın oyuncusunun dostu olmam gerekir... Nerede bulunur bu? dedi Giroudeau'ya yüksek sesle.

— Bu akşam sana Florentine'in evini göstereceğim. Sevgilim tiyatrodan ayda yalnızca elli frank alıyor, ama ona ayda beş yüz frank veren Cardot adında eski bir ipekli kumaş tüccarı sayesinde hâlâ oldukça iyi geçinip gidiyor!

— Ya! Ama?.. diye sordu kıskanan Philippe.

— Yok canım! dedi Giroudeau, gerçek aşkın gözü kördür.

Tiyatrodan sonra Giroudeau, Philippe'i Matmazel Florentine'in evine götürdü; ev tiyatrodan iki adım uzakta,

Crussol Sokağı'ndaydı.

— Düzgün davranalım, dedi Giroudeau. Florentine annesiyle birlikte oturuyor; anlıyor musun, benim yalnızca birine bile ödeyecek param yok, hem kadın öz annesi. Bu kadın kapıcıydı, ama zekâdan yoksun değildir; adı Cabirolle, sen ona "madam" diye seslen, buna çok önem verir.

Florentine'in o akşam evinde konuk olarak Marie Godeschal adında bir arkadaşı vardı, bir melek kadar güzeldi, bir dansçı kadar da soğuktu, zaten Vestris'in[22] öğrencisiydi, Vestris koreografi açısından onda en büyük geleceği öngörüyordu. O zaman Le Panorama Dramatique'te[23] Mariette adıyla çalışmak isteyen Matmazel Godeschal, bir kraliyet başmabeyincisinin desteğine güveniyordu, Vestris onu bu kişiyle uzun süredir tanıştırmayı düşünüyordu. Bu dönemde hâlâ dinç olan Vestris öğrencisini henüz yeterince yetişmiş bulmuyordu. Hırslı Marie Godeschal, Mariette takma adını ünlü kıldı, ama hırsı da çok övgüye değer oldu. Davavekili Derville'in yanında yardımcı olarak çalışan bir erkek kardeşi vardı. Yetim ve yoksul olan, ama birbirini seven bu iki kardeş yaşamı Paris'te nasıl ise öyle görmüşlerdi. Biri kız kardeşini başgöz etmek için davavekili olmak istiyor ve günde on metelikle geçiniyordu, öteki ise erkek kardeşine bir noterlik satın almak için dansçı olmaya ve güzelliğinden ve bacaklarından yararlanmaya serinkanlılıkla karar vermişti. Birbirlerine karşı besledikleri duyguları, çıkarları ve ortak yaşamları dışında her şey onlar için, vaktiyle Romalılar ve İbraniler için olduğu gibi barbarca, yabancı ve düşmancaydı. Böylesine güzel ve hiçbir şeyin bozmayacağı bu dostluk, yakından tanıyanlara Mariette'i anlatmış oluyordu. İki kardeş o zaman Eski Temple Sokağı'nda bir evin sekizinci katında oturuyorlardı. Mariette on yaşında çalışmaya başlamıştı, şimdi on altı yaşındaydı. Ne yazık! Tuvaleti biraz eksik olduğundan, tavşan tüyünden bir kaşmir şalın altında gizlenmiş, şosonlar giymiş, basma

pamuklu kumaşa bürünmüş, bakımsız haliyle o çıtı pıtı güzelliği, ancak işçi kızların ardında koşmaya ve mutsuz güzellerin izini sürmeye kendilerini vermiş Parisli erkekler tarafından keşfedilebilirdi. Philippe, Mariette'e âşık oldu. Mariette, Philippe'te Süvari Muhafız Birliği komutanını, İmparator'un emir subayını, yirmi yedi yaşında bir genci bulmuş ve Philippe'in Giroudeau'ya açıkça üstünlüğü yüzünden, kendisini Florentine'den üstün görmenin hazzına kavuşmuştu.

Florentine ile Giroudeau'ya gelince, Giroudeau arkadaşını mutlu etmek, Florentine de bu kız arkadaşına bir koruyucu sağlamak için, Mariette ile Philippe'i bir danışıklı evlilik yapmaya ittiler. Bu deyim krallar ve kraliçeler için geçerli denk olmayan evlilik[24] deyimine eşittir. Philippe, evden çıkarken Giroudeau'ya yoksulluğundan söz açtı, ama bu kurnaz ve sinsi adam onun içini adamakıllı rahat ettirdi.

— Yeğenim Finot'ya senden söz edeceğim, dedi Giroudeau. Bak Philippe, şimdi sivillerin ve sözlerin saltanatı var, boyun eğelim. Bugün yazı takımı her şeye kadir. Mürekkep barutun yerini aldı. Söz de merminin yerine geçiyor. Ne de olsa bu bacaksız gazete yazarı çok akıllıdır, oldukça da iyi yüreklidir. Yarın gazeteye gelip beni gör, yeğenime senin durumunla ilgili bir iki söz etmiş olacağım. Bir süre sonra herhangi bir gazetede bir işin olur. Şu sırada hiçbir şeyi olmadığı, ne anlaşması ne de bir işe başlama olanağı olduğu için seni seçen (sakın aldanma) Mariette, ki ona senin benim gibi bir gazetede çalışacağını söyledim, seni sen olduğun için sevdiğini sana kanıtlayacak, sen de buna inanacaksın! Benim gibi yap, elinden geldiğince onu hep figüran olarak bırak! Ben o kadar âşıktım ki, Florentine dansçı olmak isteyince, Finot'dan bunu sağlamasını istedim; ama yeğenim bana, "Kız yetenekli, değil mi? Eh, o zaman dansçılığa başlayınca seni kapı dışarı edecektir" dedi. Ah! Finot işte böyledir. Pek becerikli biriyle tanışmış olacaksın.

Ertesi gün saat dörde doğru, Philippe kendisini Sentier Sokağı'nda küçük bir asma katta buldu, içeride yırtıcı bir hayvan gibi bir tür kedi tuzaklı kafes içine hapsedilmiş olan Giroudeau'yu fark etti; küçük bir soba, küçük bir masa, iki küçük sandalye ve soba için kesilmiş küçük odunlar gözüne çarptı. Buradaki düzen kapının üzerinde siyah harflerle basılı Abonman bürosu şeklinde büyülü iki sözcükle ve elle yazılıp demir kafesin üstüne tutturulmuş Kasa sözcüğüyle belirlenmişti. Yüzbaşının oturduğu yerin karşısındaki duvar boyunca bir arkalıksız kanepe vardı, bu sırada orada bir kolu kesik bir savaş malulü yemek yemekteydi, Giroudeau bu adama kuşkusuz yüzünün Mısırlılara özgü renginden dolayı Acur diye sesleniyordu.

— Güzel! dedi Philippe odayı inceleyerek. Ne yapıyorsun burada, sen ki Eylau'da o zavallı Albay Chabert'in gerçekleştirdiği saldırıya katıldın? Hay Allah kahretsin! Bin kere Allah kahretsin! Şu üst rütbeli subaylar ha...

— Eh, öyle! – Bum! Bum! Makbuz kesen bir üst rütbeli subay, dedi Giroudeau siyah ipekten beresini kafasına daha iyi yerleştirerek. Hem ayrıca bu maskaralıkların sorumlu editörüyüm, dedi gazeteyi gösterip.

— Ben ki Mısır'a gittim, şimdi Timbre'e[25] gidiyorum, dedi savaş malulü.

— Sen sus Acur, dedi Giroudeau, Montmirail Savaşı'nda İmparator'un buyruklarını götürmüş olan bir yiğidin karşısındasın.

— Ben de oradaydım! Kolumu orada yitirdim.

— Acur, sen burada kal, ben yeğenimin yanına çıkıyorum.

İki eski asker dördüncü katta, bir koridorun sonunda, bir tavan arasına gidip, kötü bir kanepenin üstüne uzanmış, solgun ve soğuk bakışlı bir genci buldu. Adam istifini

bozmadan amcasına ve amcasının arkadaşına puro ikram etti.

— Arkadaşım, dedi Giroudeau yumuşak ve mütevazı bir tonla, işte sana sözünü ettiğim Kraliyet Süvari Muhafız Birliği'nin eski yiğit komutanı.

— Ya, öyle mi? dedi Finot, Philippe'i tepeden tırnağa süzerek. Philippe bütün gücünü yitirdi, Giroudeau da basının bu diplomatı karşısında aynı durumdaydı.

— Sevgili çocuğum, dedi Giroudeau amcalık taslamaya çalışarak, albay Texas'tan döndü.

— Oo! Texas'a, Sığınma Alanı'na gitmişsiniz. Ama Çiftçi Asker olmak için henüz çok gençsiniz.

Bu şakanın sertliğini ancak Çiftçi Asker fikrinin doğurduğu birçok gravürü, paravanayı, duvar saatini, tunç ve alçı heykeli anımsayanlar anlayabilirler; bu fikir, sonunda bu konuda birçok vodvil yazılmasına da yol açan Napoléon'la yiğit askerlerinin yazgısının büyük anısıdır ve bu fikre ilişkin en azından bir milyon belge üretilmiştir. Taşrada ücra yerlerde duvar kâğıtları üstünde hâlâ Çiftçi Asker resimleri görebilirsiniz. Eğer bu genç, Giroudeau'nun yeğeni olmasaydı, Philippe onun suratına iki tokat aşk ederdi.

— Evet, oraya gittim, orada on iki bin frankımı ve zamanımı kaybettim, dedi Philippe zorla gülümsemeye çalışarak.

— Peki hâlâ İmparator'u seviyor musunuz? diye sordu Finot.

— O benim Tanrım, dedi Philippe Bridau.

— Liberal misiniz?

— Her zaman Anayasa Muhalifleri'nden yana olacağım. Ah Foy! Ah Manuel! Ah Laffitte.[26] İşte tam istenilen insanlar!

Bizi şimdi bu düşük gelirlerden kurtaracaklar!

— Öyleyse, dedi Finot soğuk bir şekilde, mutsuzluğunuzdan yararlanmanız gerekir, çünkü siz liberallerin bir kurbanısınız dostum! Düşüncenize çok önem veriyorsanız, liberal olarak kalın, ama liberalleri o Texas saçmalıklarını açığa vurmakla korkutun. Toplanan o ulusal yardım parasından metelik almadınız, değil mi? Öyleyse uygun bir durumdasınız, bu yardım paralarının hesabını sorun. Bakın, sizi neler bekliyor: Solcu milletvekillerinin korumasında yeni bir muhalefet gazetesi çıkartılıyor; siz bu gazetenin bin ekü ücretle veznedarı olacaksınız, sürekli bir iş; yirmi bin franklık bir kefalet akçesi bulmanız yeterli, bulun bu akçeyi, bir hafta içinde işe girersiniz. İş vererek sizden kurtulacaklarını öğütleyeceğim, ama bağırın, hem de yüksek sesle bağırın!

Giroudeau, Philippe'in önden birkaç basamak inmesine izin verdi; Philippe nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu, Giroudeau yeğenine şöyle dedi: "Bak hele! Sen ne tuhaf adamsın! Beni burada bin iki yüz franka alıkoyuyorsun."

— Gazete bir yıl dayanamayacak, diye yanıt verdi Finot. Senin için bundan daha iyisi var elimde.

— Hay Allah kahretsin! dedi Philippe, Giroudeau'ya, senin yeğenin de budala değilmiş! Onun dediği gibi, durumumdan yararlanmayı düşünmemiştim.

Akşam Café Lemblin'de, Café Minerve'de Albay Philippe, yardım toplayan, Texas'a asker yollayan, ikiyüzlülükle Çiftçi Askerlerden söz eden, iyi yürekli insanları, yirmi bin franklarını yedikten ve iki yıl dolaştırdıktan sonra parasız, yoksulluk içinde bırakan liberal parti aleyhinde olmadık sözler söyledi.

— Sığınma Alanı için toplanan paraların hesabını soracağım, dedi Café Minerve'in gediklilerinden birine, o da

bunu solcu gazetecilere aktardı.

Philippe, Mazarine Sokağı'ndaki evine dönmedi, Mariette'in evine gitti. Niyeti kıza, on bin abonesi olması gereken ve onun dansçılık isteklerinin ateşli bir biçimde destekleneceği bir gazetede çalışacağı haberini vermekti. Agathe ile Madam Descoings, Philippe'i korkudan ölerek beklediler, çünkü Berry dükü az önce öldürülmüştü. Ertesi gün albay öğle yemeğinden bir süre sonra eve geldi, annesi yokluğunun yol açtığı kaygılarını ona söylediğinde, Philippe öfkelendi, ergin olup olmadığını sordu.

— Hay Allah kahretsin! Size iyi bir haber getirdim, oysa sizin yas tutar gibi bir haliniz var. Berry dükü ölmüş, ee, iyi ya, biri daha eksilmiş. Ben bin ekü ücretle bir gazeteye veznedar olacağım, siz de böylece benimle ilgili sıkıntınızdan kurtuluyorsunuz.

— Öyle mi? dedi Agathe.

— Evet, benim için yirmi bin franka kefil olursanız, yalnızca on üç bin franklık gelirinizi bloke ettireceksiniz, yine de üç aylık gelirlerinizi alacaksınız.

Yaklaşık iki aydır Philippe'in ne yaptığını, onu nereye ve nasıl yerleştireceklerini araştırmaktan canı çıkan iki dul bu olasılıktan o kadar mutlu oldu ki, o sıralarda meydana gelen çeşitli kötü olayları artık düşünmedi. Akşam yaşlı du Bruel, bitik Claparon ve sert baba Desroches, bu Eski Yunan bilgeleri oybirliğine vardılar:

Tümü dul kadına oğluna kefil olmasını salık verdiler. Bereket versin, Berry dükünün öldürülmesinden önce kurulmuş olan gazete o zaman Decazes'ın basına indirdiği darbeden kurtuldu. Dul Bridau'nun bin üç yüz frankı resmi kayıtlarda bloke edilip, veznedar olarak atanmış Philippe'in kefaletine ayrılmış oldu. Bu iyi yürekli oğul iki dula evde yatıp kalkmak ve yemek karşılığında ayda yüz frank

ödemeye hemen söz verdi ve çocukların en iyisi ilan edildi. Philippe hakkında kötü düşünmüş olanlar Agathe'ı kutladılar.

— Onu yanlış değerlendirmişiz, dediler.

Joseph, kardeşinden geri kalmamak için, kendi kendine yetmeye çalıştı ve bunu başardı. Üç ay sonra, insanı şaşırtacak derecede yiyip içen, güç beğenen ve pansiyon ücretini bahane ederek iki dulu yemek masraflarına sürükleyen albay henüz metelik vermemişti. Ne annesi, ne de Madam Descoings, incelik göstererek, bu konuda verdiği sözü anımsatmak istiyordu. Léon Gozlan'ın[27] o kadar cesurca beş pençeli kaplan diye adlandırdığı paranın bir meteliği bile Philippe'in cebinden eve aktarılmadan yıl geçti. Gerçekten de albay bu bakımdan vicdanını rahatlatmıştı: Ender olarak evde akşam yemeği yiyordu.

— Sonunda mutlu oldu, dedi annesi, rahat şimdi, bir işi var.

Bixiou, Finot ve Giroudeau'nun dostu olan Vernou'nun gazetede yazdığı yazıların etkisiyle Mariette, Panorama-Dramatique'te değil, Porte-Saint-Martin'de işe başladı; bu tiyatroda La Bégrand'ın yanında büyük sükse yaptı. Tiyatronun müdürleri arasında o zaman bir kadın oyuncuya tutulduğu için impresario olmuş, zengin ve çok gösterişli bir general bulunuyordu. Paris'te her zaman kadın oyunculara, dansçılara ve şarkıcılara vurulup da aşkı yüzünden tiyatro müdürü olmuş çok insana rastlanır. Bu general, Philippe'le Giroudeau'yu tanıyordu. Finot'nun küçük gazetesi ve Philippe'in gazetesinin yardımıyla Mariette'in dansçılığa başlaması üç subay arasında o kadar çabuk ayarlanan bir iş oldu ki, tutkular çılgınlık konusunda tam bir dayanışma içindeymiş gibi görünüyordu. Kötü niyetli Bixiou çok geçmeden büyükannesine ve sofu Agathe'a yiğitlerin yiğidi veznedar Philippe'in Porte-Saint-Martin'in ünlü dansçısı Mariette'i sevdiğini anlattı. Bu eski haber iki dul kadını

yıldırımla vurulmuşa döndürdü: Önce Agathe dinsel duygularının etkisiyle, tiyatro oyuncusu kadınlara cehennemlik gözüyle bakıyordu, sonra her ikisine de bu kadınlar altınla yaşıyor, inci içiyor ve en büyük servetleri batırıyormuş gibi geliyordu.

— Peki, dedi annesine Joseph, kardeşimin Mariette'ine para verecek kadar budala olduğunu mu sanıyorsunuz? Bu kadınlar ancak zenginleri mahvederler.

— Şimdiden Mariette'in Opera'da işe alınacağından söz ediliyor, dedi Bixiou. Ama korkmayın, Madam Bridau, kordiplomatik Porte-Saint-Martin'de kendisini gösteriyor, bu güzel kız uzun süre oğlunuzla birlikte olamaz. Mariette'e deli gibi âşık bir büyükelçiden söz ediliyor. Başka bir haber! Claparon baba öldü, yarın gömülecek, para babası olan bankacı oğlu en ucuzundan bir cenaze töreni yapılmasını istemiş. Bu çocuk görgüsüz. Çin'de bile bu iş böyle olmaz!

Philippe, paraya tamah ederek dansöze kendisiyle evlenmesini teklif etti; ama Opera'ya girmek üzere olan Matmazel Godeschal, albayın niyetlerini tahmin etmiş ya da bağımsızlığının serveti için ne kadar gerekli olduğunu anlamış olacak ki, albayın teklifini kabul etmedi. Bu yılın geri kalan zamanında Philippe annesini görmeye ayda en çok iki kez geldi. Peki, neredeydi? Kasasının başında, tiyatroda ya da Mariette'in evindeydi. Tutumu hakkında hiçbir bilgi Mazarine Sokağı'ndaki eve sızmadı. Giroudeau, Finot, Bixiou, Vernou, Lousteau onun zevk ve eğlence içinde yaşadığını görüyorlardı. Philippe Opera'nın yıldız dansçılarından biri olan Tullia'nın, Porte-Saint-Martin'de Mariette'in yerini alan Florentine'in, Florine'in, Matifat'nın, Coralie'nin ve Camusot'nun bütün oyunlarında hazır bulunmaktaydı. Kasasını bıraktığı saat dörtten başlayarak gece yarısına kadar eğleniyordu, çünkü her zaman bir gün önce kurulmuş bir çıkar ortaklığı, birinin verdiği güzel bir akşam yemeği, bir oyun akşamı, bir gece yarısı yemeği

vardı. Philippe o zaman sanki kendi doğal çevresi içinde yaşadı. On sekiz ay süren bu karnaval kaygısız da geçmedi. Güzel Mariette, 1821 yılı Ocak ayında Opera'da işe başladığı sırada, XVIII. Louis sarayının en parlak düklerinden birini kendine bağladı; Philippe düke karşı savaşmaya çalıştı, ancak oyunda biraz şanslı olmasına karşın, gazetede Nisan ayındaki abonman yenilenmesi sırasında, tutkusu yüzünden gazetenin kasasından para almak zorunda kaldı, Mayıs ayında bin yüz frank borçlanmıştı. Bu uğursuz ay içinde Mariette, Opera için Lepelletier Sokağı'ndaki Choiseul Oteli'nde geçici bir salon yapılırken lordları sömürmek üzere Londra'ya gitti. Zavallı Philippe, oluyor böyle şeyler, Mariette'i kendisini açıkça aldatmasına karşın sevecek duruma gelmişti, ama Mariette bu çocuğu yalnızca kaba ve akılsız bir asker, uzun süre üstünde durmayacağı bir ilk aşama olarak görüyordu. Bu yüzden, bu dansçı kadın Philippe'in beş parasız kalacağı zamanı önceden kestirerek, gazetecilik çevresinde Philippe'ten kendisini kurtaracak destekler bulmayı becerdi, bununla birlikte yaşadıkları o korkunç oyunculuk mesleğinin güçlüklerini bir bakıma ortadan kaldırmış olan ilk kişiye bu tür kadınlara özgü bir minnet duydu.

VII

Philippe Kasadan Para Tırtıklıyor

O yaman metresinin, ardına düşmeden, Londra'ya gitmesine izin vermek zorunda kalan Philippe, kendi deyimiyle, kışlık karargâhına çekildi, Mazarine Sokağı'ndaki çatı katına döndü. Burada yatar kalkarken karanlık düşüncelere saplandı, içinde bir yıldır yaşadığından başka türlü yaşayamayacağı duygusu uyandı. Mariette'in evinde egemen olan lüks, akşam ve gece yarısı yemekleri, kulislerde geçen akşamlar, zeki insanların ve gazetecilerin neşesi, çevresinde kopan bir tür gürültü, bunun sonucu olarak duyguların ve gururun okşanması; Paris'ten başka bir yerde bulunmayan ve her gün yeni bir şey sunan bu yaşam Philippe için alışkanlıktan öte bir şey olmuştu, tütünü ve içkisi gibi bir zorunluluk oluşturuyordu. Bu yüzden bu sürekli hazlar olmadıkça yaşayamayacağını kabul etti. İntihar etme fikri aklından geçti, ama bu, kasasında yakında fark edilecek açık yüzünden değil, Mariette ile birlikte ve hoşlandığı zevk ve eğlence atmosferi içinde yaşamanın olanaksızlığı yüzündendi. Bu karanlık düşüncelerle dolu olarak ilk kez kardeşinin atölyesine gitti, onu üstünde mavi iş gömleği, bir tüccar için bir tabloyu kopya etmeye çalışırken buldu.

— Demek tablolar böyle yapılıyor ha? dedi Philippe, konuya girmek için.

— Hayır, diye yanıt verdi Joseph, ama böyle kopya ediliyor.

— Sana ne kadar ödeniyor bunun için?

— Ah! Hiçbir zaman yeterli değil, iki yüz elli frank, ama ustaların tarzını incelemiş oluyorum, bilgi ediniyorum, mesleğin sırlarını keşfediyorum. İşte tablolarımdan biri, dedi fırçasının ucuyla boyası henüz yaş olan bir eskizi göstererek.

— Peki, şimdi yılda cebine ne kadar giriyor?

— Ne yazık ki beni henüz yalnızca ressamlar tanıyor. Schinner beni destekliyor, Presles şatosunda bana iş sağlayacak, ben de Ekim ayına doğru oraya gidip arabeskler, çerçeveler, süslemeler yapacağım, Sérisy kontu çok iyi para verecek. Bu değersiz şeylerle, tüccarların verdikleri siparişlerle, bundan böyle, her türlü masraf çıktıktan sonra, bin sekiz yüz ile iki bin frank arasında bir para kazanabileceğim. Boş ver! Gelecek Sergi'ye şu tabloyu koyacağım, beğenilirse işim iş demektir, dostlarım bundan mutlu olacaklardır.

— Bu işlerden anlamam, dedi Philippe yumuşak bir ses tonuyla, bu ton Joseph'i ona bakmaya zorladı.

— Neyin var senin? diye sordu, kardeşini solgun bularak.

— Portremi ne kadar zamanda yapacağını bilmek istiyorum.

— Durmadan çalışarak, hava da açıksa, üç dört gün içinde bitiririm.

— Çok uzun bu, benim sana vereceğim süre, ancak bir gün sabahtan öğlene kadar. Zavallı annem beni öyle seviyor ki ona bir benzerimi bırakmak istiyordum. Bundan bir daha söz etmeyelim.

— Öyleyse yine çekip gidiyor musun?

— Bir daha geri dönmemek üzere gidiyorum, dedi Philippe, yapmacıktan neşeli bir tavırla.

— Baksana Philippe, neyin var senin dostum? Ciddi bir şey söz konusuysa, aklı başında biriyimdir, budalalık etmem, çetin savaşlara hazırlanıyorum, ağız sıkılığı gerekiyorsa, bunu da yaparım.

— Emin misin?

— Şerefim üzerine yemin ederim.

— Dünyada hiç kimseye hiçbir şey söylemeyeceksin, öyle mi?

— Hiç kimseye.

— Pekâlâ! Kafama bir kurşun yiyip öleceğim.

— Yapma! Demek savaşmaya gideceksin?

— Kendimi öldüreceğim.

— Peki ama neden?

— Kasadan on bir bin frank aldım, yarın da hesap vermem gerekiyor, böylece kefaletim yarı yarıya azalmış olacak, zavallı annemiz de altı yüz frank gelire kalacak. Bu hiç önemli değil, ona bu parayı daha sonra bir servet olarak geri ödeyebilirim, ama şerefim lekelendi! Şerefsiz yaşamak istemiyorum.

— Aldığını geri verirsen şerefin lekelenmiş olmaz, ama işini kaybedersin, nişanından aldığın beş yüz frank kalır yalnızca sana, eh, beş yüz frankla da geçinilebilir.

— Elveda! dedi Philippe çabucak aşağıya inerken ve hiçbir şey duymak istemeyerek.

Joseph atölyesinden ayrılıp öğle yemeği yemek üzere annesine gitti, ama Philippe'in gizi iştahını kaçırmıştı. Madam Descoings'i bir kenara çekerek ona o korkunç haberi verdi. Yaşlı kadın korkunç bir haykırışla elindeki süt tenceresini yere düşürdü ve kendisini bir sandalyenin üstüne attı. Agathe koşarak geldi. Haykırışlar haykırışları izledi ve uğursuz gerçek anneye itiraf edildi.

— O şerefini lekelemiş ha! Kendisine emanet edilen kasadan Bridau'nun oğlu para almış ha!

Dul kadının her yanı titredi, gözleri büyüdü, bir noktaya takıldı; Agathe sonra oturdu ve hüngür hüngür ağlamaya

başladı.

— Nerede o şimdi? dedi hıçkırıklar arasında. Belki de kendisini Seine Irmağı'na atmıştır!

— Umutsuzluğa düşmemeli, dedi Madam Descoings; zavallı çocuk kötü bir kadına rastladı, bu kadın ona çılgınlıklar yaptırdı. Tanrım! Bu sık sık görülüyor. Philippe yurda dönüşüne dek o kadar acı çekti, mutlu olmak ve sevilmek için o kadar az fırsatı oldu ki, onun bu kadına tutulmasına şaşmamak gerekir. Bütün tutkular aşırılıklara götürür! Benim de yaşamımda kendimi bu yüzden bir kez kınadığım oldu, ama yine de namuslu bir kadın olduğuma inanıyorum! Bir kez işlenen hata kötülük sayılmaz! Hem sonra, yalnızca hiçbir şey yapmayan insanlar aldanmazlar!

Umutsuzluğu Agathe'ı o kadar üzüyordu ki, Madam Descoings ile Joseph ona bütün ailelerde böyle şeylerin olduğunu söyleyerek Philippe'in hatasını ufak göstermek zorunda kaldılar.

— Ama o yirmi sekiz yaşında, diye bağırdı Agathe, artık çocuk değil.

Zavallı kadının oğlunun tutumu hakkında ne düşündüğünü açıklayan müthiş bir sözdü bu.

— Anne, seni temin ederim ki o yalnızca sana verdiği acıyı ve yaptığı haksızlığı düşünüyordu, dedi Joseph.

— Ah! Geri dönsün! Yaşasın! Onun her şeyini bağışlarım! diye heyecanla cevap verdi zavallı anne, zihninde Philippe'in sudan ölü olarak çıkarıldığı korkunç bir tablo belirdi. Bir süre iç karartıcı bir sessizlik oldu. Öğleye kadar vakit en acımasız seçenekleri düşünmekle geçti. Her üçü en ufak bir gürültüde salonun penceresine koşup çeşitli tahminlere kalkışıyordu. Ailesi üzüntü içindeyken, Philippe kasasında her şeyi rahat rahat düzene koyuyordu. Bir

felaketten korktuğu için on bir bin frankı evinde sakladığını söyleyerek kasasının hesabını vermek cesaretini gösterdi. Rezil herif, kasasından beş yüz frank daha alarak saat dörtte çıkıp soğukkanlılıkla kumarhaneye gitti. İşe girdiğinden bu yana oraya uğramamıştı, bir veznedarın kumar salonlarına sık sık gidemeyeceğini pek iyi anlamıştı çünkü. Bu çocuk hesap biliyordu. Daha sonraki tutumu zaten o erdemli babasından çok dedesi Rouget'ye çektiğini kanıtlayacaktır. Belki iyi bir general olabilirdi, ama özel yaşamında girişimlerini ve kötü davranışlarını yasallık paravanası ardında ve ailenin kibar çatısı altında barındıran o adamakıllı kötü adamlardan biri oldu. Philippe bu girişiminde bütün soğukkanlılığını korudu. Önce kazandı ve altı bin frank kadar bir toplama ulaştı, ama belirsiz durumunu bir hamlede sona erdirme arzusuna kapıldı. Rulette siyahın on altı kez geldiğini öğrenip otuz-ve-kırk'ı[28] bıraktı, gidip kırmızı üzerine beş bin frank oynadı ve siyah on yedinci kez bir daha geldi. Albay o zaman bin franklık banknotunu siyah üzerine koydu ve kazandı. Talihin bu şaşırtıcı uyumuna karşın, kafası yorulmuştu; bunu hissetti, ama yine de devam etmek istedi. Oyuncuların önemsedikleri, ansızın ortaya çıkıp hemen kaybolan kâhinlik duyusu çoktan bozulmuştu. Sonra sıra oyuncuların kaybettiklerini belirten oyuna ara vermelere geldi. Zihin aydınlığı etkisini güneş ışınları gibi, yalnızca sapmayan doğru bir çizgi şeklinde gösterir, yönünü değiştirmemek koşuluyla etkili olur, şansın sekmeleri sırasında bulanır. Philippe her şeyi kaybetti. Bu kadar güçlü sınamalardan sonra, en gözü pek ruh gibi en aldırmaz ruh da çöker. Bu yüzden Philippe evine dönerken, kendisini öldürme sözü vermiş olmasından çok, hiçbir zaman kendisini öldürmek istemediğini düşünüyordu. Artık ne kaybettiği işini, ne el konulmuş kefaletini, ne annesini, ne de mahvına neden olan Mariette'i düşünüyordu. Eve girdiğinde, gözleri yaşla dolu annesi, Madam Descoings ve kardeşi boynuna

sarıldılar, onu öptüler ve neşe içinde şöminenin başına götürdüler.

— Vay! diye düşündü, haber etkisini göstermiş.

Bu canavar o zaman ciddi ve üzgün bir tavır takındı, çünkü oyun onu derinden etkilemişti. Acımasız gözde oğlunu solgun ve çökmüş görünce, zavallı anne onun dizlerine kapandı, ellerini öpüp yüreğine götürdü ve ona gözyaşları içinde uzun süre baktı.

— Philippe, dedi boğuk bir sesle, kendini öldürmeyeceğine söz ver, her şeyi unutacağız!

Philippe duygulanmış olan kardeşine, gözleri yaşlı Madam Descoings'e baktıktan sonra kendi kendine, "Bunlar iyi insanlar!" dedi; annesini kaldırıp kucağına oturttu, yüreğine bastırdı ve onu öperek kulağına, "Sen bana ikinci kez hayat veriyorsun!" dedi.

Madam Descoings çok güzel bir akşam yemeği hazırlama fırsatını bulup, bu yemeğe iki şişe yıllanmış şarap, biraz da eski dükkânından kalma adalar likörü ekledi.

— Agathe, puro içmesine izin vermeliyiz! dedi sıra tatlı ve meyveye geldiğinde. Ve Philippe'e puro ikram etti.

Bu zavallı iki insan, Philippe'i tümüyle rahat bırakmakla onun evi seveceğini, eve bağlanacağını düşünmüştü, dolayısıyla her ikisi de tiksindikleri tütün dumanına alışmaya çalıştı. Bu çok büyük özveriyi Philippe fark etmedi bile. Ertesi gün Agathe on yıl yaşlanmıştı. Kaygıları yatışır yatışmaz da düşünceler onu yakaladı ve zavallı kadın o korkunç gece boyunca gözünü kırpmadı. Altı yüz frank gelire kalacaktı. Bütün şişman ve boğazına düşkün kadınlar gibi, kronik nezleye bağlı inatçı bir öksürüğü olan Madam Descoings'in hareketleri gitgide ağırlaşıyordu, merdivenlerde adımları odunla vurur gibi sesler çıkarıyordu,

dolayısıyla her an ölebilirdi, ölürse dört bin frank da yok olacaktı. Bu kaynağa güvenmek gülünç değil miydi? Ne yapmalıydı ? Ne olmalıydı? Çocuklarına yük olmaktansa hasta bakmaya karar veren Agathe kendini düşünmüyordu. Peki ama, Légion d'Honneur nişanı dolayısıyla aldığı beş yüz franka kalan Philippe ne yapacaktı? On bir yıldır, Madam Descoings her yıl bin ekü vererek onun neredeyse iki kez borcunu ödemiş ve Bridau ailesinin çıkarları için torununun çıkarlarını feda etmişti. Agathe'ın bütün namuslu ve katı duyguları bu korkunç felaketin ortasında yaralanmıştı, ama o şöyle söylüyordu: "Zavallı çocuk! Bu onun hatası mı? Verdiği sözlere sadık. Ben onu evlendirmemekle hata ettim. Ona bir kadın bulmuş olsaydım, o dansözle ilişki kurmazdı. Ne kadar da güçlü bir vücut yapısı var!.."

Yaşlı tüccar kadın da gece aile şerefinin nasıl kurtarılabileceğini düşünmüştü. Sabahleyin yatağından çıkıp dostu Agathe'ın odasına gitti.

— Bu nazik işi ele almak ne size ne de Philippe'e düşer, dedi ona. Eski dostlarımız Claparon ile du Bruel öldüler ama, başvuracağımız iyi bir yargılama yeteneği olan Desroches baba var geride. Bu sabah onun evine gideceğim. Desroches, Philippe'in bir dosta güvenmesinin kurbanı olduğunu, bu tür bir zayıflığın onu bir kasayı yönetmeye tümüyse elverişsiz duruma getirdiğini söyleyecektir. Bugün başına gelen yeniden başına gelebilir. Philippe istifasını vermeyi yeğleyecek, dolayısıyla kovulmuş olmayacaktır.

Agathe, bu yarı resmi yalanla oğlunun şerefinin hiç olmazsa yabancıların gözünde kurtulacağını görerek Madam Descoings'i kucakladı, Madam Descoings bu korkunç işi ayarlamak üzere dışarıya çıktı. Philippe dürüst insanlar gibi bir uyku çekmişti.

— Kurnaz biri şu yaşlı kadın! dedi gülümseyerek, Agathe kendisine öğle yemeğinin neden geciktiğini anlattığında.

Bu iki zavallı kadının son dostu olan ve sert karakterine karşın, Bridau tarafından işe alınmış olduğunu hiç unutmayan yaşlı Desroches, tam bir diplomat olarak, Madam Descoings'in kendisine vermiş olduğu nazik görevi yerine getirdi. Aile ile birlikte akşam yemeği yemek ve Agathe'a Vivienne Sokağı'ndaki Hazine binasına giderek satılmış olan gelirin tutarının transferi için imza atması ve kendisine kalan altı yüz franklık kuponu geri alması gerektiğini haber vermek üzere eve geldi. Yaşlı adam Philippe'i Savaş Bakanlığı'na bir dilekçe verip yeniden orduya alınmasını istemeye razı etmeden evden ayrılmadı. Desroches iki kadına dilekçenin durumunu Savaş Bakanlığı bürolarında izleyeceğine ve dükün Philippe'e karşı dansçı kadın nezdinde elde ettiği başarıdan da yararlanıp bu büyük soylunun desteğini sağlayacağına söz verdi.

— Üç aydan önce, Maufrigneuse dükünün alayında albay olacak, siz de ondan kurtulacaksınız.

Desroches iki kadının ve Joseph'in adamakıllı hayır duasını aldıktan sonra evden ayrıldı. Gazeteye gelince, Finot'nun tahmin ettiği gibi iki ay sonra kapandı. Böylece Philippe'in kusuru çevrede hiçbir yankı uyandırmadı, ama Agathe'ın anneliği çok derin bir yara almıştı. Oğluna olan güveni bir kez sarsılınca, artık sürekli büyük kaygılar içinde oldu; kaygıları, bu kötü korkularının yersiz olduğunu gördüğünde, hoşnutluklarla karışıyordu.

Philippe gibi fiziksel açıdan yürekli olup da tinsel açıdan korkak ve alçak olan insanlar, ahlaklarının aşağı yukarı yok olmasına yol açan bir felaketten sonra, çevrelerinde her şeyin yeniden normal akışına döndüğünü gördüklerinde, ailenin ya da dostların gösterdikleri incelik onlar için bir teşvik ödülü değerindedir. Cezasız kalmış olmaya güvenirler: Yanlış düşünme yoluna sapmış zihinleri, tatmin olmuş tutkuları onları toplum yasalarını değiştirmeyi nasıl başardıklarını incelemeye iter ve o zaman son derece usta

olurlar. On beş gün sonra yeniden işsiz güçsüz, sıkıntılı duruma düşen Philippe ister istemez kahvehane yaşamına, içkilerle şenlenen yerlere takılmalara, punçlu uzun bilardo partilerine, tam zamanında az bir para koyup da o düzensiz yaşamını sürdürmesi için yeterli bir kazanç elde ettiği kumar gecelerine yeniden döndü. Görünüşte tutumluydu; annesini ve Madam Descoings'i daha iyi kandırmak için, çevresinin ve kenarlarının havı dökülmüş, neredeyse kirli bir şapka, yamalı çizmeler, yakasında uzun süre dura dura kahverengine dönmüş ve içki ya da kahve damlalarıyla lekelenmiş kırmızı rozetinin zar zor parladığı yıpranmış bir redingot giyiyor, yeşile çalan geyik derisi eldivenleri uzun süre dayanıyor, son olarak, saten yakasından da ancak keçeye benzediğinde vazgeçiyordu. Mariette bu gencin tek aşkıydı, bu yüzden bu dansçı kadının ihaneti onun yüreğini çok katılaştırdı. Rastlantı sonucu, ummadığı kazançlar elde ettiğinde ya da eski arkadaşı Giroudeau ile akşam yemeği yediğinde, Philippe kavşakların Venüsü'ne sekse karşı bir tür kaba küçümseme duygusuyla sesleniyordu. Zaten düzenli biri olmuştu, öğle ve akşam yemeklerini evde yiyor ve her gece saat bire doğru eve dönüyordu. Bu korkunç yaşam düzeni içinde geçen üç ay zavallı Agathe'a yeniden biraz güven vermişti. Joseph'e gelince, sonradan ününü borçlu olacağı o güzel tablosu üzerinde çalışıyor, atölyesinde yaşıyordu. Söylediklerine bakarak, Joseph'in ünlü olacağına inanan Madam Descoings, bu ressama büyük bir anne özeni gösteriyor; ona sabah kahvaltısını getiriyor, alışverişini yapıyor, çizmelerini temizliyordu. Ressam ancak akşam yemeğinde görünüyor, gece vakitlerini dernek arkadaşlarına ayırıyordu. Zaten çok okuyordu, ancak insanın kendisine bağlı olan, bütün yetenekli insanların da yirmi ile otuz yaşları arasında almaya giriştikleri derin ve ciddi eğitimi o kendi kendine veriyordu. Joseph'i pek az gören ve onun için kaygılanmayan Agathe ancak Philippe dolayısıyla yaşıyordu. Philippe, annesine ortaya çıkmış korkularla yatışmış korkuların seçeneklerini sunuyordu; bunlar biraz duyguların

yaşamını oluşturur ve hem analık hem de sevgi için gereklidir. Yaklaşık haftada bir kez eski şefi ve dostunun dul eşini görmeye gelen Desroches ona bir takım umutlar veriyordu: Maufrigneuse dükü, Philippe'i alayına almak istemişti, savaş bakanı kendine bir rapor hazırlatıyordu ve Bridau adı hiçbir polis listesinde, hiçbir saray dosyasında yer almadığı için, gelecek yılın ilk aylarında Philippe yeniden göreve alındığına ilişkin bir mektup alacaktı. Desroches başarılı olmak için bütün tanıdıklarını seferber etmişti; Emniyet Müdürlüğü'ndeki soruşturmalarında, Philippe'in her akşam kumar oynamaya gittiğini öğrendi ve bu gizi yalnızca Madam Descoings'e, ona geleceğin albayına göz kulak olmasını salık vererek açıklamayı gerekli gördü, çünkü böyle bir skandal her şeyi mahvedebilirdi. Şimdilik savaş bakanı, Philippe'in kumarbaz olup olmadığını araştırmaya kalkışmayacaktı. Oysa albay orduya döner dönmez, işsiz kalmasından kaynaklanan bu tutkudan vazgeçecekti. Akşamları artık yalnız kalan Agathe şöminenin başında dua ediyor, bu sırada Madam Descoings iskambil falına bakıyor, düşlerini kendi kendine yorumluyor ve kabala kurallarını oyuna koyacağı paralara uyguluyordu. Bu inatçı kumarbaz kadın hiçbir piyango çekilişini kaçırmıyor, henüz çıkmamış olan o üç numaraya oynamaktan vazgeçmiyordu. Bu üç numara, yakında yirmi bir yaşına basacak, erginlik yaşına ulaşacaktı. Yaşlı piyango oyuncusu bu çocuksu duruma çok umut bağlıyordu. Numaralardan biri, piyangonun icadından bu yana, dönen piyango dolaplarının dibinde kalmıştı; bu yüzden Madam Descoings en çok bu numaraya ve bu üç rakamın bütün kombinezonlarına oynayacaktı. Karyolasının şiltesi bu zavallı kadının biriktirdiği paraların deposu olmuştu; şiltenin dikişlerini söküp içine gereksinimlerinden ayırdığı, yüne sımsıkı sarılı altın lirayı yerleştiriyor, sonra yeniden dikiyordu.

Son Paris çekilişinde biriktirdiği bütün paraları o sevgili üç numarasının kombinezonlarına yatırmayı göze alıyordu.

Dünyaca o kadar kınanmış bu tutku hiçbir zaman incelenmedi. Hiç kimse bu tutkunun içindeki sefaletin afyonunu görmedi. Dünyanın en güçlü perisi olan piyango büyülü umutlar vermiyor muydu acaba? Oyunculara yığınla altını ve hazzı gösteren rulete vuruşun süresi, çakan bir şimşeğin süresi kadardı, oysa piyango bu görkemli şimşeğe beş gün[29] yaşam süresi tanıyordu. Sizi beş gün boyunca mutlu kılabilen ve bugün size ideal bir şekilde uygarlığın bütün mutluluklarını sunabilen toplumsal güç hangisidir? Kumardan bin kez daha töredışı vergi niteliğindeki tütün vücudu harap eder, zekâyı kemirir, bir ulusu uyuşturur, oysa piyango bu tür en ufak bir yıkıma yol açmaz. Bu tutku da zaten çekilişler arasındaki uzaklıkla ve her oyuncunun sevdiği dolaba göre ayarlanmak zorundaydı. Madam Descoings yalnızca Paris çekilişinin dolabındaki numaralar üzerine oynuyordu. Yirmi yıldır üstüne oynadığı o üç numaranın kazandığını görmek umuduyla, yılın son çekilişine rahatça para koyabilmek için çok büyük yoksunluklara katlanıyordu. Kabalaya dayalı, gizemli düşler görmüşse (oysa düşlerdeki numaralar piyango numaralarına hiç uymuyordu), gidip bunları Joseph'e anlatıyordu, çünkü Joseph onu dinleyen tek kişiydi; bu sırada onu azarlamıyor, sanatçıların zihnin çılgınlıklarını avutmak için söyledikleri türden, tatlı sözler söylüyordu. Bütün büyük yetenekler gerçek tutkulara saygı gösterir, bunları anlar, bunları kendi kendilerine açıklar ve bunların köklerini yürekte ya da kafada bulurlar. Joseph'e göre kardeşi tütünü ve içkiyi, yaşlı Descoings ana üç numarayı, annesi de Tanrı'yı, oğul Desroches davaları, baba Desroches oltayla balık tutmayı seviyordu. Herkes bir şeyi seviyor, diyordu Joseph; o ise her şeyde ideal güzeli seviyordu, Byron'ın şiirlerini, Géricault'nun resimlerini, Rossini'nin müziğini, Walter Scott'ın romanlarını seviyordu.

— Herkesin zevki ayrıdır ana, dedi. Ancak sizin numaralarda pek iş yok bence.

— Çıkacak, zengin olacaksın, küçük Bixiou'm da zengin olacak!

— Bence her şeyi torununuza verin, diye sürdürdü Joseph. Aslında nasıl isterseniz öyle yapın!

— Heey! Çıkarsa, herkese verecek kadar param olacak! Önce sen güzel bir atölyeye sahip olacaksın; modellerine ve boya aldığın tüccara para ödemek için Les Italiens tiyatrosuna gitmekten yoksun kalmayacaksın. O tabloda, yavrum, bana güzel bir rol vermediğini biliyor musun?

Joseph tutumlu davranıp, yaşlı bir kadın tarafından Venedikli bir senato üyesine getirilmiş genç bir kibar fahişeyi konu alan görkemli bir tabloda Madam Descoings'e poz verdirmişti. Gros'nun kendisinin de bir Tiziano tablosu gözüyle baktığı, modern resmin başyapıtlarından biri olan bu tablo, genç sanatçıları 1823 Salonu'nda Joseph'in üstünlüğünü tanımaya ve ilan etmeye çok güzel bir şekilde hazırladı.

— Sizi tanıyanlar kim olduğunuzu pekâlâ biliyorlar, diye yanıt verdi ona Joseph neşeyle. Hem sizi tanımayanları ne diye dert ediyorsunuz?

Yaklaşık on yıldır, Madam Descoings renet türü olgun bir elmanın paskalya zamanında aldığı renk tonlarına bürünmüştü. Soğuk ve yumuşacık olmuş bütün etlerinde kırışıklar oluşmuştu. Hayat dolu gözleri hâlâ genç ve canlıydı, ancak hırs düşüncesi denebilecek bir düşünceyle canlanmış gibi görünüyorlardı, çünkü kumarbazların her zaman hırslı bir yanı vardır. Tombul yüzü derin bir sinsiliğin ve yüreğinin derinliklerinde gömülü bir art düşüncenin izlerini taşıyordu. Tutkusu gizliliği gerektiriyordu. Dudaklarının hareketlerinde oburluğun kimi işaretleri görülüyordu. Bu yüzden, her ne kadar tanıdığınız namuslu ve eşsiz bir kadın da olsa, gözler bu konuda yanılabilirdi. Dolayısıyla Madam Descoings yaşlı bir kadın olarak,

Bridau'nun resmini yapmak istediği çok hoş bir modeldi. Bridau'nun dostlarından biri, genç şair Lucien de Rubempré'nin genç yaşta ölen, olağanüstü güzellikte bir oyuncu olan metresi Coralie ona bu tablo fikrini vermişti. Bu güzel yağlıboya resim, üç portrenin görkemli bir düzenlemesi olsa da taklit olmakla suçlandı. Derneğin gençlerinden biri olan Michel Chrestien, senato üyesi için kendi "cumhuriyetçi" başını önermişti, Joseph de bu başa biraz olgun hava vermiş, aynı şekilde Madam Descoings'in yüz ifadesini değiştirmişti. Çok yankı yapacak ve sonunda Joseph'e duyulan onca nefrete, onca kıskançlık ve hayranlığa yol açacak bu tablo yavaş yavaş ortaya çıkıyordu; ancak Joseph geçinmek için ısmarlama resimler yapmak üzere bu tabloya ara vermek zorundaydı, eski ustaların resimlerini kopya ediyor, böylece onların yöntemlerini iyice öğrenmiş oluyordu; dolayısıyla fırçası en usta fırçalardan biriydi. Sanatçı sağduyusu ona elde etmeye başlayacağı kazançları Madam Descoings'den ve annesinden gizlemeyi salık vermişti, çünkü biri için Philippe'i, öteki için piyangoyu yıkım nedeni olarak görüyordu. Yaşadığı yıkım içinde askerin gösterdiği bir tür soğukkanlılık, sözde kendini öldürme maskesi altında gizli, ancak Joseph'in ortaya çıkardığı planı, bırakmaması gereken bir meslekte yaptığı yanlışların anısı, kısacası kardeşinin tutumunun en ufak ayrıntıları sonunda Joseph'in gözünü açmıştı. Bu kavrayış ressamlarda ender olarak eksiktir: Atölyelerinin sessizliği içinde düşünceyi bir noktaya kadar serbest bırakan işleriyle günlerce uğraşmakla biraz kadınlara benzerler, zihinleri yaşamın ufak tefek olayları çevresinde dönüp durarak onun gizli anlamını kavrayabilir. Joseph, atölyesinin bir köşesini süslemek için, henüz moda olmamış o görkemli dolaplardan birini satın aldı; atölyesinde ışık alçak kabartmalarda titreşiyor, bütün parlaklığını on altıncı yüzyıl zanaatçılarının bu başyapıtına yansıtıyordu. Joseph bu dolapta gizli bir bölme olduğunu fark etmişti, burada ilerisi için para biriktiriyordu. Gerçek sanatçılara

özgü doğuştan gelen bir güvenle, dolabın gözlerinden birinin üstündeki kuru kafa şeklindeki süsün içine de aylık masrafları için ayırdığı parayı koyuyordu. Kardeşinin eve dönüşünden bu yana, yaptığı masraflarla bu paranın miktarı arasında sürekli bir fark buluyordu. Ayın yüz frankı inanılmaz bir çabuklukla yok oluyordu. Ancak kırk elli frank harcadıktan sonra hiçbir şey bulamayınca kendi kendine ilk kez şöyle dedi: "Anlaşılan paramın uçacağı varmış!" İkinci defasında, masraflarına dikkat etti; ama Robert-Macaire[30] gibi boşuna hesap yapıyordu, on altı artı beş yirmi üç ediyordu; işin içinden çıkamadı. Üçüncü defa daha büyük bir yanlışı fark ederek bu üzücü konuyu yaşlı Descoings'e açtı. Bu kadın tarafından annelere özgü, sevecen, güvenli, saf, pek içten bir aşkla sevildiğini hissediyordu; tavuğun civcivleri tüyleninceye kadar onlara gösterdiği özen gibi, sanatçının ilk dönemleri için gerekli bu sevgi, her ne kadar iyi yürekli olsa da annesinde yoktu. Joseph yalnızca bu kadına o korkunç kuşkularını açabilirdi. Dostlarından kendinden emin olduğu kadar emindi, Madam Descoings de piyangoya yatırmak için kuşkusuz ondan herhangi bir şey almıyordu; Joseph bu düşüncesini açtığında, zavallı kadın ellerini ovuşturdu; öyleyse ancak Philippe bu aile içi küçük hırsızlığı yapabilirdi.

— Gereksinimi olan şeyi neden benden istemiyor? dedi Joseph öfkeyle, paletinden boya alıp farkında olmadan bütün renk tonlarını karıştırarak. Ondan parayı esirgeyecek miydim?

— Bu, bir çocuğu soymak demek, dedi yüksek sesle Madam Descoings; yüzünde derin bir dehşet ifadesi vardı.

— Hayır, diye devam etti Joseph; bunu yapabilir, o benim kardeşim, benin param onun parası, ama bana önceden söylemesi gerekirdi.

— Bu sabah oraya belli miktar madeni para koy ve dokunma, dedi ona Madam Descoings, atölyene kimin geldiğini göreceğim; eğer ondan başkası içeriye girmezse, kesin bir kanıya varacaksın.

Hemen ertesi sabah Joseph kardeşinin kendisinden zorla ödünç para aldığını kanıtlamış oldu. Philippe, Joseph'in bulunmadığı sırada atölyeye giriyor ve gereksinim duyduğu az miktardaki parayı alıyordu. Ressam bu küçük hazinesi için kaygı duydu.

— Bekle! Bekle! Seni enseleyeceğim açıkgöz çocuk, dedi Madam Descoings'e gülerek.

— İyi edersin; onu yola getirmeliyiz, çünkü kimi zaman ben de para kesemde eksilme görmüyor değilim. Ama bu zavallı çocuğun tütüne gereksinimi var, alışmış buna.

— Zavallı çocuk, zavallı çocuk, dedi ressam, ben biraz Fulgence ve Bixiou ile aynı düşüncedeyim. Philippe sürekli olarak bizi tedirgin ediyor, kimi zaman başkaldırılara bulaşıyor, onu Amerika'ya göndermek gerekiyor: Bu gidiş de anneme on iki bin franka mal oluyor; Yeni Dünya'nın ormanlarında bir şey bulmayı beceremiyor ve dönüşü de gidişi kadar paraya mal oluyor. Gidip bir generale Napoléon'un bir iki sözünü yinelemiş olmak bahanesiyle Philippe kendisini büyük bir asker sanıyor ve Bourbon'lara yüz vermemek zorunda olduğunu düşünüyor. Bu arada eğleniyor, yolculuğa çıkıyor, çok yer görüyor; ben onun gibi mutsuzlukların tuzağına düşmüyorum; nerede olursa olsun, durumu kötü bir insan görüntüsü yok onda! Bizim açıkgöze çok iyi bir iş bulunuyor, bir opera dansçısı kadınla zevk ve eğlence yaşamı sürüyor, bir gazetenin paralarını iç ediyor ve annemize ayrıca on iki bin franka mal oluyor. Elbette bu bana vız gelir, ama Philippe zavallı kadını mahvedecek. Beni hiçe sayıyor, çünkü ben Muhafız Birliği süvarileri içinde yer almadım! Belki de bu zavallı, iyi yürekli kadına son

günlerinde ben bakacağım; oysa böyle devam ederse, bu kaba askerin sonu bilmiyorum nasıl olacak. Bixiou bana şöyle diyordu: "Senin kardeşin eşsiz bir maskara!" Eh, torununuz haklı: Philippe ailenin şerefini lekeleyecek uygunsuz bir iş yapacaktır, o zaman yine on ya da on iki bin frank bulmak gerekecek! Her akşam kumar oynuyor, eve zilzurna sarhoş döndüğünde, oyunda Kırmızı ile Siyah'ın sıralarını belirtmeye yarayan delinmiş kartları merdivende düşürüyor. Baba Desroches, Philippe'i yeniden orduya aldırmak için çabalayıp duruyor; şerefim üstüne yemin ederim, yeniden hizmete alınırsa sanırım buna çok üzülecektir. Öyle pırıl pırıl, çok güzel mavi gözlere sahip, o korkusuz, kusursuz, efsane şövalye Bayard'ı andıran bu çocuğun bir gün yalancı pehlivan Sacripan'a[31] dönüşeceği aklınıza gelir miydi?

Philippe akşamları oyunlarını akıllıca ve soğukkanlılıkla oynasa bile, ara sıra oyuncuların büyük zarar dedikleri kayıplara uğruyordu. O akşamki oyunun kavı on franka sahip olmanın dayanılmaz arzusuna kapılıp evde kardeşinin parasına el atıyor, Madam Descoings'in orada burada bıraktığı parayı ya da Agathe'ın parasını çalıyordu. Daha önce bir kez zavallı dul da uykuya dalacağı sırada korkunç bir şey görmüştü: Philippe yatak odasına girmiş, giysisinin ceplerindeki bütün parayı almıştı. Agathe uyuyor gibi yapmış, ama gecenin geri kalan bölümünü ağlayarak geçirmişti. İşin içyüzünü anlıyordu. Bir kez işlenen hata kötülük sayılmaz, demişti Madam Descoings; ama sürekli yeniden işlenen hatalardan sonra kötülük apaçık oldu. Agathe artık şundan kuşku duyamazdı: En sevgili oğlunda ne incelik ne onur vardı. Gördüğü bu korkunç olayın ertesi günü, öğle yemeğinden sonra, Philippe evden çıkmadan önce onu odasına çekip yalvarır gibi bir tonla, gereksinim duyacağı parayı kendisinden istemesini rica etti. Bunun üzerine istekler o kadar sık yinelendi ki, on beş gün içinde Agathe biriktirdiği bütün paraları tüketmişti. Beş parasız

kalmıştı, çalışmayı düşünüyordu. Birçok akşam boyunca çalışarak para kazanmanın yollarını Madam Descoings ile tartışmıştı. Şimdiden zavallı anne kanaviçe işlemek için Père de Famille adlı ticarethaneye başvurmuştu, bu iş günde yaklaşık yirmi metelik kazandırıyordu. Yeğeninin adamakıllı ağzı sıkı oluşuna karşın, Madam Descoings onun bu kadın işini yaparak para kazanma isteğinin nedenini pekâlâ keşfetmişti. Agathe'ın yüzündeki değişiklikler zaten yeterince anlamlıydı: O taze yüzü kuruyordu, derisi şakaklarına, elmacık kemiklerine yapışıyordu, alnı kırışmaya başlamıştı, gözleri duruluğunu yitiriyordu; elbette içinde bir ateş onu eritip bitiriyordu; geceleri ağlıyordu; ama en çok yıkıma yol açan, dertlerini, acılarını, kaygılarını dışarıya vurmama zorunluluğuydu. Philippe eve dönmeden hiçbir zaman uyumuyordu; onun sokakta olduğunu anlıyordu; sesinin, yürüyüş biçiminin değişmelerini, kaldırımda sürüklediği bastonunun dilini incelemişti. Bilmediği hiçbir şeyi yoktu. Philippe'in ne derecede sarhoş olduğunu biliyor, onun merdivenlerde sendelediğini duyunca titriyordu; bir gece düştüğü yerden altın paralar toplamıştı. İçip para da kazandığı zamanlar sesi boğuk çıkıyordu, bastonunu sürüklüyordu; ama kaybettiği zamanlar, adımları sert, belirgin, öfkeli bir hal alıyordu, net bir sesle şarkı mırıldanıyor ve bastonunu havada, silah taşır gibi tutuyordu; eğer kazanmışsa, öğle yemeğinde neşeli ve neredeyse sevgi dolu bir tavır sergiliyor, kaba şakalar yapıyor, Madam Descoings ile, Joseph ile ve annesiyle şakalaşıyordu; kaybetmişse, tersine, neşesiz oluyor, kısa ve kesik kesik konuşmaları, sert bakışı, üzgün hali insanı ürkütüyordu. Bu zevk ve eğlence yaşamı, içki alışkanlığı vaktiyle o kadar güzel olan yüzünü günden güne değiştiriyordu. Yüzündeki damarlar kızarmıştı, yüz çizgileri kabalaşıyordu, kirpikleri dökülüyor, gözleri kuruyordu. Kısacası, kendine pek bakmayan Philippe kahvehanelerin zararlı mikroplarını ve çamurlu çizme kokusunu yayıyordu, bu çizme kokusu bir

yabancıya rezilce zevk ve eğlenceye düşkünlüğün damgası gibi görünebilirdi.

— Elbette, dedi Madam Descoings Philippe'e, Aralık ayının ilk günlerinde kendinize tepeden tırnağa yeni giysiler yaptırmanız gerekir.

— Peki ama bunların parasını kim ödeyecek? diye yanıt verdi Philippe sert bir sesle. Zavallı annemin beş parası kalmadı, benim de yılda beş yüz frank gelirim var. Giysi alabilmek için bir yıllık şeref ödeneğim gerekli, bu ödeneği de üç yıl için rehine koydum...

— Peki neden? diye sordu Joseph.

— Bir şeref borcu. Giroudeau bana borç vermek üzere Florentine'den bin frank ödünç almıştı... Doğrusu hiçbir şeyim yeni değil. Ama Napoléon'un Sainte-Hélène'de iken geçinmek için gümüş sofra takımını sattığı düşünülürse, ona sadık olan askerler elbette topukları erimiş çizmelerle gezebilirler, dedi çizmelerini göstererek. Ve dışarıya çıktı.

— O kötü bir çocuk değil, dedi Agathe; iyi duyguları var.

— İnsan İmparator'u sevebilir, ama kendine de bakabilir, dedi Joseph. Kendine ve kılık kıyafetine özen gösterse, bir baldırı çıplağa benzemez!

— Joseph, kardeşine karşı hoşgörülü olmalısın, dedi Agathe. Sen istediğini yapıyorsun, oysa o olması gereken yerde değil.

— Peki neden değil? diye sordu Joseph. Bayrakların üstünde, eğer bu bez parçaları Fransızlara aitse, XVIII. Louis'nin tahtakurularının ya da Napoléon'un guguk kuşunun bulunmasının ne önemi var? Fransa Fransa'dır. Ben şeytan için de resim yapabilirim! Bir asker, eğer askerse, sanat aşkıyla savaşmalıdır. Philippe orduda rahat dursaydı bugün general olacaktı...

— Ona haksızlık ediyorsun, dedi Agathe. İmparator'a tapan baban ona hak verirdi. Ama ne de olsa orduya geri dönmeyi kabul ediyor! İhanet gözüyle baktığı şeyin kardeşini ne kadar üzdüğünü Tanrı bilir.

Joseph atölyesine çıkmak üzere kalktı; ama Agathe onu elinden tutup, "Kardeşine iyi davran, o kadar mutsuz ki..." dedi.

Ressam atölyesine döndü; arkasından gelen Madam Descoings ona annesinin ne kadar değiştiğini, bu değişikliğin içindeki acıları ne kadar dışarı vurduğunu anlatarak, alınganlığını hoş karşılamasını söylüyordu; büyük bir şaşkınlıkla Philippe'i atölyede buldular.

— Joseph, yavrum, dedi Philippe rahat bir tavırla, paraya çok gereksinimim var. Allah kahretsin! Tütüncü dükkânına purolar için otuz frank borçluyum. Bu parayı ödemeden o lanetli dükkânın önünden geçmeye cesaret edemiyorum. Belki on kez ödeyeceğime söz verdim.

— Bak, bu bence de iyi; o kuru kafanın içinden al.

— Zaten ben de dün akşam, yemekten sonra hepsini aldım.

— Kırk beş frank vardı...

— Ee, öyle, pekâlâ işimi gördü, dedi Philippe. Buldum onları. Kötü bir şey mi yaptım?

— Hayır dostum, hayır, dedi ressam. Zengin olsaydın, ben de senin gibi yapardım, ama almadan önce, bunun uygun olup olmadığını sana sorardım.

— Sormak çok küçük düşürücü bir şey, dedi Philippe. Senin de hiçbir şey söylemeden, benim gibi almanı yeğlerdim. Burada daha çok güven söz konusu. Askerlikte bir arkadaş

ölür, bir çift iyi çizmesi vardır, seninse bir çift kötü çizmen. Kendininkini onunkiyle değiştirirsin.

— İyi ama, ölmemişse alamazsın!

— Ah! Küçük şeyler bunlar, dedi Philippe omuz silkerek. Demek paran yok, öyle mi?

— Yok, dedi Joseph; parasını sakladığı yeri göstermek istemiyordu.

— Birkaç gün sonra zengin olacağız, dedi Madam Descoings.

— Evet, numaralarınızın ayın yirmi beşindeki Paris çekilişinde kazanacağını sanıyorsunuz. Hepimizi zengin etmek istiyorsanız önemli bir miktarda para koymanız gerekecek.

— Yalnızca bir numara grubu için iki yüz frank koyarsan üç milyon kazanırsın, başka kombinezonları hesaba katmazsan.

— On beş bin kez de koysan, evet, yine de iki yüz frank gerek! dedi Philippe heyecanla.

VIII

Analık Duygusu Nasıl Körelir?

Madam Descoings dudaklarını ısırdı, tedbirsizce bir laf etmişti. Gerçekten, Philippe merdivende kendi kendine şöyle söylüyordu: "Bu yaşlı cadı piyangoya yatıracağı parayı nereye koyabilir? Boşa gidecek para bu, ben onu ne güzel kullanırdım! Kumarda ortaya dört kez elli frank sürdün mü, iki yüz bin frank kazanabilirsin! Bu, piyangoda kazanmaktan biraz daha kesin!" Madam Descoings'in parasını gizleyebileceği yerin neresi olabileceğini düşünüyordu. Dinsel bayramlardan bir gün önce Agathe kiliseye gidip orada uzun süre kalıyor, kuşkusuz günah çıkartıyor ve kudas ayinine hazırlanıyordu. Noel arifesiydi, Madam Descoings kesinlikle Noel'de yenecek gece yarısı yemeği için tatlılar, şekerler almaya çıkacaktı, ama belki aynı zamanda piyangoya para da yatıracaktı. Piyango Bordeaux'da, Lyon'da, Lille'de, Strasbourg'da ve Paris'te her beş günde bir çekiliyordu. Paris çekilişi her ayın yirmi beşinde yapılıyor, listeler de yirmi dördünde gece yarısı kapanıyordu. Bizim asker bütün bu durumları inceledi ve değerlendirmeye başladı. Öğleye doğru eve geldi, Madam Descoings dışarıya çıkmış, ama dairenin anahtarını yanına almıştı. Bu sorunu çözmek güç olmadı. Philippe içeride bir şey unutmuş gibi yaparak kapıcı kadını çilingir çağırmaya gönderdi, iki adım ötede, Guénégaud Sokağı'nda dükkânı olan çilingir gelip kapıyı açtı. Kaba askerin ilk düşüncesi karyolaya yönelmek oldu; yatağı bozdu, tahta bölümüne bakmadan önce şilteleri yokladı, eli son şiltede bir kâğıda sarılı altın paralara değdi. Hemen şilteyi deşip dört yüz frank değerinde yirmi Napoléon altınını aldı, şilteyi yeniden dikmek zahmetine katlanmadan, Madam Descoings'in hiçbir şeyin farkına varmaması için yatağı oldukça ustalıkla yeniden düzeltti.

Kumarbaz üçer saat ara ile üç kez değişik şekilde, her kez de on dakika süre ile oynamayı düşünerek çevik adımlarla

tüydü. 1786'dan bu yana –ki bu halka açık oyunların icat edildiği dönemdir– yönetimin korktuğu, kumarhanelerin deyimiyle de, "bankodaki parayı yemiş" olan büyük kumarbazlar hiçbir zaman başka türlü oynamamışlardır. Ama bu deneyimi kazanıncaya kadar, servetler yok olup gidiyordu. Kumarhane sahiplerinin felsefesi ve kazançları kasalarının rahatlığından, yarısı bankoya kalan eşit koşulla para sürmelerden, oyuncuların oyuna sürdükleri paraları ancak isteğe bağlı olarak tutmak ya da ödemekten ibaret olan, hükümetin izin verdiği göze çarpıcı bir kötü niyetten geliyordu. Kısacası, zengin ve soğukkanlı oyuncuyu kabul etmeyen kumar, bu düzenin çabukluğuyla sarhoş olmakta oldukça budalaca inat eden oyuncunun servetini yutuyordu. Otuz ve kırk oyuncuları neredeyse rulet oyuncuları kadar hızlıydılar. Philippe, bu olaylar fırtınasının ortasında, gözün açık ve zekânın parlak kalmasını sağlayan bir başkumandan soğukkanlılığını sonunda kazanmıştı. Bu arada şunu da belirtelim, Philippe Paris'te her akşam başı dönmeden bir uçurumu seyredecek kadar güçlü bin insanı yaşatan o kumar yüksek politikasına erişmişti. Dört yüz frankı ile o gün servet yapmaya karar verdi. İki yüz frankı yedek olarak çizmelerinin içine, iki yüz frankı da cebine koydu. Saat üçte, bugün Palais-

Royal Tiyatrosu binasında bulunan, bankocuların en yüklü paraları tuttukları oyun salonuna geldi. Yarım saat sonra buradan yedi bin frank kazanarak çıkıp beş yüz frank borçlu olduğu Florentine'i görmeye gitti. Ona bu parayı ödedi ve temsilden sonra Rocher de Cancale adlı lokantada yemek yemeyi önerdi. Dönüşte Sentier Sokağı'ndaki gazete idarehanesine uğrayıp dostu Giroudeau'ya planlanan gala yemeğinden söz etti. Saat altıda Philippe yirmi beş bin frank kazandı, kendine verdiği sözü tutarak dışarıya çıktı. Akşam saat onda, yetmiş beş bin frank kazanmıştı. Çok iyi geçen yemekten sonra, Philippe sarhoş ve kendinden emin bir halde gece yarısına doğru yeniden kumara döndü. Kendisine koymuş olduğu kuralın tersine, bir saat oynayıp kazancını iki katına çıkardı. Oyun yöntemiyle kendilerinden yüz elli bin frank kopardığı bankocular ona merakla bakıyorlardı.

— Dışarıya çıkacak mı? Kalacak mı? diye birbirlerine soruyorlardı bakışlarıyla. Kalırsa, mahvolur.

Philippe şanslı bir gününde olduğuna inandı ve kaldı. Sabahın üçüne doğru yüz elli bin frank yeniden oyun kasasına girmişti. Oynarken çok miktarda grog[32] içmiş olan bizim asker sarhoş bir halde dışarıya çıktı, soğuğa yakalandığı için sarhoşluğu en yüksek dereceye varmıştı, ama salonun görevlilerinden biri onu izledi, kapısındaki fenerin altında "Burada gecelik müşteri kabul edilir" yazılı o korkunç evlerden birine götürüp bu iflas etmiş oyuncu hesabına ödeme yaptı. Philippe giysileriyle bir yatağa yatırıldı, Noel akşamına kadar orada kaldı. Kumarhane yönetimi sürekli müşterilerine, hele büyük oyunculara saygı gösterirdi. Philippe ağzı yapış yapış, yüzü şişmiş ve sinirli bir durumda ancak saat yedide uyandı. Güçlü bünyesi sayesinde annesinin evine yayan olarak varabildi; buraya istemeden yas, üzüntü, yıkım, ölüm getirmişti. Bir gün önce akşam yemeği hazır olduğunda Madam Descoings ile

Agathe, Philippe'i yaklaşık iki saat beklediler. Sofraya ancak saat yedide oturuldu. Agathe neredeyse her zaman saat onda yatıyordu, ama gece yarısı ayinine katılmak istediği için yemekten hemen sonra yatmaya gitti. Madam Descoings ile Joseph, birçok amaçla kullanılan küçük salonda, ateşin karşısında yalnız kaldılar, yaşlı kadın da üçlü numarasına yatıracağı parayı, o büyük parayı hesaplamasını Joseph'ten rica etti.

Çeşitli kombinezonları oynamak, tüm şanslara sahip olmak istiyordu. Madam Descoings bu tarz oyundaki şiirselliğin tadına iyice vardıktan, o iki tür kombinezonu Joseph'e anlattıktan ve kesinlikle kazanacağını gösterip, yalnızca böyle bir mutluluğu sürdürmenin ve bu mutluluğu gece yarısından ertesi gün saat ona kadar beklemenin güç olacağı düşüncesiyle kaygılanarak düşlerinden söz ettikten sonra, onun oyuna yatıracağı dört yüz frankı ortada görmeyen Joseph'in aklına bunu söylemek geldi. Yaşlı kadın gülümseyip onu şimdi yatak odası olan eski salona götürdü.

— Göreceksin! dedi.

Madam Descoings oldukça çabuk davranıp yatağını bozdu ve şiltenin dikişlerini sökmek için makasını eline aldı, gözlüğünü taktı, bezi inceledi ve deşilmiş olduğunu görünce şilteyi bıraktı. Piyango düşkünü bu yaşlı kadının göğsünün derinliklerinden gelen ve sanki kalbine taşınan kanla boğulmuş iç çekişini duyan Joseph içgüdüsel olarak kollarını uzattı ve onu baygın halde bir koltuğun üstüne bırakırken bağırarak annesini çağırdı. Agathe kalktı, sabahlığını giyip koştu, bayılmış olan yengesine mum ışığında halk arasında yaygın o basit tedaviyi uyguladı: Şakaklarını kolonya ile ovdu, alnına su serpti, burnunun dibinde bir kuştüyü yaktı ve sonunda onun kendine geldiğini gördü.

— Bu sabah oradaydılar; ama o, o canavar onları almış!

— Ne? dedi Joseph.

— Şiltemin içinde yirmi Napoléon altınım vardı, iki yıldır biriktirdiğim para; onları ancak Philippe almış olabilir...

— Ama ne zaman? dedi zavallı, bitkin anne, kahvaltıdan bu yana eve dönmedi ki!

— Yanılmış olmayı çok isterdim, dedi yaşlı kadın heyecanla. Ama bu sabah Joseph'in atölyesinde, piyangoya yatıracağım paradan söz ettiğimde içime doğdu; oyuna hemen yatırmak üzere paracıklarımı almak için aşağıya inmemekle hata ettim. İnmek istiyordum, ama bilmiyorum beni ne engelledi. Ah Tanrım! Ona puro almaya gitmiştim!

— Ama, dedi Joseph, dairenin kapısı kapalıydı. Zaten bu o kadar utanç verici bir şey ki, inanamıyorum. Philippe sizi gözetlemiş, şiltenizi deşmiş, her şeyi önceden planlamış olsun ha... Hayır!

— Bu sabah kahvaltıdan sonra yatağımı düzeltirken paralarıma dokunduğumu hissettim, dedi Madam Descoings.

Ürkmüş olan Agathe aşağıya inip gün içinde Philippe'in eve dönüp dönmediğini sordu, kapıcı kadın da Philippe'in marifetini anlattı. Yüreğinden vurulmuşa dönen anne, tümüyle farklı biri olarak geri geldi. Yüzü gömleğinin kumaşı gibi beyazlaşmıştı, insanüstü ama neredeyse mekanik bir gücün etkisiyle, hayaletlerin yürüdükleri düşünülen biçimde, sessizce, ağır ağır yürüyordu. Elinde onu tümüyle aydınlatan ve dehşetten sabitleşmiş gözlerini gösteren bir şamdan vardı. Saçları ellerini alnına götürmek için farkına varmadan yaptığı bir hareketle dağılmıştı. Bu durum onu dehşet içinde o kadar güzelleştiriyordu ki, Joseph bu pişmanlık acısının ortaya çıkışı, bu Dehşet ve Umutsuzluk heykelinin görüntüsü karşısında olduğu yere çivilenip kaldı.

— Yenge, dedi Agathe, benim çatal bıçak takımımı alın, altılık takımdır, sizin paranızı karşılar; o parayı Philippe için

ben aldım, siz farkına varmadan önce yeniden yerine koyabileceğimi sandım. Ah! Çok acı çektim.

Oturdu. Kuru ve hareketsiz gözleri bunun üzerine biraz kıpırdamaya başladı.

— Bu işi Philippe yaptı, dedi Madam Descoings, çok alçak sesle Joseph'e.

— Hayır, hayır, dedi Agathe. Siz benim çatal bıçak takımımı alıp satın, onlar artık benim için gereksiz; sizinkileri kullanıyoruz.

Odasına gidip çatal bıçak takımı kutusunu aldı, ama kutu eline hafif geldi, açtı ve içinde rehin karşılığı para veren kurumun makbuzunu buldu. Zavallı anne korkunç bir çığlık attı. Joseph ile Madam Descoings koşup kutuya baktılar ve annenin o yüce yalanı boşa gitmiş oldu. Üçü bakışmaktan kaçınarak sessiz kaldı. Bu sırada Agathe neredeyse çılgınca bir hareketle, hiç kimsenin açığa vurmak istemediği gizi anımsatmak için bir parmağını dudaklarına götürdü. Üçü birlikte salondaki ateşin önüne geri döndüler.

— Bakın çocuklarım, dedi Madam Descoings, yüreğimden vuruldum: O üçlü numaram kazanacak, bundan eminim. Artık kendimi değil, ikinizi düşünüyorum! Philippe bir canavar, dedi yeğenine, onun için yaptığınız her şeye karşın sizi hiç sevmiyor; ona karşı önlem almazsanız, bu sefih sizi mahvedecek. Rantlarınızı satıp elde edeceğiniz parayı ömür boyu gelir hesabına yatıracağınıza bana söz verin. Joseph'in durumu onu geçindirecek kadar iyi. Bu kararı almakla, yavrum, hiçbir zaman Joseph'e yük olmayacaksınız. Mösyö Desroches oğluna iş kurmak istiyor, oğlan (o zaman yirmi altı yaşındaydı) bir noterlik görevi buldu; on iki bin frankınızı alıp gerekli işlemleri yaparak ömür boyu gelire çevirecektir.

Joseph annesinin elinden şamdanı alıp hemen atölyesine çıktı ve üç yüz frank alarak geri döndü: "Buyurun Descoings

ana" dedi ona dişinden tırnağından artırdığı parayı uzatarak. "Paranızı ne yaptığınızı araştıracak değiliz, eksik olanını size borçluyuz, işte, neredeyse tamamı burada!"

— Katlandığın yoksunlukların meyvesi olan paracıklarını senden almak bana ne kadar acı verir! Sen deli misin Joseph? diye bağırdı Fransa Kraliyet Piyango İdaresi'nin yaşlı oyuncusu, o üç numarasına katı inancı ile kendisine kutsal şeylere saygısızlık gibi görünen bu oyunculuk arasında açıkça bölünmüştü.

— Ah! Dilediğinizi yapın bu parayla, dedi Agathe; gerçek oğlunun jesti onu gözlerini yaşartacak derecede duygulandırmıştı.

Madam Descoings Joseph'in başını tutarak onu alnından öptü: "Yavrum, beni kışkırtma. Bak, yine kaybedeceğim. Piyango budalaca bir iş!"

Özel yaşamın bilinmeyen dramları hakkında hiçbir zaman bu kadar yiğitçe bir şey söylenmedi. Bu, gerçekten de, kökleşmiş bir kusuru ortadan kaldıran sevgi değil mi? Bu sırada gece yarısı ayini çanları çalmaya başladı.

— Zaten artık zamanı geçti, dedi Madam Descoings.

— Ah! dedi Joseph, işte kabala hesaplarınız.

Cömert ressam numaraların üstüne atıldı, merdivene koştu ve piyangoya para yatırmaya gitti. Joseph ayrıldıktan sonra, Agathe ile Madam Descoings hüngür hüngür ağlamaya başladılar.

— Gitti çocukcağız, diyordu heyecanla, kumarbaz kadın. Ama hepsi onun olacak, çünkü bu onun parası!

Ne yazık ki Joseph piyango bileti satış bürolarının durumundan tümüyle habersizdi, oysa o zamanlar gediklileri bunları Paris'te bugün tiryakilerin tütüncü dükkânlarını

bildikleri kadar biliyorlardı. Ressam, sokak fenerlerine baka baka deli gibi gidiyordu. Gelip geçenlerden böyle bir büro hakkında bilgi istediğinde, bunların kapalı olduğunu, ama Palais-Royal'in basamaklı sekisindeki büronun kimi zaman biraz daha geç saate kadar açık kaldığını söylediler. Ressam hemen koşarak Palais-Royal'e gitti, ama oradaki büro da kapalıydı.

— İki dakika önce gelseydiniz bilet alabilirdiniz, dedi ona sekinin alt bölümünde durup, şu ilginç sözleri bağıra bağıra hazır bilet satan çığırtkanlarından biri: "Kırk meteliğe karşılık bin iki yüz frank!"

Joseph, sokak fenerinin ve Café de la Rotonde'un[33] ışıklarında, bu biletlerin üstünde Madam Descoings'in numaralarından birkaçının bulunup bulunmadığına baktı, ama benzer tek bir numara bile bulamadı ve yaşlı kadını hoşnut etmek için üstüne düşeni yapamamış olmanın acısıyla geri dönüp ona talihsizliğini anlattı. Agathe yengesi ile birlikte

Saint-Germaindes-Prés'deki gece yarısı ayinine gitti. Joseph yattı. Gece yarısı yemeği yenmedi. Madam Descoings aklını kaçırmıştı, Agathe'ın yüreğinde sonsuz bir acı vardı. İki kadın geç kalktı. Madam Descoings kahvaltı hazırlamak için kıpırdanmaya çalıştığı sırada saat onu çaldı, kahvaltı ancak saat on bir buçukta hazır olabildi. Bu saate doğru piyango satış büroları kapılarına asılı boyu eninden fazla çerçeveler içinde kazanan numaralar yazılmış oluyordu. Madam Descoings biletini almış olsaydı, saat dokuz buçukta kazanıp kazanmadığını öğrenmek için Neuvedes-Petits-Champs Sokağı'na gitmiş olacaktı; çekiliş Maliye Bakanlığı binasına bitişik, ancak bugün yerinde Ventadour Tiyatrosu ile Ventadour Meydanı bulunan bir otelde yapılıyordu. Bütün çekiliş günlerinde, meraklılar bu otelin kapısında yaşlı kadınlardan, aşçı kadınlardan, yaşlı erkeklerden oluşan bir kalabalığı hayranlıkla seyredebiliyordu; bu kalabalık, o zamanlar Hazine binasında gelir ödemeleri yapıldığı günler rantiye kuyruğunun görünümü kadar ilginç bir görünüm oluşturuyordu.

— Ee, işte çok zengin oldunuz! diye bağırdı yaşlı Desroches, Madam Descoings kahvesinin son yudumunu tadını çıkara çıkara içtiği sırada içeriye girerek.

— Nasıl? diye bağırdı zavallı Agathe.

— Numaraları kazandı, dedi, numaraların küçük bir kâğıdın üstünde yazılı listesini göstererek; bu listelerden yüzlercesini tütün satıcıları tezgâhlarının üstünde bir çanağın içine koyuyorlardı.

Joseph listeyi okudu. Agathe listeyi okudu. Madam Descoings hiçbir şey okumadı, sanki yıldırımla vurulmuş gibi devrildi; yüzündeki değişikliği gören, attığı çığlığı duyan yaşlı Desroches ile Joseph onu yatağına taşıdılar. Agathe doktor çağırmaya gitti. Aniden gelen bu koma hali zavallı

kadını sersemleştirmişti; ancak akşam saat dörde doğru kendine geldi. Doktoru yaşlı Haudry, iyileşse de, kendini kollaması, sağlığını düşünmesi gerektiğini söyledi, oysa kadının ağzından tek bir söz çıkmıştı: "Üç milyon..."

Joseph tarafından, söylenmemesi gereken şeyler atlanarak haberdar edilen Desroches baba, oyuna para koymayı yazgı gereği unutmuş olduğu gün şansını kaçırmış birçok kumarbaz örneği verdi; ama yirmi yıllık bir direnmeden sonra meydana geldiğinde, böyle bir talihsizliğin ne kadar korkunç olabileceğini anladı. Saat beşte, bu küçük dairede en derin sessizliğin egemen olduğu ve Joseph ile annesinin, biri yatağın ayakucunda, öteki başucunda oturmuş durumda yanında nöbet tuttukları hastanın yaşlı Desroches'un getirmeye gittiği torununu beklediği sırada, Philippe'in ayak sesleri ve bastonunun gürültüsü merdivende çınladı.

— İşte o! İşte o! diye bağırdı Madam Descoings, yatağında doğrularak; tutulmuş dilini oynatabilmişti.

Agathe ile Joseph hasta kadını bu kadar şiddetli bir biçimde sarsan korkudan etkilendiler. Philippe'in mavimtrak ve bozuk yüzünü,sendeleyerek yürüyüşünü, etrafı adamakıllı mor halkalı, donuk ama yine de sert bakışlı gözlerini görünce, o üzücü bekleyişleri.tümüyle doğrulanmış oldu. Philippe ateşten tir tir titriyor, dişleri takırdıyordu.

— Şu sefalete bakın! diye bağırdı. Ne ekmek var ne hamur, boğazım yanıyor. Ee, ne oluyor? Her zaman işlerimize şeytan karışıyor. Benim yaşlı Descoings'ım yatakta ve gözlerini fal taşı gibi açmış bana bakıyor...

— Susun mösyö, dedi ona Agathe ayağa kalkarak, hiç olmazsa neden olduğunuz yıkıma saygı gösterin.

— O! Mösyö ha?.. dedi annesine bakarak. Sevgili anneciğim, olmadı ama, oğlunuzu artık sevmiyorsunuz, öyle mi?

— Sevilmeye layık mısınız ki? Dün yapmış olduğunuzu anımsamıyor musunuz? Hem kendinize bir daire aramaya bakın, artık bizimle birlikte kalmayacaksınız. Ama yarından itibaren, çünkü içinde bulunduğunuz durumda, çok güç...

— Beni kovmak demek bu, öyle değil mi? dedi. Ah! Kovulmuş oğul melodramını oynuyorsunuz. Öf be, ne tuhaf insanlarsınız. Ne kötülük ettim ki ben? Yaşlı kadıncağızın şiltelerinde ufak bir temizlik yaptım. Hay Allah, para da yünün içine konmaz ki! Bunun suç neresinde? O sizden yirmi bin frank almadı mı? Biz onun alacaklıları değil miyiz? Ben de alacağım kadarını aldım. İşte bu kadar!

— Tanrım! Tanrım! diye bağırdı hasta kadın, ellerini kavuşturup dua ederken.

— Kes sesini! diye bağırdı Joseph, kardeşinin üstüne atlayıp bir eliyle onun ağzını kapatarak.

— Sol böğründen tutup adamı şöyle dörtte bir çevirdin mi, iş tamamdır, yumurcak ressam! dedi Philippe, güçlü elini Joseph'in omzuna koyarak, sonra onu çevirip bir koltuğun üstüne düşürdü. Kraliyet Muhafız Süvari Birliği komutanının bıyığına böyle dokunulmaz.

— Ama kadın bana olan bütün borcunu ödedi, diye bağırdı Agathe; ayağa kalkıp oğluna öfkeli bir yüz ifadesiyle baktı. Zaten bu iş yalnızca beni ilgilendirir, kadını öldürüyorsunuz. Çıkın dışarıya oğlum, dedi gücünü tüketen bir hareket yaparak, hem bir daha benim karşımda görünmeyin. Siz bir canavarsınız.

— Onu öldürüyor muyum?

— Ama numaraları kazandı, diye bağırdı Joseph, oysa sen bilete yatıracağı parayı çaldın.

— Oynanmamış numaraları yüzünden geberiyorsa, onu geberten ben değilim, diye yanıt verdi ayyaş Philippe.

— Haydi çıksanıza dışarı, dedi Agathe, beni tiksindiriyorsunuz. Bütün kötülükler sizde! Tanrım, bu benim oğlum mu? Madam Descoings'in boğazından çıkan boğuk bir hırıltı Agathe'ın öfkesini artırmıştı.

— Ben sizi hâlâ çok seviyorum, anne, siz ki bütün mutsuzluklarımın nedenisiniz, dedi Philippe. Bir Noel günü beni kapının önüne koyuyorsunuz, hem de onun doğum gününde, neydi adı?.. İsa! Dedem Rouget'ye, babanıza, onun sizi kovmasına ve mirastan yoksun bırakmasına neden olacak ne yapmıştınız? Onu gücendirmemiş olsaydınız, zengin olacaktık, ben de son derece sefil bir duruma düşmeyecektim. Siz ki iyi bir kadınsınız, peki babanıza ne yaptınız? Pekâla görüyorsunuz, iyi bir çocuk olabilsem de yine kapının önüne konuyorum, ben ki ailenin yüz akıyım.

— Yüz karasısın! diye bağırdı Madam Descoings.

— Çıkacaksın ya da beni öldüreceksin! diye bağırdı Joseph, öfkesinden aslan gibi kükreyerek kardeşinin üstüne atılırken.

— Tanrım! Tanrım! dedi Agathe ayağa kalkıp; iki kardeşi ayırmak istiyordu.

Bu sırada Bixiou ile Doktor Haudry içeriye girdiler. Joseph kardeşini devirip yere yatırmıştı.

— O gerçek bir yırtıcı hayvan, dedi. Konuşma, yoksa seni...

— Bunu unutmayacağım, diye bangır bangır bağırıyordu Philippe.

— Bir aile tartışması mı? diye sordu Bixiou.

— Kaldırın onu, dedi doktor; o da zavallı kadın kadar hasta, giysilerini çıkarıp yatırın, çizmelerini de çekin.

— Söylemesi kolay, diye bağırdı Bixiou. Kesmek gerek bu çizmeleri, bacakları çok şişmiş...

Agathe makas getirdi. O zamanların modası, vücuda yapışmış gibi duran pantolonların üstüne çekilen çizmeleri kestiğinde on adet altın para yere yuvarlandı.

— İşte parası, dedi Philippe mırıldanarak. Ne pis bir hayvanım ben, yedek paramı unuttum. Ben de şansımı kaçırdım!

Çok yüksek ateşin etkisiyle Philippe de sayıklamaya başladı, saçma sapan konuşuyordu. Joseph, bu arada gelmiş olan Desroches baba ve Bixiou'nun yardımıyla, bu zavallı adamı odasına taşıyabildi. Doktor Haudry, bir deli gömleği gönderilmesi için Charité Hastanesi'ne yazı yazmak zorunda kaldı, çünkü sayıklama Philippe'in kendisini öldürmesinden korkulacak derecede arttı, deliye dönmüştü. Saat dokuzda ev yeniden dinginliğe kavuştu. Rahip Loraux ile Desroches Agathe'ı avutmaya çalışıyorlardı; kadıncağız yengesinin başucunda durmadan ağlıyor, başını sallayarak dinliyor, ısrarlı bir şekilde hiç konuşmuyordu. Onun iç yarasının derinliğini ve büyüklüğünü yalnızca Joseph ve Madam Descoings biliyorlardı.

— Yola gelecektir, anne, dedi sonunda Joseph, Desroches baba ile Bixiou gittikten sonra.

— Ah! diye bağırdı dul kadın, Philippe haklı: Babam beni lanetledi. Benim hakkım yok ki... İşte paralar burada, dedi Joseph'in üç yüz frankı ile Philippe'in üstünden çıkan iki yüz frankı bir araya getirerek. Git bak bakalım, kardeşine içecek bir şey gerekmiyor mu, dedi Joseph'e.

— Ölüm döşeğindeki birine verilmiş bir sözü tutacak mısınız? dedi aklını yitirmek üzere olduğunu hisseden Madam Descoings.

— Elbette yenge.

— Öyleyse, paralarınızı ömür boyu gelir almak için oğul Desroches'a vereceğinize söz verin bana. Benim gelirimden yoksun kalacaksınız, hem söylediklerinizden anladığıma göre, sanki bu sefil tarafından son meteliğinize kadar sömürülmenize izin vereceksiniz.

— Söz veriyorum yenge.

Yaşlı bakkal kadın 31 Aralık'ta yaşlı Desroches'un kötülük düşünmeden indirdiği o korkunç darbeden beş gün sonra öldü. Evde kalan son para, beş yüz frank, dul Descoings'in cenaze masraflarını ödemeye ancak yetti. Geriye yalnızca bir miktar gümüş çatal bıçak ve mobilya bırakmıştı; bunların satış geliri de Madam Bridau tarafından torununa verildi. Oğul Desroches'un, unvanını, tek başına, müşteri katılımı olmaksızın satın aldığı görevine kesin olarak başlayıp on iki bin frankı da alarak ona sağladığı sekiz yüz franklık ömür boyu gelire kalan Agathe, üçüncü katta kiracı olarak oturduğu daireden çıkarak gereksiz bütün mobilyaları sattı. Bir ay sonra, hasta oğlu nekahet dönemine girdiğinde, ona hastalık masraflarının eldeki bütün parayı götürdüğünü serinkanlılıkla açıkladı; kadın bundan böyle, geçinmek için çalışmak zorunda kalacaktı; bu yüzden oğlunu son derece sevgi dolu bir biçimde yeniden işe başlamaya ve kendi kendine yetmeye çağırdı.

— Bu nutku çekmemiş olabilirdiniz, dedi Philippe annesine tam bir aldırmazlıkla soğuk soğuk bakarak. Siz de, kardeşim de artık beni sevmiyorsunuz, bunu pekâlâ gördüm. Şimdi dünyada tek başınayım: Bu durumumu yeğliyorum!

— Kendinizi sevgiye layık kılın, dedi yüreğinin en derin yerinden yaralı anne, o zaman biz de size sevgimizi veririz.

— Budalaca sözler bunlar! diye bağırdı Philippe annesinin sözünü keserek.

Kenarlarında havı dökülmüş eski şapkasını, bastonunu aldı, şapkasını kulaklarının üstüne oturttu ve ıslık çalarak merdivenlerden indi.

— Philippe! Parasız nereye gidiyorsun? diye bağırdı ona annesi gözyaşlarını tutamayarak. Al...

Ona bir kâğıda sarılı yüz altın frank uzattı, Philippe indiği merdivenlerden yeniden yukarıya çıkıp parayı aldı.

— Ee, beni öpmüyor musun? dedi Agathe hüngür hüngür ağlayarak. Philippe annesini göğsüne bastırdı, ama tek başına bir öpücük değerinde bir sevgi gösterisi bile değildi bu.

— Peki ama nereye gidiyorsun? dedi ona Agathe.

— Giroudeau'nun metresi Florentine'in evine. İşte dost dediğin onlar! diye yanıt verdi sert bir biçimde. Aşağıya indi. Agathe bacakları titreyerek, gözleri bulanıklaşmış, yüreği daralmış halde geri döndü. Diz çöküp Tanrı'ya bu hayırsız evladı koruması için yalvardı ve o ağır analık duygusunu bıraktı.

IX

Philippe'in Son Düzenbazlıkları

1822 yılı Şubat ayında Madam Bridau eski dairesinde daha önce Philippe'in kaldığı, mutfağın üstünde bulunan odaya yerleşmişti. Ressamın atölyesi ve odası merdivenin öteki tarafında, karşıdaydı. Joseph annesinin bu hale düştüğünü görerek, hiç olmazsa onun olabildiğince iyi hale gelmesini istemişti. Kardeşinin evden ayrılışından sonra, çatı katının düzenlenmesi işine girişti; buraya sanatçılara layık bir hava verdi, bir halı serdirdi. Özentisiz bir şekilde, ama büyük bir zevkle yerleştirilmiş olan karyola manastırlara özgü bir sadelik sergiledi. Ucuz ama iyi seçilmiş, yenilenmiş mobilyaların rengi ile uyumlu parlak perkal kumaşla kaplanan duvarlar bu çekme katı zarif ve temiz bir hale getirdi. Joseph ayrıca sahanlığın üstüne bir çifte kapı yaptırdı ve içeriye bir kapı perdesi koydurdu. Pencere içeriye tatlı bir ışık sızdıran bir stor perdeyle örtüldü. Bu zavallı annenin yaşamı Paris'te bir kadının yaşamının alabileceği en basit şekle indirgenmişse de, Agathe oğlu sayesinde, en azından, böyle bir durumdaki herhangi bir kimseden daha iyiydi. Joseph, annesini Paris'te ailelerin çektikleri o dayanılmaz can sıkıntılarından kurtarmak için her gün Beaune Sokağı'nda sabit fiyatla yemek yenen bir lokantaya akşam yemeğine götürdü, buraya doğru dürüst kadınlar, milletvekilleri, nitelikli insanlar geliyor ve yemek herkese ayda yaklaşık doksan franka mal oluyordu. Yalnızca öğle yemeğini üstlenen Agathe, vaktiyle babası için uyguladığı âdeti yeniden oğlu için uyguladı. Joseph'in saygısından ötürü söylediği yalanlara karşın, sonunda akşam yemeğinin yaklaşık yüz franka mal olduğunu öğrendi. Bu harcamanın aşırılığından ürküp, oğlunun çıplak kadın resimleri yaparak çok para kazanacağını da düşünmeyerek, günah çıkarttığı Rahip Loraux sayesinde, Chouan'ların şeflerinden birinin dul eşi Bauvan kontesine ait bir piyango satış bürosunda, yıllık

yedi yüz frank ücretle bir iş buldu. Korunan dul kadınların geçim kapısı olan piyango büroları, evi idare etmeye çalışan bir aileyi oldukça vasat bir şekilde geçindiriyordu. Ancak Restorasyon döneminde, anayasa yanlısı hükümetin getirdiği sınırlamalar içinde, verilen bütün hizmetleri karşılamanın güçlüğü yüzünden mutsuz kadınlara bir değil de, iki piyango bürosu verildi ki bunların geliri altı bin ile on bin frank arasında değişiyordu. Bu durumda, böylece korunan bir generalin ya da bir soylunun dul eşi bürolarını yalnızca kendisi çalıştırmıyordu, ilgili yöneticileri vardı. Bu yöneticiler erkek iseler, yanlarında bir memur çalıştırmadan edemiyorlardı, çünkü büro sabahtan gece yarısına kadar açık kalmalıydı, Maliye Bakanlığı'nın tutulmasını istediği kayıtlar da epey yüklüydü. Rahip Loraux dul Bridau'nun durumunu Bauvan kontesine anlatmış, kontes de yöneticisi işten ayrılırsa, yerine Agathe'ı alacağına söz vermiş, sözünü de tutmuştu. Sabahın onundan başlayarak büroda bulunmak zorunda kaldığından, zavallı Agathe'ın akşam yemeği için ancak zamanı oluyordu. Akşamları saat yedide büroya yeniden geliyor ve buradan gece yarısından önce çıkmıyordu. İki yıl boyunca Joseph akşamları annesini Mazarine Sokağı'na götürmek üzere almaya gelmeyi bir gün bile ihmal etmedi, sık sık da gelip onu akşam yemeğine götürüyordu, dostları onun gece yarısından önce Vivienne Sokağı'nda olabilmek için Opera'dan, tiyatrodan ve en parlak sanatçı salonlarından ayrıldığını gördüler.

Agathe, büyük acılara uğramış insanların içinde bir dayanak buldukları yaşamın bu monoton düzenliliğini benimsedi. Odasında artık ne kedileri ne de kuşları vardı. Sabahları, bu odada işini bitirip şöminesinin karşısında hazırladığı kahvaltıyı oğlunun atölyesine götürüyor, orada oğlu ile birlikte kahvaltı ediyordu. Joseph'in odasını düzenliyor, kendi odasında ateşi söndürüyor, sonra atölyeye gelip küçük dökme demir sobanın yanında çalışıyor, oğlunun bir arkadaşı ya da modeller geldiğinde hemen buradan

ayrılıyordu. Ne sanattan ne de sanatın olanaklarından anlamasına karşın, atölyenin derin sessizliği ona uygun oluyordu. Bu bakımdan bir gelişme göstermedi, hiçbir ikiyüzlü davranışta da bulunmuyor ve renklere, kompozisyona, resme verilen öneme saf saf şaşıyordu. Joseph dernekteki dostlarından biriyle ya da Schinner, Pierre Grassou, o zamanlar Mistigris diye adlandırılan genç ressam Léon de Lora gibi bir ressam arkadaşıyla konuşurken, Agathe gelip dikkatle bakıyor, ama bu büyük sözlere, bu sıcak tartışmalara neyin yol açtığını anlayamıyordu. Oğlunun çamaşırını yıkıyor, uzun, kısa çoraplarını onarıyordu; işi onun paletini temizlemeye, fırçalarını silmesi için bez parçaları toplamaya, atölyede her şeyi düzene koymaya kadar vardırdı. Annesinin bu küçük ayrıntılarda yeteneğini gören Joseph onun üstüne titriyordu. Ana oğul sanat konusunda anlaşamıyorsa da, sevgi konusunda çok güzel anlaşıyorlardı. Annenin bir düşüncesi vardı. Bir sabah Agathe Joseph'e, başladığı, daha sonra bitireceği, ancak anlaşılmayacak olan çok büyük bir tablonun taslağını yaptığı sırada, tehlikeyi göze alıp yüksek sesle şöyle dedi: "Tanrım! Ne yapıyor acaba?"

— Kim?

— Philippe!

— Ah! Öyle ya! Çocuk sıkıntı içinde. Yola gelecektir.

— Ama daha önce yoksulluğu yaşadı, belki yoksulluk yüzünden onu değişmiş gördük. Mutlu olsaydı, iyi yürekli de olurdu...

— Anneciğim, o dışarıya gittiğinde acı çekti sanıyorsun, değil mi? Ama yanılıyorsun, New York'ta da hâlâ burada yaptığı gibi zevk ve eğlence içinde yaşadı...

— Ama bizim yanımızdayken acı çekseydi, bu korkunç bir şey olurdu...

— Evet, dedi Joseph. Bana düşen şeye gelince, seve seve para veririm, ama onu görmek istemiyorum. Zavallı Madam Descoings'i öldürdü.

— Peki, dedi Agathe, onun portresini yapmak istemez misin?

— Senin için her türlü acıya katlanırım anne. Ama tek bir şeyi elbette aklımdan çıkaramam: O benim kardeşim.

— Süvari yüzbaşısı kıyafetiyle at üstünde bir resmine ne dersin?

— Evet, Gros'yu örnek alarak yapılmış güzel bir at resmim var; bunu nerede kullanacağımı bilmiyorum.

— Öyleyse, onun arkadaşına gidip ne durumda olduğunu öğren.

— Gideceğim.

Agathe ayağa kalktı: Makası, her şey yere düştü, gidip oğlunu başından öptü ve iki damla gözyaşını saçlarının arasında gizledi.

— Bu çocuk senin tutkun, dedi Joseph, hepimizin de mutsuz bir tutkusu vardır.

Akşam Joseph Sentier Sokağı'na gidip saat dörde doğru kardeşini buldu. Philippe, Giroudeau'nun yerine bakıyordu. Yaşlı süvari yüzbaşısı yeğeninin çıkardığı bir haftalık gazetede veznedarlık yapıyordu. Finot, hisselere böldüğü, ancak bütün hisseleri elinde bulundurduğu bu küçük gazetenin her ne kadar sahibi ise de, görünür sahibi ve başyazarı dostlarından Lousteau adında biriydi. Lousteau da tam olarak Bridau'nun büyükbabasının öç almak istediği Issoudun kaymakamının oğlu, dolayısıyla Madam Hochon'un yeğeniydi. Finot, amcasının hatırı için, Lousteau'ya vekili olarak Philippe'i vermiş, ama ücreti yarıya indirmişti. Sonra

Giroudeau her gün saat beşte kasayı kontrol ediyor ve günlük hasılatı alıp götürüyordu. Büro hizmetlisi olarak ayak işlerini yapan savaş malulü Coloquinte biraz da Albay Philippe'i gözetliyordu. Zaten Philippe de iyi bir tutum sergiliyordu. Altı yüz frank ücret ve nişanı dolayısıyla aldığı beş yüz frank maaş daha iyi yaşamasını sağlıyordu, öyle ki gündüzleri çalışıp akşamlarını bedava girdiği tiyatrolarda geçirdiği için yalnızca boğazını ve yatacağı yeri düşünmek zorundaydı. Joseph girdiği sırada, Coloquinte başının üstünde taşıdığı damgalı kâğıtlarla dışarıya çıkmaktaydı, Philippe de yeşil bezden kolluklarını fırçalıyordu.

— Bak hele, bızdık burada, dedi Philippe. Öyleyse bu akşam birlikte yemek yeriz, Opera'ya da gelirsin, Florine ile Florentine'in bir locası var orada, ben Giroudeau ile gideceğim, sen de katılırsın, hem Nathan'la da tanışırsın!

Kurşunlu bastonunu aldı, purosunu ıslattı.

— Davetini kabul edemeyeceğim, annemizi almam gerek, akşam yemeğimizi lokantada yiyoruz.

— Pekâlâ, nasıl o zavallı iyi yürekli kadın?

— Fena değil, dedi ressam. Babamızın portresi ile yengemiz Descoings'in portresini yaptım. Kendiminkini bitirdim. Seninkini de Kraliyet Muhafız Birliği süvarisi kıyafetinle yapıp annemize vermek istiyorum.

— İyi!

— Ama gelip poz vermen gerek...

— Her gün saat dokuzdan beşe kadar bu tavuk kümesinde olmak zorundayım...

— İki pazar yetecektir.

— Anlaştık bızdık, dedi Napoléon'un eski emir subayı, purosunu kapıcının lambasında yakarak.

Joseph, Beaune Sokağı'nda akşam yemeği yemeye giderlerken, Philippe'in durumunu annesine anlattı, kolunun üstünde onun kolunun titrediğini hissetti, sevinç bu solgun yüzü aydınlattı; zavallı kadın çok ağır bir yükten kurtulmuş biri gibi soluk aldı. Ertesi gün, duyduğu mutluluk ve minnettarlık ona Joseph'e ilgi göstermeyi esinledi, Joseph'in atölyesini çiçeklerle donattı ve ona iki jardiniyer satın aldı. Philippe'in poz vermek üzere geldiği ilk pazar günü Agathe atölyede nefis bir öğle yemeği hazırlamaya özen gösterdi. Sofraya her şeyi koydu, yarı yarıya dolu bir şişe likörü de unutmadı. Üzerinde delik açtığı bir paravananın arkasına geçti. Eski süvari bir gün önce üniformasını göndermişti, Agathe bu üniformaya sarılmaktan kendini alamadı. Philippe, Joseph'in kiraladığı, saraçlarda bulunan, içine saman doldurulmuş o atlardan biri üstünde subay kıyafetiyle poz verdiğinde, Agathe, kendini ele vermemek için, gözyaşı döktüğü sırada çıkardığı o hafif gürültüyü iki kardeşin konuşurken çıkardıkları gürültüye karıştırmak zorunda kaldı. Philippe yemekten önce iki, yemekten sonra da iki saat poz verdi. Öğleden sonra saat üçte yeniden günlük giysilerini giydi ve bir puro yakarak, kardeşine ikinci kez birlikte Port-Royal'e birlikte yemeğe gitmeyi önerdi. Yelek cebindeki altınları çınlattı.

— Hayır, dedi Joseph, seni altınlarla görünce ürküyorum.

— Ya! Burada benim hakkımda hep kötü düşüneceksiniz, öyle mi? diye bağırdı, gürleyen bir sesle albay. İnsan para biriktiremez demek ha!

— Hayır, dedi, gizlendiği yerden çıkarak gelip oğluna sarılan Agathe. Joseph, onunla birlikte akşam yemeğine gidelim.

Joseph annesini terslemeye cesaret edemedi, giyindi ve Philippe onları Montorgueil Sokağı'nda Rocher de Cancale

adlı lokantaya götürdü, burada annesiyle kardeşine görkemli bir akşam yemeği yedirdi, hesap da yüz frankı buldu.

— Vay canına! dedi kaygılanan Joseph, bin yüz frank gelirinle, Beyaz Kadın adlı oyundaki Ponchard gibi, arazi alabilecek kadar para biriktiriyorsun.

— Boş ver! Ben şanslı biriyim, dedi adamakıllı içmiş olan süvari.

Kapı eşiğinde, tiyatroya gitmek üzere arabaya binmeden önce söylenmiş bu sözü duyan Joseph (çünkü Philippe annesini günah çıkaran papazının gitmesine izin verdiği tek tiyatro olan Cirque-Olympique'e götürüyordu), annesinin kolunu dürttü, o da kendini rahatsız gibi gösterdi ve tiyatroya gitmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Philippe annesini ve kardeşini Mazarine Sokağı'na geri götürdü, Agathe Joseph'le birlikte onun çatı katında kendini yeniden yalnız bulduğunda, adamakıllı sessiz kaldı. Ertesi pazar Philippe yine poz vermeye geldi. Bu kez annesi çalışmada açıkça hazır bulundu. Öğle yemeğini getirdi ve süvariye sorular sorabildi. O zaman annesinin dostu, yaşlı Madam Hochon'un yeğeninin edebiyat alanında belli bir rol oynadığını öğrendi. Philippe ile dostu Giroudeau da bir gazeteciler, kadın oyuncular, kitapçılar topluluğunda yer alıyor ve burada veznedar olarak saygı görüyorlardı. Yemekten sonra her zaman kirsh içerek poz veren Philippe'in çenesi açıldı. Yakında yeniden önemli bir kişi olacağını ileri sürdü. Ama Joseph'in maddi olanakları ile ilgili bir sorusuna yanıt vermedi. Rastlantı bu ya, ertesi gün bir bayram nedeniyle gazete kapalıydı, Philippe de bu işi bitirmek için, ertesi gün poz vermeye gelmeyi önerdi. Joseph ona Salon'da sergi döneminin yaklaştığını, tabloları için gerekli iki çerçeve almak için parası olmadığını, bu parayı ancak Magus adında bir tablo tüccarının istediği bir Rubens kopyası yaparak sağlayabileceğini söyledi. Resmin orijinali zengin bir İsviçreli bankacıya aitti, o da bunu ancak on gün için ödünç vermişti,

ertesi gün de tabloyu iade etmesi gereken son gündü, dolayısıyla ertesi günkü seansı mutlaka gelecek pazara ertelemek gerekiyordu.

— Öyle mi? dedi Philippe, bir resim sehpası üstüne konmuş Rubens tablosuna bakarak.

— Evet, diye yanıt verdi Joseph. Bunun değeri yirmi bin frank. Bak, deha nelere kadir olabiliyor. Yüz binlerce frank eden tuval parçaları var.

— Ben senin kopyanı yeğlerim, dedi süvari.

— Daha genç o, dedi Joseph gülerek. Ama benim kopyam ancak bin frank ediyor. Yarın ona orijinalin bütün tonlarını vermem, ama ayırt edilmemeleri için de yaşlandırmam gerekiyor.

— Hoşça kal anne, dedi Philippe, Agathe'ı öperek. Gelecek pazara görüşürüz.

Ertesi gün Élie Magus'ün kopyayı almaya gelmesi gerekiyordu. Joseph'in bir dostu, bu tüccarın yanında çalışan Pierre Grassou, tamamlanmış olan bu kopyayı görmek istedi. Joseph Bridau, kapıyı çaldığını duyunca ona bir oyun oynamak için, özel bir vernik ile cilalanmış kopyasını orijinalin yerine koydu ve orijinali sehpasının üstüne yerleştirdi, Pierre Grassou de Fougères'i tam anlamıyla işletmiş oldu, adam bu el çabukluğuna hayran kaldı.

— Yoksa yaşlı Élie Magus'ü aldatacak mısın? dedi Pierre Grassou.

— Göreceğiz, dedi Joseph.

Tüccar gelmedi, geç olmuştu. Agathe kocası kısa bir süre önce ölmüş olan Madam Desroches'un evinde akşam yemeğine kalmıştı. Joseph bu yüzden Pierre Grassou'ya tabldot usulü yemek yenen lokantasına gelmesini önerdi.

Aşağıya indiği sırada, her zaman olduğu gibi, atölyesinin anahtarını kapıcı kadına bıraktı.

— Bu akşam poz vereceğim, dedi Philippe kapıcı kadına, kardeşinin gidişinden bir saat sonra gelerek. Joseph dönecek, onu atölyede bekleyeceğim.

Kapıcı kadın ona anahtarı verdi, Philippe yukarıya çıktı, orijinal tabloyu aldığını sanarak kopyayı aldı, sonra aşağıya inip bir şey unutmuş gibi görünerek anahtarı kapıcıya geri verdi ve Rubens'i üç bin franka satmak üzere ayrıldı. Kardeşi adına Élie Magus'e ertesi gün gelmesini söyleyerek tedbirini de aldı. Akşam, annesini dul Madam Desroches'un evinden alan Joseph döndüğünde, kapıcı ona girmesiyle çıkması bir olmuş kardeşinin yaptığı deliliği anlattı.

— Yalnızca kopyayı almak inceliğini göstermemişse mahvoldum, dedi telaşla ressam, hırsızlığı sezerek. Çabucak üç katı çıktı, atölyesine daldı ve şöyle dedi: "Tanrı'ya şükür! Vaktiyle ne idiyse, hep öyle olacak, yani aşağılık bir kerata!"

Joseph'i izlemiş olan Agathe bu sözden hiçbir şey anlamamıştı, ama oğlu durumu açıkladığında, gözleri yaşarmadan ayakta kaldı.

— Benim artık tek bir oğlum var, dedi zayıf bir sesle.

— Onun yabancıların gözünde şerefini lekelemek istemedik, dedi Joseph, ama şimdi kapıcıya tembih etmemiz gerekiyor. Bundan böyle anahtarlarımızı yanımızda bulunduracağız. Onun o kahrolası resmini zihinden tamamlayacağım, az bir şey kaldı.

— Olduğu gibi bırak, onu görmek beni çok üzecek, dedi yüreğinden yaralı ve bu kadar alçaklık karşısında şaşkınlıktan donakalmış anne. Philippe bu kopyanın parasının ne işe yarayacağını biliyordu, kardeşini içine düşürdüğü uçurumu da, ama hiçbir şeye saygı

göstermemişti. Bu son suçtan bu yana Agathe artık Philippe'ten söz etmedi, yüzüne acı, soğuk ve içedönük bir umutsuzluğun ifadesi yerleşti, bir düşünce onu yiyip bitiriyordu.

— Bir gün, diyordu kendi kendine, Bridau'yu mahkemelerde göreceğiz!

İki ay sonra, Agathe piyango bürosuna gideceği sırada, bir sabah, Philippe'in dostu olduğunu ve ivedi bir iş için geldiğini söyleyen yaşlı bir asker, Joseph ile kahvaltı etmekte olan Madam Bridau'yu görmek istedi.

Giroudeau adını söylediğinde, ana oğul titredi, çünkü bu eski süvaride yaşlı bir deniz kurduna özgü pek güven uyandırmayan bir yüz ifadesi vardı. Parlaklığını yitirmiş iki gri gözü, kırçıl bıyığı, taze tereyağı rengindeki kafasının etrafında artakalan dağınık saçları dile getirilmesi güç, kösnül bir şeyi belirtiyorlardı. Yakası Légion d'Honneur nişanının rozeti ile süslü, demir grisi renginde ve kulaklarına kadar yarık ağzı ve güçlü omuzlarıyla uyumlu aşçı göbeğinin üstünde güçlükle kavuşan eski bir redingot giymişti. Gövdesi ince uzun bacakları üstüne oturmuştu. Bununla birlikte, elmacık kemiklerinde canlı bir renk almış teni neşeli bir yaşamı yansıtıyordu. Adamakıllı kırışık olan yanaklarının alt kısmı yıpranmış, siyah bir kadife yakanın üstüne taşıyordu. Başka süsleri arasında, eski süvarinin kulaklarında kocaman altın küpeler vardı.

— Ne sefa pezevengi ya! dedi kendi kendine Joseph, atölyelere de girmiş bir halk deyimini kullanarak.

— Madam, dedi Finot'nun amcası ve veznedarı, oğlunuz o kadar acınacak durumda ki, dostları için, onlara zorla kabul ettirdiği oldukça ağır yükleri paylaşmanızı sizden rica etmemek olanaksız, artık gazetedeki işini göremiyor, La Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'ndan Matmazel Florentine onu Vendôme Sokağı'ndaki evinde, zavallı bir çatı katında

barındırıyor. Philippe ölmek üzere, eğer kardeşi ve siz doktor parasıyla ilaç paralarını ödeyemezseniz, iyileşmesi için, onu Les Capucins'e[34] yatırmak zorunda kalacağız, oysa üç yüz franka ona bakabiliriz: Kesinlikle bir hastabakıcı kadına gereksinimi var, akşamları Matmazel Florentine tiyatroda iken dışarıya çıkıp hastalığına ve tedavisine ters düşen azdırıcı şeyler alıyor, onu sevdiğimiz için bizi gerçekten üzüyor. Bu zavallı çocuk emekli aylığını üç yıl için rehine koydu, geçici olarak gazetede yerine başkası alındı, şimdi hiçbir şeyi kalmadı, ama madam, onu Doktor Dubois'nın kliniğine yatırmazsak, kendini öldürecek. Bu uygun hastanenin masrafı günde on frank tutacak. Florentine ile ben bir aylık masrafın yarısını karşılayacağız, öbür yarısını da siz karşılayın, olmaz mı?.. Haydi ama! Zaten ancak iki ay kalacaktır!

— Mösyö, bir annenin, oğluna yaptıklarınız için size sonsuza dek minnettar kalmaması zordur, dedi Agathe. Ama ben bu çocuğu yüreğimden sildim, paraya gelince, hiç param yok. Gece gündüz çalışan, kendini harap eden ve annesinin bütün sevgisine layık olan şu oğluma yük olmamak için bir piyango bürosunda yönetici yardımcısı olarak çalışmak zorundayım. Bu yaşta!

— Peki, siz delikanlı, dedi Joseph'e eski süvari, siz ne diyorsunuz? Kardeşiniz için La Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nun zavallı bir dansçı kızı ile yaşlı bir askerin yaptıklarını siz yapmayacak mısınız?..

— Bakın, dedi sabrı tükenen Joseph, sanatçı diliyle size ziyaretinizin nedenini açıklayayım ister misiniz? Evet, siz bizden para sızdırmaya geldiniz.

— Öyleyse kardeşiniz yarın Midi Hastanesi'ne gidecek.

— Orada çok iyi bakılacaktır, dedi Joseph. Ben de bir gün bu durumda olsam, oraya giderdim!

Giroudeau adamakıllı düş kırıklığına uğramıştı, ama Montereau Savaşı sırasında İmparator'un buyruklarını taşımış bir insanı Les Capucins'e yatırmak zorunda kalacağı için de gerçekten üzgün olarak çekip gitti. Üç ay sonra, Temmuz ayının sonuna doğru, Agathe bir sabah piyango bürosuna giderken, Pontsdes-Arts Köprüsü'ne geçiş ücreti vermekten kurtulmak için Pont-Neuf Köprüsü'nden geçtiği sırada, korkuluğu izleyerek dükkânlar boyunca yürüdüğü École Rıhtımı'ndaki ikinci sınıf sefillik kıyafeti içinde gözüne çarpan bir adam onda şaşkınlık uyandırdı: Bu adamla Philippe arasında bir benzerlik buldu. Gerçekten de Paris'te üç sefillik sınıfı vardır. Önce, görünüşü koruyan ve gelecek kendisine ait olan insanın yoksulluğu: Gençlerin, sanatçıların, kibarlar dünyası insanlarının geçici sefilliği. Bu sefilliğin belirtileri ancak en usta bir gözlemcinin mikroskopuyla görülebilir. Bu insanlar sefilliğin binici sınıfını oluştururlar, hâlâ tek atlı ve körüklü hafif at arabasıyla giderler. İkinci sınıfta her şeye karşı kayıtsız olan, Haziran ayında alpaka bir redingotun yakasına Légion d'Honneur nişanı takan yaşlılar bulunur. Burada, Sainte-Périne'de[35] yaşayan ve kılık kıyafetine artık hiç özen göstermeyen yaşlı rantiyelerin, yaşlı memurların sefilliği söz konusudur. Nihayet, yırtık pırtık giysiler içindekilerin, halk tabakasının sefilliği gelir; bu zaten içlerinde en şiirsel olanı ve Callot'nun, Hogart'ın, Murillo'nun, Charlet'nin, Raffet'nin, Gavarni'nin, Meissonier'nin, Sanat'ın özellikle karnavallarda hayran kaldıkları ve yapıtlarında işledikleri sefilliktir. Zavallı Agathe'ın onda oğlunu gördüğünü sandığı adam yarı yarıya bu son iki sınıfa giriyordu. Agathe adamın iğrenç bir şekilde yıpranmış gömlek yakasını, kirli şapkasını, topukları aşınmış, yamalı çizmelerini, kapsülleri açılmış ya da büzülmüş şekilsiz düğmeleri, yıpranmış cepleriyle tam bir uyum içinde olan lime lime redingotunu ve yağlı yakasını gördü. Kumaşının üstündeki tüy kalıntıları, eğer bu redingot içinde bir şey bulunduruyorsa, bunun ancak toz olabileceğini

yeterince söylüyorlardı. Adam işçi elleri gibi kirli ellerini demir grisi rengindeki yırtık pantolonundan çıkardı. Nihayet, yünden örülmüş, kullana kullana rengi koyulaşmış, redingot yenlerinin dışına taşan, pantolonun üstüne çıkan bir kazak göğsünü olduğu gibi kaplıyor, herhalde iç çamaşırı yerini tutuyordu. Philippe yeşil taftadan ve pirinç telden bir göz siperliği takmıştı. Neredeyse dazlak başı, teni, solgun yüzü, o korkunç Midi Hastanesi'nden çıktığını yeterince belirtiyordu. Kumaşının kenarları ağarmış, mavi redingotunun yakasında hâlâ nişanının rozeti vardı. Bu yüzden yoldan gelip geçenler kuşkusuz yönetimin bir kurbanı olan bu yiğide acımayla karışık bir merakla bakıyorlardı, çünkü rozeti bakışları tedirgin ediyor ve en aşırıları Légion d'Honneur adına saygı açısından kuşkulara düşürüyordu. O zamanlar, bu nişan ölçüsüz terfilerle gözden düşürülmeye çalışılsa da, Fransa'da nişan verilmiş elli üç bin kişi yoktu. Agathe içinin titrediğini hissetti. Bu evladı sevmemek onun için olanaksızdı, ama onun yüzünden daha da çok acı çekebilirdi. Analık duygusunun son pırıltısının etkisi altında kalarak, İmparator'un o parlak emir subayının bir puro almak üzere bir tütüncü dükkânına girmeye çalıştığını, ama kapının eşiğinde kaldığını görünce ağlamaya başladı: Cebini karıştırmış, ama içinde hiçbir şey bulamamıştı oğlu. Agathe çabucak rıhtımın karşı tarafına geçti, para kesesini çıkarıp onu Philippe'in avucuna bıraktı ve sanki bir suç işlemiş gibi kaçtı. İki gün hiçbir şey yiyip içmeden öylece kaldı: Paris'te açlıktan ölen oğlunun o korkunç hali gözünün önünden gitmiyordu.

— Para kesemin içindekiler bittikten sonra, kim ona para verecek? diye düşünüyordu. Giroudeau bizi aldatmıyordu: Philippe hastaneden çıkmış. Artık zavallı yengesinin katilini, ailenin belasını, evin hırsızını, kumarbazı, ayyaşı, ayaktakımı sefihi görmüyordu, açlıktan ölen nekahet döneminde birini, tütünsüz kalmış bir tiryakiyi görüyordu. Kırk yedi yaşında iken yetmiş yaşında bir kadına döndü. Gözleri yaş

akıtmaktan, dua etmekten donuklaştı. Ama bu, oğlunun ona indirmesi gereken son darbe olmadı ve en korkunç tahmini gerçekleşti. O sırada ordu içinde bir subaylar komplosu meydana çıkarıldı ve Moniteur gazetesinin tutuklamalarla ilgili ayrıntılar içeren özeti sokaklarda bağırarak veriliyordu. Agathe, Vivienne Sokağı'ndaki piyango bürosunda oturduğu bölmenin derinliklerinden Philippe Bridau adını duydu. Bayıldı, acısını anlayan ve birtakım girişimlerde bulunulması gerektiğini düşünen yönetici ona on beş gün izin verdi.

— Ah dostum, sert davranarak onu bu duruma biz ittik, dedi Joseph'e yatağına yatarken.

— Gidip Desroches'u göreceğim, dedi Joseph. Ressam, Paris'teki davavekillerinin en kurnazı, en beceriklisi olarak bilinen ve hizmet verdiği başka birçok kişi arasında o zaman bir bakanlıkta genel sekreter olan Des Lupeaulx'nun da bulunduğu Desroches'a kardeşinin marifetlerini anlattığı sırada, Giroudeau dul kadının evine gelmişti, kadın bu kez ona güvendi.

— Madam, dedi ona, on iki bin frank bulun, böylece oğlunuz delil yetersizliğinden serbest kalacak. İki yalancı tanığa para ödemek gerekiyor.

— Bulacağım bu parayı, dedi zavallı anne, nerede ve nasıl bulacağını bilmeden.

Tehlikeden etkilenip, vaftiz anası yaşlı Madam Hochon'a mektup yazarak, Philippe'i kurtarmak için, bu parayı Jean-Jacques Rouget'den istemesini, Rouget reddederse, iki yıl içinde geri ödeyeceğine söz vererek, kendisinin ödünç vermesini rica etti. Hemen aşağıdaki yanıtı aldı:

"Yavrum,

Mösyö Hochon'un altı yüz bin frankın üstünde olduğunu tahmin ettiği para dışında kardeşinizin on yedi yıldır

biriktirdiği kırk bin lira geliri varsa da, o hiç görmediği yeğenleri için beş para vermeyecektir. Bana gelince, eşim yaşadığı sürece, on liram bile olmayacağını bilmiyorsunuz. Hochon Issoudun'ün en büyük cimrisidir, parasını ne yaptığından haberim yok, torunlarına yılda yirmi frank bile vermez, ödünç almak için iznine gereksinimim var, bu izni de vermeyecektir. Bu meseleyi kardeşinize açtırmaya bile kalkışmadım, onun kul köle olduğu nikâhsız bir eşi var, başında bir de kız kardeş ve yeğenler olunca, zavallı adama evde nasıl davranıldığını görmek insanın içini sızlatıyor. Size Issoudun'e gelmekle kardeşinizi kurtarabileceğinizi ve çocuklarınız için kırk, belki de altmış bin liralık bir serveti bu çekilmez kadının pençesinden koparıp alabileceğinizi açıkça söylemesem de birçok kez anlattım, ama bana yanıt vermiyorsunuz ya da beni hiç anlamamış gibi görünüyorsunuz. Bu yüzden bugün size çekinmeden yazmak zorundayım. Başınıza gelmiş olan felaket dolayısıyla elbette acınızı paylaşıyorum, ama size acımaktan başka bir şey de elimden gelmiyor yavrucuğum. Bakın, size neden hiç yardımcı olamayacağımı açıklayayım: Seksen beş yaşında olan Hochon dört kez sofraya oturuyor, akşamları salata ile birlikte lop yumurtalar yiyor, tazı gibi de koşuyor. Adam beni mezara göndereceği için, bütün yaşamımı para kesemde yirmi lira bile görmeden geçireceğim. O nikâhsız kadının kardeşiniz üzerindeki baskısıyla savaşmak için Issoudun'e gelirseniz, Rouget'nin sizi evine kabul etmemesi için nedenleri olduğu gibi, benim de sizi evimde ağırlamam için kocamdan izin koparmam çok güç olacaktır, ama yine de gelebilirsiniz, bu konuda beni kırmayacaktır. Ondan istediğimi koparmanın bir çaresini biliyorum: Ona benim vasiyetnamemden söz etmek yeter. Bu bana o kadar iğrenç geliyor ki buna hiçbir zaman başvurmadım, ama sizin için olanaksızı gerçekleştireceğim. Özellikle de iyi bir avukat tutarsanız, Philippe'iniz dilerim paçasını kurtarır, ama bir an önce Issoudun'e gelin. Düşünün ki sizin o budala kardeşiniz elli yedi yaşında, oysa şu Mösyö Hochon'dan daha cılız ve

daha yaşlı. Bu iş beklemeye gelmez. Şimdiden, sizi mirastan yoksun bırakacak bir vasiyetnameden söz ediliyor, ama Mösyö Hochon'un dediğine bakılırsa, bu vasiyetnameyi geçersiz saydırmanın zamanı geçmemiştir. Elveda Agathe'cığım, Tanrı yardımcınız olsun! Sizi seven vaftiz ananıza da güvenin.

Maximilienne Hochon, kızlık soyadı Lousteau.

NOT – Gazetecilik yapan, söylendiğine göre de oğlunuz Philippe'le dostluk kurmuş olan yeğenim Étienne size dostluk görevini yerine getirmeye gelmedi mi? Ama siz buraya gelmeye bakın, ondan söz ederiz."

Agathe kafasını adamakıllı meşgul eden bu mektubu kaçınılmaz olarak Joseph'e gösterip ona Giroudeau'nun önerisini anlatmak zorunda kaldı. Kardeşi söz konusu olduğunda tedbirli davranan ressam, annesine her şeyi Desroches'a açıklamak gerektiğini söyledi. Bu görüşün doğruluğu karşısında kaygılanan ana oğul, ertesi sabah saat altıda Bussy Sokağı'na gidip Desroches'u buldular. Ölmüş babası gibi katı, tiz sesli, soğuk benizli, acımasız bakışlı, piliçlerin kanıyla dudaklarını yalayan sansar yüzlü bir adam olan davavekili, Giroudeau'nun ziyaretini ve yaptığı öneriyi duyunca bir kaplan gibi sıçradı.

— Ah! Bakın Bridau ana, diye haykırdı kısık sesiyle, ne zamana kadar o lanet olası haydut oğlunuzun oyununa gelmeye devam edeceksiniz? Beş para bile vermeyin! Ben size Philippe konusunda güvence veriyorum. Geleceğini kurtarmak için ille de Yüksek Meclis Mahkemesi tarafından yargılanmasına göz yummak istiyorum, mahkûm olacak diye korkuyorsunuz, ama umarım avukatı onun aleyhine bir mahkûmiyet kararı çıkarır. Siz Issoudun'e gidip çocuklarınızın servetini kurtarın. Bunda başarılı olamazsanız, kardeşiniz bu kadın lehine bir vasiyetname hazırlamışsa, siz de bu vasiyetnameyi iptal ettirmeyi bilmiyorsanız... eh, o

zaman, hiç olmazsa bir miras yoluyla dolandırıcılık davası açmak için gerekli verileri toplayın, ben bu davayı üstlenirim. Ama siz bu tür bir davayı açma koşullarını bir araya getiremeyecek kadar namuslu bir kadınsınız. Tatilde ben gideceğim Issoudun'e... gidebilirsem.

Bu "ben gideceğim" sözü ressamı ürküttü. Desroches, annesinin biraz önden gitmesini sağlaması için Joseph'e gözü ile işaret etti ve bir süre onunla yalnız kaldı.

— Kardeşiniz büyük bir sefil. Bilerek ya da bilmeyerek komplonun ortaya çıkarılmasına neden oldu, rezil herif o kadar kurnaz ki bu işin gerçeğini bilemezsiniz. Budala ile hain arasında onun için bir rol seçin. Kuşkusuz gizli polisin gözetimi altında olacak, hepsi bu kadar. Kaygılanmayın, bu gizi benden başka kimse bilmiyor. Annenizle birlikte hemen Issoudun'e gidin, siz zeki bir insansınız, bu mirası kurtarmaya çalışın.

— Gidelim anneciğim, Desroches haklı, dedi Joseph, merdivende Agathe'a yetişerek, iki tablomu sattım, on beş gün izinli olduğuna göre, Le Berry'ye gidelim.

Agathe vaftiz anasına geleceğini mektupla bildirdikten sonra, ana oğul, Philippe'i yazgısıyla baş başa bırakarak, Issoudun'e gitmek üzere ertesi akşam yola çıktılar. Yolcu arabası Enfer Sokağı'ndan geçerek Orléans yoluna saptı. Agathe, Philippe'in götürülmüş olduğu Luxembourg Sarayı'nı uzaktan gördüğünde, şöyle demekten kendini alamadı: "Müttefikler olmasaydı, o da orada olmayacaktı!" Birçok çocuk sabırsızlık belirten bir hareket yapabilir, acıdığı için gülümseyebilir, ama arabada annesiyle yalnız olan ressam, onu kendine çekip yüreğine bastırarak şöyle dedi: "Ah anne! Raffaello nasıl ressamsa, sen de öyle annesin! Ve her zaman budala bir anne olarak kalacaksın!"

İKİNCİ BÖLÜM

TAŞRADA BİR BEKÂR EVİ

I

Issoudun

Az sonra yolda oyalanarak üzüntülerinden kurtulan Madam Bridau yolculuğunun amacını düşünmek zorunda kaldı. Elbette Madam Hochon'un davavekili Desroches'u çok heyecanlandırmış olan mektubunu yeniden okudu. Bu sırada zaten kendisi de budala diye nitelendirilen Jean-Jacques Rouget'nin servetini yutmak üzere olan kadını nitelemek için, dindar olduğu kadar da saygın, yetmişlik bir kadının kaleminden çıkmış nikâhsız kadın, çekilmez kadın sözcüklerinden etkilenip, Issoudun'de bulunmakla bir mirası nasıl kurtarabileceğini kendi kendine sordu. Joseph, bu derecede çıkar gütmeyen bu sanatçı, yasalar hakkında pek bir şey bilmiyordu, dolayısıyla annesinin heyecanlanması onu kaygılandırdı.

— Bizi bir mirası kurtarmaya göndermeden önce, dostumuz Descroches bu mirasın nasıl ele geçirileceğinin yollarını da elbette bize açıklamalıydı, dedi yüksek sesle.

— Philippe'in hapiste, belki de tütünsüz, Yüksek Meclis Mahkemesi önüne çıkmak üzere olduğunu düşünmekten hâlâ sersem sepelek olan kafamda bellek kaldıysa, bana öyle geliyor ki, genç Desroches bize kardeşimin o... o kadın lehine bir vasiyetname hazırlatmış olması durumunda, miras yoluyla dolandırıcılık davası açmak için gerekli verileri toplamamızı söyledi.

— Desroches da bir âlem!.. dedi ressam. Vay canına! Madem bu işten bir şey anlamıyoruz, kendisinden rica edeceğim gerekeni yapmasını.

— Boş yere üzülmeyelim, dedi Agathe. Issoudun'e vardığımızda vaftiz anam bizi yönlendirecektir.

Orléans'da araba değiştirdikten sonra, Madam Bridau ile Joseph'in Sologne'a girdikleri sırada geçen bu konuşma,

ressamla annesinin, o müthiş davavekili Desroches'un kendilerine verdiği görevi yerine getirme konusunda yetersiz olduklarını yeterince gösteriyor. Ancak, otuz yıl ayrılıktan sonra Issoudun'e yeniden gelmekle Agathe burada törelerde o kadar değişiklik bulacaktı ki bu kenti kısaca anlatmak gerekiyor. Bu yapılmazsa, Madam Hochon'un vaftiz kızına yardım için gösterdiği kahramanlık ve Jean-Jacques Rouget'nin tuhaf durumu güç anlaşılacaktır. Her ne kadar doktor, Agathe'ı oğluna bir yabancı gibi tanıtmışsa da, bir erkek kardeşin, kız kardeşine kendisinden hiç haber vermeden otuz yıl sessiz kalmasında fazlaca olağanüstü bir şey vardı. Bu suskunluk, Joseph ve Agathe'ın dışında, akrabaların uzun süredir bilmek istedikleri tuhaf koşullara dayanıyordu elbette. Kısacası, kentin durumu ile Bridau'ların çıkarları arasında kimi ilişkiler vardı, bu ilişkiler romanın akışı içinde anlaşılacaktır.

Paris hakkında ne düşünürseniz düşünün, Issoudun Fransa'nın en eski kentlerinden biridir. İmparator Probus'u[36] Galya'nın Nuh'u yapan tarihsel önyargılara karşın, Sezar, Issoudun'ün en iyi bağlarından birinin ürünü o nefis Champ-Fort (Campo Forti) şarabından söz etmiştir. Rigord[37] bu kenti, kalabalık nüfusu ve çok büyük ticari etkinliği konusunda hiç kuşku bırakmayan sözlerle anlatıyor. Ne var ki bu iki tanıklık kentin çok eski çağlarına kıyasla pek parlak olmayan bir çağı belirtiyor. Gerçekten de kentin bilge arkeoloğu Mösyö Armand Pérémet tarafından yakın zamanda yapılmış kazılar sayesinde ünlü Issoudun Kulesi altında, beşinci yüzyıldan kalma, belki de Fransa'da o zaman mevcut tek bazilika olan bir bazilika ortaya çıkarıldı. Bu kilise, malzemelerinde bile, hâlâ önceki bir uygarlığın damgasını taşıyor, çünkü taşları yerini aldığı bir Roma tapınağından geliyor. Böylece, bu arkeoloğun araştırmalarına göre, adının eski ya da çağdaş son üç harfi DUN (dunum) olan bütün Fransa kentleri gibi Issoudun de adıyla yerli olduğunu kanıtlıyor. Drüit dini[38] tarafından benimsenmiş her türlü

yüceliğin simgesi olan bu Dun sözcüğü Keltlerin bir askeri ve dinsel yerleşimini belirtebilir. Romalılar Galyalıların yönetimi (Dun'u) altında Tanrıça İsis adına bir tapınak yapmışlar. Chaumeau'ya göre, kentin adı buradan geliyor: Issousdun! Is, İsis'in kısaltılmış halidir. Aslan Yürekli

Richard, hiç kuşku yok, o ünlü kuleyi para bastırdığı yerde, beşinci yüzyıldan kalma bir bazilikanın üstüne yaptırdı; kule bu eski kentin üçüncü dininin üçüncü anıtı oldu. Richard bu kiliseyi burcunun yükselmesi için gerekli bir duruş noktası olarak kullandı ve onu bir mantoyla örter gibi derebeyliğe özgü surlarla örterek korudu. Issoudun o sırada,

II. Henri'nin, oğlu Richard'a karşı, onun Poitou kontu olarak ayaklanması sırasında gönderdiği condottiere'ler[39] olan Routier ve Cottereau'ların geçici egemenliğinin merkeziydi. Benediktenler tarafından yazılmamış olan Aquitania tarihi kuşkusuz hiç yazılmayacaktır, çünkü artık Benediktenler yok. Dolayısıyla, her fırsat ortaya çıktığında, törelerimizin tarihindeki bu arkeolojik karanlıklar pek aydınlatılamıyor. Kentin etrafını çeviren Théols Irmağı düzeyinin üstünde, geniş bir arazide metrelerce yükseltilmiş küçük bir ırmak olan Tournemine'in kanal içine alınması Issoudun'ün eski gücünün başka bir tanığıdır. Bu kanal içine alınma işi, hiç kuşku yok, Romalıların dehasının ürünüdür. Nihayet, Château'dan kuzeye doğru uzanan dış mahallenin içinden, iki bin yıldan fazla bir süredir Roma Sokağı olarak adlandırılan bir sokak geçer. Dış mahallenin adı da Roma mahallesidir. Irkı, kanı, fizyonomisi zaten özellik gösteren bu mahalle insanları Romalıların soyundan geldiklerini söylerler. Neredeyse tümü bağcıdır ve kuşkusuz kökenlerine, ayrıca belki de on ikinci yüzyılda Charost Ovası'nda yok ettikleri Cottereau ve Routier'ler karşısında kazandıkları zafere bağlı olarak dikkat çekici katı töreleri vardır. 1830 ayaklanmasından sonra Fransa, dikkatini Issoudun bağcılarının ayaklanmasına verdiği için çok huzursuz oldu. Bu başkaldırının ayrıntıları zaten yayımlanmadı, hem de haklı olarak. Önce, Issoudun'ün burjuvaları orduların kente girmesine izin vermediler. Ortaçağda burjuvazinin gelenek ve göreneklerine göre, bunlar kentlerinin sorumluluğunu kendileri yüklenmek istediler. Hükümet vasıtasız vergi arşivlerini ve bürolarını yakmış olan ve her sokak fenerinin önünde "Onu burada asmak gerek!" diyerek bir vergi memurunu sokaktan sokağa sürükleyen altı ya da yedi bin bağcıya boyun eğmek zorunda kaldı. Zavallı adam bu öfkeli insanların elinden Ulusal Muhafız Birliği tarafından alındı; adamı hesap sorulacak bahanesiyle hapishaneye götürüp

hayatını kurtardılar. Birlik komutanı general ancak bağcılarla yapılan bir anlaşma sonunda kente girdi, bu yığınların içine dalmak cesaret gerektirdi, çünkü general belediye binasında görüldüğü sırada, Roma dış mahallesinden bir bağcı volanını (volan ağaçları budamaya yarayan, bir sırığa bağlı kocaman bir kıvrık bıçaktır) onun boynuna geçirip bağırdı: "Her şey yapabilirdi, ama hiçbir şey yapmadı!" Bu bağcı, kendisine meclislerden mahzen farelerinin[40] görevinin yürürlükten kaldırılmasının isteneceğine dair söz verilen ayaklanmanın elebaşlarından biri hemen araya girmemiş olsaydı, on altı yıl boyunca savaşın esirgediği bir insanın başını uçuracaktı.

On dördüncü yüzyılda Issoudun henüz on altı-on yedi bin nüfusa sahipti ki bu, vakanüvis Rigord'un dönemindeki nüfusun iki katıydı. VII. Charles'ın burada hâlâ mevcut olan ve on sekizinci yüzyıla kadar Kral Evi adıyla tanınan bir konağı vardı. O zaman yün ticaretinin merkezi durumundaki bu kent Avrupa'nın bir bölümüne yün sağlıyor ve büyük çapta yünlü kumaşlar, şapkalar ve keçi derisinden çok güzel eldivenler üretiyordu. XIV. Louis döneminde, tiyatro oyuncusu Baron ile vaiz Bourdaloue'ya borçlu olan Issoudun her zaman bir zarafet, güzel dil, iyi dostluk kenti olarak anılırdı. Sancerre kentinin tarihi ile ilgili kitabında Rahip Poupart, bütün Le Berry'liler arasında, Issoudun'lülerin incelikleri ve doğal zekâları ile dikkat çekici olduklarını öne sürüyordu. Bugün bu görkem ve bu zekâ tümüyle ortadan kalktı. Topraklarının genişliği eski önemini kanıtlayan Issoudun on iki bin nüfusa sahiptir ve çok büyük dört dış mahallede oturan bağcılar bu nüfusa dahildir. Saint-Paterne, Vilatte, Roma ve Tarlakuşları adlı bu dış mahalleler birer küçük kent gibidir. Burjuvazi, Versailles burjuvazisi gibi, sokaklara yayılmıştır. Issoudun hâlâ Le Berry yünlerinin pazarıdır; bu yün ticareti, her yere giren ve Le Berry'nin hiç kabul etmediği koyun ırkının iyileştirilmesi yüzünden tehlike altındadır. Issoudun bağcıları iki bölgede içilen ve Bourgogne ile Gaskonya'da üretilen şaraplar gibi üretilse

Fransa'nın en kaliteli şaraplarından biri olacak bir şarap üretiyorlar. Yazık! Atalarımızın yaptıkları gibi yapmak, hiçbir şeyi yenileştirmemek, burada geçerli yasa budur. Bu yüzden bağcılar mayalanma sırasında salkımın çöplerini atmayıp bırakmaya devam ediyorlar, bu da bölge için yeni zenginlikler kaynağı ve bir etkinlik konusu olabilecek bir şarabı berbat eder. Çöplerin verdiği, söylendiğine göre de zamanla değişen sertlik sayesinde, şarap yüz yıl kalır. Bağcılık'ın gösterdiği bu neden, bağcılık bilgisi açısından, yayımlanacak kadar önemlidir. Zaten Guillaumele-Breton[41], La Philippide adlı şiir kitabında bu özelliği birkaç dizede açıkça övmüştür.

Issoudun'ün çöküşü budalalığa kadar vardırılmış bir tutuculuk anlayışıyla açıklanıyor, bunu da tek bir olay anlatacaktır. Paris-Toulouse yoluyla ilgilenildiği sırada, bu yolu Issoudun'den geçirerek Châteauroux üzerinden Vierzon'a yöneltmek doğaldı. Yol şimdiki gibi Vatan'dan geçmese daha kısa olacaktı. Ancak, Issoudun'ün önemli kişileri ve kararları hâlâ geçerli olan Belediye Meclisi, söylendiğine göre, anayol kentlerinin içinden geçerse yiyecek fiyatlarının artacağını ve piliçlere otuz metelik ödemek tehlikesiyle karşılaşacaklarını ileri sürerek, yolun Vatan'dan geçmesini istediler. Böyle bir antlaşmanın benzerine, yalnızca vaktiyle o kadar kalabalık, o kadar zengin, bugün ise o kadar ıssız bir ülke olan Sardinya'nın en uygarlaşmamış bölgelerinde rastlanıyor. Kral Carlo Alberto övülmeye değer bir uygarlık düşüncesiyle adanın ikinci başkenti Sassari'yi, Sardinya adı verilen bu savanada bulunacak tek güzel ve görkemli bir yolla Cagliari'yle birleştirmek istedi. Yolun doğrudan doğruya, boyun eğmeyen, Mağripliler soyundan geldikleri için de daha çok bizim Arap kabilelerine benzeyen bir halkın oturduğu bölge olan Bonorva'dan geçmesi gerekiyordu. Uygarlaşmak üzere olduklarını gören Bonorva'nın ilkel insanları, düşünüp taşınmak zahmetine katlanmadan, bu yolun güzergâhına

karşı çıktıklarını bildirdiler. Hükümet bu karşı çıkışa hiç aldırış etmedi. İlk jalonu dikmeye gelen ilk mühendis kafasına yediği bir kurşunla öldü. Bu konuda hiçbir araştırma yapılmadı ve yol sekiz fersah uzamasına neden olan bir eğri çiziyor.

Issoudun'de yerinde tüketilen şarapların fiyatlarının, burjuvazinin ucuz yaşama arzusunu da tatmin ederek gitgide daha çok düşmesi, üretim masrafları ve vergiyle gitgide daha çok beli bükülen bağcıların yıkımını hazırlıyor, tıpkı yün ticaretinin ve bölgedeki ticaretin yıkımını koyun ırkını iyileştirme olanaksızlığının hazırlaması gibi. Kırda yaşayan insanlar her türlü değişikliğe, hatta çıkarlarına uygun gördükleri bir değişikliğe karşı bile derin bir tiksinti duyuyorlar; bir Parisli köyün birinde akşam yemeği sırasında çok fazla miktarda ekmek, peynir ve sebze yiyen bir işçiye rastlıyor ve ona bu yediklerinin yerine bir porsiyon et yediği takdirde daha ucuza, daha iyi besleneceğini, daha çok çalışacağını ve geçimi için kazandığı parayı bu kadar çabuk tüketmeyeceğini kanıtlıyor. Le Berry'li köylü bu hesabın doğru olduğunu kabul ediyor. "Ama kıtlık, mösyö," diyor. – "Ne, kıtlık mı?.." – "Tabii ki evet, ne derler sonra?" – "Adam bütün bölgede efsane olacaktı," diyerek dikkati çekiyor olayın geçtiği tarlaların sahibi, "onu bir burjuva gibi zengin sanacaklardı, kısacası kamuoyundan korkuyor, parmakla gösterilmekten, zayıf ya da hasta bir adam gözüyle bakılmaktan korkuyor... İşte bakın burada nasıl bir durumdayız!" Birçok burjuva bu son sözü gizli bir gurur duygusu içinde söylüyor. Köylülerin kendi kendilerine bırakıldıkları köylerde bilgisizlik ve görenek alt edilemeyince, Issoudun kenti de tam bir toplumsal durgunluğa varmıştır. Servetlerin iğrenç bir ekonomiyle yozlaşmasına karşı savaşmak zorunda kalan her aile evinde yaşıyor. Zaten toplum burada töreleri düzenleyici bir rol oynayan karşıtlıktan sonsuzluğa dek yoksun bulunuyor. Ortaçağda insanlar İtalyan devletlerinin varlığını bu iki

gücün karşıtlığına borçlu oldular. Issoudun artık bu karşıtlığı tanımıyor. Issoudun de artık soylular yok. Cottereau'lar, Routier'ler, La Jacquerie[42], din savaşları ve Devrim burada soyluluğu tümüyle ortadan kaldırdılar. Kent bu zaferinden ötürü çok övünüyor. Issoudun yiyecek fiyatlarını her zaman ucuz düzeyde tutmak için, bir garnizona sahip olmayı sürekli olarak reddetti. Yüzyılla birlikte bu iletişim aracını kaybederken, aynı zamanda ordudan sağlayacağı çıkarları da kaybetmiş oldu. 1756'dan önce Issoudun en güzel garnizon kentlerinden biriydi. Bütün Fransa'yı meşgul eden adli bir dram, kral adına yargılama bölgesinde görevli tümgenerali Marki de Chapt ile karşı karşıya getiren olay, kenti bu tarihten sonra garnizonsuz bıraktı. Markinin süvari subayı olan oğlu, aşk serüveni yüzünden, belki haklı olarak, ama haince ölüme mahkûm edilmişti. İçsavaşın zorunlu kıldığı 44. alayın kente yerleşmesi halkı askerlerle barıştıracak nitelikte olmadı. Nüfusu her on yılda bir azalan Bourges aynı toplumsal hastalığa yakalandı. Canlılık bu iri bedenleri bırakıp gidiyor. Elbette yönetim bu yıkımlardan sorumludur. Bir hükümetin görevi bu lekeleri Siyasal Beden'in üstünde görmek ve olayların rengini değiştirmek üzere bu hasta bölgelere enerjik insanlar göndererek buna çare bulmaktır. Yazık! Tam tersine, bu berbat, iç karartıcı dinginlikten herkes hoşnut. Sonra, nasıl yetenekli yeni yöneticiler ya da yüksek görevliler göndermeli? Günümüzde, yapılacak iyiliğin ses getirmeyeceği yönetim bölgelerine gidip oralarda yaşamayı kim düşünecektir? Eğer, rastlantı bu ya, buralara bölgeye yabancı olan tutkulu kimseler yerleştirilirse, durgunluğun gücü çok geçmeden bu kimselere egemen olur, onlar da bu korkunç taşra yaşamına ayak uydururlar. Issoudun Napoléon'u uyuşturururdu. Bu özel durum nedeniyle Issoudun bölgesi 1822'de tümü Le Berry'li olan kişiler tarafından yönetiliyordu. Dolayısıyla burada otorite yoktu ya da güçsüzdü, elbette adaletin, besbelli ağırlığı nedeniyle, yürümesinin zorunlu olduğu çok ender

durumlar dışında. Kraliyet Savcısı Mösyö Mouilleron herkesin dostuydu, yardımcısı da kentli bir ailedendi. Mahkeme başkanı, bu göreve gelmeden önce, taşrada insanı bütün ömrü boyunca budala yerine koyan o sözlerden birini söyleyerek ünlü olmuştu. Ölüm cezasını gerektirecek bir cinayet davasının soruşturmasını bitirdikten sonra, sanığa şunları söylemişti: "Pierre'ciğim, senin durumun belli, boynun vurulacak. Bu sana ders olsun." Restorasyon döneminden bu yana komiser olan polis komiserinin bütün bölgede akrabaları vardı. Kısacası, dinin hiç etkisi olmadığı gibi, rahip de hiç saygı görmüyordu. Liberal, şakacı ve bilgisiz olan bu burjuvazi bu zavallı adamın kadın hizmetçisi ile ilişkisi hakkında epey komik şeyler anlatıyordu. Çocuklar din dersi almıyorlardı, ama kudas ayininden geçmedikleri söylenemezdi, bir kolej de yok değildi. Pekâlâ ayinlere katılıyor, her zaman bayramları kutluyorlardı. Vergiler ödeniyordu, bu da Paris'in taşradan istediği tek şeydi; son olarak, belediye başkanı kararlar alıyordu, ama toplumsal yaşamla ilgili bu işler göreneğe dayalı olarak yapılıyordu. Böylece yönetimin gevşekliği bölgenin zihinsel ve ahlaksal durumuna pek uygun düşüyordu. Bu romandaki olaylar zaten sanılacağı kadar benzersiz olmayan bu durumları betimleyecektir. Fransa'da birçok kent, özellikle güneyde, Issoudun'e benzer. Burjuvazinin zaferinin bu bölge merkezini içine düşürdüğü durum, eğer burjuvazi ülkemizin dış ve iç politikasına egemen olmaya devam ederse, bütün Fransa'yı, hatta Paris'i bekleyen durumdur.

Şimdi topoğrafya ile ilgili birkaç şey söyleyelim. Issoudun kuzeyden güneye, Châteauroux yoluna doğru yuvarlaklaşan bir tepenin üstünde yayılır. Bu tepenin eteğinde vaktiyle fabrikaların gereksinimi için ya da kentin parlak döneminde surların çevrelerindeki hendekleri suyla doldurmak amacıyla şimdi Rivière-Forcée[43] adı verilen ve suları Théols Irmağı'ndan sağlanan bir kanal açılmış. Bu kanal, Roma dış mahallesinin ötesinde, aynı zamanda Tournemine Irmağı ile

birkaç başka akarsuyun döküldükleri noktada, doğal ırmağa dökülen yapay bir kol oluşturuyor. Bu küçük kaynak suları ve iki ırmak, aralarına siyah noktalar serpiştirilmiş sarımtırak ya da beyaz tepelerin her yandan çevirdiği oldukça geniş çayırları sular. Yılın yedi ayında Issoudun bağlarının görünümü böyledir. Bağcılar asmaları her yıl budar, ancak her asmada dibe doğru gittikçe daralan bir çukurun ortasında pek çirkin görünüşlü ve sırıksız bir kesik dal ucu bırakırlar. Bu yüzden, Vierzon'dan, Vatan'dan ya da Châteauroux'dan gelirken, tekdüze ovaları üzgün bakışlarla seyreden gözler, Issoudun çayırlarını gördüklerinde hoş bir sürprizle karşılaşırlar, bu çayırlar Le Berry'nin bu bölümünün vahasıdır ve bölgeye çepeçevre on fersahlık bir alanda sebze sağlar. Roma dış mahallesinin alt tarafında, tümüyle sebze yetiştirilen, Aşağı ve Yukarı Baltan adını taşıyan iki bölgeye ayrılmış geniş bir bostan uzanır. Kenarlarında kavak ağaçları bulunan iki yan yolla süslü geniş ve uzun bir cadde, çayırların ortasından geçerek, kentten Frapesle adlı eski bir manastıra ulaşır. Manastırın bölgede tek olan İngiliz bahçeleri Tivoli gibi bir iddialı ad almıştır. Pazar günleri âşık çiftler bu bahçelerde birbirlerine gizlerini açarlar. Issoudun'ün eski görkeminin izleri, gözünden bir şey kaçmayan dikkatli birine zorunlu olarak kendini gösterir; bu izler arasında en göze çarpan kentin bölümleridir. Eskiden surları ve hendekleri ile tek başına bir kent olan Şato, bugün içine ancak eski kapılardan girilen ve ancak iki ırmağın kolları üzerinde kurulu üç köprüden çıkılan, eski bir kent görünümünde ayrı bir mahalle oluşturuyor. Surlarda, hâlâ yer yer üstlerinde evler yükselen kocaman taş dizileri görülüyor. Şato'nun üstünde, bir zamanlar kalesi olan Kule yer alıyor. Bu iki berkitilmiş noktanın çevresinde yayılan kentin sahibi hem Kule'yi hem de Şato'yu almak zorundaydı. Şato'ya sahip olmakla henüz Kule'ye de sahip olunmuyordu. Kule'nin ötesinde çayırları aşarak sanki bir palet oluşturan Saint-Paterne dış mahallesi en eski zamanlarda bir kent olacak kadar büyüktü. Ortaçağdan başlayarak Issoudun,

Paris gibi, tepesine tırmanmış ve Kule ile Şato'nun ötesinde toplanmış olmalı. Bu düşünce, 1822'de kamudan satın alan kişinin vârisi tarafından yakın zamanda yıkılmış o güzel Saint-Paterne Kilisesi'nin varlığının bir tür kanıtıydı. Fransa'nın sahip olduğu en güzel Roma kilisesi örneklerinden biri olan bu kilise, çok güzel bir şekilde korunmuş cümle kapısının resmini bile hiç kimse yapamadan yok olmuş. Bu anıtı kurtarmak için yükselen tek ses ne kentte ne de bölgede, hiçbir yerde yankı bulmadı. Her ne kadar Issoudun Şato mahallesi dar sokakları ve eski binaları ile eski bir kent niteliğinde olsa da, çeşitli dönemlerde birçok kez zapt edilip yakılan, özellikle de La Fronde döneminde tümüyle yanan asıl kent çağdaş bir görünüme sahiptir. Başka kentlerdekilere kıyasla geniş sokaklar ve güzel inşa edilmiş evler, Şato mahallesinin görünüşü ile oldukça göze çarpıcı bir çelişki oluşturur ki bu kimi coğrafya kitaplarında Issoudun'e Güzel adının verilmesine yol açmıştır.

II

Aylak Şövalyeler

Hiçbir ticari etkinliği bile olmayan, sanat zevkinden yoksun, bilimsel çalışmaların yapılmadığı, herkesin içine kapandığı böyle bir kentte olması gereken oldu ve 1816'da, Restorasyon döneminde, savaş sona erdiğinde, kentin gençleri arasında birçoğunun yöneleceği hiçbir meslek bulunmadığı ve evlenmeyi ya da anne babalarının mirasını beklemekten başka yapacak bir şeyleri de olmadığı görüldü. Evde canı sıkılan bu gençler kentte hiçbir eğlence konusu bulamadılar ve burada dolaşan bir söze göre, gençliğin kurtlarını dökmesi gerektiği için kentin zararına olarak maskaralıklarını yapmaktan geri durmadılar. Güpegündüz etkinlik göstermek onlar için çok güç oldu, çünkü tanınacaklardı, dolayısıyla suçlarının sayısı adamakıllı kabardığında, biraz ağırca bir suç ilk kez ortaya çıkar çıkmaz, polisin karşısına çıkacaklardı; bu yüzden oldukça yerinde bir kararla, oynayacakları kötü oyunlar için geceyi seçtiler. Böylece, yok olmuş bunca çeşitli uygarlığın bu eski kalıntıları içinde son bir alev gibi eski töreleri açığa çıkaran maskaralık anlayışının bir kalıntısı parıldadı. Bu gençler vaktiyle IX. Charles ve nedimlerinin,

V. Henri ve arkadaşlarının eğlendikleri gibi, yine vaktiyle birçok taşra kentinde eğlenildiği gibi eğlendiler. Birbirlerine yardım etmek, kendilerini savunmak, eğlenceli oyunlar icat etmek zorunluluğu yüzünden birleşir birleşmez, bu gençlerde fikir çatışmalarıyla birlikte gençliğin içinde bulunan, hatta hayvanlarda bile görülen o toplu kötülük hevesi gelişti. Birleşme onlara ayrıca böylesi sürekli bir komplonun gizi sayesinde küçük zevkler de sağladı. Kendilerine Aylak Şövalyeler adını verdiler. Gündüzün, bu genç maymunlar birer küçük aziz gibiydi, tümü son derecede dingin numarası yapıyordu, hem zaten kötü bir numara gerçekleştirdikleri gecelerden sonra oldukça geç yatıyorlardı. Aylak Şövalyeler, dükkân tabelalarını indirmek ya da değiştirmek, kapıları çalmak, birinin kapısında unuttuğu bir fıçıyı gürültüyle komşusunun mahzenine atmak gibi bayağı maskaralıklar yapmakla işe başladılar. Komşu, bir mayın patladığını sanarak gürültüyle uyanıyordu. Issoudun'de, birçok başka kentte olduğu gibi, mahzene evin girişinde bulunan, menteşeli ve kapatmak için üstünde kocaman bir asma kilit takılı, dayanıklı bir tahta kapak açılarak inilir. Bu yeni Kötü Çocuklar[44] 1816 sonuna doğru bütün taşra illerinde çocukların ve gençlerin yaptıkları türden şakalardan kurtulamamışlardı. Ancak, 1817 Ocak ayında Aylaklık Tarikatı'nın başına bir şef geldi ve tarikat 1823'e kadar Issoudun'e bir tür dehşet salan ya da en azından zanaatçıları ve burjuvaziyi sürekli olarak kaygı ve korku içinde bırakan oyunlarla kendini gösterdi.

Bu şef Maxence Gilet adında biriydi ve kısaca Max diye anılıyordu; geçmişi, aynı zamanda gücü ve gençliği onu bu role yöneltmişti. Maxence Gilet, Kaymakam Mösyö Lousteau'nun evlilik dışı doğmuş oğlu olarak biliniyordu. Çapkınlığı birçok anı bırakmış olan Mösyö Lousteau Madam Hochon'un kardeşiydi ve daha önce gördüğünüz gibi, Agathe'ın doğumu konusunda yaşlı Doktor Rouget'nin

kendisine kin beslemesine neden olmuştu. Ancak darılmalarından önce bu iki adamı birbirine bağlayan dostluk o kadar güçlüydü ki, bölgenin ve o zamanın bir deyimiyle söylersek, seve seve aynı yollardan geçiyorlardı. Bu yüzden, Max'ın pekâlâ kaymakamın oğlu olduğu kadar, doktorun oğlu olduğu da ileri sürülüyordu, ama o ne birinin ne de ötekinin çocuğuydu, çünkü babası Bourges garnizonunda görev yapmış hoş bir süvari subayıydı. Bununla birlikte, düşmanlıkları sonucu, çocuk için ne mutlu bir olay ki, doktor ile kaymakam bu babalığı sürekli olarak aralarında çekiştiler. Roma dış mahallesinden zavallı bir nalıncının karısı olan Max'ın annesi, doğru yoldan sapacak derecede şaşırtıcı bir güzelliğe sahipti, bir Trastevere'li[45] güzel gibiydi, oğluna aktardığı tek iyi şey bu güzellikti. 1788'de Max'a hamile olan Madam Gilet, kötülük yapmak düşüncesiyle, kuşkusuz birbirine düşürmek için, iki dostun çapkınlığına mal edilen bu Tanrı lütfunu uzun süre arzulamıştı. Bir numara ayyaş olan Gilet karısının düzensiz davranışlarını aşağı sınıflarda çok örneği görülen suç ortaklığıyla, hoşnutlukla destekliyordu. Oğluna koruyucu kişiler bulmak için, Madam Gilet sahte babaları açıklamaktan bayağı çekindi. Paris'te milyoner olabilirdi; Issoudun'de kimi zaman rahat, kimi zaman da yoksulluk içinde ve gitgide küçük görülerek yaşadı. Mösyö Lousteau'nın kız kardeşi Madam Hochon Max'ın okula gitmesi için yılda yaklaşık on ekü verdi, kocasının cimriliği yüzünden Madam Hochon'un rahat rahat gösteremeyeceği bu eli açıklık doğal olarak o sırada Sancerre'de bulunan erkek kardeşine mal edildi. Bekâr olarak mutlu olmayan Doktor Rouget, Max'ın güzelliğini fark etti, 1805'e kadar tuhaf genç diye adlandırdığı bu kişinin kolej masraflarını ödedi. Kaymakam 1800'de öldüğü için, Doktor Rouget de beş yıl boyunca Max'ın okul masraflarını ödemekle bir özsaygı duygusuna kapılmış gibi göründüğünden, babalık sorunu hep ortada kaldı. Bin türlü şakaya adı karışmış

Maxence Gilet zaten çok geçmeden unutuldu. Bakın nasıl... 1806'da Doktor Rouget'nin ölümünden bir yıl sonra, serüven dolu bir yaşam için dünyaya gelmiş gibi görünen, zaten dikkat çekici bir güce ve çevikliğe sahip bu çocuk, yapılması oldukça tehlikeli bir sürü kötülük yapmakta sakınca görmüyordu. Kentin bakkallarını çılgına döndürmek için Mösyö Hochon'un torunlarıyla anlaşıyor, meyveleri sahiplerinden önce topluyor, duvarlara tırmanmaktan hiç çekinmiyordu. Bu şeytanın zorlu jimnastik hareketleri yapmakta eşi benzeri yoktu, tutsak almaca oyununu çok güzel oynuyordu, koşuda tavşanlara yetişebilirdi. Demir Çorap'a[46] yaraşır keskin gözlere sahipti, şimdiden avlanmayı tutku derecesinde seviyordu. Okumak yerine, zamanını nişan tahtasına atış yapmakla geçiriyordu, yaşlı doktordan tırtıkladığı parayı nalıncı Gilet babanın kendisine vermiş olduğu kötü bir tabanca için barut ve mermiye harcıyordu. Oysa 1806 güzünde, o zaman on yedi yaşında olan Max, alacakaranlıkta meyve çalmak üzere gittiği bahçede ansızın karşılaştığı genç bir hamile kadını korkutarak istemeden bir cinayet işledi. Max, kuşkusuz kendisinden kurtulmak isteyen nalıncı babası tarafından kafası uçurulmakla tehdit edilince hemen Bourges'a kaçtı, burada İspanya'ya gitmekte olan bir alaya rastlayıp bu alayda görev aldı. Ölen genç kadın olayında hiçbir gelişme olmadı.

Max'ın karakterinde bir genç kendini göstermeliydi, o da kendini o kadar iyi gösterdi ki üç savaşta yüzbaşı oldu, çünkü almış olduğu az eğitim çok işine yaradı. 1809'da, Portekiz'de bölüğünün girdiği, ancak tutunamadığı için terk ettiği bir İngiliz bataryasında öldü diye bırakıldı. İngilizler tarafından ele geçirilen Max, Cabrera'da cezaevi olarak kullanılan İspanyol gemilerine gönderildi. Bunlar bu tür gemilerin en korkunçlarıydı. Elbette kendisine Légion d'Honneur nişanı ve tabur komutanı rütbesi verilmesi istendi, ama İmparator o sırada Avusturya'daydı, gözünün

önünde yapılan parlak eylemleri kayırıyor, kendilerini tutsak ettirenleri de sevmiyordu; zaten Portekiz'de olup bitenlerden pek hoşnut değildi. Max 1810'dan 1814'e kadar o gemilerde kaldı. Bu dört yıl boyunca burada morali tümüyle bozuldu, çünkü gemiler birer zindandı, neredeyse bir cinayet ve iğrençlik yuvasıydı. Önce özgür iradesini korumak ve uygar bir halka layık olmayan bu iğrenç hapishaneleri kırıp geçiren ahlak bozukluğuna karşı kendini savunmak için, genç ve yakışıklı yüzbaşı kılıçla çarpışma meraklısı ya da zorba yedi kişiyi düelloda öldürdü (burada altı kadem karelik bir alanda düello yapılıyordu), kurbanların büyük sevinci arasında gemisini bunlardan kurtardı. Max silah kullanmada kazandığı olağanüstü ustalık, bedensel gücü ve keskin zekâsı sayesinde gemisinde egemen oldu, ama keyfi eylemler de gerçekleştirdi, onun için çalışan, dalkavukluğuna soyunan, ona saygı gösteren insanlar oluştu etrafında. Hırçın karakterli insanların yalnızca öç almayı düşündükleri, üst üste yığılı bu beyinler içinde oluşmuş safsataların kötü düşünceleri haklı gösterdikleri bu "acı" okulunda Max'ın ahlakı tümüyle bozuldu. Delilsiz gerçekleştirilmiş olması koşuluyla, bir cinayet eyleminin sonuçları karşısında gerilemeden, her ne pahasına olursa olsun servet edinmeyi düşleyenlerin düşüncelerini dinledi. Sonunda, barış ilan edildiğinde, her ne kadar masum olsa da, ahlakı bozulmuş, yüksek bir çevrede büyük bir politikacı ve özel yaşamında, yazgısının koşullarına göre, bir sefil olmayı becerebilir durumda ortaya çıktı. Issoudun'e döndüğünde, babasıyla annesinin acı sonunu öğrendi. Kendilerini tutkularına bırakıp da, atasözünün dediği gibi, kısa ve güzel yaşayan bütün insanlar misali, Gilet'ler de hastanede, çok korkunç bir yoksulluk içinde ölmüşlerdi. Neredeyse hemen, Napoléon'un Cannes'a çıktığı haberi bütün Fransa'ya yayıldı. Bunun üzerine Max'ın Paris'e gidip tabur komutanı unvanını ve nişanını istemekten başka yapacağı bir şey kalmadı. O sırada savaş bakanı olan mareşal, Yüzbaşı Gilet'nin Portekiz'deki iyi tutumunu

anımsadı ve onu Muhafız Birliği'ne yüzbaşı olarak atadı, bu da ordu safında Max'a tabur komutanı unvanını kazandırıyordu, ama mareşal onun nişan almasını sağlayamadı. "İmparator nişanınızı ilk savaşta pekâlâ alabileceğinizi söyledi" dedi ona. Gerçekten de İmparator, Gilet'nin kendini gösterdiği Fleurus Savaşı'nın akşamı bu yiğit yüzbaşıya nişan verilmesini onayladı. Waterloo Savaşı'ndan sonra Max, Loire'a çekildi. Ordu dağıldığında, Mareşal Feltre, Gilet'nin ne rütbesini ne de nişanını tanıdı. Napoléon'un bu askeri, anlaşılması oldukça kolay öfkeli bir durumda Issoudun'e döndü; o ancak nişanı ve tabur komutanı unvanıyla hizmet etmek istiyordu. Bakanlık bu koşulları, yirmi beş yaşında, tanınmamış, ancak bu şekilde otuz yaşında albay olabilecek bir gence göre aşırı buldu. Max bunun üzerine istifasını gönderdi. Yüzbaşı (çünkü Bonapartçılar 1815'te aldıkları rütbeleri bırakmadılar) böylece yarım maaş denen düşük maaşı kaybetti, bu maaş Loire ordusu subaylarına veriliyordu. Bütün serveti yirmi Napoléon lirasından ibaret olan bu yakışıklı genci görmek Issoudun'de heyecan uyandırdı ve belediye başkanı ona belediyede altı yüz frank maaşla bir iş verdi. Bu işte yaklaşık altı ay çalışan Max, kendi isteğiyle ayrıldı, yerine onun gibi Napoléon'a sadık kalmış Carpentier adında bir yüzbaşı getirildi. Çoktandır Aylaklık Tarikatı şefi olan Gilet, öyle bir yaşam biçimi benimsedi ki kentin önde gelen ailelerinin ona saygısı yok oldu, yine de saygı gösterenler vardı, çünkü sertti ve herkes ondan korkuyordu, hatta onun gibi hizmet etmeyi reddeden ve Le Berry'ye lahana yetiştirmek üzere geri gelen eski ordunun subayları bile. Issoudun'de doğmuş olanların Bourbon'lara pek az sevgi beslemesinin, daha önce çizilen tabloya göre, şaşılacak bir yanı yoktur. Bu yüzden, pek önemli olmasa da, bu küçük kentte her yerde olduğundan daha çok Bonapartçı oldu. Bonapartçıların neredeyse tümü, bilindiği gibi, liberaldi. Issoudun'de ya da çevresinde Maxence'ın durumunda on iki kadar subay vardı, Max o kadar hoşlarına gitmişti ki onu şef olarak kabul ettiler,

halefi olan o Carpentier ve Muhafız Birliği'nde eski topçu binbaşısı Mösyö Mignonnet adında biri dışında. Sonradan görme bir süvari subayı olan Carpentier ilkönce evlenerek kentin en büyük ailelerinden Borniche-Héreau ailesine girdi. Politeknik Yüksek Okulu'nda yetişmiş Mignonnet kendisine başkaları üzerinde bir tür üstünlük mal eden bir topluluk içinde hizmet etmişti. İmparatorluk ordularında askerler arasında iki küçük fark görüldü. Büyük bir bölümü, burjuvalara, başıbozuklara karşı, soyluların soylu olmayanlara, yenenlerin yenilenlere karşı besledikleri türden bir küçümseme duygusu besledi. Bunlar sivillerle olan ilişkilerinde her zaman şeref yasalarına uymuyor ya da burjuvaları kılıçtan geçirenleri fazla kınamıyorlardı. Ötekiler, özellikle de Topçular, belki de cumhuriyetçi olmalarından ötürü, bir Askeri Fransa bir de Sivil Fransa gibi ortaya iki Fransa koymaktan başka bir işe yaramayan bu doktrini kabul etmediler. Siviller hakkındaki düşünceleri değişmeyen, Roma dış mahallesinden iki subay, Binbaşı Potel ile Yüzbaşı Renard, yine de Maxence Gilet'nin dostu oldu; Binbaşı Mignonnet ile Yüzbaşı Carpentier ise, Max'ın tutumunu şerefli bir insana yaraşır bulmayarak burjuvazinin yanını tuttular. Ufak tefek, cılız, pek ağırbaşlı bir adam olan Binbaşı Mignonnet buhar makinesinin çözülmesi gereken sorunlarıyla uğraştı, Mösyö ve Madam Carpentier ile dostluk kurarak mütevazı bir şekilde yaşadı. Hoş davranışları ve bilimsel uğraşları sayesinde bütün kentin saygısını kazandı. Bu yüzden Mösyö Mignonnet ile Mösyö Carpentier'nin, Binbaşı Potel'den, Yüzbaşı Renard ile Yüzbaşı Maxence'tan, ayrıca askerce davranışlarını ve imparatorluğun genel tutumunu sürdürmekte olan Askeri Gazino'nun müdavimlerden bambaşka kişiler oldukları söyleniyordu.

Madam Bridau Issoudun'e yeniden geldiği sırada Max burjuva dünyasından dışlanmıştı. Bu adam, zaten Kulüp denilen Sosyete'de hiç görünmeyerek ve bütün Issoudun'ün en kibar genci, en iyi giyineni olmasına, burada büyük bir

masraf yapıp istisnai olarak bir ata da sahip bulunmasına karşın –ki bu, Venedik'te Lord Byron'ın bir at satın alması kadar tuhaf bir şeydir–, karşılaştığı bu üzüntü verici kınamadan hiçbir zaman yakınmayarak kendi cezasını kendi eliyle verdi. Yoksul ve çaresiz iken, Maxence'ın nasıl Issoudun'ün kibarları arasında revaçta bir kişi durumuna geldiği birazdan görülecek, çünkü onun korkak ya da dindar insanlar tarafından küçümsenmesine yol açan utanç verici yetenekler Agathe ile Joseph'i Issoudun'e getiren çıkarlara bağlı. Davranışlarındaki aşırılığa, yüzünün ifadesine bakıldığında, Max kamuoyuna pek az aldırıyormuş gibi görünüyordu; kuşkusuz bir gün öcünü almayı, hatta kendisini küçümseyenlere egemen olmayı düşünüyordu. Zaten burjuvazi Max'ı küçümsüyorsa da, karakterinin halkta uyandırdığı hayranlık bu düşünceyi dengeliyordu; yürekliliği, heybetli görünüşü, kararlılığı halkın hoşuna gidiyor olmalıydı. Halkın zaten onun ahlakının bozukluğundan haberi yoktu, burjuvalar bile bu bozukluktan tam olarak kuşkulanmıyorlardı. Max, Issoudun'de neredeyse Perth'li Güzel Kız[47] adlı romandaki demirci rolünü oynuyordu, burada Bonapartçılığın ve muhalefetin şampiyonuydu. Önemli durumlarda Perth'li burjuvaların Smith'e güvendikleri kadar ona güveniyorlardı. Bir olay Yüz Gün[48] kahramanını ve kurbanını özellikle ortaya çıkardı.

1819'da, Kırmızı Ev'den[49] ayrılan kralcı subayların komutasında bir tabur karargâh kurmak üzere Bourges'a giderken Issoudun'den geçti. Issoudun gibi anayasa yanlısı bir kentte ne yapacaklarını bilmeyen subaylar zaman geçirmek için Askeri Gazino'ya gittiler. Bütün taşra kentlerinde bir askeri gazino vardır. Surun bir köşesinde, Armes Meydanı'nda bulunan, eski bir subayın dul eşinin işlettiği Issoudun Gazinosu doğal olarak kentin Bonapartçıları ve yarım aylık alan, ordudan ayrılmış subaylar ya da Max'ın fikirlerini paylaşan ve kentin anlayışının

İmparator'a olan sevgilerini ifade etmelerine izin verdiği kimseler için bir kulüptü. 1816'dan başlayarak, Issoudun'de her yıl Napoléon'un taç giymesinin yıldönümünü kutlamak için bir yemek verildi. Gazinoya gelen ilk üç kralcı subay gazeteleri istedi, la Quotidienne, le Drapeau Blanc adlı gazeteleri de özellikle belirttiler. Issoudun'deki genel düşüncede, hele Askeri Gazino'nun düşüncesinde kralcı gazetelere hiç yer yoktu. Gazinoda yalnızca le Commerce adlı gazete bulunuyordu ki bu ad, bir yargı kararı ile yasaklanan le Constitutionnel gazetesinin adının yerine birkaç yıl boyunca zorunlu olarak kullanıldı. Ancak, bu adla ilk yayımlandığında başyazısı şu sözlerle başlıyordu: "Le Commerce esas olarak le Constitutionnel'dir." Gazete le Constitutionnel adıyla anılmaya devam ediliyordu. Bütün aboneler muhalefet ve muziplik yüklü cinası anladılar, bu cinasla onlardan başlığa dikkat etmemeleri rica ediliyordu, çünkü görünen köy kılavuz istemezdi. Şişman kadın tezgâhının üst tarafından kralcılara istedikleri gazetelerin olmadığını söyledi. "Öyleyse hangi gazeteleri alıyorsunuz?" dedi subaylardan biri, bir yüzbaşı. Mavi ceketli ve kaba bezden bir önlük takmış, ufak tefek bir genç olan garson Le Commerce gazetesini getirdi. "Oo! Gazeteniz bu demek, başka yok mu?" – "Hayır" dedi garson, "tek gazetemiz bu." Yüzbaşı muhalefetin gazetesini paramparça ederek yere atıyor, üstüne tükürürken de şöyle diyor: "Dominoları getirin!" Anayasa yanlısı muhalefete, ayrıca bildiğiniz cesaret ve düşünceyle rahiplere saldıran bu pek kutsal gazetenin kişiliğinde liberalizme yapılan bu hakaretin haberi on dakika içinde sokakları dolaşıp, ışık gibi evlere yayıldı, herkes bunu birbirine anlattı. Şu söz bütün ağızlardan aynı anda çıktı: "Max'a haber verelim!" Max çok geçmeden olayı öğrendi. Subaylar henüz domino partilerini bitirmemişlerdi ki Max, yanında Binbaşı Potel ve Yüzbaşı Renard olduğu halde, gazinoya girdi; ardında da bu serüvenin sonunu görmeyi merak eden ve neredeyse tümü Armes Meydanı'nda toplanan otuz genç vardı. "Garson, gazetem nerede?" dedi

tatlı bir sesle Max. Bu sırada küçük bir komedi oynandı. Şişko kadın, çekingen ve uzlaştırıcı bir tavırla, "Yüzbaşı, onu ödünç verdim" dedi. Max'ın dostlarından biri, "Gidip getirin onu!" diye bağırdı. "Bu gazeteden vazgeçemez misiniz?" dedi garson, "Artık elimizde yok." Genç subaylar gülüyor ve burjuvalara gizlice bakıyorlardı. "Yırtıldı o!.." diye bağırdı kentten bir genç, kralcı genç yüzbaşının ayaklarının dibine bakarak. "Peki onu yırtmaya kim cüret etti?" diye sordu Max gürleyen bir sesle, gözleri çakmak çakmak, kollarını kavuşturup ayağa kalkarak. "Hem üstüne de tükürdük" dedi üç genç subay, ayağa kalkıp Max'a bakarak. "Tüm kente hakaret ettiniz" dedi mosmor kesilen Max. "Ee, ne olacak?.." dedi subayların en genci. Max, bu gençlerin kestiremeyeceği bir ustalık, bir cesaret ve bir çabuklukla önde duran ilk subaya iki tokat aşk ederek şöyle dedi: "Fransızcadan anlar mısınız?" Frapesle Yolu'nda üçe üç olmak üzere dövüşmeye gittiler. Potel ile Renard, Maxence Gilet'nin tek başına bu subaylardan öç almasına izin vermek istemediler. Max kendisine düşen subayı öldürdü. Binbaşı Potel ise kendisininkini öyle ağır şekilde yaraladı ki, iyi aile çocuğu olan zavallı kaldırıldığı hastanede ertesi gün öldü. Üçüncüye gelince, bir kılıç darbesiyle paçayı kurtardı ve hasmı Yüzbaşı Renard'ı yaraladı. Tabur geceleyin Bourges'a gitti. Le Berry'de yankı uyandıran bu olay Maxence Gilet'yi kesin olarak kahraman yaptı. Tümü genç, en yaşlısı yirmi beş yaşını bulmamış Aylak Şövalyeler Maxence'a hayrandı. İçlerinden kimileri, ailelerinin Max'a namusluluk taslamalarını ve sertlik göstermelerini paylaşmak şöyle dursun, onun durumuna imreniyor ve onu çok başarılı buluyorlardı. Tarikat, böyle bir şefin yönetiminde şaşılacak işler yaptı. 1817 Ocak ayından başlayarak, kentin yeni bir oyunla heyecanlanmadığı hafta geçmedi. Max, şeref sorunu sayıp, şövalyelerden kimi koşullar istedi. Tüzükler yayımlandı. Bu şeytanlar Amoros'un[50] öğrencileri kadar çevik, çaylaklar kadar atılgan, bütün çalışmalarda usta,

kötülükçüler kadar güçlü ve becerikli oldular. Damlara tırmanmakta, evlere çıkmakta, sıçramakta, gürültü yapmadan yürümekte, alçıları bozmakta ve kapıların kullanılmasını engellemekte becerilerini geliştirdiler. İpler, merdivenler, gereçler, iğreti kıyafetler dolu bir ambarları vardı. Bu yüzden Aylak Şövalyeler oynadıkları oyunların yalnızca uygulamasında değil, kuramında da kötülüğün tam bir ideal düzeyine vardılar. Sonunda, vaktiyle Panurge'ü[51] o denli neşelendiren, gülmelere yol açan ve kurbanı şikâyet edemeyecek derecede gülünç duruma sokan kötülük dehasına sahip oldular. Bu iyi aile çocuklarının evlerinde zaten suç işlemeleri için yararlı bilgiler sağlayan casusları vardı.

Çok soğuk bir havada, her biri şeytanın ta kendisi olan bu çocuklar salondaki bir sobayı güzelce avluya taşıyıp içine odun dolduruyorlardı, böylece sobanın ateşi sabaha kadar sönmüyordu. Bunun üzerine bütün kent mösyö falancanın (bir cimri!) avlusunu ısıtmaya çalıştığını öğreniyordu.

Kimi zaman tümü, kentin iki anayolu olan ve enlemesine birçok küçük sokağın açıldığı Anacadde'de ya da Basse Sokağı'nda pusuya yatıyordu. Her biri, bu küçük sokaklardan birinin başında, bir duvarın köşesinde, başı rüzgâr yönünde büzülüp saklanıyor, sonra insanların ilk uykularının ortasında, kenti bir ucundan öteki ucuna kadar kat ederek, şaşakalmış gibi evlere doğru şöyle bağırıyorlardı: "Yahu, ne oluyor? Ne oluyor?" Yinelenen bu sorular burjuvaları uyandırıyor, onlar da sırtlarında gömlek ve başlarında takkeyle, ellerinde bir ışık, birbirlerine sorular sorarak, çok garip tartışmalar yaparak, yüzlerinde çok tuhaf ifadelerle ortalığa çıkıyorlardı.

Şeytanlara inanan, çok yaşlı, zavallı bir ciltçi vardı. Neredeyse bütün taşra zanaatçıları gibi o da basık, küçük bir dükkânda çalışıyordu. Şeytan kılığına giren şövalyeler gece dükkânına baskın yaparak, adamı kırpıntı sandığına koyup,

avazı çıktığı kadar bağırır durumda, tek başına bırakıyorlardı. Zavallı adam komşularını uyandırıyor, onlara şeytanların ortaya çıktıklarını anlatıyor, ama komşular onu yanılgısından kurtaramıyorlardı. Bu ciltçi az kalsın delirecekti.

Sert geçen bir kışın ortasında, şövalyeler vergi müdürünün çalışma odasındaki şömineyi yıkıp bir gecede, gürültü çıkarmadan, çalışmalarından en ufak bir iz bırakmadan, tümüyle benzeri bir yenisini yaptılar. Bu yeni şömine içinden bütün daireyi dumana boğacak şekilde ayarlanmıştı. Müdür, o kadar iyi çalışan, o kadar memnun olduğu şöminesinin neden ona bu oyunu oynadığını keşfedinceye kadar iki ay çile çekmek ve sonunda şömineyi tekrar yaptırmak zorunda kaldı.

Şövalyeler bir gün Madam Hochon'un dostu olan yaşlı, dindar bir kadının şöminesinin içine kükürde bulanmış üç demet saman ve yağlı kâğıtlar koydular. Sabahleyin, dingin ve uysal bir insan olan zavallı kadın, şöminesini tutuştururken, bir volkanı tutuşturduğunu sandı. İtfaiyeciler geldi, bütün kent oraya koştu, itfaiyeciler arasında birkaç aylak şövalye de bulunuyordu, bunlar yaşlı kadının evini su içinde bıraktılar; ona yangın korkusunu yaşattıkları gibi, suda boğulma korkusunu da yaşattılar. Korkudan hasta oldu kadın.

Birine bütün geceyi silahlı olarak ve korkunç kaygılar içinde geçirtmek istediklerinde, adama imzasız bir mektup yazıp soyulacağını haber veriyorlar, sonra da ıslık çalarak birbirlerine seslenip birer birer adamın evinin duvarları ya da pencereleri boyunca yürüyorlardı.

Doğrusu pek hoş oyunlarından biri uzun süre kenti eğlendirdi, hâlâ da anlatılıyor; bu oyun şöyleydi: Önemli bir miras bırakacak olan çok cimri, yaşlı bir kadının bütün vârislerine birer kısa mektup gönderilerek kadının öldüğü

bildirilmiş ve mirasın dağılımı ile ilgili zarfın kapatılacağı saatte mutlaka noterde bulunmaya çağrılmışlardı. Vatan'dan, Saint-Florent'dan, Vierzon'dan ve bunların çevrelerinden, tümü yas kılığı içinde, ama oldukça da neşeli, evli erkekler karılarıyla, dul kadınlar oğullarıyla, çocuklar babalarıyla, kimileri üstü kapalı, iki tekerlekli hafif arabalar, kimileri sorgun ağacından, körüklü gezinti arabaları, kimileri iki tekerlekli kötü yük arabaları içinde, yaklaşık seksen kişi geldi. Yaşlı kadının hizmetçisi ile ilk gelenler arasındaki tartışmaları, sonra da noterlere yapılan başvuruları bir gözünüzün önüne getirin!.. Sanki Issoudun'de bir ayaklanma olmuştu.

Sonunda bir gün kaymakam, böyle şakaları yapmaya kimlerin cüret ettiklerini öğrenmek olanaksız olduğu için bu durumun daha da dayanılmaz olduğunu düşündü. Kuşkular elbette gençler üzerinde toplanıyordu; ama o zaman Ulusal Muhafız Birliği Issoudun'de tümüyle isimden ibaretti, garnizon yoktu, jandarma komutanının yanında ancak sekiz jandarması vardı, devriye gezdiremiyordu; bu yüzden kanıt toplamak olanaksızdı. Kaymakam Kara Liste'ye alındı ve hemen En Çok Nefret Edilen Adam oldu. Bu devlet memurunun sabah kahvaltısında iki taze yumurta yeme alışkanlığı vardı. Evinin avlusunda tavuk yetiştiriyor ve hep taze yumurta yeme gibi tuhaf merakına bu yumurtaları kendi başına pişirme gibi tuhaf merakını da ekliyordu. Ona göre ne karısı ne hizmetçisi, hiç kimse, ona göre, gerektiği gibi yumurta pişirmeyi bilmiyordu; saatine bakıyor ve bu konuda herkesten üstün olmakla övünüyordu. Yumurtalarını iki yıldır kendisine bir sürü şaka yapılmasını gerektirecek ölçüde başarıyla pişiriyordu. Bir ay boyunca her gece tavuklarının yumurtaları çalınıp yerlerine lop yumurtalar bırakıldı. Kaymakam bu işe şaşırıp kaldı ve Yumurtalı Kaymakam ününü yitirdi. Sonunda başka türlü kahvaltı etmeye başladı. Ama oyunlarını çok iyi oynayan Aylak Şövalyeler'den hiç kuşkulanmadı. Max adamın soba

borularını her gece çok pis kokan bir yağla yağlamayı icat etti, öyle ki evde durmak olanaksız oluyordu. Bu da yetmedi: Bir gün kilisede ayine gitmek isteyen karısı şalından vazgeçmek zorunda kaldı, çünkü şalın iç tarafına çok yapışkan bir madde sürülmüştü. Kaymakam yerinin değiştirilmesini istedi. Bu devlet memurunun ödlekliği ve boyun eğişi sayesinde, Aylak Şövalyeler'in tuhaf ve gizli otoritesi kesin olarak kurulmuş oldu.

III

Cognette'in Meyhanesi

Minimes Sokağı ile Misère Meydanı arasında, o zamanlar, Armes Meydanı'ndan Kap Kacak Pazarı'na kadar, aşağıdan Zoraki Irmak'ın koluyla, yukarıdan da surla çevrili bir mahalle bölümü vardı. Bu bir tür şekilsiz kare alan, iki kişinin aynı anda geçmesini olanaksız kılacak derecede dar sokaklarla ayrılmış, birbirine bitişik, yoksul görünüşlü evlerle doluydu. Kentin, Mucizeler Avlusu[52] gibi bir yer olan bu bölümünde yoksul ya da pek kârlı olmayan işler yapan insanlar bulunuyor, bunlar halk dilinde çok hoş bir deyimle "tek göz evler" diye anılan bakımsız, kümes gibi evlerde oturuyorlardı. Her dönemde burası ahlaksız insanların yuvası, lanetli bir mahalleydi, çünkü burada sokaklardan birinin adı Cellat Sokağı'dır. Kent celladının beş yüz yıldan uzun bir süre burada kırmızı kapılı bir evi oldu. Halk arasında dolaşan bir söylentiye inanılacak olursa, Châteauroux celladının yardımcısı hâlâ orada oturuyor, çünkü burjuvazi onu hiçbir zaman görmüyor, yalnızca bağcılar, seleflerinden kırıkları ve yaraları iyi etme yeteneğini almış bu gizemli kişiyle ilişki içindeler. Vaktiyle kent kendine başkent süsü verdiğinde, fahişeler burada toplanıyorlardı. Alıcı bulamıyor olması gereken ikinci el mal satıcıları, sonra sergileri pis pis kokan eskiciler, kısacası neredeyse bütün kentlerde bir ya da iki Yahudinin egemen olduğu benzer bir yerde rastlanan kuşkulu bir topluluk vardı. Bu karanlık sokaklardan birinin köşesinde, mahallenin en canlı tarafında, 1815'den 1823'e kadar, belki de daha geç tarihlerde, Cognette ana diye anılan bir kadının işlettiği, otel olarak da kullanılan küçük bir meyhane bulunuyordu. Bu meyhane, arası moloz taşları ve harçla doldurulmuş beyaz taştan bağlamalarla oldukça iyi inşa edilmiş, üstte bir katı, onun üstünde de bir çatı katı olan bir evden ibaretti. Kapının üstünde Floransa tuncuna benzeyen kocaman bir çam dalı

parlıyordu. Bu simge yeterince bir şey anlatmıyormuş gibi, bakışlar kapıdaki söve pervazına yapıştırılmış bir afişin mavi rengine takılıyordu; bu afişte, İYİ MARS BİRASI yazısının altında çok dekolte bir kadına bir askerin küçük bir testiden köpüğü taşan bira ikram ettiği görülüyor, köpük bir köprü kemeri çizerek testiden kadının uzattığı bardağa akıyordu; afişteki her şey ressam Delacroix'yı kendinden geçirecek renklere sahipti. Zemin katında aynı zamanda mutfak ve yemek salonu olarak kullanılan ve kirişlerinde çivilere asılmış, işletme için gerekli erzak ve gereçler sarkan çok geniş bir salon vardı. Bu salonun gerisinde bulunan bir dayama merdivenden üst kata çıkılıyordu, ama bu merdivenin dibinde bir kapı vardı ki buradan son derece dar, karanlık ve yüksek olduğu için bir şömine bacasına benzeyen o taşra avlularından birine bakan uzun, aydınlık bir odaya giriliyordu. Bir sundurmayla gizlenmiş ve duvarlarla bütün gözlerden saklanmış bu küçük salon Issoudun'ün Kötü Çocuklarının tam kadro toplantılarını yaptıkları bir yer olarak kullanılıyordu. Cognet baba köylüleri pazar kurulduğu günlerde açıkça bu otelde barındırıyordu, ama o gizlice Aylak Şövalyeler'in otelcisiydi. Vaktiyle zengin bir ailenin seyisi olan Cognet baba, iyi ailelerin evlerinde çalışan eski aşçı Cognette ile evlenmişti. Roma dış mahallesinde, İtalya'da ve Polonya'da olduğu gibi, Latin usulü, koca kendi adının dişil hale sokulmuş şeklini karısına veriyordu. Cognet baba ile karısı Cognette, biriktirdikleri paraları birleştirerek, burada böyle bir meyhane işletmek üzere bu evi satın almışlardı. Kırk yaşlarında, uzun boylu, tombul, kalkık burunlu, koyu esmer tenli, saçları siyah kehribar renginde, kahverengi gözleri yuvarlak ve canlı, zeki ve güleç görünüşlü bir kadın olan Cognette, Maxence Gilet tarafından, karakteri ve aşçılıktaki yeteneği göz önüne alınıp, Tarikat'ın Léonarde'ı[53] olarak seçildi. Cognet baba elli altı yaşında olabilirdi, bodurdu, karısına boyun eğiyordu ve onun durmadan yinelediği bir şakaya göre, her şeye

yalnızca iyi gözle bakıyordu, çünkü tek gözlüydü. Yedi yıl içinde, 1816'dan 1823'e kadar, karı koca geceleri burada yapılanlar ya da gizlice yapılanlar hakkında en ufak bir boşboğazlık etmediler, her zaman da bütün şövalyelere çok büyük bir sevgi beslediler; sadakatlerine gelince, mutlak bir sadakat söz konusuydu; ama belki çıkarlarının susmalarını ve sevgi beslemelerini gerektirdiği düşünülecek olursa, bu sadakat o kadar da güzel bulunmayacaktır. Şövalyeler gecenin herhangi bir saatinde belli bir şekilde kapıyı çalarak Cognette'in meyhanesine damlasalar, Cognet baba bu işareti alıp kalkıyor, ateşi ve şamdanları yakıyor, kapıyı açıyor, özellikle Tarikat için satın alınmış şarapları getirmek üzere mahzene gidiyor, Cognette de onlar için, ister bir gün önce, ister o gün içinde karar verdikleri baskınlardan önce ya da sonra, nefis bir yemek hazırlıyordu.

Madam Bridau Orléans'dan Issoudun'e gelmek üzere yolda olduğu sırada, Aylak Şövalyeler en iyi oyunlarından birini hazırlıyorlardı. Eski bir savaş tutsağı olan ve barışta Issoudun'de kalıp burada ufak çapta tahıl ticareti yapan yaşlı bir İspanyol erkenden pazara gelerek boş yük arabasını Issoudun Kulesi'nin aşağısında bir yere bıraktı. Kule'nin dibinde bu gece için kararlaştırılan randevuya ilk gelen Maxence, alçak sesle sorulan şu soruyla karşılaştı: "Bu gece ne yapıyoruz?"

— Fario babanın arabası burada, diye yanıt verdi; az kalsın çarpıp burnum kırılacaktı. Onu önce Kule'nin bulunduğu tepeye çıkaralım. Sonrasını düşünürüz.

Richard Issoudun Kulesi'ni yaptırmaya kalkıştığında, söylenenlere bakılırsa, onu Roma tapınağı ve Kelt Dun'unun bulunduğu yerdeki bazilikanın yıkıntıları üstüne diktirdi. Her biri uzun bir yüzyıllar dönemini temsil eden bu yıkıntılar üç çağın anıtlarıyla yüklü bir dağ oluşturdu. Dolayısıyla Aslan Yürekli Richard'ın kulesi, yamacı her yandan aynı derecede dik, ancak tırmanarak ulaşılabilecek bir koninin tepesinde

bulunuyor. Bu kulenin konumunu kısaca iyi betimlemek için, onu kaidesi üstündeki Luksor Dikilitaşı'yla kıyaslayabiliriz. O zamanlar bunca bilinmeyen arkeolojik hazineleri içeren Issoudun Kulesi'nin kaidesi kent tarafında seksen kadem yüksekliğindedir. Bir saat içinde araba, topları Saint-Bernard Dağı geçidine taşıyan askerlerin çabasına benzer bir çabayla sökülüp, parça parça kulenin dibindeki tepeye taşındı; onarılıp normal durumuna getirildi, bu çalışmanın bütün izleri öyle bir özenle yok edildi ki, sanki oraya şeytan tarafından ya da bir sihirli değnekle getirilmişe benziyordu. Bu büyük başarıdan sonra, acıkan ve susayan şövalyelerin tümü Cognette'in meyhanesine geri döndü ve her biri çok geçmeden kendisini o basık salonda sofraya oturmuş buldu; Fario'nun saat ona doğru arabasını aradığı sırada yüzünün alacağı şekli düşünerek şimdiden gülüyorlardı.

Elbette şövalyeler bu maskaralıklarını her gece yapmıyorlardı. Sganarelle'lerin, Mascarille'lerin, Scapin'lerin[54] dehası yılda üç yüz altmış oyun bulmaya yetmezdi. Önce, koşullar her zaman uygun değildi: Çok güzel mehtaplı bir gecede oynandığı için, son oyun ağırbaşlı insanları öfkelendirmişti; sonra falan ya da falanca, bir akraba söz konusu olduğunda yardımı reddediyordu. Ama bu reziller geceleri Cognette'te toplanmadıkları zamanlar, gündüzün buluşup sonbaharda ava gitme ya da bağ bozumuna katılma, kışın da kayak yapma gibi olağan eğlencelere veriyorlardı kendilerini. Kentteki toplumsal uyuşukluğu protesto eden yirmi gencin yaptığı toplantıda, başkalarından daha sıkı şekilde Max'a bağlı olan ya da onu idolleri yapan kimileri ortaya çıktı. Böyle bir karakter çoğu zaman gençleri bağnazlaştırır. Madam Hochon'un torunları, François Hochon ile Baruch Borniche, Max'ın sadık müritleriydiler. Bu iki genç Max'a, onun Lousteau'larla nikâhsız bir akrabalığı olduğu konusunda bölgedeki kanıyı paylaşarak, neredeyse kuzenleri gözüyle bakıyorlardı. Zaten Max da bu iki gence dedeleri Hochon'un eğlenceleri için

vermediği parayı bol bol ödünç veriyor, onları ava götürüyor, yetiştiriyor, kısacası onların üzerinde ailesinin etkisinden çok daha büyük etkisi oluyordu. İkisi de yetimdi, her ne kadar ergin olsalar da, Mösyö Hochon'un vasiliği altındaydılar. Bunun nedenini oluşturan koşullar bu ünlü Mösyö Hochon sahnede görülmeye başlandığında açıklanacaktır.

Bu sırada François ile Baruch (bu öykünün anlaşılır olması açısından küçük adlarını söyleyelim) dört mumun dumanlı ışığıyla oldukça kötü aydınlanmış masanın ortasında, biri Max'ın sağında, öteki solundaydı; on iki-on beş şişe farklı şarap içilmişti, toplantıda ancak on bir şövalye vardı. Küçük adı Issoudun'de bir Kalvencilik kalıntısı olduğunu yeterince gösteren Baruch, şarap dilleri çözmüşken Max'a, şöyle dedi: "Tam da içerden tehdit edilmiş olacaksın..."

— Ne demek istiyorsun bununla? diye sordu Max.

— Canım, büyükannem vaftiz evladı Madam Bridau'dan kendisinin ve oğlunun Issoudun'e geleceğini bildiren bir mektup almış. Büyükannem dün onları konuk etmek için iki oda hazırlattı.

— Peki, bundan bana ne? dedi Max, bardağını alıp, içindeki bir dikişte içtikten sonra, komik bir hareketle yeniden masanın üstüne koyarak.

Max o zaman otuz dört yaşındaydı. Yanına konmuş olan mumlardan biri ışığını onun asker yüzüne yansıtarak, alnını iyice aydınlatıyor, beyaz tenini, ateşli gözlerini, siyah kehribar parlaklığında, hafif kıvırcık siyah saçlarını çok güzel ortaya çıkarıyordu. Bu saçlar alnın üstünde ve şakaklarda kendiliğinden belirgin bir biçimde kıvrılıyor, böylece atalarımızın beş uç dedikleri beş dil şekli çiziyordu. Beyazla siyahın bu sert karşıtlığına karşın, Max'ın çok tatlı bir yüz ifadesi vardı; bu ifadenin çekiciliği Raffaello'nun bakire yüzlerine verdiği şekle benzer bir şekilden, iyi

biçimlendirilmiş ve üstündeki dudaklarda Max'ın sonunda benimsediği bir tür davranış olan sevimli bir gülümsemenin dolaştığı bir ağızdan ileri geliyordu. Le Berry'lilerin yüzlerini en ufak incelikleriyle belirten zengin renklilik neşeli haline ayrıca bir şey katıyordu. Gerçekten güldüğünde, bir sevgilinin ağzını süslemeye layık otuz iki dişi görülmekteydi. Boyu beş kadem dört parmak olan Max ne şişman ne de zayıftı, son derece orantılı bir vücuda sahipti. Bakımlı elleri beyazdı ve oldukça güzeldi, ayakları Roma dış mahallesini ve imparatorluk piyadesini akla getiriyordu. Kuşkusuz çok hoş bir tümgeneral olabilirdi, mareşal olma yazgısını taşıyacak omuzları ve imparatorluğun bütün nişanlarını takacak kadar geniş bir göğsü vardı. Zekâsı hareketlerine canlılık katıyordu. Kısacası, neredeyse bütün aşk çocukları gibi sevimli olarak doğmuştu ve gerçek babasının soyluluğu onda açıkça belli oluyordu.

— Demek Max, sen Madam Hochon'un vaftiz evladının Rouget'nin kızı olduğunu bilmiyorsun ha? diye bağırdı masanın ucundan, kentin en iyi doktoru olan Goddet adındaki eski bir cerrah binbaşının oğlu. Kadın, ressam oğlu ile birlikte geliyorsa, kuşkusuz niyeti adamcağızın mirasına yeniden sahip olmaktır ve elveda senin hayallerin... Max kaşlarını çattı. Sonra masanın çevresinde yüzden yüze dolaşan bir bakışla bu beklenmedik çıkışmanın zihinler üzerinde yaptığı etkiyi inceledi ve yine aynı soruyu sordu: "Bundan bana ne?"

— Ama, dedi François yeniden söz alarak, bana öyle geliyor ki yaşlı Rouget, Suyu Bulandıran Kız lehine yeni bir vasiyetname düzenleyip eskisini iptal ederse...

Max burada müridinin konuşmasını kesip şöyle dedi: "Buraya geldiğimde, otuz yıldır adlarınızla ilgili yapılan bir cinasa göre, beş Hochon'dan biri diye adlandırıldığını duyduğum sırada, sana böyle seslenen birinin ağzını kapattım sevgili François, hem de öyle sert bir şekilde ki, o

gün bu gündür Issoudun'de hiç kimse bu budalaca lafı en azından benim karşımda yinelemedi! Ama bak, sen bu iyiliğime karşı borcunu nasıl ödüyorsun: Bağlı olduğum bilinen bir kadını belirtmek için küçük düşürücü bir takma ad kullanıyorsun."

Max, Issoudun'de François'nın az önce söylediği takma adla anılan kişi ile ilişkisi hakkında hiç bu kadar konuşmamıştı. Cezaevi olarak kullanılan eski gemilerin eski tutsağının yeterince deneyimi vardı; Muhafız Birliği humbaracılarının komutanı şerefin ne olduğunu, kentin bu küçümsemesinin nereden kaynaklandığını keşfedecek kadar biliyordu. Bu yüzden, o saygın Madam Hochon'un var gücüyle çekilmez kadın diye andığı, Jean-Jacques Rouget'nin hizmetçi-metresi Matmazel Flore Brazier hakkında, kim olursa olsun, hiç kimsenin kendisine bir söz söylenmesine asla izin vermemişti. Zaten herkes Max'ın bu konuda o başlamadan onunla konuşulamayacak kadar alıngan olduğunu biliyordu, hem hiç başlamamıştı da. Kısacası, en iyi dostlarının Suyu Bulandıran Kız hakkında şaka yapıp Max'ın öfkesini çekmesi ya da onu darıltması tehlikeliydi. Onunla eşit koşullarda yaşayan iki subay, Binbaşı Potel'le Yüzbaşı Renard, Max'ın bu kızla ilişkisi hakkında konuştuklarında, Potel şöyle demişti: "Eğer o Jean-Jacques Rouget'nin evlilik dışı doğmuş kardeşi ise, neden onun orada oturmasını istemiyorsunuz ki?" – "Zaten ne de olsa," dedi Yüzbaşı Renard, "bu kız çok güzel. Max onu seviyorsa, bunda ne kötülük var?.. Bu angaryanın karşılığında kıza sahip olmak için oğul Goddet Madam Fichet'yi sevmiyor mu?"

François hak ettiği bu paylamadan sonra artık ne söyleyeceğini unuttu, ama Max ona tatlılıkla, "Devam et..." dediğinde de düşüncelerini pek toparlayamadı.

— Yo, hayır! diye bağırdı François.

— Haksız yere kızıyorsun Max, diye bağırdı oğul Goddet. Cognette'te her şey söylenebilir diye anlaşmadık mı? İçimizden burada söylenenleri, düşünülenleri ya da yapılanları dışarıda anımsayacak kişinin tümümüz can düşmanları olmayacak mıydık! Bütün kent Flore Brazier'yi Suyu Bulandıran Kız takma adıyla anıyor; eğer bu takma ad dikkatsizlikle François'nın ağzından kaçtıysa bu Aylaklar'a karşı işlenmiş bir suç mudur?

— Hayır, dedi Max, ama özel dostluğumuza karşı işlenmiş bir suçtur. Aklım başıma geldi, Aylaklar toplantısında olduğumuzu düşündüm ve ona, "Devam et..." dedim.

Derin bir sessizlik çöktü. Bu mola herkes için o kadar sıkıcı oldu ki Max bağırarak konuşmaya başladı: "Onun adına (heyecan), hepiniz adına (şaşkınlık) ben konuşacağım! Ve size ne düşündüğünüzü (derin heyecan) söyleyeceğim şimdi! Düşünüyorsunuz ki Flore, Suyu Bulandıran Kız, Brazier, Rouget babanın (çünkü hiçbir zaman çocuğu olmayacak bu yaşlı bekâr, Rouget baba diye anılıyor) bakıcısı, evet, düşünüyorsunuz ki bu kadın, Issoudun'e dönüşümden bu yana, benim bütün gereksinimlerimi karşılıyor. Eğer ayda üç yüz frankı sokağa atabiliyorsam, bu akşam yaptığım gibi size sık sık ziyafet çekebiliyorsam ve hepinize ödünç para verebiliyorsam, bütün bu paraları Matmazel Brazier'nin kesesinden alıyorum, öyle mi? Pekâlâ, evet (derin heyecan)! Hay Allah kahretsin, evet! Bin kez evet... Evet, Matmazel Brazier bu yaşlı adamın mirasına göz dikti..."

— Babadan oğula bu mirası hak etti, dedi köşesinden oğul Goddet.

— Sanıyorsunuz ki, diye devam etti Max, oğul Goddet'nin sözüne gülümseyerek, ben Rouget baba öldükten sonra Flore'la evlenmeyi planladım ve kendilerinden söz edildiğini

ilk kez duyduğum bu kız kardeşle oğlu benim geleceğimi tehlikeye sokacaklar, öyle mi?

— Evet, öyle! diye bağırdı François.

— Masanın etrafında bulunanların tümü böyle düşünüyor, dedi Baruch.

— Peki öyleyse, sakin olun dostlarım, dedi Max. Bilgili bir insan iki insana bedeldir! Şimdi, Aylak Şövalyeler'e sesleniyorum. Eğer bu Parislileri geri göndermek için Tarikat'a gereksinimim olursa, bana destek olacak mısınız? Ah! Elbette şakalarımız için benimsediğimiz sınırlar içinde, diye ekledi coşkuyla, genel bir kaynaşmayı fark ederek. Onları öldürmek, zehirlemek istediğimi mi sanıyorsunuz?.. Tanrı'ya şükür, budala değilim. Hem ne de olsa, Bridau'lar başarılı olsalar, Flore da yalnızca sahip olduğuyla kalsa, bununla yetinirim ben, anlıyor musunuz? Matmazel Fichet beni istiyorsa, ben Flore'u ona yeğleyecek kadar seviyorum!..

Matmazel Fichet Issoudun'ün en zengin mirasçısıydı ve oğul Goddet'nin bu kızla evlenmek istemesinde, kızın annesine olan sevgisinin büyük rolü vardı. Açık yüreklilik o kadar değerli bir şey ki, on bir şövalye tek bir insan gibi ayağa kalktı.

— Sen iyi bir insansın Max!

— İşte söz, Max, biz Kurtarıcı Şövalyeler olacağız.

— Bridau'ların canı cehenneme!

— Bu Bridau'ları kıskıvrak bağlarız biz!

— Ne de olsa, kralların çoban kızlarıyla evlendikleri görülmüştür!

— Hay Allah! Lousteau baba pekâlâ Madam Rouget'yi sevdi; özgür, bağımsız bir bakıcı kadını sevmekte daha az

kötülük yok mu?

— Eğer ölü Rouget, Max'ın az buçuk babası ise; bu, aile içinde olan bir şeydir.

— Düşünceler özgürdür!

— Yaşasın Max!

— Kahrolsun ikiyüzlüler!

— Güzel Flore'un sağlığına içelim!

Şövalyeleri yüreklendiren ve şunu da söyleyelim, aşırı derecede gevşek ahlak anlayışlarına uygun on iki yanıt, alkış ya da kadeh kaldırma böyleydi. Max'ın Aylaklık Tarikatı'nın şefi olmakta ne gibi bir çıkarı olduğu görülüyor. Birtakım maskaralıklar icat ederek, başlıca ailelerin genç çocuklarını yükümlülük altında bırakarak, saygınlığına kavuşacağı günler için destek sağlamak istiyordu. Nazik bir biçimde ayağa kalktı, Bordeaux şarabı dolu bardağını salladı, konuşması beklendi.

— Size yapmak istediğim kötülük olarak, dilerim tümünüze güzel Flore değerinde birer kadın nasip olsun. Akrabaların akınına gelince, şimdilik bundan hiç korkmuyorum, sonrası için bakarız!.

— Fario'nun arabasını unutmayalım!

— Elbette! Güvenli yerde o, dedi oğul Goddet.

— Of! Bu maskaralığı sona erdirmeyi üstüme alıyorum, diye bağırdı Max. Erkenden pazar yerinde olun ve adam arabasını ararken, gelip bana haber verin...

Duvar saatinin sabahın üç buçuğunu çaldığını duyduklarında, şövalyeler, ayaklarında keçe ayakkabılar olduğu için en ufak bir gürültü yapmadan, duvarları sıyırarak geçip evlerine dönmek üzere sessizce dışarıya

çıktılar. Max yavaş yavaş Saint-Jean Kapısı ile Vilatte Kapısı arasında, zengin burjuvaların oturduğu kentin yukarı bölümündeki Saint-Jean Meydanı'na ulaştı. Yüzbaşı Gilet korkularını gizlemişti, ama bu haber yüreğine işledi. O cezaevi gemilerinin üstünde ya da altında bulunduğu zamandan bu yana, ahlak bozukluğuna eşit ölçüdeki duygu ve düşüncelerini gizlemişti. Önce, ama her şeyden önce, Rouget babanın sahibi olduğu toprağa bağlı kırk bin liralık gelir Gilet'nin Flore Brazier'ye olan tutkusunu oluşturuyordu. Gilet'nin davranış biçimine bakılacak olursa, Suyu Bulandıran Kız'ın o yaşlı bekârın sevgisine borçlu olduğu parasal gelecek hakkında Gilet'ye esinleyebildiği güvenceyi görmek kolaydır. Bununla birlikte, yasal mirasçıların gelişi haberi Max'ın Flore'un gücüne olan inancını sarsacak nitelikteydi. On yedi yıldır biriktirilen paralar hâlâ Rouget adına kayıtlıydı. Oysa Flore'un uzun süredir lehine yapılmış olduğunu söylediği vasiyetname iptal edilirse, bu biriktirilmiş paralar Matmazel Brazier adına yatırılarak hiç olmazsa kurtarılabilirdi.

— Bu budala kız bana yedi yıl boyunca yeğenlerden, kız kardeşten söz etmedi! diye bağırdı Max, Marmouse Sokağı'ndan Avenir Sokağı'na dönerken. Bourges'da, Vierzon'da, Châteauroux'da on ya da on iki farklı noterliğe yatırılmış yedi yüz elli bin frank, bir hafta içinde, dedikoducu bir bölgenin haberi olmaksızın, ne ele geçirilebilir ne de devlet tahviline yatırılabilir. Her şeyden önce akrabalardan kurtulmak gerekir, ama kurtulur kurtulmaz da bu serveti elde etmek için acele edeceğiz. Neyse, bunu düşüneceğim...

Max yorgundu. Maymuncuğunu kullanarak Rouget babanın evine girdi ve gürültü yapmadan, kendi kendine, "Yarın düşüncelerim netleşecek" diyerek yattı.

IV

Suyu Bulandıran Kız

Saint-Jean Meydanı'nın sultanına bu Suyu Bulandıran Kız takma adının nereden geldiğini ve onun Rouget'nin evine nasıl mal sahibi gibi yerleştiğini anlatmak gereksiz değildir. Jean-Jacques'ın ve Madam Bridau'nun babası yaşlı doktor, yaşlandıkça, oğlunun değersiz biri olduğunu fark etti ve o zaman aklını başına getirecek bir alışkanlık edinmesi için onu oldukça sıkıya aldı, ama böylece farkında olmadan, çocuğu boynuna yular takabileceği bir zorbalığın egemenliği altına almaya hazırlıyordu. Bir gün bu kötü niyetli, ahlaksız yaşlı adam iş gezisinden dönerken, Tivoli Caddesi'nde, çayırların kenarında çok güzel küçük bir kız gördü. Atın gürültüsünü duyan çocuk, Issoudun'ün tepesinden bakıldığında, yeşil bir entarinin ortasındaki gümüş rengi kurdelelere benzeyen derelerden birinin dip tarafında dikeldi. Söylencedeki pınarlar ve ırmaklar kraliçesine benzeyen küçük kız doktora ansızın bir ressamın hiç düşleyemeyeceği en güzel yüzlerden birini gösterdi. Bütün bölgeyi tanıyan yaşlı Rouget bu güzellik harikasını tanımıyordu. Neredeyse çıplak olan kız sırasıyla barut rengi ve beyaz çizgili kötü bir yün kumaştan, delinmiş ve parçalanmış, berbat bir kısa eteklik giymişti. Bir parça sorgun dalıyla bağlanmış kalın bir kâğıt yaprağı, başlığını oluşturuyordu. Okul defterinden bir yaprak olduğunu pek güzel gösteren düz çizgiler ve O harfleriyle dolu bu kâğıdın altında kıvırcık ve atların kuyruğunu taramaya yarayan bir tarakla tutturulmuş, bir Havva kızının isteyebileceği en güzel sarı saçlar vardı. Esmerleşmiş güzel göğsü, vaktiyle mendil olarak kullanılmış, yırtık pırtık bir atkının zar zor örttüğü boynu, esmerliğin altındaki beyaz yerleri gösteriyordu. Bacaklarının arasına geçmiş, yarı beline kadar yukarıya sıvanmış ve kocaman bir iğneyle tutturulmuş etekliği bir mayoyu andırıyordu. Duru suyun görülmesine

izin verdiği ayaklar, bacaklar ortaçağ heykelciliğine yaraşır bir zariflikte görünüyorlardı. Güneşi karşına almış olan bu çok güzel vücudun da zariflikten geri kalmayan kızılımtırak bir tonu vardı. Boynu ve göğsü kaşmir ve ipekle sarmalamaya değerdi. Kısacası, bu nymphenin, kirpiklerle donatılmış, bakışları bir ressama, bir şaire diz çöktürecek mavi gözleri vardı. Çok hoş bir vücudu adamakıllı tanıyacak kadar anatomiden anlayan doktor, bu nefis model kırlarda çalışmakla harap olursa, güzel sanatların neler kaybedeceğini anladı.

— Nerelisin sen yavrum? Seni daha önce hiç görmedim, dedi o zaman yetmiş yaşında olan doktor.

Bu olay 1799 yılının Eylül ayında meydana geliyordu.

— Vatan'lıyım, diye yanıt verdi kız. Bir burjuvanın sesini duyunca, oradan iki yüz adım ötede, derenin üstteki akıntısı içinde duran kötü görünüşlü bir adam başını kaldırdı.

— Hey, ne oluyor Flore, ha? diye bağırdı; suyu bulandıracak yerde çene çalıyorsun, mal elden gidecek!

— Peki Vatan'dan buraya ne yapmak için geliyorsun? diye sordu doktor, kızın paylanmasına aldırış etmeden.

— Şuradaki amcam Brazier için suyu bulandırıyorum.

Rabouiller, Le Berry'ye özgü bir sözcük; anlatmak istediği şeyi çok güzel bir şekilde betimliyor: Burada, bir derenin suyunu ince dalları raket şeklinde sıralanmış büyük bir ağaç dalı yardımıyla dalgalandırarak bulandırma işi söz konusu. Ne olduğunu anlayamadıkları bu işlemden ürken tatlısu ıstakozları aceleyle suyun yüzüne çıkıyor ve bu şaşkınlık içinde kendilerini balıkçının uygun bir uzaklığa yerleştirdiği av gereçlerinin ortasına atıyorlar. Flore Brazier su bulandırıcı'sını masumluğa özgü doğal bir incelikle elinde tutuyordu.

— Ama amcanın ıstakoz avlanma izni var mı?

— Peki, tek ve bölünmez Cumhuriyet döneminde değil miyiz yoksa? diye bağırdı bulunduğu yerden amca Brazier.

— Direktuvar dönemindeyiz, dedi doktor. Hem Vatan'lı birinin gelip Issoudun kenti topraklarında balık avlamasına izin veren bir yasa bilmiyorum. Annen var mı senin, yavrum?

— Hayır mösyö; babam da Bourges Akıl Hastanesi'nde. Kırlarda güneş çarptı başına... ve delirdi.

— Ne kadar kazanıyorsun?

— Suyu bulandırma mevsiminde her gün beş metelik, suyu bulandırmak için La Braisne'e kadar gidiyorum. Hasat zamanında başak topluyorum. Kışın da çekip gidiyorum.

— On iki yaşına mı yaklaşıyorsun?

— Evet mösyö...

— Benimle gelmek ister misin? İyi beslenirsin, iyi giyinirsin, hem güzel ayakkabıların da olur...

— Hayır, hayır, yeğenim yanımda kalmak zorunda; Tanrı katında ve insanların önünde onun sorumluluğunu ben üstlendim, dedi yeğenine ve doktora yaklaşan amca Brazier. Ben onun vasisiyim, anlıyor musunuz!

Doktor gülümsememek için kendini tuttu ve kuşkusuz amca Brazier'nin görünüşü karşısında herkesin bozabileceği ciddi tavrını bozmadı. Bu vasinin başında yağmurun ve güneşin yıprattığı, üstünde birçok tırtılın yaşayabileceği bir lahana yaprağı gibi kenarları kırpık ve beyaz iplikle yamanmış kırmızı bir köylü şapkası vardı. Şapkanın altında kara, içe göçmüş bir yüz görünüyordu; ağız, burun ve gözler bu yüzde dört siyah nokta oluşturuyordu. Berbat ceketi bir halı parçasına benziyordu, pantolonu da toz bezi kumaşındandı.

— Ben Doktor Rouget'yim, dedi doktor. Sen mademki bu çocuğun vasisisin, onu Saint-Jean Meydanı'ndaki evime getir; kötü bir gün geçirmiş olmazsınız, sen de, o da...

Yanıt olarak tek kelime beklemeden, amca Brazier'nin bu güzel Suyu Bulandıran Kız'la birlikte evine geleceğinden emin olarak Doktor Rouget Issoudun'e doğru atını mahmuzladı. Gerçekten de, sofraya oturmak üzere olduğu sırada, aşçı kadın ona Brazier'lerin geldiklerini haber verdi.

— Oturun, dedi doktor, amcaya ve yeğene.

Flore ile vasisi hâlâ yalınayak durumda, doktorun salonuna şaşkın gözlerle bakıyorlardı. İşte bunun nedeni.

Rouget'ye Descoings'lerden miras olarak kalan ev, uzun ve çok dar bir tür dörtgen şeklinde, birkaç cılız ıhlamur ağacı dikili Saint-Jean Meydanı'nın ortasındadır. Buradaki evler başka yerlerdekilere göre daha iyi yapılmıştır, Descoings'lerin evi de en güzellerinden biridir. Mösyö Hochon'un evinin karşısındaki bu evin birinci katta cephede üç penceresi, zemin katta da bir araba kapısı vardır ki buradan avluya girilir, avlunun bitiminde de bir bahçe uzanır. Araba kapısının kemeri altında, sokağa bakan iki pencereyle aydınlanan geniş bir salonun kapısı bulunur. Mutfak salonun arkasındadır, ancak birinci kata ve üstteki çatı katına çıkılan bir merdivenle ayrılmıştır. Mutfağın karşısında bir oluk, içinde çamaşır yıkanan bir hangar, iki at için bir ahır ve bir arabalık yer alır; bunların üstünde de yulaf, kuru ot, saman için küçük ambarlar vardır; doktorun uşağı da burada yatıp kalkıyordu. Küçük köylü kızla amcasının o kadar hayran kaldığı salonda dekor olarak, XV. Louis dönemine özgü, griye boyanmış oyma tahtadan duvar kaplaması, bir mermer şömine göze çarpıyordu, bu şöminenin üstünde de üst bölümü panosuz ve oyma kenarları yaldızlı büyük bir aynaya Flore'un görüntüsü yansıyordu. Bu oyma tahta eşyanın üstünde ara ara Déols,

Issoudun, Saint-Gidas, la Parée, Chézal-Benoît, Saint-Sulpice büyük manastırları ile Bourges ve Issoudun manastırlarının kalıntılarını gösteren birkaç tablo görülüyordu; bu manastırları krallarımız ve dinine bağlı olanlar değerli armağanlarla ve Rönesans'ın en güzel yapıtlarıyla zenginleştirmişlerdi. Descoings'lerin sahibi oldukları, ancak Rouget'lere geçmiş tablolar arasında Albani'nin bir Kutsal Ailesi; Domenichino'nun bir Aziz Jeronimo'su, Gentile Bellini'nin bir İsa Başı, Leonardo da Vinci'nin bir Meryem'i, XIII. Louis döneminde bir kuşatmaya karşı koyan ve kafası kesilen Belabre markisinden kalma, Tiziano'ya ait bir İsa'nın Haçı Taşıması, Paolo Veronese'nin bir Lazar'ı, Bernardo Strozzi'nin bir Meryem'in Evlenmesi, Rubens'in iki kilise tablosu ve Perugino ya da Raffaello tarafından yapılmış Perugino'nun bir tablosunun kopyası, nihayet iki Correggio ve bir Andrea del Sarto tablosu bulunuyordu. Descoings'ler bu zenginlikleri, değerlerini bilmeden, yalnızca korunmuş olmalarına bakarak, üç yüz kilise tablosu içinden ayırmışlardı. Birçoğu yalnızca çok güzel çerçeveler içinde bulunmakla kalmıyor, kimileri de camlı çerçeve içinde bulunuyordu. Çerçevelerin güzelliği ve camların belirtir gibi göründüğü değer nedeniyle Descoings'ler bu tabloları sakladılar. Dolayısıyla, bu salondaki mobilyalarda günümüzde bu kadar değer verilen, ama o zamanlar Issoudun'de hiçbir değer taşımayan o lüks eksik değildi. Şöminenin üstünde altı kollu iki kocaman gümüş şamdanın arasına konmuş duvar saati Boulle'ü[55] anımsatan, manastırlara özgü görkemiyle kendini gösteriyordu. Tümü meşe ağacından, yüksek tabakadan birkaç kadının beğenisine uygun olarak da kumaş kaplanmış oyma koltuklar bugün çok beğenilirdi, çünkü tümünün üstünde taçlar, armalar bulunuyordu. İki pencere arasında bir şatodan gelme zengin bir konsol vardı, mermerinin üstünde de koskocaman bir Çin kâsesi yer alıyordu, doktor bunun içine tütününü koyuyordu. Ne doktor ne oğlu ne de kadın

aşçısı bu zenginliklere özen göstermekteydiler. Yaldızlı silmelerine bakır yeşili boyayla alacalı bir görünüm verilmiş çok zarif bir ocağın üstüne tükürüyorlardı. Yarı kristal, yarı porselen çiçeklerle süslü güzel bir avize, sarktığı tavan gibi, sineklerin burayı nasıl serbestçe kullandıklarını kanıtlayan siyah noktalarla kaplıydı. Descoings'ler pencerelere bağımsız bir manastır papazının perdeli yatağından alınma brokar perdeler asmışlardı. Kapının solunda, birkaç bin frank değerinde bir dolap, büfe görevi yapıyordu.

— Haydi bakalım, Fanchette, dedi doktor kadın aşçıya, iki bardak... İyisinden ver bize. Cognette'ten önce, Issoudun'ün en iyi aşçısı olarak tanınan Le Berry'li şişko hizmetçi, doktorun despotluğunu açığa vuran bir çabuklukla, biraz da merakından, koştu.

— Senin bölgende bir dönüm bağ ne kadar eder? diye sordu doktor, irikıyım Brazier'nin bardağına şarap doldururken.

— Yüz ekü...

— Öyleyse yeğenini hizmetçi olarak bana bırak; yıllığı yüz ekü olacak, vasisi sıfatıyla da bu yüz eküyü sen alırsın.

— Her yıl mı? dedi Brazier, gözlerini fal taşı gibi açarak.

— Bunu senin vicdanına bırakıyorum, diye yanıt verdi doktor. Kız öksüz. On sekiz yaşına kadar Flore'un gelirle hiçbir ilgisi yok.

— Şimdi on iki yaşında olduğuna göre altı dönüm bağ demektir, dedi amca. Ama kız çok kibardır, bir kuzu kadar tatlıdır, ağzı yüzü düzgündür, çeviktir, söz dinler... Yavrucuk, zavallı kardeşimin gözbebeğiydi!

— Hem bir yıllık avans ödeyeceğim, dedi doktor.

— Ah! Gerçekten, dedi amca, şunu iki yıllık yapın, kızı size bırakayım. Elbette sizin yanınızda bizim yanımızda olduğundan daha çok rahat edecektir; karımdan dayak yiyor, karıma katlanamıyor... Yalnızca ben koruyorum henüz doğmuş bir çocuk kadar masum olan bu kutsal varlığı.

Bu son tümceyi duyan doktor, masum sözcüğünden etkilenerek amca Brazier'ye bir işaret yapıp, Suyu Bulandıran Kız'ı kurulmuş sofranın önünde bıraktı ve amcayla birlikte avluya, oradan da bahçeye çıktı. Kurulu sofrada aralarına aldıkları kıza Fanchette ile Jean-Jacques sorular sordular, o da saf saf doktorla karşılaşmasını anlattı.

— Haydi sevgili yavrucuğum, hoşça kal, dedi amca Brazier gelip Flore'u alnından öperek, seni bu iyi yürekli, saygın fukara babasının yanına yerleştirmekle mutluluğunu sağladığımı pekâlâ söyleyebilirsin. Onun sözünü benim sözümü dinlediğin gibi dinlemelisin. Çok uslu, çok kibar ol ve onun her istediğini yap...

— Benim odamın üstündeki odayı ayarlayın, dedi doktor, Fanchette'e. Bu küçük Flore, kuşkusuz adı çok uygun, bu akşamdan başlayarak o odada yatacak. Yarın ona kunduracıyla terzi kadını getirteceğiz. Hemen sofraya çatal bıçak koyun onun için, bize eşlik edecek.

Akşam bütün Issoudun'ün tek konusu Doktor Rouget'nin evine küçük bir Suyu Bulandıran Kız'ın yerleşmesi oldu. Alaycı bir bölgede bu takma ad Matmazel Brazier'ye servetinden önce, serveti sırasında ve serveti sonrasında da yapışıp kaldı.

Doktor kuşkusuz, XV. Louis'nin Matmazel de Romans için büyük çapta yaptığını Flore Brazier için küçük çapta yapmak istiyordu, ama çok geç kalmıştı; XV. Louis henüz gençti, oysa doktor yaşlılığın başlangıcındaydı. O hoş Suyu Bulandıran Kız on iki yaşından on dört yaşına kadar tam bir mutluluk içinde yaşadı. İyi giyiniyordu, Issoudun'ün en zengin

kızından çok daha iyi giyinip kuşanıyordu, derslerine teşvik etmek için doktorun kendisine verdiği altın saati ve mücevherleri takıyordu, okumayı, yazmayı, hesap yapmayı öğreten bir öğretmeni vardı, ama köylülerin neredeyse hayvan gibi yaşamı Flore'un içinde bilimin acı suyuna karşı öyle tiksintiler uyandırmıştı ki, doktor bu eğitimle yetindi. Doktorun sevecenlikten uzak sanıldığı ölçüde duygusallık yüklü bir özenle görgüsüzlüğünü giderdiği, okuttuğu, yetiştirdiği bu çocuğa karşı beslediği niyet, dedikoduları Max'ın ve Agathe'ın doğumu konusunda olduğu gibi üzücü yanlış düşüncelere yol açan, kentin çenesi düşük burjuvazisi tarafından çeşitli biçimde yorumlandı. Küçük kentlerin halkı için, bir sürü varsayım içinde, karşıt yorumlar arasında ve bir olayın yol açtığı tahminlerle gerçeği meydana çıkarmak kolay değildir. Taşra, eskiden Tuileries bahçesinde Küçük Taşra politikacılarının yaptıkları gibi, her şeyi açıklamak ister ve sonunda her şeyi öğrenir. Ama herkes olayda, sevdiği yüze bağlı kalır, bu yüzde gerçeği görür, gerçeği tanıtlar ve bu yüzün yorumunu tek iyi yorum olarak kabul eder. Küçük kentlerdeki apaçık yaşama ve gözetime karşın, gerçek çoğu zaman karanlıkta kalır ve anlaşılmak için, ya ardından gerçeğin kayıtsız kaldığı zamanı ya da tarihçi ve üstün insanın daha yüksek bir görüşe sahip olarak benimsedikleri tarafsızlığı ister.

— Bu yaşlı maymunun bu yaşta on beş yaşındaki bir kıza ne yapmasını istiyorsunuz? diye soruluyordu Suyu Bulandıran Kız'ın gelişinden iki yıl sonra.

— Haklısınız, diye yanıt veriliyordu, adamın eğlenme zamanı çoktan geçti..

— Dostum, oğlunun budalalığı doktoru çileden çıkarıyor, kızı Agathe'a karşı kini de devam ediyor; bu sıkıntı içinde, belki yalnızca bu küçük kızla evlenmek, ondan Max gibi çevik, boylu boslu, çok canlı, güzel bir erkek çocuğu sahibi

olabilmek için iki yıldır bu kadar uslu yaşadı, diyordu sağduyu sahibi bir adam.

— Bırakın da rahatça konuşalım, Lousteau ile Rouget'nin 1770'ten 1787'ye kadar sürdükleri yaşamı sürdükten sonra, yetmiş yaşında insanın çocuğu olabilir mi? Bakın, bu yaşlı çapkın, en azından doktor olarak Eski Ahit'i okumuş ve Kral Davut'un yaşlılığını nasıl canlandırdığını öğrenmiştir... İşte hepsi bu kadar dostum!

— Brazier'nin, sarhoş iken Vatan'da doktoru soymakla övündüğü söyleniyor! diye bağırıyordu, daha çok kötülüğe inanan insanlardan biri.

— Ah Tanrım! Şu Issoudun'de söylenmeyen ne var ki?

— 1800'den 1805'e kadar, beş yıl boyunca doktor, söylendiğine göre Matmazel de Romans'ın hırsının, büyük isteklerinin Sevgili Louis'ye çektirdiği sıkıntıları çekmedi, ama Flore'u eğitmenin kendisine verdiği zevki tattı. Küçük Suyu Bulandıran Kız, doktorun evindeki durumunu amcası ile sürdüreceği yaşamla kıyaslayınca, o kadar hoşnuttu ki kuşkusuz, Doğu'da her kadın kölenin yaptığı gibi, efendisinin isteklerine boyun eğdi. İdil yazanlara ya da insanseverlere karşın, köyde yaşayan insanlar kimi erdemler konusunda pek az bilgi sahibidirler ve bunlarda ahlak kurallarına bağlılık bir iyilik ya da bir güzellik duygusundan değil, çıkarcı bir düşünceden doğar; yoksulluk, sürekli çalışma, mutsuzluk için yetiştirildiklerinden, bu görüş açısı sayesinde açlığın, bitmez tükenmez emeğin cehenneminden kendilerini kurtarabilen her şeyi, hele yasalar karşı değilse, mubah görürler. İstisnalar varsa da enderdir. Erdem toplumsal yönden gönencin arkadaşıdır ve eğitimle başlar. Bu yüzden Suyu Bulandıran Kız, tutumu dinsel bakımdan son derece kınanacak bir durumda ise de, çepeçevre on fersahlık bir alanda bütün kızlar için bir kıskançlık konusuydu. 1787'de doğan Flore 1793'ten 1798'e kadar

çılgınca eğlencelerin ortasında yetişti; bunların yansımaları papazlardan, ayinlerden, sunaklardan yoksun, evlenmenin yasal bir birleşme olduğu, Başkaldırı'nın geleneksel yeri Issoudun başta olmak üzere devrimci özdeyişlerin derin izler bıraktığı bu köyleri aydınlattı. 1802'de Katolik dini yeni yeni eski durumuna kavuşmuştu. İmparator için papaz bulmak güç oldu. 1806'da Fransa'da birçok bölge kilisesi henüz kapalıydı, bu kadar şiddetli bir dağılmadan sonra, idam sehpasında can vermiş din adamlarının yerine yenilerini bir araya getirmek çok yavaş olmuştu. 1802'de Flore'u kendi vicdanından başka hiçbir şey kınayamazdı. Amca Brazier'nin bu gözbebeğinde vicdanın çıkar duygusundan daha zayıf olması gerekmez miydi? Her şey böyle bir tahmin yapmaya yol açtığı gibi, edepsiz doktor yaşı gereği Suyu Bulandıran Kız'a ilişmemek zorunda kaldıysa da, o yine de çok yırtık bir kız olarak anıldı. Bununla birlikte kimi insanlar, ömrünün son iki yılında kıza karşı soğukluktan biraz öte bir davranış içinde olan doktorun gösterdiği özen ve ilginin kesilmesini kız için bir masumluk belgesi olarak görmek istediler.

Yaşlı Rouget sonunun geldiğini önceden kestirebilecek kadar insan öldürmüştü, oysa doktoru ölüm döşeğinde ansiklopedici felsefenin mantosuna sarınmış bulan noteri o zaman onu on yedi yaşında olan bu genç kız lehine bir şey yapması için sıkıştırdı.

— Öyleyse özgürlüğüne kavuşturalım onu, dedi doktor.

Bu söz, acı alaylarının kaynağını yanıt verdiği kişinin tam da mesleğinden sağlamayı hiçbir zaman ihmal etmeyen bu yaşlı adamı betimliyor. Kötü davranışlarını espriyle örterek, esprinin her zaman, hele kuşkusuz kişisel çıkara dayanıyorsa özellikle haklı olduğu bir bölgede, bunları bağışlatıyordu. Noter bu sözde, bu adamın yoğunlaşmış kininin haykırışını, güçsüz bir aşkın masum nesnesinden bir öç alışı gördü. Bu düşünce, Suyu Bulandıran Kız'a hiçbir şey bırakmayan ve noter bu konu üzerinde yeniden ısrar ettiğinde, acı bir

gülümsemeyle, "Güzelliğiyle yeterince zengin!" diyen doktorun inadıyla bir bakıma doğrulandı.

Jean-Jacques Rouget babası için ağlamadı, oysa Flore ağladı. Yaşlı doktor oğlunu çok mutsuz kılmıştı, özellikle de erginlik döneminde; Jean-Jacques 1791'de ergin oldu, oysa baba küçük köylü kıza köylülerin gözünde mutluluk ideali olan maddi mutluluğu vermişti. Doktorun gömülmesinden sonra Fanchette, Flore'a şöyle dedi: "Ee, mösyö artık dünyada olmadığına göre, ne yapacaksınız şimdi?" Jean-Jacques'ın gözleri parladı ve ilk kez o hareketsiz yüzü canlandı, bir düşüncenin parıltısıyla aydınlanıyor gibi görünüp bir duyguyu açığa vurdu.

— Bırakın bizi, dedi bu sırada sofrayı toplayan Fanchette'e. On yedi yaşında Flore, bedeninde ve yüz çizgilerinde hâlâ o inceliği, doktoru baştan çıkaran ve kibar âlemi kadınlarının korumayı bildikleri, ama köylü kadınlarda bir kır çiçeği kadar çabucak solan o güzellik özelliğini koruyordu. Bununla birlikte, çalışma ve yoksunluklarla geçen yaşamlarını tarlalara ve güneşe götürmezlerse, bütün güzel köylü kadınlarında etkisini gösteren o şişmanlama eğilimi şimdiden onda da kendini gösteriyordu. Vücudunun üst kısmı genişlemişti. Yağlı ve beyaz omuzları, şimdiden kırışan boynuyla dolgun ve uyumlu şekilde birleşen yüzeyler oluşturuyordu. Ama yüz çevresinin çizgisi değişmemişti, çenesi de hâlâ zarifti.

— Flore, dedi Jean-Jacques heyecanlı bir sesle, bu eve iyice alıştınız, değil mi?..

— Evet Mösyö Jean...

Mirasçı, aşk ilan edeceği sırada, daha yeni gömülmüş olan ölüyü anımsayarak dilinin tutulduğunu hissetti; babasının iyilikseverliğinin nereye kadar gitmiş olduğunu merak etti. Yeni efendisine onun basitliğinden kuşkulanamadan bakan Flore bir süre Jean-Jacques'ın yeniden konuşmaya

başlamasını bekledi, ama Jean-Jacques'ın sessizliğe gömülmesi hakkında ne düşüneceğini bilemeden ondan ayrıldı. Doktordan aldığı eğitim ne olursa olsun, Suyu Bulandıran Kız'ın,

Jean-Jacques'ın karakterini tanıması için birkaç gün geçmeliydi. İşte onun hakkında kısaca söyleyeceklerimiz:

Babası öldüğünde otuz yedi yaşında olan Jean-Jacques on iki yaşındaki bir çocuk kadar utangaç ve baba disiplinine boyun eğen biriydi. Bu utangaçlık, bu karakteri ya da ne yazık ki her yerde rastlanan, hatta prenslerin bile başına gelen türden olayları (çünkü Sophie Dawes[56] Condé'lerin sonuncusu tarafından Suyu Bulandıran Kız'ın düştüğü durumdan daha beter bir duruma düşürüldü) kabul etmek istemeyenlere onun çocukluğunu, gençliğini ve hayatını açıklamalıdır. İki tür utangaçlık vardır. Zihinsel utangaçlık, sinirsel utangaçlık; fiziksel bir utangaçlık ve tinsel bir utangaçlık. Biri ötekinden bağımsızdır. Tin dingin ve cesur kalırken, vücut korkup titreyebilir, tersi de olabilir. Bu, birçok tinsel tuhaflıkların ipucunu verir. İki utangaçlık bir insanda bir arada bulunursa, bu insan bütün ömrü boyunca bir hiç olacaktır. Böyle bir tam utangaçlık "Bu bir budala" dediğimiz kişinin utangaçlığıdır. Bu kişide çoğu zaman bastırılmış büyük nitelikler saklıdır. Belki esrime içinde yaşamış kimi keşişlerin varlığını bu çifte kusura borçluyuz. Bu üzücü fiziksel ve tinsel durum, organların ve ruhun kusursuzluğuyla, aynı zamanda henüz görülmemiş kusurlarla da ortaya çıkar. Jean-Jacques'ın utangaçlığı yetilerindeki belli bir uyuşukluktan ileri geliyordu ki büyük bir öğretmen ya da Desplein gibi bir cerrah bu uyuşukluğu giderebilirdi. Jean-Jacques'ta aşk duygusuna, yaşamda kullanacağı kadar duygusu kalmışsa da, aptallarda olduğu gibi, zekâda eksik olan güç ve çeviklik geçmişti. Bütün gençlerde aşk tutkusu bir ideal içinde toplanırken, onun bu idealden yoksun tutkusunun şiddeti utangaçlığını daha da artırıyordu. Issoudun'de bir kadına kur yapmaya hiçbir zaman karar veremedi. Oysa orta boylu, utangaç ve kötü niyetli gibi görünen, eğer yüzünü şimdiden derin çizgiler ve solgun teni zamanından önce yaşlandırmış olsaydı, soluk

yeşil renkli ve patlak iki kocaman gözün de yeterince çirkinleştireceği böyle bayağı bir yüze sahip bir gence ne sıradan genç kızlar ne de burjuva kızları pas verebilirlerdi. Bu zavallı genç, bir kadınla birlikteyken gerçekten bir şey yapamaz duruma geliyordu, çünkü eğitimi sayesinde sahip olduğu fikirlerin azlığı yüzünden ne kadar şiddetle engelleniyorsa, tutkusu yüzünden o kadar şiddetle teşvik edildiğini hissediyordu. Bu iki eşit güç arasında hareketsiz kalıp ne söyleyeceğini bilemiyor ve yanıt vermek zorunda kalmaktan o derece korkuyordu ki, kendisine sorular sorulacak diye titriyordu! Dili o kadar çabuklukla çözen arzu, onun dilini donduruyordu. Dolayısıyla Jean-Jacques yalnız kaldı ve yalnızlığı aradı, çünkü yalnızlıktan sıkılmıyordu. Doktor bu huyun ve bu karakterin yol açtığı çöküntüleri fark etti, ama bunlara derman bulmak için geç kalmıştı. Oğlunu pekâlâ evlendirmek isteyebilirdi, ne var ki onu kesin bir egemenlik altına aldırmak söz konusu olacağı için, duraksamak zorundaydı. Bu, servetinin yönetimini yabancı bir kadına, bilinmeyen bir kıza bırakmak olmaz mıydı? Oysa bir genç kızı inceleyip, onun kadın olarak bütün tinsel yaşamı hakkında tahminlerde bulunmanın ne kadar güç olduğunu biliyordu. Bu yüzden, eğitimi ya da duyguları kendisine güvence veren bir kişiyi arayarak, oğluna cimriliği öğretmeyi denedi. Böylece zekâdan yoksun bu aptala bir tür içgüdü vereceğini umut ediyordu. Önce onu mekanik bir yaşama alıştırdı ve gelirlerini yatırması için beylik düşünceler aşıladı, sonra iyi durumda ve uzun süreli sözleşmelerle kiraya verilmiş topraklar bırakarak onu bir toprak servetinin yönetiminde ortaya çıkan başlıca güçlüklerden kurtardı. Bununla birlikte, bu zavallı varlığın yaşamına egemen olacak olayı bu derece kurnaz olan yaşlı adam kestiremedi. Utangaçlık sinsiliğe benzer, sinsililiğin bütün derinliğine sahiptir. Jean-Jacques Suyu Bulandıran Kız'ı çılgınca sevdi. Zaten bundan daha doğal bir şey yoktur. Flore bu gencin yanında kalan, gizlice seyrederek, her zaman inceleyerek rahatça görebildiği tek kadındı; Flore

onun için baba evini aydınlattı, ona farkında olmadan gençliğini yaldızlayan eşsiz zevkleri verdi. Babasını kıskanmak şöyle dursun, onun Flore'a verdiği eğitimden pek hoşnuttu: Ona uysal ve kur yapmak zorunda olmayacağı bir kadın gerekmiyor muydu? Zekâsını kendisiyle birlikte taşıyan tutku, dikkat buyurun, aptallara, budalalara, şaşkınlara özellikle gençlikte bir tür zekâ verebilir. En kaba insanda her zaman bir hayvansal içgüdü vardır, bunun sürüp gitmesi bir düşünceye benzer. Efendisinin sessizliği karşısında çeşitli düşüncelere kapılmış olan Flore ertesi gün önemli bir açıklama umdu; ama Jean-Jacques her ne kadar onun etrafında dönüp şehvet yüklü ifadelerle ona sinsice baksa da, söyleyecek bir şey bulamadı. Sonunda, sofrada sıra tatlılara geldiğinde, efendi bir gün önceki sahneyi yineledi.

— Burada kendinizi rahat hissediyor musunuz? dedi Flore'a.

— Evet mösyö.

— Eh, öyleyse burada kalın.

— Teşekkür ederim Mösyö Jean.

Bu tuhaf durum üç hafta sürdü. Hiçbir gürültünün sessizliği bozmadığı bir gece, beklenmedik bir biçimde uyanan Flore kapısında düzenli bir insan soluması sesi duydu ve sahanlıkta bir köpek gibi yere uzanmış ve kuşkusuz odasını gözetlemek için aşağıdan bir delik açmış olan Jean-Jacques'ı tanıyınca korktu.

— Beni seviyor, diye düşündü; ama bu gidişle romatizmaya yakalanacak.

Ertesi gün Flore efendisine belirgin bir biçimde baktı. Bu sessiz ve içgüdüsel aşk onu heyecanlandırmıştı; çıbana benzeyen sivilcelerle dolu şakakları ve alnı, bozuk kanın

göstergesi şu korkunç çelengi taşıyan bu budalayı artık o kadar çirkin bulmaz oldu.

— Tarlalara dönmek istemezdiniz, değil mi? dedi ona

Jean-Jacques, yalnız kaldıklarında.

— Neden soruyorsunuz bunu bana? diye sordu Flore.

— Öğrenmek için, dedi Rouget pişmiş ıstakoz rengini alarak.

— Beni oralara geri göndermek mi istiyorsunuz?

— Hayır matmazel.

— Peki öyleyse ne öğrenmek istiyorsunuz? Bir nedeniniz vardır...

— Evet, öğrenmek istiyordum...

— Neyi? dedi Flore.

— Ama bana söylemezsiniz!

— Söylerim, namuslu kız sözü veriyorum...

— Ah! Bakın işte, dedi ürken Rouget. Namuslu bir kızsınız...

— Elbette!

— Yani gerçekten mi ?

— Size öyle söylediğime göre...

— Öyle mi? Buraya amcanızın yalınayak getirdiği aynı kız mısınız?

— Güzel soru doğrusu! dedi Flore kızararak.

Çok üzülen mirasçı başını öne eğdi ve bir daha kaldırmadı. Bir erkek için bu kadar gurur okşayıcı bir yanıtın böyle bir üzüntüyle karşılanmasına şaşan Flore çekip gitti. Üç gün sonra, aynı anda (çünkü ikisi de sofrada sıra tatlılara geldiğinde savaş alanlarına girmişe benziyorlardı), önce

Flore efendisine şöyle dedi: "Benimle ilgili olumsuz bir duygunuz mu var?"

— Hayır matmazel, dedi efendisi, hayır... (Bir sessizlik) Tam tersine.

— Geçen gün namuslu bir kız olduğumu öğrenince canınız sıkılmış gibi göründünüz...

— Hayır, ben yalnızca öğrenmek istiyordum... (Bir sessizlik) Ama bunu bana söylemezdiniz...

— İnan olsun, dedi Flore, size bütün gerçeği söyleyeceğim...

— Bütün gerçeği mi... babamla ilgili?.. diye sordu kısık bir sesle.

— Babanız, dedi bakışlarını efendisinin gözlerinin içine daldırarak, iyi bir insandı... Gülüp eğlenmeyi severdi... Canım, birazcık! Ah sevgili adamcağız!.. İyi niyet sahibiydi de... Kısacası, size karşı ne olduğunu bilmediğim birtakım niyetleri vardı... Ah! Kötü niyetlerdi bunlar. Çoğu zaman güldürürdü beni, gerçekten! İşte böyle... Sonra mı?..

— Peki Flore, dedi mirasçı, Suyu Bulandıran Kız'ın elini tutarak, mademki babam sizin hiçbir şeyiniz değildi...

— Ee, benim neyim olmasını isterdiniz?.. diye bağırdı namusa dokunan bir varsayım karşısında onuru kırılmış bir kız olarak.

— Pekâlâ, dinler misiniz ha?

— O benim velinimetimdi, hepsi bu. Ah! Karısı olmamı elbette isterdi... ama...

— Ama, dedi Rouget, Flore'un çektiği elini yeniden tutarak, mademki babam sizin hiçbir şeyiniz olmadı, burada benimle kalabilirsiniz...

— Siz istiyorsanız, dedi Flore gözlerini indirerek.

— Hayır, hayır, siz, siz istiyorsanız, dedi Rouget. Evet, şey... kâhya olabilirsiniz. Burada bulunan her şey size ait olacak, servetimle ilgileneceksiniz, o da neredeyse sizin olacak... çünkü sizi seviyorum, hem sizi buraya yalınayak ilk girdiğinizden bu yana seviyorum.

Flore yanıt vermedi. Sessizlik sıkıcı olunca Jean-Jacques şu korkunç gerekçeyi icat etti: "Bakın, bu, tarlalara dönmekten daha iyi değil mi?" diye sordu ona, apaçık bir ateşlilikle.

— Elbette Mösyö Jean! Nasıl isterseniz, diye yanıt verdi Flore.

Bununla birlikte bu nasıl isterseniz'e karşın Rouget kendini amacına doğru daha ilerlemiş hissetmedi. Bu karakterdeki insanların kesinliğe gereksinimleri vardır. Aşklarını itiraf ederken gösterdikleri çaba o kadar büyüktür ve onlara o kadar ağır gelir ki bu çabayı yineleyecek durumda olmadıklarını bilirler. Onları kabul eden ilk kadına bağlanmaları bundan ileri gelir. Olayları ancak sonuçlarıyla düşünebiliriz. Babasının ölümünden on ay sonra Jean-Jacques tümüyle değişti: Şakaklarındaki ve alnındaki sivilcelerin harap ettiği o solgun, külrengi yüzü aydınlandı, temizlendi, pembe renklere büründü. Sonunda mutluluğu yüz ifadesinden adamakıllı okunur oldu. Flore efendisinin kendisine çok özen göstermesini istedi, onun iyi giyinip kuşanmasını kendisi için özsaygı konusu yaptı, o gezintiye giderken gözden kayboluncaya kadar kapı eşiğinde durup ardından bakıyordu. Bütün kent bu değişikliklerin farkına vardı, bunlar onu bambaşka bir adam yapmıştı.

— Haberi duydunuz mu? diye soruyordu herkes birbirine Issoudun'de.

— Ee, hangi haberi?

— Babasının her şeyi Jean-Jacques'a miras kaldı, Suyu Bulandıran Kız bile...

— Doktorun, oğluna bir kâhya bırakacak kadar kurnaz olduğuna inanmıyor musunuz?

— Rouget için bir hazine o doğrusu, diye bağırdı herkes.

— Çok bilmiş biri! Çok da güzel, kesinlikle bir koca bulacaktır.

— Bu kız şanslı!

— Bu da ancak güzel kızlara nasip olan bir şans!

— Ah! Bakın, öyle sanıyorsunuz, ama amcam Borniche-Héreau var ya... Matmazel Ganivet'den söz edildiğini duymuşsunuzdur, kız çok çok çirkindi, yine de amcamdan ona bin ekü gelir kaldı...

— Aman canım! Bu 1778'deydi!

— Ne fark eder, Rouget haksız, babası ona tamı tamına kırk bin lira gelir bıraktı, oysa adam Matmazel Héreau ile evlenebilirdi.

— Doktor denedi, ama kız istemedi. Rouget çok budala...

— Çok budala ha! Kadınlar böyle erkeklerle çok mutlu olurlar.

— Sizin karınız mutlu mu? Issoudun'de dolaşan sözler bu türdendi. Taşra geleneklerine göre, bu yarı evlilikle önce alay edildiyse de, sonunda Flore bu zavallı çocuğa kendini adadığı için övüldü. Bakın, Flore Brazier, Rouget'nin –oğul Goddet'nin deyişiyle– babadan oğula geçen evini yönetmeyi nasıl başardı. Şimdi bekârlara ders olması için bu yönetimin öyküsünü ana çizgileriyle belirtmek gereksiz olmayacaktır.

V

Korkunç ve Bayağı Öykü

Yaşlı Fanchette Issoudun'de Flore Brazier'nin Jean-Jacques'ın evinde kraliçe olmasını doğru bulmayan tek kadındı, bu düzenin ahlakdışı oluşuna karşı çıktı ve hakarete uğramış ahlakın yanını tuttu; gerçekten de, bu yaşta, bir Suyu Bulandıran Kız'ın, eve yalınayak gelmiş bir küçük kızın, hanımı olmasını onuruna yediremiyordu. Fanchette'in fonlarda üç yüz frank geliri vardı, doktor onun biriktirmiş olduğu paraları fonlara yatırtmış, ona yüz ekü ömür boyu gelir de bırakmıştı, dolayısıyla rahatça geçinebilirdi, nitekim yaşlı efendisinin gömülmesinden dokuz ay sonra, 15 Nisan 1806'da evden ayrıldı. Bu tarih, anlayışlı insanlar için Flore'un namuslu bir kız olmaktan çıktığı tarihi belirtmiyor mu?

Fanchette'in ayrılışını önceden kestirecek kadar kurnaz olan Suyu Bulandıran Kız, hizmetçiden vazgeçmeye karar vermişti, çünkü politikayı öğrenmek için iktidar olmaktan başka bir yol yoktur. Altı aydan bu yana, çaktırmadan, Fanchette'i bir doktora hizmet etmeye layık usta bir aşçı yapan aşçılık yöntemlerini inceliyordu. Oburluk konusunda doktorlar piskoposlarla aynı kefeye konabilir. Doktor, Fanchette'i geliştirmişti. Taşrada iş olmayışı ve yaşamın tekdüzeliği zihinsel etkinliği mutfağa çeker. Taşrada Paris'te olduğu kadar lüks bir şekilde yemek yenmez ama daha iyi yenir; yemekler üzerinde düşünülmüş, incelemelerde bulunulmuştur. Taşranın uzak köşelerinde, basit bir kuru fasulye yemeğini, bir şeyin çok başarılı olduğunu başını sallayarak ifade eden Rossini'ye layık şekilde yapmasını bilen tanınmamış dehalar, Carême'ler[57] vardır. Doktor Paris'te tıp eğitimi görürken burada Rouelle'in kimya derslerini de izlemiş, bu derslerden aklında kalan bilgiler mutfak kimyası yararına dönüşmüştü. Yemek konusunda Issoudun'de, Le Berry dışında pek az bilinen, birçok

değişiklikle ünlüdür. Yumurtanın beyazı ile sarısının aşçı kadınların yaptıkları gibi birlikte sert bir biçimde çırpılmadığında, omletin çok daha hoş olduğunu keşfetti. Ona göre, beyazını köpük durumuna getirmeli, içine yavaş yavaş sarısını katmalı ve tava değil de, porselen ya da fayans bir cagnard kullanmalıydı. Cagnard dört ayaklı bir tür kalın sahandır, ocağın üstüne konulduğunda, dolaşan hava ateşin onu çatlatmasını önler. Touraine'de buna cauquemarre denir. Rabelais, sanıyorum, cocquesigrue[58] pişirmeye yarayan bu cauquemarre'dan söz ediyor ki, bu da böyle bir kabın çok eski çağlarda kullanıldığını gösteriyor. Doktor aynı zamanda sosları koyulaştırmada kullanılan malzemenin (roux) acılığını gidermenin çaresini de bulmuştu, ama ne yazık ki kendi mutfağı ile sınırladığı bu giz yok oldu. Tavada ve ızgarada yemek pişirmek gibi ne görmekle ne de yapmakla öğrenilebilen bu iki yetenekle doğmuş olan Flore, kısa zamanda Fanchette'i geçti. Usta bir aşçı olarak, Jean-Jacques'ın mutluluğunu düşünüyordu, ama onun da oldukça boğazına düşkün olduğunu söyleyelim. Eğitimsiz insanlar gibi, beyniyle iş görecek durumda olmadığı için, etkinliğini ev işlerinde gösterdi. Mobilyaları sildi, parlaklıklarını yeniden kazandırdı ve evde her şeyi Hollanda'ya yaraşır bir temizlik içinde tuttu. Kirli çamaşır yığınlarını ve çamaşır yıkama denen, taşra âdetlerine göre, yılda üç kez yapılan o taşkınları yönetti. Çamaşırlara ev hanımı gözüyle baktı ve onları onardı. Sonra, yavaş yavaş servet yapmanın gizlerini öğrenmeyi çok isteyip, Rouget'nin iş konusunda bildiği pek şeyi özümsedi ve bu bilgileri ölen doktorun noteri Mösyö Héron'la yaptığı görüşmelerle artırdı. Böylece Jean-Jacques'cığına güzel öğütler verdi. Hep kâhya kalacağından emin olarak, bu bekâr adamın çıkarları için sanki kendisi söz konusu imiş gibi sevgiyle ve bıkmadan çalıştı. Amcasının isteklerinden yana korkusu yoktu. Doktorun ölümünden iki ay önce Brazier de paralandığından bu yana yaşamını geçirdiği meyhaneden çıkarken düşüp

ölmüştü. Flore babasını da kaybetmişti. Dolayısıyla efendisine, bir aile edinmekten ve yaşamakta bir çıkar bulmaktan mutlu bir yetimin sahip olması gereken bir sevgiyle hizmet etti. Bu dönem Jean-Jacques için mutlu bir dönem oldu, manastırlara özgü bir tür düzenlilikle güzelleşen hayvansal bir yaşamın tatlı alışkanlıklarını edindi. Sabah geç vakte kadar uyuyordu. Sabah olur olmaz alışverişe giden ya da ev işleriyle uğraşan Flore, efendisini, tuvaletini bitirdikten sonra kahvaltısını hazır bulacak şekilde uyandırıyordu. Kahvaltıdan sonra da, saat on bire doğru, Jean-Jacques gezintiye çıkıyor, kendisine rastlayanlarla sohbet ediyor ve saat üçte gazetelerini okumak üzere geri dönüyordu; bu gazeteler, yayımlandıktan üç gün sonra aldığı bölge gazetesi ile bir Paris gazetesiydi; bir sürü elden geçtikten sonra yağlanmış, üstlerine eğilmiş burunlarla pislenmiş, üzerinde sürüklendikleri masalarda kararmışlardı. Bizim bekâr böylece öğle yemeği saatini buluyor ve yemekte olabildiğince uzun süre kalıyordu. Flore ona kentle ilgili haberler veriyor, etrafta dolaşan dedikoduları anlatıyordu. Saat sekize doğru ışıklar sönüyordu. Erkenden yatağa girmek, taşrada çok uygulanan, ancak yatakta fazla uzun süre kalmakla insanların sersemleşmesine yardım eden mum ve ateşten tasarruf şekliydi. Fazla uyku zekâyı ağırlaştırır ve köreltir.

Bu iki insanın dokuz yıl boyunca yaşamı böyle geçti. Hem dolu hem de boş bir yaşamdı; bu dönemde büyük olayları Bourges'a, Vierzon'a, Châteauroux'ya ya da daha uzağa, bu kentlerin noterleri ve Mösyö Héron'un aracılık edecekleri ipotek karşılığı kredi işlemleri bulunmadığında yapılan birkaç yolculuk oluşturdu. Rouget parasını birinci derecede ipotek karşılığı yüzde beş faizle borç veriyordu, ancak borç alan erkek evli ise, kadının haklarının devri koşuluyla; hiçbir zaman mülkün gerçek değerinin üçte birinden fazla miktarda borç vermiyor, ayrıca borcun vadesine göre belli sürelere ayrılmış, yüzde iki buçuk ek bir faiz karşılığı olarak

emrine senetler düzenletiyordu. Babasının ona her zaman uymasını söylemiş olduğu kurallar böyleydi. Köylülerin hırsına karşı bir engel olsa da, tefecilik köyleri yiyip bitiriyor. Dolayısıyla yüzde yedi buçuk gibi bir oran o kadar makul görünüyordu ki Jean-Jacques Rouget ticaret yapmayı seçti, çünkü kendilerine bunca ucuza para sağladıkları insanlardan çok güzel komisyonlar alan noterler bu yaşlı bekârı uyarıyorlardı. Flore bu on yıl boyunca gitgide, yavaş yavaş, istemeden efendisinin üstünde tam bir egemenlik kurdu. Önce Jean-Jacques'a çok dostça davrandı; sonra saygıda kusur etmeden, ona karşı o kadar üstünlük, zekâ ve güç gösterdi ki Jean-Jacques sonunda hizmetçisinin hizmetçisi oldu. Bu koca çocuk bu egemenliği kendiliğinden benimsedi, kendisine o kadar çok özen gösterilmesine izin verdi ki Flore onun için bir anne, o da Flore için bir oğul oldu. Bu yüzden Jean-Jacques sonunda Flore'a karşı bir çocuk için analık korumasını gerekli kılan bir duygu besledi. Ama aralarında başka türlü sıkı bağlar kuruldu! Önce, Flore işlerle uğraşıyor ve evi yönetiyordu. Jean-Jacques her türlü yönetim konusunda ona o kadar güveniyordu ki o olmasa yaşam kendisine güç değil, olanaksız gibi görünecekti. Sonra bu kadın, yaşamının bir gereksinimi olmuştu, onun bütün fantezilerini besliyordu, bu fantezileri son derece iyi tanıyordu çünkü! Jean-Jacques kendisine her zaman gülümseyen, şimdiye kadar gülümsemiş tek yüz olan, kendisi için gülümsediğini gördüğü tek yüz olan bu mutlu yüzü görmekten hoşlanıyordu! Le Berry'deki evlerde konuşulan dilin temelini oluşturan bayağı sözcüklerle dile getirilen ve bu çok güzel yüzde açığa çıkan bu tümüyle maddi mutluluk bir bakıma kendi mutluluğunun ona yansımasıydı. Flore'u bazı terslikler yüzünden üzgün gördüğünde Jean-Jacques'ın içinde bulunduğu durum, bu kızın gücünü ortaya çıkardı; kız emin olmak için bu gücünü kullanmak istedi. Bu şekilde güç kullanma kadınlarda her zaman bu gücü kötüye kullanma demektir. Suyu Bulandıran Kız da özel yaşamın gizleri içine gömülmüş o sahnelerden

birkaçını efendisine oynattı. Bunların bir örneğini Otway Kurtarılmış Venedik adlı trajedisinde, Senatör ile Aquilina arasında geçen, iğrençliğin dik âlâsını sergileyen bir sahnede[59] göstermiştir. Flore o zaman gücünden o kadar emindi ki, kendisi ve bu bekâr adam için ne yazık, evlenmeyi düşünmedi.

1815'in sonuna doğru, Flore yirmi yedi yaşında güzelliğinin doruğuna ulaştı. Şişman ve taze, Le Bessin'li bir kadın çiftçi kadar beyaz haliyle de atalarımızın güzel hatun dedikleri ideal kadını simgeliyordu. Küçük bir köy otelinde çalışıp da büyümüş ve semirmiş, çok güzel bir kızın güzelliğini andıran güzelliğiyle, imparatorluk soyluluğu bir kenara bırakılırsa, Matmazel Georges'un[60] eski güzel halini akla getiriyordu. Flore dolgun, eşsiz güzel kollara, kusursuz bir endama, kadife gibi yumuşak ve parlak bir tene, çekici, ama bu tiyatro oyuncusununkiler kadar sert olmayan hatlara sahipti. Flore'un yüzü sevgi ve yumuşaklığı dile getiriyordu. Bakışı, Racine'in Agrippina'sından[61] bu yana, Théâtre Français'nin sahnesinde boy göstermiş o güzeller güzeli Agrippina'nın bakışı gibi saygı uyandırmıyor, büyük bir neşeye davet ediyordu. 1816'da Suyu Bulandıran Kız, Maxence Gilet'yi gördü ve görür görmez ona âşık oldu. Doğal bir etkinin hayran bırakan ifadesi olan mitolojik ok yüreğine saplandı; Hıristiyanlığın icat ettiği o şövalyece, ideal ve melankolik aşkı hiç anlamayan Eski Yunanlılar bu doğal etkiyi böyle simgeliyor olmalıydılar. Flore o zaman Max'ın bu aşka aldırmazlık edemeyeceği kadar güzeldi; dolayısıyla Suyu Bulandıran Kız yirmi sekiz yaşında gerçek aşkı, bu çıldırasıya, sonsuz aşkı, bütün sevme biçimlerini, Gulnare'ın ve Medora'nın[62] sevme biçimini içeren bu aşkı tanıdı. Varlıksız subay, Flore ile Jean-Jacques Rouget'nin karşılıklı durumunu öğrenir öğrenmez, Suyu Bulandıran Kız'la geçici aşk ilişkisinden daha iyi bir ilişki kurmayı düşündü. Bu yüzden, geleceğini iyice güvence altına almak için Rouget'nin evinde yatıp kalkmak, bu bekârın zayıf

yaradılışını da bildiğinden, canına minnetti; Flore'un aşkı ister istemez Jean-Jacques'ın yaşamı ve çıkarı üzerinde etki yaptı. Bir ay boyunca aşırı derecede ürkekleşen bekâr adam Flore'un o kadar güleç, o kadar dost yüzünün korkunç, somurtkan, kaygılı bir hal aldığını gördü. Tıpkı karısı aldatıldığını düşünen evli bir adam gibi, hesaplı bir neşesizliğin hışmına uğradı. Paylamaların arasında bu zavallı adam Flore'a bu değişikliğin nedenini sormaya cesaret ettiğinde, kadının bakışında kin yüklü parıltılar oluştu ve sesinde zavallı Jean-Jacques'ın şimdiye kadar ne duyduğu ne de karşılaştığı saldırgan ve küçümseyici tonlar ortaya çıktı.

— Bakın, dedi Flore, sizde ne yürek var ne de ruh. On altı yıldır burada size gençliğimi verdim, ama sizin şurada (kendi yüreğine vurarak) bir taşa sahip olduğunuzu fark etmedim! Bourbon'ların kurbanı olmuş, general olmak için yaratılmış, ama servetin el değiştiremediği küçücük bir yerde sıkışıp kalmış, yoksulluk içindeki şu yiğit yüzbaşının buraya geldiğini görüyorsunuz iki aydır. Para kazanmak için, ama ne kadar ki? Altı yüz frankçık kazanmak için belediyede bütün gün bir iskemlede oturmak zorunda. Ne güzel iş ya! Oysa altı yüz elli dokuz bin liralık yatırımı, altmış bin frank rantı olan ve benim sayemde yılda her şey dahil, etekliklerim de bunun içinde, kısacası her şey için yılda bin eküden fazla harcamayan siz, ikinci kat tümüyle boşken, ona burada bir yer vermeyi düşünmüyorsunuz. Bu kata bir insanı, nihayet babanızın her zaman oğlu olarak kabul ettiği birini yerleştirmektense, orada sıçanların, farelerin dans etmelerini yeğliyorsunuz!.. Ne olduğunuzu bilmek ister misiniz? Söyleyeyim: Siz bir kardeş katilisiniz! Sonra bunun nedenini de iyi biliyorum. Benim ona ilgi duyduğumu gördünüz, bu da canınızı sıkıyor! Budala gibi görünüyorsunuz, ama şu halinizle en kurnaz insanlardan daha kurnazsınız... Pekâlâ, ona ilgi duyuyorum, hem de büyük bir ilgi...

— Ama Flore...

— Ah! Ama Flore demenin tutar yanı yok. Ah! Pekâlâ başka bir Flore (eğer bulursanız!) arayabilirsiniz, çünkü şu berbat evinizi olduğu gibi bırakmazsam şu bir bardak şarap da bana zehir olsun. Tanrı'ya şükür, burada kaldığım on iki yıl boyunca size hiçbir şeye mal olmadım, siz de ucuza eğlence buldunuz. Başka her yerde hayatımı pekâlâ kazanabilirim, burada olduğu gibi her şeyi yaparak: Sabunlamak, ütülemek, yıkanacak çamaşırlarla uğraşmak, çarşıya pazara gitmek, yemek yapmak, her konuda çıkarlarınızı korumak, sabahtan akşama kadar canımı çıkarmak gibi... Eh, işte ödülüm...

— Ama Flore...

— Ya evet, Flore, elli bir yaşındasınız, kötü durumda, çökmek üzere olduğunuz bu yaşta (bu korkunç bir şey, bunu iyi biliyorum!) Flore'lara sahip olabilirsiniz. Sonra bu halinizle eğlendirici de değilsiniz...

— Ama Flore...

— Beni rahat bırakın!

Flore evi titreten ve temellerinden sarsıyormuş hissi veren bir şiddetle kapıyı çarparak dışarıya çıktı. Jean-Jacques Rouget kapıyı çok yavaşça açtı ve daha da yavaşça mutfağa gitti, Flore hâlâ homurdanıyordu.

— Ama Flore, dedi bu kuzu gibi adam, senin bu isteğini ilk kez öğreniyorum; o adamı isteyip istemediğimi nereden biliyorsun?..

— Önce, evde bir adama gereksinim var. On, on beş, yirmi bin frankınız olduğu biliniyor; paralarınızı çalmaya gelseler, bizi öldürürler de. Bir sabah, efendisini savunmak budalalığına kalkışan o hizmetçi kız gibi dört parçaya ayrılmış durumda uyanırım diye hiç kaygı duymam! Sezar gibi yiğit, kendini önemli sayan bir erkeğin evimizde

bulunduğu bilinirse... Max üç hırsızın bile hemen hesabını görür, eh, ben de daha rahat uyurum. Size belki saçma sapan şeyler söylenecektir... Yok onu seviyormuşum, yok ona tapıyormuşum falan!.. Ne diyeceğinizi biliyor musunuz? Pekâlâ, babam ölüm döşeğinde zavallı Max'çığını bana salık verdi diyeceksiniz. Herkesin ağzı kapanacaktır, çünkü Issoudun'ün kaldırımları size babanızın onun kolej masraflarını ödediğini söyleyecektir, ya! Bakın dokuz yıl var ki ekmeğinizi yiyorum...

— Flore, Flore...

— Kentte bana kur yapan birden çok kişi oldu elbette! Altın zincirler mi teklif edilmedi, saatler mi oradan, buradan... "Flore'cuğum, şu budala Rouget babayı bıraksana" diyorlardı bana sizinle ilgili olarak. "Onu bırakmak ha?" dedim, sonra daha sık olarak da, "Onun gibi bir masum bırakılırsa ne olur ha?" dedim. Hayır, hayır, keçinin bağlandığı yerde otlaması gerekir...

— Evet, Flore, şu dünyada senden başka kimsem yok, hem de çok mutluyum... Bu seni sevindirecekse, eh, Maxence Gilet'yi buraya alırız, bizimle birlikte yiyip içer...

— Elbette! Umarım...

— Hadi ama, kızma...

— Bir kişiye yeten, iki kişiye de yeter, dedi gülerek Flore. Ama eğer kibar biriyseniz, ne yapacağınızı biliyor musunuz, canikom?.. Saat dörtte gidip belediye binasının çevresinde dolaşacak, denk düşürüp Yüzbaşı Mösyö Gilet ile karşılaşacak ve onu akşam yemeğine davet edeceksiniz. Nazlanacak olursa, ona bunun benim hoşuma gideceğini söylersiniz, reddedemeyecek kadar kadınlara hoş görünmeye çalışan biridir. O zaman, yemeğin sonuna doğru, size mutsuzluklarından, cezaevi görevi gören eski gemilerden söz ederse, fırsat budur deyip ona burada

kalmayı teklif edersiniz... Kusur bulacak olursa, siz dert etmeyin, ben pekâlâ ona karar verdirmeyi beceririm...

Bizim bekâr, Baron Bulvarı'nda ağır ağır gezinirken elinden geldiğince bu olayı düşündü. Flore'dan ayrılırsa... (bu konuda kafası karışıktı) başka hangi kadını bulacaktı? Evlenmek mi? Bu yaşta onunla serveti için evlenmek isteyecekler ve nikâhlı karısı tarafından Flore'a kıyasla daha zalimce sömürülecekti. Zaten bu sevgiden yoksun kalma düşüncesi, hayali de olsa, ona korkunç bir kaygı veriyordu. Yüzbaşı Gilet'ye elinden geldiğince hoş davrandı. Flore'un istediği gibi, Maxence'ın onurunu gözetmek için, davet tanıklar huzurunda yapıldı...

Flore'la efendisi arasında uzlaşma sağlandı, ama o günden bu yana Jean-Jacques Suyu Bulandıran Kız'ın sevgisinde tam bir değişikliği tanıtlayan birtakım küçük farklar gördü. Flore Brazier on beş gün boyunca, alışveriş yaptığı tüccarlara, pazarda rastladıklarına, gevezelik ettiği dedikoducu kadınlara, sözde üvey kardeşini evine almayı düşünen Mösyö Rouget'nin zorbalığından yakındı. Ama hiç kimse bu komediye aldanmadı ve Flore'a son derecede kurnaz ve düzenbaz bir kişi gözüyle bakıldı. Rouget baba evde Max'ın kâhya kesilmesinden pek hoşnut kaldı, çünkü böylece uşaklık etmeden üstüne titreyecek bir kişiye sahip olmuştu. Gilet kimi zaman Rouget baba ile sohbet ediyor, politika üzerine konuşuyor, geziniyordu. Subay eve yerleşir yerleşmez, Flore artık yemek pişirmek istemedi. Mutfakta çalışmanın ellerini bozduğunu söylüyordu. Tarikat şefinin isteği üzerine, Madam Cognette akrabalarından, evde kalmış bir kızı önerdi; papaz olan efendisi ona hiçbir şey bırakmadan kısa bir süre önce ölmüştü. Çok iyi bir aşçı olan bu yaşlı kız ölünceye dek Flore'a ve Max'a sadık kalırdı. Zaten Madam Cognette bu akrabasına, bu iki güçlü kişi adına, on yıllık iyi, dürüst, ölçülü, namuslu hizmetten sonra üç yüz lira gelire sahip olacağına dair söz verdi. Altmış

yaşında olan Védie'nin çiçek hastalığından harap olmuş, dolayısıyla çirkin bir yüzü vardı. Védie'nin işe başlamasından sonra, Suyu Bulandıran Kız Madam Brazier oldu. Korseler taktı, mevsimlere göre, ipekten, güzel yünlü ve pamuklu kumaşlardan elbiseler giydi! Geniş ve işlemeli yakalıkları, çok pahalı boyun atkıları, işlemeli başlıkları, dantel yakalıkları oldu, bağcıklı potinler giydi ve kendisini gençleştiren kibar ve zengin bir giyim kuşam tarzı benimsedi. Bir mücevhercinin ham iken bütün değerini bulması için tıraşladığı, çerçevelediği bir elmas gibiydi. Max'ın yüzünü güldürmek istiyordu. Birinci yılın sonunda, 1817'de, yürümekten sıkılan zavallı yüzbaşı için Bourges'dan bir İngiliz atı getirtti. Max çevrede Kraliyet Muhafız Birliği'nden eski bir mızraklı süvari buldu, yoksulluğa düşmüş, Kouski adındaki bu Polonyalının yüzbaşının evine hizmetkâr olarak girmek canına minnetti. Max, Kouski'nin gözbebeği oldu, özellikle de o üç kraliyet yanlısıyla düellosundan sonra. 1817'den başlayarak, Rouget babanın evinde beş kişi bulunuyordu, bunlardan üçü efendiydi, masraflar da yılda yaklaşık sekiz bin franka yükseldi.

Madam Bridau'nun Issoudun'e, davavekili Desroches'un deyişiyle, bu derece tehlikeye düşmüş mirası kurtarmak için döndüğü sırada, Rouget baba da gitgide neredeyse bitkisel bir yaşam sürer duruma gelmişti. Önce, Max'ın evde sözü geçtiğinden beridir, Matmazel Brazier her gün sofrayı donattı. Boğazına iyice düşkünleşen Rouget, Védie'nin yaptığı güzel yemeklere dayanamayıp hep daha çok yedi. Bu nefis ve bol besinlere karşın pek az semirdi. Yorgun bir insan gibi, belki sindirim sorunlarından ötürü, günden güne çöktü ve gözlerinin etrafında adamakıllı mor halkalar oluştu. Ama gezintiye çıktığı sıralarda burjuvalar sağlığını sorarlarsa, "Sağlığım hiç bu kadar iyi olmadı" diyordu. Her zaman zekâsı son derecede kıt biri olarak tanındığı için, yetilerindeki sürekli gerileme hiç fark edilmedi. Flore'a olan

aşkı onu yaşatan tek duyguydu, yalnızca onun için yaşıyordu. Flore'a zaafı sınırsızdı; bir bakışa boyun eğiyor, sahibinin en ufak hareketlerini gözleyen bir köpek gibi, bu kadının hareketlerini gözlüyordu. Kısacası, Madam Hochon'a göre, Rouget baba elli yedi yaşında, o zamanlar sekseninde olan Mösyö Hochon'dan daha yaşlı görünüyordu.

VI

Saf Fario'nun Arabası

Herkes haklı olarak Max'ın dairesinin bu hoş adama layık olduğunu düşünür. Gerçekten de, altı yıl içinde yüzbaşı, yıldan yıla hem kendisi hem de Flore için evin konforunu geliştirmiş, en ufak ayrıntılarını bile güzelleştirmişti. Ama bu yalnızca Issoudun'e özgü bir konfordu: Renklendirilmiş döşeme taşları, oldukça zarif duvar kâğıtları, maun ağacından mobilyalar, kenarları yaldızlı aynalar, kırmızı şeritlerle süslü muslin perdeler, taşralı döşemecilerin zengin bir gelin için yaptıkları şekilde yapılmış, o zaman görkemin doruk noktası gibi görünen, ancak o kadar sıradan olup da, adi moda gravürlerinde yer aldıkları için Parisli satıcıların düğün eşyaları olarak görmedikleri türden taçlı ve perdeli bir karyola. Issoudun'de dedikoduya bile neden olmuş korkunç bir şey de, kuşkusuz ayak seslerini duyulmaz hale getirmek için, merdivene hasır döşenmiş olmasıydı; bu yüzden sabaha karşı eve dönen Max hiç kimseyi uyandırmamıştı. Rouget, konuğunun Aylak Şövalyeler'in gece serüvenlerindeki suç ortaklığından hiçbir zaman kuşkulanmadı. Saat sekize doğru, Flore sırtında pembe çizgili, güzel pamuklu kumaştan sabahlığı, başında dantelli başlığı, ayaklarında kürklü terlikler, Max'ın odasının kapısını yavaşça açtı, ancak onun uyumakta olduğunu görünce, karyolanın önünde ayakta durdu.

— Saat üçte, o kadar geç döndü ki, dedi. Bu eğlencelere dayanmak için insanın sağlam bir yapısı olmalı. Güçlü de, bu güzel insan! Dün gece neler yaptılar acaba?

— Bak hele, buradasın ha Flore'cuğum, dedi Max, savaş sırasında ansızın da olsa, akılları başlarında olarak ve soğukkanlılıklarını yitirmeden uyanmaya alışık askerler gibi uyanarak.

— Uyuyorsun, ben gidiyorum.

— Hayır, gitme, ciddi şeyler var...

— Dün gece budalaca bir şey mi yaptınız?

— Ah! Ya, ne demezsin!.. Bizimle ve o yaşlı budala kadınla ilgili şeyler söz konusu. Bak, bana adamın ailesinden hiç söz etmemiştin... İşte, ailesi buraya geliyor, kuşkusuz başımıza iş açmak için...

— Ah, gidip şu adamı bir sarsayım bakayım, dedi Flore.

— Matmazel Brazier, dedi Max ciddi ciddi, düşüncesizce davranılamayacak kadar ciddi şeyler söz konusu. Kahvemi gönder bana, yatağımda içeceğim. Hem takınacağımız tavır konusunu yatakta düşüneceğim... Saat dokuzda yeniden gel, konuşuruz. Bu arada hiçbir şey bilmiyormuşsun gibi davran.

Bu haberi öğrenen Flore, Max'ı bırakıp ona kahve pişirmeye gitti; ama bir çeyrek saat sonra Baruch çabucak Max'ın odasına girip şefe, "Fario arabasını arıyor!.." dedi.

Max beş dakikada giyinip aşağıya indi ve geziniyormuş gibi yaparak Kule'nin dibine ulaştı, burada oldukça büyük bir kalabalığın toplanmış olduğunu gördü.

— Ne oluyor? dedi Max kalabalığı yarıp İspanyol'a kadar gelerek.

Ufak tefek, zayıf bir adam olan Fario bir İspanyol soylusu kadar çirkindi. Sanki bir burgu ile delinmiş, burnuna çok yakın ateşli gözleriyle Napoli'de bir büyücüye benzetilebilirdi. Bu ufak tefek adam ciddi, dingin, hareketleri de ağır olduğu için uysal biri gibi görünüyordu. Bu yüzden "saf Fario" deniyordu ona. Ama baharatlı çavdar çöreği rengindeki teni ve uysallığı, onun hâlâ hiçbir şeyin ağırkanlılıktan ve tembellikten kurtarmadığı bir Granada köylüsüne özgü yarı Mağripli karakterini bilmeyenlerden gizliyor, gözlemcilerin ise fark etmesini sağlıyordu.

— Arabanızı getirdiğinizden emin misiniz? dedi ona Max, bu tahıl satıcısının yakınmalarını dinledikten sonra. Çünkü Tanrı'ya şükür, Issoudun'de hırsız yok...

— Oradaydı...

— At koşulu kaldıysa, arabanızı götürmüş olamaz mı?

— Atım burada, dedi Fario, oradan otuz adım ötedeki koşumlu hayvanını göstererek.

Max, Kule'nin dibini görebilmek için gözlerini kaldırarak, ciddi bir ifadeyle atın bulunduğu yere gitti, çünkü kalabalık aşağıdaydı. Herkes Max'ı izledi, zaten bu tuhaf adamın istediği de buydu.

— Acaba biri dalgınlıkla bir arabayı cebine koymuş olabilir mi? diye bağırdı François.

— Haydi, karıştırın ceplerinizi! dedi Baruch.

Her yandan kahkahalar yükseldi. Fario küfrü bastı. İspanyollarda küfür öfkenin son kertesini belirtir.

— Araban hafif mi? diye sordu Max.

— Hafif mi ha? dedi Fario. Benimle alay edenlerin ayaklarının üstünden geçse, bunların nasırları artık canlarını acıtmazdı.

— Ama yine de çok hafif olması gerekiyor, dedi Max kuleyi göstererek, çünkü tepeye uçmuş.

Bu söz üzerine bütün gözler yukarıya çevrildi, bir an sanki pazaryerinde bir ayaklanma yaşandı. Herkes bu büyülü arabayı birbirine gösteriyordu. Bütün diller çözülmüştü.

— Şeytan kendilerini cehennemlik eden bütün hancıları korur, dedi oğul Goddet şaşkın tüccara, sana da arabaları bir hana koyacak yerde sokaklarda bırakmamayı öğretmek istemiş.

Bu paylama karşısında, kalabalıktan yuhalamalar yükseldi, çünkü Fario cimri diye biliniyordu.

— Haydi adamcağızım, dedi Max, cesaretini kaybetmemelisin. Arabanın oraya nasıl geldiğini öğrenmek için Kule'ye çıkacağız. Hay Allah kahretsin, sana yardım edeceğiz be. Sen geliyor musun, Baruch? – Sen, dedi François'ya kulağına fısıldayarak, halkı bir kenara çek, tepenin alt tarafında olduğumuzu gördüğünde orada kimse bulunmasın.

Fario, Max, Baruch ve başka üç şövalye kuleye çıktılar. Oldukça tehlikeli bu çıkış sırasında Max, Fario ile birlikte, arabanın geçtiğini gösteren ne bir kırılma dökülme belirtisi ne de bir iz saptıyordu. Bu yüzden Fario bir büyü olduğuna inanıyordu, aklı başından gitmişti. Hepsi tepeye ulaşıp, etrafı incelediklerinde olay ciddi biçimde olanaksız göründü.

— Peki nasıl aşağıya indireceğiz bunu?.. dedi o küçük kara gözlerinde ilk kez dehşet ifadesi beliren ve hiçbir zaman renk değiştirmez gibi görünen o sarı, içeri göçük yüzü solan İspanyol.

— Nasıl ha! dedi Max, ama bu bana güç gibi görünmüyor...

Ve tahıl tüccarının şaşkınlığından yararlanarak, arabayı aşağıya fırlatacak şekilde güçlü kollarıyla iki okundan kavradı, sonra bırakacağı sırada gür bir sesle bağırdı: "Aşağıdakiler, dikkat..."

Ama hiçbir terslik söz konusu olamazdı, çünkü François tarafından uyarılmış meraklı kalabalık tepede olup bitecekleri görecek kadar bir uzaklıkta meydana geri çekilmişti. Araba sayısız parçalara ayrılarak çok hoş bir şekilde kırık dökük hale geldi.

— İşte indi aşağıya, dedi Baruch.

— Ah haydutlar! Ah rezil herifler! diye bağırdı Fario, belki de onu buraya siz çıkardınız... Max, Baruch ve üç arkadaş İspanyol'un hakaretlerine gülmeye başladılar.

— Sana hizmette bulunmak istedik, dedi Max soğuk soğuk, o lanetli arabanı hareket ettirirken az kalsın ben de onunla birlikte uçacaktım, sen de bize bak nasıl teşekkür ediyorsun!.. Sen nerelisin ha?

— Ben insanları bağışlamayan bir yerdenim, dedi öfkesinden titreyen Fario. Arabamı cehenneme giderken kullanırsınız!.. En azından, dedi koyun gibi uysal bir hal alarak, onun yerine bir yenisini almayı reddederseniz...

— Bunu konuşuruz, dedi Max aşağıya inerken.

Kule'nin dip tarafına inip de gülen ilk gruba ulaştıklarında, Max, Fario'yu ceketinin bir düğmesinden tutarak dedi ki: "Evet, Fario babacığım, sana çok güzel bir araba armağan edeceğim, eğer bana iki yüz elli frank vermeye razı olursan; ama onun bu araban gibi kulelere çıkacağını garanti edemem."

Bu son şakayı Fario sanki bir anlaşmaya varmak söz konusu imiş gibi soğuk karşıladı.

— Yok canım! dedi, zavallı arabamın yerine bir yenisini almam için para verirseniz, böylece Rouget babanın parasını hiçbir zaman daha iyi kullanmış olamazsınız.

Max sarardı, o korkunç yumruğunu Fario'ya doğru kaldırdı, ama böyle bir yumruğu yalnızca İspanyol'un yemeyeceğini bilen Baruch, Fario'yu bir tüy gibi çekip uzaklaştırarak Max'ın kulağına fısıldadı: "Bir çılgınlık yapmaya kalkışma!"

Hizaya gelen yüzbaşı gülmeye başladı ve Fario'ya şöyle dedi: "Ben yanlışlıkla arabanı parçaladıysam, sen de bana iftira etmeye çalışıyorsun, o halde ödeşmiş olduk."

— Henüz değil! dedi Fario mırıldanarak. Ama arabamın değerinin ne olduğunu öğrendiğim için çok mutluyum.

— Ah! Max, sen de kiminle konuşuyorsun ha! dedi Aylaklar Tarikatı'ndan olmayan, bu sahneye tanık biri.

— Hoşça kalın Mösyö Gilet, yardımınız için daha size teşekkür edemedim, dedi tahıl tüccarı; atına binip alkışlar, yaşa, var ol sesleri arasında gözden kayboldu.

— Sizin için tekerlek çemberi demiri ayırırız, dedi bu düşüşün etkisini izlemeye gelmiş bir araba ustası.

Arabanın oklarından biri doğrudan bir ağaca saplanmıştı. Max hâlâ solgun ve düşünceliydi, İspanyol'un sözü yüreğine işlemişti. Issoudun'de on gün boyunca Fario'nun arabasından söz edildi. Oğul Goddet'nin söylediği gibi bu araba aslında gezinti arabasıydı, çünkü Le Berry'de tur atmış, Max'la Baruch'ün şakaları burada ağızdan ağıza dolaşmıştı. Böylece, İspanyol'u en çok üzen şey de, olaydan sekiz gün sonra, hâlâ üç bölgede alay konusu olması ve bütün dedikodularda adının geçmesiydi. Max ile Suyu Bulandıran Kız hakkında da, kinci İspanyol'un o korkunç sözleriyle ilgili olarak, Issoudun'de kulaktan kulağa fısıldanarak, ama Bourges'da, Vatan'da, Vierzon'da ve Châteauroux'da yüksek sesle dile getirilerek bir sürü yorum yapıldı. Maxence Gilet bu sözlerin nasıl abartılacağını kestirecek kadar bu yerleri tanıyordu.

— Bu insanların konuşmasına engel olamayız, diye düşünüyordu. Ah! Kötü bir iş yaptım.

— Ee Max, dedi François onu kolundan tutarak, bu akşam geliyorlar...

— Kimler?

— Bridau'lar! Büyükannem vaftiz kızından bir mektup almış.

— Dinle yavrum, dedi Max onun kulağına, bu işi derin derin düşündüm. Flore'la ben, Bridau'lara kızgınmışız gibi görünmemeliyiz. Eğer mirasçılar Issoudun'den ayrılırlarsa, onları siz Hochon'ların geri göndermiş olması gerekecek. Bu Parislileri iyice incele, hem ben yarın Cognette'in yerinde şöyle bir tepeden tırnağa süzdüğümde onlara ne yapacağımıza ve büyükbabanla aralarını nasıl bozacağımıza bakarız, ne dersin ha?.

— İspanyol Max'ın zayıf tarafını buldu, dedi Baruch kuzeni François'ya, Mösyö Hochon'un evine dönerlerken, dostları Max'a bakarak. Max'da kendi evine dönmekteydi.

Max oyununu hazırladığı sırada, Flore can yoldaşının öğütlerine karşın, öfkesini tutamamıştı; bu oyunun planlarına yardım edip etmediğini ya da bu planları bozup bozmadığını bilemeden, zavallı bekâra öfke kusuyordu. Jean-Jacques hizmetçisinin öfkesiyle karşılaştığında, hoşuna giden özen ve yaltaklanmalar ansızın kesiliyordu. Kısacası, Flore efendisini cezalandırıyordu. Böylece, konuşmalarını çeşitli ses tonlarıyla ve az çok sevecen bakışlarla süsleyen şu gibi sevgi sözleri artık ağzından çıkmıyordu: "Minik kedim, koca köpeğim, canikom, nonoşum, cicim vb..." Alaylı bir şekilde saygı belirten kuru ve soğuk bir siz zavallı adamın yüreğine bir bıçak gibi saplanıyordu. Bu siz savaş ilanı demek oluyordu. Sonra zavallı adamın yataktan kalkmasına yardım etmek, ona eşyalarını vermek, isteklerini önceden kestirmek, ona "Bir gül kadar tazesiniz! – Hadi hadi, sağlığınız çok yerinde. – Ne kadar yakışıklısınız ihtiyar Jean!" diyerek bütün kadınların dile getirmeyi bildikleri ve kaba oldukça daha da hoş olan bir tür hayranlıkla bakma, nihayet yataktan kalktığı sırada onu eğlendirecek güldürücü sözler söylemek, biraz açık saçık fıkralar anlatmak yerine, Flore onu bırakıyor, o da tek başına giyiniyordu. Suyu Bulandıran Kız'ı çağırdığında, aşağıdan, merdiven başından şöyle yanıt geliyordu: "Ee, kahvaltınıza göz kulak olmak, size odanızda

hizmet etmek... her şeyi de aynı zamanda yapamam ya. Tek başınıza giyinecek kadar büyümüş bir çocuk değil misiniz?"

— Tanrım! Ne yaptım ona ben? diye sordu yaşlı adam kendi kendine, sakal tıraşı olmak için su istediği sırada o paylamalardan biriyle karşılaşarak.

— Védie, mösyöye sıcak su götürün, diye bağırdı Flore.

— Védie ha?.. dedi karşı karşıya kaldığı öfkenin korkusuyla şaşkına dönen adamcağız, Védie, bu sabah nesi var madamın?

Flore Brazier kendisine efendisi, Védie, Kouski ve Max tarafından madam diye seslenilmesini istiyordu.

— Öyle görünüyor ki, dedi Védie adamakıllı yapmacıklı bir tavır takınarak, sizden hoş olmayan bir şey duymuş. Haksızsınız mösyö. Bakın, ben zavallı bir hizmetçiyim, bana sizin işlerinize ne diye burnumu soktuğumu söyleyebilirsiniz; ama Kutsal Kitap'taki o kral gibi, dünyadaki bütün kadınlar içinde arasanız da, madama benzeyenini bulamazsınız. Geçtiği yerde bıraktığı ayak izlerini öpmelisiniz... Olur şey değil! Onu üzerseniz, kendi yüreğinizi sızlatmış olursunuz! Kısacası, madam gözyaşları içindeydi.

Védie'nin şaşkına dönmüş durumda bıraktığı adamcağız bir koltuğa çöktü, etrafa melankolik bir deli gibi baktı ve tıraş olmayı unuttu. Sevecenliğin ve soğukluğun bu art arda gelişleri, sadece aşk duygusuyla yaşayan bu zayıf insanın üzerinde, tropikal bir sıcaklıktan ansızın bir kutup soğuğuna geçişin yol açtığı türden sağlıksız etkiler yapıyordu. Bu etkiler onu hastalıklar kadar hırpalayan sanki birer tinsel satlıcan hastalığıydı. Dünyada bir tek Flore onun üzerinde böyle bir etki yapabilirdi; çünkü o yalnızca Flore için budala olduğu kadar da iyi yürekliydi.

— Ee, tıraş olmadınız mı? dedi Flore kapının eşiğinde görünerek.

Rouget babanın çok şiddetli bir biçimde irkilmesine neden oldu, solgun ve bitkin görünen adam bu saldırıdan yakınmaya cesaret edemeden bir an için kıpkırmızı kesildi.

— Kahvaltınız sizi bekliyor! Ropdöşambrınızla ve terliklerinizle de inebilirsiniz aşağıya, haydi, yalnız kahvaltı edeceksiniz.

Yanıt beklemeden gözden kayboldu. Tek başına kahvaltı edecek olması adamcağızı en çok üzen cezalardan biriydi... Kahvaltı sırasında sohbet etmekten hoşlanıyordu. Merdivenden indiğinde Rouget'yi öksürük nöbeti tuttu, heyecan bronşitini azdırmıştı.

— Öksür! Öksür! dedi Flore mutfaktan, efendisinin sesini duyup duymadığını dert etmeyerek. Gerçekten, bu yaşlı kerata dayanacak kadar güçlü, onun için kaygılanmaya gerek yok. Bir gün öksürerek ruhunu teslim edecekse, bu işi ancak bizi gönderdikten sonra yapacaktır...

Suyu Bulandıran Kız'ın öfkeye kapıldığında Rouget'ye söylediği incitici sözlerdi bunlar. Zavallı adam büyük bir üzüntü içinde salonun ortasında masanın bir köşesine oturup eski mobilyalarına, eski tablolarına üzgün bir tavırla baktı.

— Pekâlâ bir kravat takabilirdiniz, dedi Flore içeriye girerek. Sizinki gibi, bir hindi boynundan daha kırmızı, daha kırışık bir boynu görmek hoş bir şey mi sanıyorsunuz.

— Peki ama ben size ne yaptım? diye sordu Rouget gözyaşları içindeki açık yeşil renkli iri gözlerini Flore'a doğru kaldırarak.

— Ne mi yaptınız?.. Bilmiyorsunuz demek! Bu adam ikiyüzlü değil de ne ha? Ben ne kadar Issoudun Kulesi'nin

kız kardeşi isem, babanızın dediğine göre sizin o kadar kız kardeşiniz olan, ama aslında sizin hiçbir şeyiniz olmayan Agathe, o beş paralık ressam oğlu ile birlikte Paris'ten sizi görmeye geliyor...

— Kız kardeşimle yeğenlerim Issoudun'e geliyorlar, öyle mi? diye sordu Rouget, adamakıllı şaşkınlık içinde.

— Evet, onlara gelin diye yazmadığınıza beni inandırmak için şaşırmış numarası yapın bakalım. Bu kötülük gün gibi ortada! Sakin olun, sizin o Parislilerinizi hiç tedirgin etmeyeceğiz, çünkü onlar buraya ayaklarını basmadan önce, bizim ayaklarımızın tozu bile kalmayacak burada. Max'la ben bir daha dönmemek üzere çekip gideceğiz. Vasiyetnamenize gelince, onu da burnunuzun, sakalınızın dibinde dört parçaya ayırıp yırtacağım, anlıyor musunuz... Malınızı mülkünüzü ailenize bırakırsınız, çünkü biz sizin aileniz değiliz. Sonra, otuz yıldır sizi görmemiş, hatta hiç görmemiş olan insanlar tarafından sırf kendiniz için sevilip sevilmediğinizi görürsünüz! Hem benim yerimi kız kardeşiniz alamaz ki! Budala bir sofu kadın ha!

— Hepsi bu kadar mı Flore'cuğum? dedi yaşlı adam. Ne kız kardeşimi ne de yeğenlerimi kabul edeceğim... Sana yemin ederim ki gelmeleri ile ilgili ilk haberi senden aldım; hem bu, o yaşlı sofu Madam Hochon'un düzenlediği bir oyundur...

Rouget babanın yanıtını duyabilen Max bir efendi tonuyla, "Ne oluyor?.." diyerek ortaya çıktı.

— Max'cığım, dedi Flore'la yaptığı bir anlaşma gereği hep onun yanını tutan askerin koruması altından olmaktan mutluluk duyan ihtiyar, en kutsal şey üzerine yemin ederim ki haberi yeni öğrendim. Kız kardeşime hiçbir zaman yazmadım. Babam, malımı mülkümü ona bırakmayacağıma, Kilise'ye vereceğime dair bana söz verdirmişti... Dolayısıyla ne kız kardeşimi ne de oğullarını kabul edeceğim.

— Babanız haksızlık etmiş aziz dostum Jean-Jacques, madam daha da çok haksızlık etmiş, dedi Max. Babanızın herhalde kendine göre nedenleri vardı, ama ölüp gitmiş, kininin de onunla ölmesi gerekir... Kız kardeşiniz kız kardeşinizdir, yeğenleriniz de yeğenleriniz. Onları iyi karşılamak kendinize olduğu kadar bize karşı da borcunuz. Sonra Issoudun'de ne derler?.. Allah kahretsin! Zaten yeterince illallah dedim, sizi hapsettiğimizi, özgür olmadığınızı, mirasçılarınıza karşı sizi kışkırttığımızı, mirasınızı düzenle ele geçirdiğimizi söylediklerini duymam eksikti bir tek... Şeytan çarpsın eğer ikinci iftirada çekip gitmezsem! Yeter artık yahu! Kahvaltımızla ilgilenelim şimdi.

Yeniden kuzu gibi olan Flore, Védie'ye sofrayı kurması için yardım etti. Max'a hayranlıkla dolu Rouget baba onu ellerinden tutup, pencerelerden birinin aralığına götürdü ve orada ona alçak sesle şöyle dedi: "Ah Max, bir oğlum olsaydı, onu seni sevdiğim kadar sevmezdim. Flore da haklı: İkiniz de benim ailemden sayılırsınız... Şerefli bir insansın Max, biraz önce söylediklerinin hepsi çok güzeldi."

— Kız kardeşinizi ve yeğeninizi çok iyi karşılamalısınız, ama düşüncelerinizi hiç değiştirmeyeceksiniz, dedi Max, onun sözünü keserek. Böylece babanızı ve herkesi hoşnut etmiş olursunuz...

— Pekâlâ sevgili dostlarım, diye bağırdı Flore, yahni soğuyacak. Al bak, sana bir kanat, koca bebeğim, dedi Jean-Jacques Rouget'ye gülümseyerek.

Bu söz üzerine, adamcağızın at yüzünü andıran yüzü o ölülere özgü rengini yitirdi, sarkık dudaklarında bir afyon tiryakisininkine benzeyen bir gülümseme belirdi, ama yeniden öksürüğü tuttu, çünkü yeniden göze girmiş olmanın mutluluğu ona cezalı olduğu zamanki kadar şiddetli bir heyecan vermişti. Flore ayağa kalktı, omuzlarındaki küçük bir kaşmir şalı çıkarıp yaşlı adamına boynuna kravat

şeklinde takarken şöyle dedi: "İnsanın kendisine bir hiç uğruna böyle acı çektirmesi budalaca bir şey. Alın ihtiyar budala! Size iyi gelir, yüreğimin üstünde taşıyordum onu..."

— Ne iyi insan! dedi Rouget, Max'a, Flore yaşlı bekârın neredeyse dazlak olan başına takmak üzere siyah kadifeden bir takke almaya gittiği sırada.

— Hem iyi hem de güzel, dedi Max, ama tıpkı bütün içi dışı bir olanlar gibi de kırıcı.

Belki bu betimlemenin çiğliği kınanabilecek ve Suyu Bulandıran Kız'ın karakterindeki bu parlamalar, ressamın gölgede bırakması gereken gerçekliğin izini taşıyormuş gibi görülecektir. Eh, korkunç değişik biçimlerde yüz kez yinelenmiş olan bu sahne de, kabalığı ve iğrenç gerçekliğiyle, hangi toplumsal sınıfa ait olurlarsa olsun, herhangi bir çıkar onları boyun eğme çizgisinden uzaklaştırıp da iktidarı ele geçirdiklerinde, bütün kadınların oynadıkları sahnelerin bir örneğidir. Büyük politikacıların gözünde olduğu gibi, onların gözünde de amaca ulaşmak için her yol mubahtır. Flore Brazier ile bir düşes arasında, bir düşesle en zengin burjuva kadın arasında, bir burjuva kadınla son derece bakımlı bir metres arasında, aldıkları eğitime ve yaşadıkları ortama bağlı farklılıklar dışında fark yoktur. Soylu bir kadının somurtmaları, Suyu Bulandıran Kız'ın kızgınlıklarının yerine geçer. Her toplumsal tabakada tatsız şakalar, espri yüklü alaylar, soğuk bir küçümseme, ikiyüzlü yakınmalar, sahte kavgalar Issoudun'ün bu Madam Éverard'ının[63] ayaktakımına yaraşır konuşmaları kadar başarı kazanır.

Max, Fario olayını o kadar komik bir şekilde anlatmaya başladı ki adamcağız güldü. Bu öyküyü dinlemek için gelmiş olan Védie ile Kouski koridorda kahkahayı bastılar. Flore'a gelince, o da makaraları koyverdi. Yemekten sonra, Jean-Jacques gazetelerini okuduğu sırada (le Constitutionnel ve la

Pandore gazetelerine aboneydiler) Max, Flore'u dairesine götürdü.

— Seni mirasçısı yaptığından bu yana, başka bir vasiyetname imzalamadığından emin misin?

— Yazacak şeyi yok ki, diye yanıt verdi Flore.

— Bir notere dikte ettirmiş olabilir, dedi Max. Böyle bir şey yapmamışsa bile, bu durumu da göz önünde tutmak gerekir. Öyleyse, Bridau'ları çok iyi karşılayalım, ama bütün ipotekli yatırımları nakde çevirelim, hem de çabucak. Noterlerimizin devir işlemleri yapmak canlarına minnet. Bu gibi işlerde çıkarları var. Rantlar her gün yükseliyor. Gidip İspanya'yı fetheder, VII. Fernando'yu Cortes'lerinden kurtarırız. Böylece, gelecek yıl rantlar belki değerini aşar. Demek ki adamcağızın yedi yüz elli bin frankını 1789 Devrimi devlet tahvillerine yatırmak iyi bir iş. Ama bunları kendi adına kaydettirmeye çalış. Bizi ancak bu kurtaracaktır!

— Çok parlak bir fikir, dedi Flore.

— Hem sekiz yüz doksan bin frank karşılığında elli bin frank rant elde edeceğimize göre, yarısını geri vermek üzere ona iki yıl için yüz kırk bin frank ödünç aldırmak da gerekir. İki yıl içinde yüz bin frank Paris'ten, doksan bin de buradan alırız, dolayısıyla hiçbir riskimiz olmaz.

— Sen olmasan güzel Max'ım, ne olurdu halimiz? dedi Flore.

— Eh! Yarın akşam Cognette'in yerinde, Parislileri gördükten sonra, onları özellikle Hochon'lara kovdurmanın çaresini bulacağım.

— Zekisin meleğim! Bak, çok hoş bir adamsın.

VII

Beş Hochon

Saint-Jean Meydanı, üst bölümünde Grande-Narette, alt bölümünde ise Petite-Narette adını taşıyan bir sokağın ortasında yer alır. Le Berry'de Narette sözcüğü Cenova'ya özgü salita sözcüğüyle aynı arazi durumunu dile getirir, yani sert inişli sokak anlamına gelir. Bu sokak Saint-Jean Meydanı'ndan Vilatte Kapısı'na kadar çok diktir. Yaşlı Mösyö Hochon'un evi Jean-Jacques Rouget'nin oturduğu evin karşısındadır. Madam Hochon'un evindeki salonun pencerelerinden Rouget babanın evinde olup bitenler, perdeler çekilmiş ya da kapılar açık bırakılmışlarsa çoğu zaman görülüyordu, elbette bunun tersi de oluyordu. Mösyö Hochon'un evi Rouget'nin evine o kadar benzer ki bu iki bina kuşkusuz aynı mimar tarafından yapılmıştır. Aslen Issoudun'lü, vaktiyle Sellesen-Berry'de vergi tahsildarı olan Hochon, buraya o çapkın kaymakam Lousteau'nun kız kardeşi ile evlenmek üzere dönmüş, böylece Selles'deki işini Issoudun'e taşımıştı. 1786'da çoktan işini bıraktığı için, Devrim sırasındaki karışıklıklardan uzak kaldı; öte yandan, galiplerle birlikte bağırıp çağıran bütün namuslu insanlar gibi, zaten Devrim ilkelerini benimsedi. Mösyö Hochon " büyük cimri" ününü hak etmiyor değildi. Ama onu betimlemek, gereksiz yinelemelerle karşı karşıya gelmek olmaz mı? Mösyo Hochon'u ünlü kılan cimrilik belirtilerinden biri, kuşkusuz onu size tümüyle anlatmaya yetecektir.

Bir Borniche ile evlenecek, şimdi ölmüş olan kızının düğünü sırasında Borniche ailesine yemek vermek gerekti. Büyük bir servetin mirasçısı olacak damat adayı kötü işler yapmış olduğu için, özellikle de kendisine yardım etmek istemeyen annesi ile babasının bu karşı koymalarından ötürü üzüntüden kahroldu. Mösyö Hochon'un, kızının çeyizini kurtaracağını ileri sürerek onun vasiliğini üstlendiğini öğrenmekten mutlu olan bu yaşlı Borniche'ler

henüz hayattaydılar. Evlenme sözleşmesinin imza günü her iki ailenin büyükleri, Hochon'lar bir yanda, Borniche'ler öteki yanda, tümü de bayramlıklarını giymiş olarak, salonda toplanmışlardı. Genç noter Héron'un sözleşmeyi ciddiyetle okuduğu sırada aşçı kadın içeri girip Mösyö Hochon'dan ana yemek olan hindiyi bağlamak için bir sicim ister. Eski vergi tahsildarı redingot cebinin dibinden kuşkusuz daha önce paket bağlamak için kullanılmış bir parça sicim çıkarıp verir, ama aşçı kadın daha kapıya ulaşmadan önce ona şöyle bağırır: "Gritte, sonra onu bana geri getirirsin!.." Gritte, Le Berry'de Marguerite'in kullanılmakta olan kısaltılmış şeklidir. Mösyö Hochon'u ve baba, anne ile üç çocuktan oluşan "Beş Hochon" ailesinin kentte alaya alınma nedenini şimdi anlamışsınızdır!

Yıldan yıla, yaşlı Hochon, önemsiz şeylerle daha çok uğraşan, daha titiz biri olmuş, o sırada seksen beş yaşını da bulmuştu! Bir sokağın ortasında eğilip coşkulu bir konuşma biçimiyle, "İşte bir kadın kısmeti!" diyerek yerden bir topluiğneyi alıp, ceketinin koluna takan erkek tiplerindendi. Redingotunun ancak on yıl dayandığını söyleyerek modern kumaşların kalitesinden çok yakınıyordu. Uzun boylu, kara kuru, zayıf, sarı tenli, az konuşan, az okuyan, kendini hiç yormayan biriydi, bir Doğulu gibi şekilciydi; zaten oldukça kalabalık olup, karısı (kızlık soyadı Lousteau), yaşlı Borniche'lerin mirasçıları, torunu Baruch, kız kardeşi Adolphine, nihayet öteki torunu François Hochon'dan oluşan ailesinin yiyeceğini, içeceğini ölçülü vererek, evde büyük bir kanaatkârlık rejimi sürdürüyordu.

Büyük oğlu Hochon 1813'te, askerlikten kaçan ve şeref kıtaları diye adlandırılan aile çocuklarıyla birlikte askere alınıp Hanau Savaşı sırasında ölmüştü. Bu veliaht, herhangi bir askere çağrılmadan kaçmak için, bir kadınla erkenden evlenmişti, ama bu sırada sonunu önceden kestirerek bütün servetini yedi. Fransız ordusunu uzaktan izleyen karısı

1814'te Strasbourg'da borç bırakarak öldü; yaşlı Hochon, alacaklılara karşı eski hukukun şu içtihadını ileri sürek bu borçları hiç ödemedi: Kadınlar ergin değildir.

Elbette bu aileye her zaman Beş Hochon denebilirdi, çünkü aile hâlâ üç torun ile büyükbaba ve büyükanneden oluşuyordu. Bu şaka hep sürdü, çünkü taşrada hiçbir şaka eskimez. O zaman altmış yaşında olan Gritte her şeye yetiyordu.

Ev geniş olsa da içinde az mobilya vardı. Bununla birlikte, Joseph'le Madam Bridau ikinci kattaki iki odada yatırılabilirdi. Yaşlı Hochon bu odalarda, her birinin yanında doğal ahşaptan, kumaş kaplı eski bir koltuk ve üstünde kenarları mavi boyalı leğeninin içinde Gueulard türünden bir ibrik bulunan iki karyola bıraktığına pişman oldu. Yaşlı adam elma ve kış armudu, muşmula ve ayva ürününü içinde sıçanların ve farelerin dans ettikleri bu iki odada samanların üstüne koyuyor, bunlar da odalara meyve ve fare kokusu yayıyordu. Madam Hochon bu iki odada her şeyi temizletti: Yer yer sökülmüş olan duvar kâğıdı ekmek hamuruyla yeniden yapıştırıldı; madam pencereleri kendi eski muslin entarilerinden biçtiği küçük perdelerle süsledi. Ayrıca, kocasının kenarları şeritli küçük halılar alınmasını reddetmesi üzerine, kendi yatak önü halısını küçük Agathe'ına, kırk yedi yaşını doldurmuş bu anneye, "Zavallı kızcağız!" diyerek verdi. Madam Hochon Borniche'lerden ödünç olarak iki başucu masası aldı ve Cognette'in komşusu bir eskiciden de hiç çekinmeden bakır tutaklı iki eski konsol kiraladı. Tornacılığa düşkün babasının tornadan geçirdiği değerli ağaçtan iki çift şamdanı saklamıştı. 1770'ten 1780'e kadar, zengin insanlarda bir meslek öğrenmek zevk halini aldı, eski bir vergi memuru olan baba Mösyö Lousteau da, XVI. Louis'nin çilingirlik öğrenmesi gibi, tornacılık öğrendi. Bu şamdanların gül ağacı, şeftali ağacı, kayısı ağacı köklerinden yapılma çember şeklinde süsleri vardı. Madam

Hochon bu değerli eşyaları tehlikeye attı!.. Bu hazırlıklar ve bu özveri Bridau'ların geleceklerine hâlâ inanmayan Mösyö Hochon'un ciddiliğini artırdı.

Tam da Fario'ya oynanan oyunla ünlenmiş olan günün sabahı Madam Hochon kahvaltıdan sonra kocasına şöyle dedi: "Hochon, vaftiz kızım Madam Bridau'yu doğru dürüst karşılayacağınızı umut ediyorum." Sonra da, torunlarının gitmiş olduklarından emin olunca ekledi: "Mal benim, Agathe'ı kötü karşılayarak vasiyetnamemde ona ödün vermeye zorlamayın beni."

— İnanın ki madam, dedi Hochon yumuşak bir sesle, bu yaşımda böyle çocuksu ve dürüst bir incelik nedir bilmiyorum...

— Ne demek istediğimi pekâlâ biliyorsunuz yaşlı kurnaz. Konuklarımıza nazik davranın, hem Agathe'ı ne kadar çok sevdiğimi unutmayın...

— Sevgili Agathe'ınızın mirasını yakında yutacak olan Maxence Gilet'yi de seviyordunuz!.. Ah! Koynunuzda yılan beslemişsiniz, ama ne de olsa Rouget'lerin parası herhangi bir Lousteau'ya ait olmalıydı.

Hochon, Agathe ile Max'ın kuşkulu doğumuna böyle bir anıştırmada bulunduktan sonra çıkmak istedi, ama başında kurdeleli başlığı, yüzü pudralı, üstünde güvercin boynu renginde taftadan, kolları ne uzun ne kısa bir elbise, ayaklarında şıpıdıklar, hâlâ dinç ve zayıf olan yaşlı Madam Hochon tabakasını küçük masasının üstüne koyup dedi ki: "Gerçekten, Mösyö Hochon, sizin gibi zeki bir adam, ne yazık ki zavallı dostum o kadının ölümüne, zavallı vaftiz kızımın da babasının servetine mal olmuş böyle budalaca şeyleri nasıl yineleyebiliyor? Max Gilet, zamanında paralarını ölçülü kullanmasını pekâlâ öğütlediğim erkek kardeşimin oğlu değil. Hem siz de benim kadar iyi biliyorsunuz ki Madam Rouget erdemin ta kendisiydi..."

— Eh, kızı da anasına çekmiş, çünkü bana bayağı budala gibi görünüyor. Bütün servetini yitirdikten sonra çocuklarını o kadar iyi yetiştirdi ki, işte biri Berton suikast girişimi olayı ile ilgili olarak Yüksek Mahkeme'de hakkında açılan bir cinayet davası dolayısıyla hapiste. Ötekine gelince, onun durumu daha da beter, oğlan ressam!.. Koruyup kayırdığınız bu kimseler o Rouget budalasını Suyu Bulandıran Kız'la Gilet'nin pençelerinden kurtarıncaya kadar burada kalacaklarsa, onlarla epey birlikte yaşayacağız demektir.

— Yeter Mösyö Hochon, onların bu işten kazançlı çıkmalarını dileyin...

Mösyö Hochon şapkasını, fildişi topuzlu bastonunu alarak, karısının bu kadar kararlı olduğuna inanmadığı için bu korkunç söz karşısında donup kalmış durumda evden çıktı. Madam Hochon ise, kiliselerde her gün okunan duaları okumak üzere dua kitabını eline aldı, çünkü ilerlemiş yaşı her gün kiliseye gitmesini engelliyordu: Pazar günleri ve diğer tatil günleri kiliseye gitmekte güçlük çekiyordu. Agathe'ın yanıtını aldıktan sonra, her günkü dualarına, Tanrı'ya Jean-Jacques Rouget'nin gözlerini açması, Agathe'ı kutsaması ve onu giriştiği işte başarılı kılması için yalvararak bir dua daha ekliyordu. Zındıklar diyerek kınadığı öteki iki torunundan gizli tutarak, bu başarı için kilisede vekâleten dualar okuyan torunu Adolphine Borniche'in dokuz gün art arda yaptığı neuvaine ibadeti sırasında rahipten dua etmesini rica etmişti.

O zaman on sekiz yaşında olan ve yedi yıldır büyükannesinin yanında, düzenli, hiç değişmeyen törelere bağlı bu soğuk evde çalışan Adolphine, Mösyö Hochon'un değerini bilmediği sanatçı Joseph Bridau'da bir duygu uyandırmak istediği için bu ibadeti daha da gönülden yaptı. Bu Parisli gence, büyükbabasının ona mal ettiği korkunç şeyler yüzünden çok büyük bir ilgi duyuyordu.

Yaşlılar, aklı başında insanlar, kentin ileri gelenleri, aile babaları zaten Madam Hochon'un tutumunu onaylıyorlardı; bu insanların vaftiz kızı ve onun çocukları lehindeki dilekleri, uzun süredir Maxence Gilet'nin tutumunun onlara esinlediği gizli küçümsemeyle uyuşuyordu. Böylelikle Rouget babanın kız kardeşinin ve yeğeninin gelecekleri haberi Issoudun'ü iki gruba böldü: Dileklerde bulunmakla yetinen, olayları katkıda bulunmadan seyreden yüksek ve yaşlı burjuva sınıfı grubu ve ne yazık ki Parislilerin aleyhine birçok kötülük yapabilecek olan Aylak Şövalyeler ile Max'ın yanını tutanların grubu.

İşte o gün Agathe ile Joseph saat üçte taşımacılık şirketinin Misère Meydanı'ndaki bürosunun önünde arabadan indiler. Madam Bridau her ne kadar yorgunduysa da doğduğu yeri görünce kendisini gençleşmiş hissetti. Attığı her adımda gençlik anılarına ve izlenimlerine dönüyordu. O zaman Issoudun kentinin içinde bulunduğu koşullar gereği, Parislilerin gelişi bütün kentte on dakika sonra aynı anda duyuldu. Madam Hochon vaftiz kızını karşılamak için kapının eşiğine gidip onu sanki kendi kızı imiş gibi kucakladı. Geriye baktığında, hepsi de mutsuz ölen üç çocuğunun tabutlarını gördüğü, hem monoton hem de boş geçen yetmiş iki yıllık bir yaşamın ardından, kendi deyişiyle on altı yıl boyunca ceplerinde taşıdığı bir genç insan için kendisini bir tür yapay anne yerine koymuştu. Taşranın karanlıklarında bu eski dostluğu, bu çocukluğu ve anılarını sanki Agathe orada imiş gibi beslemiş, bu yüzden Bridau'ların çıkarlarına karşı büyük bir ilgi duymuştu. Agathe tantana ile salona götürüldü, burada o ciddi Mösyö Hochon buz gibi soğuk bir tavır takındı.

— İşte Mösyö Hochon, nasıl buluyorsun onu? diye sordu vaftiz anne kızına.

— Gerçekten, nasıl bıraktıysam öyle, dedi Parisli kadın.

— Ah! Paris'ten geldiğiniz anlaşılıyor, mültefitsiniz, dedi yaşlı adam.

Sıra tanıştırmalara geldi; yirmi iki yaşındaki uzun boylu, iri genç, küçük Baruch Borniche'le, yirmi dört yaşındaki küçük François Hochon'la ve iki gençle yaşlı Hochon'un farklı görüş açılarından merakla inceledikleri Joseph Bridau'ya bakıyor gibi görünmek istemediği için kızaran, kollarını, özellikle de gözlerini ne yapacağını bilemeyen küçük Adolphine'le tanıştırıldılar. Cimri adam kendi kendine şöyle diyordu: "Hastaneden çıkmış, herhalde kurt gibi acıkmıştır." İki genç de kendi kendine, "Ne haydut ha! Bu ne surat böyle! Bize pösteki saydıracak" diyordu.

— Ressam oğlum, sevgili Joseph'im! dedi sonunda Agathe ressamı göstererek.

Sevgili sözcüğünün vurgusunda bir çaba sezildi, bu çaba Luxembourg hapishanesini düşünen Agathe'ın yüreğindeki bütün duyguyu açığa vuruyordu.

— Hasta gibi bir hali var, diye bağırdı Madam Hochon, sana benzemiyor...

— Hayır madam, dedi Joseph sanatçılara özgü safça bir sertlikle, ben babama benziyorum, çirkinlikte de!

Madam Hochon Agathe'ın tuttuğu elini sıkıp ona baktı. Bu jest, bu bakış şöyle demek istiyordu: "Ah, çok iyi anlıyorum yavrum, sen ona o kötü adam Philippe'i yeğliyorsun."

— Babanızı hiç görmedim sevgili çocuğum, diye yanıt verdi Madam Hochon yüksek sesle; ama sizi sevmem için annenizin oğlu olmanız yeter. Zaten bana son zamanlarda aileden haber veren tek kişi, şimdi ölmüş olan Madam Descoings'in yazdığına göre yetenekli biriymişsiniz.

— Yetenekli ha! dedi ressam, henüz değil; ama zamanla ve sabırla belki hem şöhret hem de para kazanacağım.

— Resim yaparak mı?.. dedi Hochon adamakıllı alaycı bir şekilde.

— Haydi Adolphine, dedi Madam Hochon, git yemekle ilgilen.

— Anne, dedi Joseph, ben de gidip, gelen valizlerimizi boşaltayım.

— Hochon, Mösyö Bridau'ya odalarını göster, dedi büyükanne, François'ya.

Yemek saat dörtte yendiği, saat de üç buçuk olduğu için, Baruch, Bridau ailesi hakkında bilgi vermek, Agathe'ın tuvaletini, özellikle de çökmüş, hastalıklı, son derece belirgin şekilde ideal bir haydut portresine benzeyen yüzüyle Joseph'i betimlemek üzere kente gitti. O gün Joseph bütün evlerde konuşma konusu oldu.

— Öyle görünüyor ki, hamileliği sırasında Rouget babanın kız kardeşi bir maymuna bakmış deniyordu. Oğlu da maymuna benziyor.– Haydut yüzlü, gözleri de kötü kötü bakıyor. – Onu görmek tuhaf, korkutucu bir şey. – Paris'te bütün sanatçılar böyledir. – Kırmızı eşekler kadar kötü[64], maymunlar kadar kötü niyetliler. – Hatta mesleklerinde bile böyledirler. –Az önce Mösyö Beaussier'yi gördüm, bana onunla geceleyin bir orman kenarında karşılaşmak istemediğini söyledi, onu yolcu arabasında görmüş. – Yüzünde atlardaki gibi göz üstü çukurları var; delice hareketler de yapıyor. – Bu çocuktan her şey beklenebilir; yakışıklı, boylu boslu bir adam olan kardeşinin kötü yola sapmasına belki de o neden olmuştur. – Zavallı Madam Bridau onunla birlikte olmaktan mutlu gibi görünmüyor. – Ne dersiniz, acaba burada olmasından yararlanıp portrelerimizi yaptıralım mı?

Kente rüzgâr gibi yayılan bu düşünceler aşırı bir merak uyanmasına neden oldu. Hochon'ları ziyaret etme hakkı olan

bütün insanlar Parislileri incelemek için aynı akşam ziyarette bulunmaya karar verdiler. Bu iki kişinin gelişi Issoudun gibi durgun bir kentte kurbağaların ortasına bir kiriş düşmesi gibi bir şeydi.

Joseph, annesinin eşyalarıyla kendi eşyalarını çatı katındaki iki odaya koyup bu odaları inceledikten sonra, duvarların, merdivenin, doğramaların süssüz olduğu ve soğuğu yaydığı, içinde bütünüyle yalnızca en az gerekli eşyaların bulunduğu bu eve dikkatle baktı ve o şiirsel Paris'ten sessiz ve kuru taşraya bu ani geçiş karşısında çok duygulandı. Ama aşağıya inerken, Mösyö Hochon'un herkese ekmek dilimleri kestiğini gördüğünde, Molière'in Harpagon'unu ömründe ilk kez anlamış oldu.

— Keşke otele gitseydik, dedi içinden.

Sofranın görünüşü korkularını doğruladı. İçindeki yoğunluğu düşük bulyonuyla nitelikten çok niceliğe önem verildiğini gösteren bir çorbadan sonra, görkemli bir şekilde maydanozlarla süslenmiş bir et haşlaması verildi. Bir tabağa ayrı olarak konmuş sebzeler de yemek listesinde yer alıyordu. Bu et haşlaması sofranın ortasında, üç diğer yemekle birlikte dikkat çekmekteydi. Sebzelerin karşısında kuzukulağı üstünde lop yumurtalar, içine vanilya yerine, moka ne kadar hindiba kahvesine benzerse o kadar vanilyaya benzeyen kavrulmuş yulaf konmuş küçük krema kâselerinin karşısında tümüyle cevizyağı ile yapılmış bir salata. İki uçta iki tepsi içinde tereyağı ve turplar vardı, siyah turplar ve turşuluk hıyarlarla yemek çeşitleri tamamlanmış oluyordu; Madam Hochon bu yemek düzenini beğendi. Yaşlı kadıncağız, kocalarının hiç olmazsa ilk kez bir şeyi doğru dürüst yaptığını görmüş olmaktan mutluluk duyan kadınlar gibi, bir baş işareti yaptı. Yaşlı adam da buna bir göz işaretiyle ve şöyle yorumlanması kolay bir omuz hareketiyle yanıt verdi: "Bakın, bana ne çılgınlıklar yaptırıyorsunuz!.." Et haşlaması Mösyö Hochon tarafından

sanki otopsi yapar gibi iskarpin tabanlarına benzer şekilde kesilip dilimlere ayrılır ayrılmaz sofraya üç güvercin geldi. Şarap da 1811 ürünü bir şaraptı. Adolphine, büyükannesinin öğüdüne uyarak masanın uçlarını iki demet çiçekle süslemişti.

— Her şeye katlanmak gerek, diye düşündü ressam, sofraya bakarken.

Ve sabahleyin saat altıda Vierzon'da bir fincan berbat kahveyle kahvaltı etmiş biri olarak yemeye koyuldu. Joseph ekmeğini bitirip de yeniden ekmek istediğinde Mösyö Hochon ayağa kalkıp redingotunun cebinde ağır ağır bir anahtar aradı, bulduğu bu anahtarla arkasındaki bir dolabı açarak içindeki altı kiloluk ekmekten kestiği büyük bir parçayı çıkardı, bu parçadan törenle yuvarlak bir dilim kesip ikiye ayırdı, sonra bu dilimi bir tabağa koyup tabağı, bir savaşın başlangıcında kendi kendine, "Haydi bakalım, bugün öldürülebilirim" diyen yaşlı bir askere özgü bir sessizlik ve soğukkanlılık içinde masadan genç ressama uzattı. Joseph bu dilimin yarısını aldı ve bir daha ekmek istememesi gerektiğini anladı. Aileden hiçbiri Joseph'e son derece korkunç gelen bu davranışa şaşmadı. Konuşmalar sürüyordu. Agathe doğduğu evin, babasının Descoings'lerin evi ona miras kalmadan önceki evinin Borniche'ler tarafından satın alınmış olduğunu öğrenince bu evi yeniden görmek istedi.

— Elbette, dedi vaftiz annesi, Borniche'ler bu akşam gelecekler; çünkü bütün kent sizi incelemek isteyecektir, dedi Joseph'e. Sizi evlerine davet edeceklerdir.

Hizmetçi kadın yemeğin sonunda Touraine'le Le Berry'nin keçi sütünden yumuşak peynirini getirdi, bu peynir üstlerinde sunulduğu asma yaprağı desenlerini savat tekniğiyle o kadar güzel yapılmış gibi gösterir ki sanki gravür sanatını Touraine'de o icat etmiştir. Bu küçük

peynirlerin her iki yanına Gritte bir tür törenle, olmazsa olmaz cevizler ve bisküviler koydu.

— Haydi ama Gritte, meyve yok mu? diye sordu Madam Hochon.

— Ama madam, çürük meyve kalmadı, diye yanıt verdi Gritte.

Joseph sanki arkadaşlarıyla birlikte atölyesinde imiş gibi bir kahkaha patlattı, çünkü sıra meyvedeyken çürük meyvelerle başlamak gibi bir önlemin âdet haline dönüştüğünü ansızın anlamıştı.

— Yok canım! Yine de yeriz onları, dedi, kararını vermiş bir insana özgü bir neşe içinde.

— Haydi gitsene Mösyö Hochon, diye bağırdı yaşlı kadın.

Ressamın sözüne pek öfkelenen Mösyö Hochon gidip şeftalileri, armutları ve Sainte-Catherine eriklerini getirdi.

— Adolphine, git bize üzüm topla, dedi Madam Hochon torununa.

Joseph iki gence şöyle der gibi bir tavırla baktı: "Mutlu yüzlerinizi bu rejime mi borçlusunuz?" Baruch bu sert bakışın ne demek istediğini anlayıp gülümsemeye başladı, şimdiye kadar kuzeni Hochon ve o kibar görünmüşlerdi. Cognette'in yerinde haftada üç kez yemek yiyen insanlar evdeki yaşama oldukça ilgisizdi. Zaten akşam yemeğinden önce Baruch, şefin Tarikat'ı yardım isteyerek cömertçe ağırlamak üzere tam kadro gece yarısı toplantıya çağırdığı haberini aldı. Yaşlı Hochon tarafından konuklara verilen bu hoş geldiniz yemeği, Cognette'in yerindeki gece şölenlerinin bir dişi bile eksik olmayan sağlam dişli bu koca çocukların beslenmesi için ne kadar gerekli olduğunu açıklıyor.

— Likörlerimizi salonda içeriz, dedi Madam Hochon ayağa kalkıp bir hareketle Joseph'in koluna girmesini isteyerek. Kapıdan önde çıkarken ressama şöyle söyleyebildi: "Ee yavrum, bu yemek sende hazımsızlık yapmayacaktır, ama böyle bir yemeği senin için sağlamak da benim için çok güç oldu. Burada perhize gireceksin, ancak yaşamak için gerekeni yiyeceksin, işte bu kadar. Kısacası, sofraya sızlanmadan katlan..."

Kendi kendini böyle eleştiren bu eşsiz yaşlı kadının yürek temizliği ressamın hoşuna gitti.

— Yirmi ekünün bile para kesemde şıkırdadığını duymadan bu adamla elli yıl yaşamış olacağım! Ah! servetinizi kurtarmak söz konusu olmasaydı, anneni ve seni hiçbir zaman bu hapishaneye getirtmezdim.

— Peki hâlâ nasıl yaşıyorsunuz? diye sordu saf saf ressam, Fransız sanatçıları hiç bırakmayan o neşe içinde.

— Ah! Sormayın, dedi. Rica ederim.

Joseph'i hafifçe ürperten bu söz yaşlı kadını onun gözünde o kadar büyüttü ki kadının yüzüne hayranlıkla bakmak için üç adım geri çekildi; onu ışıl ışıl, son derece tatlı bir dinginlik içinde bularak şöyle dedi: "Portrenizi yapacağım!"

— Hayır, hayır, dedi Madam Hochon, bu dünyada o kadar sıkıldım ki resim olarak bile kalmak istemem!

Bu üzüntülü sözü neşeyle söyleyerek dolaptan içi frenküzümü likörü dolu bir şişe çıkardı, evde kendisinin yaptığı bir likördü, tarifini o ünlü rahibelerden almıştı; Fransız şekerciliğinin en büyük icatlarından biri olan ve hiçbir aşçıbaşının, aşçının, pastacı ve şekercinin aynısını yapamadığı Issoudun pastasını da onlara borçluyuz. Konstantinopolis'te büyükelçi olan Mösyö de Rivière bu likörlerden her yıl Mahmut'un sarayı için çok miktarda

istiyordu. Adolphine elinde yüzeyleri oymalı, kenarları yaldızlı eski kadehlerle dolu bir lake tabak tutuyordu, sonra kadehleri büyükannesi doldurdukça götürüp birer birer ikram ediyordu.

— Babama da sıra gelecek! diye bağırdı neşeyle Agathe; bu değişmez tören ona gençliğini anımsatmıştı.

— Hochon birazdan derneğe gazete okumaya gidecek, baş başa kalmaya biraz vaktimiz olacak, dedi ona alçak sesle yaşlı Madam Hochon.

Gerçekten de, on dakika sonra üç kadın ve Joseph parkesi hiç cilalanmamış, ancak süpürülmüş, duvar halıları girintili çıkıntılı meşe ağacından çerçeveler içine yerleştirilmiş, bütün basit ve neredeyse koyu renkli mobilyası Madam Bridau'ya bıraktığı durumdaki gibi görünen salonda yalnız kaldılar. Pek az şeye saygı gösteren Monarşi, Devrim, İmparatorluk, Restorasyon bu salona saygı göstermişti, ama şimdi burada o dönemlerin görkemlerinden, yıkımlarından hiçbir iz kalmamıştı.

— Ah vaftiz anneciğim, benim yaşamım sizinkine kıyasla çok sıkıntılı geçti, dedi Madam Bridau. Canlı iken tanıdığı, ancak şöminenin üstünde eski duvar saati ile kollu bakır şamdanlar ve gümüş şamdanlar arasına yerleştirilmiş, saman doldurulmuş kanaryayı bile yeniden görmek onu şaşırtmıştı.

— Yavrum, dedi yaşlı kadın, fırtınalar yürekte olur. Boyun eğme ne derece zorunlu ve büyük olduysa, kendimizle o ölçüde çatışma içine olduk. Benden söz etmeyelim, sizin işlerinizden söz edelim. Düşmanın tam karşısındasınız, diye ekledi, Rouget'nin evinin salonunu göstererek.

— Sofraya oturuyorlar, dedi Adolphine.

Neredeyse toplumdan çekilmiş olan bu genç kız, Maxence Gilet, Suyu Bulandıran Kız ve Jean-Jacques'a mal edilen çirkin sözler ve kötü davranışlar hakkında açıklayıcı bir bilgi yakalamak umuduyla her zaman pencerelerden bakıyor, onlardan söz etmek için dışarıya çıkartıldığında, bu konuda bazı sözler kulağına çalınıyordu. Yaşlı kadın torununa, bir ziyaretçi gelinceye kadar kendisini Mösyö ve Madam Bridau ile yalnız bırakmasını söyledi.

— Çünkü, dedi iki Parisliye bakarak, ben Issoudun'ümün ciğerini okurum. Bu akşam on-on iki kadar meraklı güruhunu konuk edeceğiz.

Madam Hochon iki Parisliye Jean-Jacques Rouget üzerinde Suyu Bulandıran Kız'la Maxence Gilet'nin kurmuş oldukları şaşırtıcı otoriteye ilişkin olayları ve ayrıntıları, olduğu gibi, sentetik bir yöntem kullanmadan, ama bunlara bir sürü yorumu, kentin hizmetçileriyle dedikodücularının süsledikleri betimlemeleri ve varsayımları ekleyerek ancak anlatabilmişti ki Adolphine Borniche'lerin, Beaussier'lerin, Lousteau-Prangin'lerin, Fichet'lerin, Goddet-Héreau'ların, tümü on dört kişi olarak, uzaktan göründüklerini haber verdi.

— Görüyorsunuz yavrum, dedi yaşlı kadın, bu serveti kurdun ağzından çekip almak kolay bir iş değil...

— Az önce söylediklerinize bakılırsa bir kopuk olan o adamla ve şen şakrak o dedikoducu kadınla uğraşmak bana o kadar güç görünüyor ki herhalde çözümü olanaksız bir iş bu, dedi Joseph. Onların etkilerine karşı savaşmak ve dayımın üstündeki otoritelerini yıkmak için Issoudun'de en aşağı bir yıl kalmamız gerekir. Bu işte insanın bir sürü dalkavukluk yaparak şerefine gölge düşürmesi gerektiğini hesaba katmasak bile, servet bu sıkıntılara değmez. Annemin ancak on beş günlük izni var; yeri sağlam, bu yeri tehlikeye atmamalı. Ekim ayı içinde Schinner'in bana bir

yüksek meclis üyesi için sağladığı işler dolayısıyla önemli çalışmalarım olacak. Ne yapalım madam, benim servetim fırçalarıma bağlı.

Bu konuşma derin bir şaşkınlıkla karşılandı. Madam Hochon, her ne kadar kent halkına kıyasla üstün biri olsa da, resim sanatına inanmıyordu. Vaftiz kızına baktı ve yeniden onun elini sıktı. Bu Maxence, dedi Joseph annesinin kulağına eğilerek, Philippe'in bir başka türlüsü, ama Philippe'ten daha politik, daha da iyi giyimli.

— Haydi bakalım madam, dedi adamakıllı yüksek sesle, burada kalıp Mösyö Hochon'u uzun süre tedirgin etmeyelim!

— Ah! Gençsiniz, dünyayı hiç tanımıyorsunuz! dedi yaşlı kadın. On beş gün içinde biraz politik davranarak birçok sonuç elde edilebilir. Öğütlerimi dinleyin, ona göre davranın.

— Ah! Elbette seve seve dinleriz, dedi Joseph; aileyle ilgili politika konusunda ben kendimi son derecede yeteneksiz hissediyorum; bakın, örneğin yarın dayım bizi görmeyi reddederse, Desroches'un bize ne yapmamızı söyleyebileceğini bilmiyorum.

Madam Borniche, Madam Goddet-Héreau, Madam

Lousteau-Prangin ve Madam Fichet, süs olarak da yanlarında kocaları, içeriye girdiler. Alışılmış karşılıklı iltifatlardan sonra bu on dört kişi oturduğunda, Madam Hochon elbette vaftiz kızı Agathe ile Joseph'i onlara tanıştırmadan edemedi. Joseph oturduğu koltuktan kalkmayıp, saat beş buçuktan dokuza kadar, annesine söylediği gibi, önünde bedava poz vermeye gelmiş altmış yüzü sinsice incelemekle meşgul oldu. Bu akşam boyunca Joseph'in Issoudun'ün soylu kişileri karşısında tutumu bu küçük kentin onun hakkındaki düşüncesini değiştirmedi. Bu kişilerin her biri onun alaycı bakışlarından etkilenmiş, gülümsemelerinden kaygı duymuş ya da dehanın tuhaflığını kabul edemeyen insanlara göre kötücül bu surattan korkmuş olarak çekip gitti.

Saat onda, herkes yattıktan sonra vaftiz annesi vaftiz kızını gece yarısına kadar odasında alıkoydu. Yalnız olduklarından emin olan bu iki kadın, yaşamlarında çektikleri dertleri birbirlerine açarak, böylece acılarını paylaşmış oldular. İçinde, bilinmeyen güzel bir ruhun gücünün kaybolduğu çölün uçsuz bucaksızlığını gören, yazgısı kötü olmuş bu ruhun son çınlamalarını dinleyen, yüceliği ve iyilikseverliği hiçbir zaman kendini gösterememiş, ama özünde yüce ve iyiliksever bu yüreğin acılarını öğrenen Agathe, Paris'teki yaşamın Tanrı'nın gönderdiği acılara ne kadar çok eğlence ve küçük mutluluklar getirdiğini görerek artık kendisine en mutsuz kadın olarak bakmadı.

— Vaftiz anne, siz dindarsınız; bana hatalarımı açıklayın, Tanrı'nın benim kişiliğimde neyi cezalandırdığını söyleyin.

— O bizi her türlü iyiliğe hazırlar yavrum, diye yanıt verdi yaşlı kadın saat gece yarısını çaldığında.

VIII

Maxence-Machiavel

Gece yarısı Aylak Şövalyeler gölge gibi birer birer Baron Bulvarı'ndaki ağaçların altına gidiyor, orada alçak sesle sohbet ederek geziniyorlardı.

— Ne yapacağız? Birbirlerine yanaştıklarında her birinin ilk sözü buydu.

— Sanıyorum, dedi François, Max'ın tam bir içtenlikle niyeti bize ziyafet çekmek.

— Hayır, çünkü Suyu Bulandıran Kız ve onun için durum ciddi. Kuşkusuz Parislilere karşı bir oyun tasarlayacaktır...

— Onları geri göndermek yeterince kibar bir davranış olacaktır.

— Zaten evde iki boğaz daha olmasına çok öfkelenen dedem, dedi Baruch, bir bahaneye sevinçle sarılır...

— Pekâlâ şövalyeler! diye seslendi yavaşça Max, geldiği zaman; ne diye yıldızlara bakıyoruz ki? Bize kiraz rakısı damıtmayacaklar ya. Haydi Cognette'in yerine! Cognette'in yerine!

— Cognette'in yerine!

Hep bir ağızdan çıkan bu haykırış öyle korkunç bir uğultuya neden oldu ki sanki kentin üstünden saldırıya kalkan bir ordunun naraları gibi geçti, sonra çok derin bir sessizlik çöktü. Ertesi gün birçok kimse yanındakine şöyle demek zorunda kaldı: "Dün gece, saat bire doğru, o korkunç çığlıkları duydunuz mu? Bir yerde yangın var sandım."

Cognette'in yerine yaraşır bir akşam yemeği yirmi iki davetlinin gözlerine bayram ettirdi. Tarikat tam kadro oradaydı. Saat ikide, Aylakların sözcüğü olan ve şarabın

tadını çıkararak yudum yudum içmeyi betimleyen yudumlamaya başladıklarında, Max söz aldı.

— Sevgili çocuklar, bu sabah Fario'ya arabasıyla oynadığımız o ünlü oyun dolayısıyla tahıl tüccarı, üstelik de İspanyol olan bu aşağılık adam tarafından şefinizin şerefine öyle ağır bir darbe indirildi ki (ah o cezaevi olarak kullanılan eski gemiler!..) bu rezile, eğlence sınırlarımız içinde kalarak, öcümün ne kadar ağır olduğunu hissettirmeye karar verdim. Bütün gün boyunca bunu düşündükten sonra, güzel bir oyunu, onu çıldırtacak bir oyunu uygulamaya koymanın çaresini buldum. Benim kişiliğimde darbe almış Tarikat'ın öcünü almak üzere, Mısırlıların kutsal saydıkları hayvanları, ne de olsa Tanrı'nın yaratıkları olan, ama insanların haksız olarak kıydıkları o hayvancıkları besleyeceğiz. İyilik kötülüğün oğlu, kötülük de iyiliğin oğludur; en yüce yasa budur! Dolayısıyla hepinize emrediyorum, mütevazı şefinizin hatırını kırmadan, elinizden geldiğince gizlice, her biriniz erkek ya da hamile dişi yirmi sıçan bulsun, Tanrı'nın izniyle. Üç gün içinde payınıza düşeni bir araya getirin. Daha fazlasını bulabilirseniz, bu fazlaların da başımızın üstünde yeri var. Bu ilginç kemirgenleri alıkoyun, ama onlara hiçbir şey vermeyin, çünkü bu sevgili hayvancıkların doymak bilmeyecek derecede açlık duymaları çök önemlidir. Şunu da dikkate alın: Fareleri ve yersıçanlarını da sıçan olarak kabul ediyorum. Yirmi ikiyi yirmiyle çarparsak dört yüz kırk eder ve bunca suç ortağını Fario'nun satın aldığı bütün tahılları koyduğu eski Kapüsenler Kilisesi'ne salıverirsek, bu tahılların belli bir bölümünü yiyeceklerdir. Ama elimizi çabuk tutalım! Fario tahılın büyük bir bölümünü herhalde sekiz gün sonra teslim edecek, bu yüzden çevreye iş için gidip gelen İspanyolumun o kilisede korkunç bir fire bulmasını istiyorum. Baylar, bu icadın onuru bana ait değildir, dedi herkesin kendisine hayranlık gösterdiğini görerek. Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verelim.[65] Bu, Kutsal Kitap'taki Samson'un tilkilerinin bir taklididir. Ama

Samson kundakçı, dolayısıyla da pek az insanseverdi, oysa Brahmanlara benzeyen bizler ezilmiş ırkların koruyucularıyız. Matmazel Flore Brazier daha önce bütün fare kapanlarını kurdu, benim sağ kolum Kouski de yersıçanlarını avlamakla meşgul. İşte bu kadar.

— Tek başına kırk sıçana bedel olacak bir hayvan biliyorum, dedi oğul Goddet.

— Hangi hayvan bu?

— Sincap.

— Ben de bir maymun öneriyorum, maymun buğdaya bayılır, dedi toy biri.

— Olmaz! dedi Max. Bu hayvanların nereden geldikleri ortaya çıkar.

Oğul Beaussier de şöyle dedi:

— Geceleyin komşu çiftliklerin güvercinliklerinin her birinden bir güvercini damda açılacak bir delikten geçirerek oraya getirebiliriz, çok geçmeden binlerce güvercin gelecektir.

— Öyleyse bir hafta boyunca Fario'nun ambarı Gece Tarikatı'nın olacak, diye bağırdı Gilet gülümseyerek, irikıyım oğul Beaussier'ye. Biliyorsunuz ki Sainte-Paterne Kilisesi'nde erken kalkılır. Hiç kimse oraya o altı düz, hafif keçe ayakkabılarını giymeden gitmesin. Güvercinlerin mucidi şövalye

Beaussier bu işi yönetecek. Bana gelince, buğday yığınlarının içine imzamı atmayı ihmal etmeyeceğim. Siz de sıçan beyefendilerin bekçileri olun. Eğer ambar görevlisi o Kapüsenler Kilisesi'nde yatıyorsa, onu arkadaşların ustalıkla sarhoş etmesi gerekecek, öyle ki adam o kemirici hayvanlara çekilen ziyafet sahnesinden uzak bir yerde olsun.

— Parisliler hakkında bize hiçbir şey söylemeyecek misin? diye sordu oğul Goddet.

— Ah! dedi Max, onları incelemek gerek. Bununla birlikte, bana İmparator'un armağanı, Versailles yapımı bir şaheseri, iki bin frank değerindeki o güzel av tüfeğimi bu Parislilere bir oyun oynamanın yolunu bulacak kişiye armağan edeceğim; ama öyle bir oyun olmalı ki Madam ve Mösyö Hochon'la araları bozulsun ve bu iki yaşlı onları kovsun ya da onlar kendiliklerinden çekip gitsinler, ama elbette benim iki dostum Baruch ile François'nın atalarına fazla zararları dokunmadan.

— Tamam! Ben bunu düşüneceğim, dedi heyecan ardında koşmayı seven oğul Goddet.

— Eğer bu oyunu bulacak kişi tüfeğimi istemezse, atımı alabilir! diye dikkati çekti Max.

Bu yemekten başlayarak yirmi beyin, bu programa uyarak, Agathe'a ve oğluna bir oyun oynamak için zorlandı. Ama, uyulması zorunlu koşullar işi o kadar güçleştiriyordu ki yalnızca şeytan ya da bir rastlantı sayesinde başarı elde edilebilirdi.

Ertesi sabah, Agathe ile Joseph saat onda verilen ikinci kahvaltıdan bir süre önce aşağıya indiler. Yatakta ya da yataktan kalkar kalkmaz yapılan, üstüne tereyağı sürülmüş bir dilim ekmekle bir fincan sütten oluşan kahvaltıya ilk kahvaltı deniyordu. Yaşına karşın, XV. Louis dönemi

düşeslerinin tuvaletlerine gösterdikleri aşırı özen kadar tuvaletine özen gösteren Madam Hochon'u beklerken, Joseph karşıdaki evin kapısında, ayakta dikilip durmakta olan Jean-Jacques Rouget'yi gördü, doğal olarak onu annesine gösterdi, kadın kardeşini tanıyamadı, çünkü onu terk ettiği sıradaki haline çok az benziyordu.

— İşte kardeşiniz, dedi Adolphine, girmesi için kolunu büyükannesine uzatırken.

— Ne budala ha! diye bağırdı Joseph.

Agathe ellerini kavuşturup gözlerini gökyüzüne dikerek şöyle dedi: "Ne duruma sokmuşlar onu! Tanrım, elli yedi yaşında bir adam mı bu?"

Kardeşine dikkatle bakmak istedi ve bu yaşlı adamın arkasında Flore Brazier'yi gördü: Saçı yapılmıştı, dantellerle süslü bir atkının tülü altında kar beyazı bir sırt ve göz kamaştırıcı bir göğüs görülüyordu, zengin bir kibar fahişe gibi bakımlıydı, o zamanlar moda bir kumaş olan ipekten, kolları omuz başlarında kabarık ve bileklerde görkemli bileziklerle sona eren, korseli bir elbise giymişti. Bir altın zincir Suyu Bulandıran Kız'ın vücudunun üst bölümünde ışıldıyordu, kadın nezle olmaması için Jean-Jacques'a ipek takkesini getirmekteydi: Kuşkusuz hesaplanmış bir sahneydi bu.

— İşte, dedi Joseph, güzel bir kadın! Hem de az bulunur türden!.. Hani denir ya, resmi yapılmak için yaratılmış! O ne güzel ten rengi! Ah, ne güzel tonlar! Ne yüzeyler, ne yuvarlaklıklar, ya o omuzlar!.. Bu harika bir karyatid![66] Tiziano'nun Venüs'ü için eşsiz bir model olabilirdi.

Adolphine ile Madam Hochon Eski Yunanca konuşulduğunu sandılar; ama oğlunun arkasında olan Agathe onlara bu deyime alışık olduğunu söyler gibi bir işaret yaptı.

— Elinizden bir serveti alan bir kadını güzel buluyorsunuz ha? dedi Madam Hochon.

— Bu onun güzel bir model olmasını engellemez! Kalçaların ve vücut hatlarının görünümü düzgün olduğu gibi, özellikle de oldukça tombul..

— Dostum, dedi Agathe, atölyende değilsin, hem Adolphine de burada...

— Doğru, hatalıyım, ama ben de Paris'ten buraya kadar, bütün yol boyunca, yalnızca maymun suratlı kadınlar gördüm...

— Ama sevgili vaftiz anne, dedi Agathe, kardeşimi nasıl görebileceğim?.. Çünkü o kadınla birlikte...

— Boş ver! dedi Joseph, onu görmeye ben gideceğim!.. Tiziano'nun bir Venüs'üyle gözlerini bayram ettirecek zekâya sahip olduğuna göre artık onu o kadar budala bulmuyorum.

— Budala olmasaydı, dedi bu arada ortaya çıkan Mösyö Hochon, rahatça evlenebilir, çocukları olabilirdi, sizin de mirasına konmak şansınız olmazdı. Şanssızlığın bir işe yaradığı da oluyor.

— Oğlunuz güzel bir fikir attı ortaya, dayısını ziyarete ilkönce o gidecek, dedi Madam Hochon. Siz giderseniz, ona yalnız olması gerektiğini anlatacaktır.

— Ama siz Matmazel Brazier'yi incitmiş olmayacak mısınız? dedi Mösyö Hochon. Hayır, hayır madam, bu acıyı sineye çekin... Mirasın tamamına sahip olmasanız da, en azından küçük bir pay almaya çalışın...

Hochon'lar Maxence Gilet'ye karşı savaşacak güçte değillerdi. Kahvaltının ortasında Polonyalı, efendisi Mösyö Rouget tarafından kız kardeşi Madam Bridau'ya yazılmış bir

mektup getirdi. Madam Hochon'un kocasına okuttuğu mektupta şöyle deniyordu:

"Sevgili Kardeşim,

Issoudun'e geldiğinizi yabancılardan öğrendim. Mösyö ve Madam Hochon'un evini benim evime tercih etmenizin nedenini anlıyorum, ama beni görmeye gelirseniz, benim evimde de gerektiği gibi karşılanacaksınız. Bu sırada sağlığım beni evde kalmaya zorlamasaydı, ilkönce ben sizi ziyarete gelecektim. Sizden içtenlikle özür diliyorum. Yeğenimi gördüğüme çok sevineceğim, onu bugün benimle akşam yemeği yemeye davet ediyorum, gençler birlikte olma konusunda kadınlar kadar alıngan değildirler, bu yüzden Mösyö Baruch Borniche ve Mösyö François Hochon'la birlikte gelirse memnun olurum.

Vefalı kardeşiniz,

J.J. Rouget"

— Kahvaltıda olduğumuzu, Madam Bridau'nun az sonra yanıt vereceğini ve davetin kabul edildiğini söyleyin, dedi Mösyö Hochon hizmetçisine.

Ve yaşlı adam herkesi susmaya zorlamak için bir parmağını dudaklarının üstüne koydu. Sokak kapısı kapandığında, iki torununun Maxence'la olan dostluğundan kuşkulanacak durumda olmayan Mösyö Hochon en kurnaz bakışlarından birini karısına ve Agathe'a fırlattı: "Bunu yirmi beş altın lira verecek durumda olduğum için yazmış... Biz o askerle yazışacağız."

— Bu ne demek oluyor? diye sordu Madam Hochon. Ne olursa olsun, yanıt vereceğiz... Size gelince mösyö, diye ekledi ressama bakarak, siz o yemeğe gidin, ama eğer...

Yaşlı kadın kocasının bir bakışı karşısında sustu. Mösyö Hochon, karısının Agathe'a olan sevgisinin ne kadar büyük

olduğunu kabul ederek, vaftiz kızı, Rouget'nin mirasından hiçbir şey alamazsa, kızına bir miktar miras bırakmasından korktu. Bu cimri adam, karısından on beş yaş daha büyük olsa da, ondan kendisine bir şey kalacağını ve bir gün kendisini bütün malın mülkün başında göreceğini umuyordu. Bu umut onda saplantı halindeydi. Bu yüzden Madam Hochon onu bir vasiyetname imzalamakla korkutarak ondan bazı tavizler koparmanın yolunu pekâlâ bulmuştu. Mösyö Hochon, dolayısıyla, konuklarının tarafını tuttu. Zaten çok büyük bir miras söz konusuydu; toplumsal adalet anlayışıyla da, bu mirasın saygıya layık olmayan yabancılar tarafından yağma edilecek yerde doğal mirasçılara gitmesini istiyordu. Kısacası, bu sorun ne kadar çabuk çözülürse, konukları da o kadar çabuk çekip gideceklerdi. O zamana kadar karısının zihninde tasarı halinde olan, mirası kapmak isteyenlerle mirasçılar arasındaki savaş gerçekten başladığından bu yana, Mösyö Hochon'un taşra yaşamı yüzünden uykuya dalmış zihinsel etkinliği uyandı. Madam Hochon, daha o sabah kocası yaşlı Hochon'un vaftiz kızı hakkında söylediği sevgi belirten birkaç sözü duyup bu o kadar becerikli ve kurnaz adamın Bridau'lardan yana olduğunu fark ettiğinde oldukça hoş bir şaşkınlık duydu.

Öğlene doğru, Mösyö ve Madam Hochon, bu iki yaşlı insanın sözcüklerinin seçiminde bu derecede titiz davrandıklarına oldukça şaşan Agathe ve Joseph akıllarını birleştirip sadece Flore ve Maxence'ı hedef alarak aşağıdaki yanıtı kaleme aldılar:

"Sevgili Kardeşim,

Buraya geri dönmeden ve burada hiç kimseyle, hatta sizinle bile ilişkide olmaksızın otuz yıl uzakta kaldıysam, bunun suçu yalnızca babamın bana beslediği o tuhaf ve yanlış düşünceler değil, aynı zamanda Paris'te yaşadığım mutsuzluklar ve mutluluktur, çünkü Tanrı kadını mutlu

yaratmışsa da, anneyi fazlasıyla cezalandırmıştır. Oğlumun, yeğeniniz Philippe'in İmparator'a bağlılığı nedeniyle büyük bir suçlama karşısında olduğunu herhalde biliyorsunuz. Dolayısıyla, geçinmek için bir piyango bileti satış bürosunda ufak bir işi kabul etmek zorunda kalmış dul bir kadının, doğumunu bile görmüş insanlardan teselli ve yardım istemeye gelmiş olduğunu öğrenmek sizi şaşırtmayacaktır. Bana eşlik eden oğlumun içinde bulunduğu durum, sonuç almak için en çok yetenek, en çok özveri, en çok çalışma isteyen durumlardan biridir. Burada ün servetten önce gelir. Bununla size Joseph'in, ailemizi ünlü kıldığında, hâlâ yoksul olacağını söylemiyorum. Kız kardeşiniz, sevgili Jean-Jacques, babasının yapmış olduğu haksızlığın sonuçlarına sessizce katlanabilirdi, ama bir annenin size iki yeğeniniz olduğunu anımsatmasını bağışlayın; Montereau Savaşı'nda İmparator'un buyruklarını taşıyan ve Waterloo'da İmparatorluk Muhafız Birliği'nde hizmet etmiş olan yeğeniniz şimdi hapiste, öteki ise on üç yaşından bu yana yeteneği sayesinde güç, ama parlak bir mesleği sürdürüyor. Bu nedenle, kardeşim, mektubunuza hem kendi hesabıma hem de kuşkusuz davetinize katılacak olan Joseph hesabına candan ve yürekten teşekkür ediyorum. Hastalık her şeyi haklı gösterir sevgili Jean-Jacques, dolayısıyla evinizde sizi görmeye geleceğim. Bir kız kardeş erkek kardeşinin evinde her zaman rahattır, bu erkek kardeşin benimsediği yaşam biçimi ne olursa olsun. Sizi sevgiyle kucaklıyorum.

Agathe Rouget"

— İş tamamdır. Gittiğinizde, dedi Mösyö Hochon Parisli kadına, ona açıkça yeğenlerinden söz edebileceksiniz.

Mektubu Gritte götürdü, on dakika sonra geri gelip, taşra âdetine göre, efendilerine öğrenmiş ya da görmüş olabildiği her şeyi anlattı.

— Madam, dedi, dün akşamdan bu yana bütün ev yeniden düzene sokulmuş, madamın bıraktığı...

— Hangi madam? diye sordu yaşlı Mösyö Hochon.

— Efendim, evde Suyu Bulandıran Kız'a böyle sesleniliyor, dedi Gritte. Daha önce salonu ve Mösyö Rouget ile ilgili her şeyi acınacak bir durumda bırakıyormuş, ama dünden beri ev, Mösyö Maxence'ın gelişinden önceki durumuna kavuşmuş. İnsan her yerde kendini aynada seyrediyor adeta. Védie bana Kouski'nin bu sabah saat beşte atına binip gittiğini, yiyecek içecek alıp saat dokuzda geri döndüğünü söyledi. Kısacası, bu yemek en iyi akşam yemeği, sanki Bourges başpiskoposu için verilen bir akşam yemeği gibi olacak. Küçük kaplar büyük kapların içine konuyor, her şey yerli yerinde mutfakta: "Yeğenimi çok iyi ağırlayacağım" diyormuş adamcağız her şeyi hesaba katarak! Anlaşılan Rouget'ler gelen mektuptan pek övünç duymuşlar. Madam buna bana kendisi söyledi... Ah! Öyle bakımlıydı ki! Hem de ne bakım! Şimdiye kadar daha güzel hiçbir şey görmedim, gerçekten! Madamın kulaklarında, Védie'nin dediğine göre, her biri bin ekü değerinde elmas küpeler var, üzerinde de danteller! Parmaklarında yüzükleri, kollarında bilezikleri de var, sanki bir ermişin terekesiyle donanmış, bir de ipek elbisesi var ki bir sunak önü kadar güzel!.. Madam şunları da ekledi: "Mösyö kız kardeşinin bu kadar iyi karakterli olduğunu öğrenince çok sevindi, kendisini layık olduğu gibi ağırlamamıza izin vereceğini umut ediyorum. Oğlunu nasıl karşıladığımıza bakarak hakkımızda iyi düşüneceğine güveniyoruz... Mösyö yeğenini bir an önce görmek için çok sabırsızlanıyor." Madamın ayaklarında siyah satenden küçük ayakkabılar vardı ve çorapları... Bu kadarı mümkün değil, harika! İpeğin içinde sanki çiçekler, dantel diyebileceğiniz delikler bulunuyor, bunlar arasından pembe teni görünüyor. Kısacası, önündeki pek güzel minik önlükle, iki dirhem bir

çekirdek! Védie bana bu önlüğün iki yıllık ücretimizin değerinde olduğunu söyledi...

— Haydi bakalım, giyinmek gerek, dedi ressam gülümseyerek.

— Ee, ne düşünüyorsun Mösyö Hochon?.. dedi yaşlı kadın, Gritte dışarıya çıktığında.

Madam Hochon vaftiz kızına başı ellerinin arasında, dirseği koltuğunun kolunda, düşüncelere dalmış kocasını gösteriyordu.

— Karşınızda o Gonin Usta gibi çok kurnaz, becerikli, hileci biri var! dedi yaşlı adam. Düşüncelerinizle, delikanlı, diye ekledi Joseph'e bakarak, Maxence gibi feleğin çemberinden geçmiş, yaman bir adama karşı savaşacak güçte değilsiniz. Size ne söylesem, yine budalalık edeceksiniz, ama hiç olmazsa bütün gördüklerinizi, işittiklerinizi ve yaptıklarınızı bu akşam bana anlatın. Haydi bakalım!.. Tanrı yardımcınız olsun!.. Dayınızla yalnız kalmaya çalışın. Eğer bütün zekânıza karşın, bunu başaramazsanız, planları hakkında bir bilginiz olacaktır; ama olur ya, bir an onunla başkası sizi dinlemeden baş başa kalırsanız, pek iyi olmayan durumu hakkında ağzından ustalıkla laf almalı ve annenizin davasını savunmalısınız...

Joseph saat dörtte Hochon'ların eviyle Rouget'lerin evi arasındaki boğazı geçti, burası iki yüz kadem uzunluğunda ve Grande-Narette Sokağı kadar geniş, iki yanı ıhlamur ağaçlı bir tür yoldu. Yeğen kendini tanıttığında, Kouski, boyalı çizmeleri, siyah kumaştan pantolonu, beyaz yeleği ve siyah ceketi ile onun geldiğini haber vermek için önden gitti. Sofra salonda çoktan kurulmuştu, Joseph doğrudan doğruya, kolayca tanıdığı dayısına giderek onu kucakladı, Flore'la Maxence'ı selamladı.

— Doğduğumdan bu yana hiç görüşmedik sevgili dayıcığım, dedi neşeyle ressam; ama geç olsun da güç olmasın.

— Hoş geldiniz dostum, dedi yaşlı adam yeğenine şaşkın şaşkın bakarak.

— Madam, dedi Joseph, Flore'a sanatçılara özgü bir coşkuyla, bu sabah sizi her gün hayranlıkla seyredebilmek zevkine eriştiği için dayımı kıskanıyordum!

— Güzel kız, değil mi? dedi donuk gözleri neredeyse parlayan yaşlı adam.

— Bir ressama modellik yapacak kadar güzel.

— Yeğenim, dedi Rouget baba, Flore'un dirseğiyle dürtmesi üzerine, Mösyö Maxence Gilet'yi tanıştırayım. Kendisi kardeşin gibi İmparatorluk Muhafız Birliği'nde İmparator'a hizmet etti.

Joseph ayağa kalkıp eğildi.

— Sanırım kardeşiniz beyefendi süvariydi, oysa ben piyadeydim, dedi Maxence.

— Süvari ya da piyade, dedi Flore, iki şekilde de hayatınızı tehlikeye atıyorsunuz. Joseph, Max'ı onun da kendisini incelediği kadar inceliyordu. Max o zamanlar kibar gençlerin giyindiği tarzda giyinmişti, çünkü Paris'ten giyiniyordu. Gök mavisi kumaştan çok geniş, iri plili bir pantolonun paçalarından mahmuzlu çizmelerinin yalnızca burunları görünüyordu. İşlemeli altın düğmeli ve arkadan kemer işlevi görmek üzere bağlanmış beyaz yeleği beline sıkı sıkı oturmuştu. Yakaya kadar düğmeli bu yelek onun geniş göğsünü pek güzel ortaya çıkarıyor, siyah satenden yakası onu askerler gibi başını dik tutmaya zorluyordu. Kesimi çok güzel hafif bir siyah ceket giymişti. İçindeki yassı saatin şöyle böyle göründüğü yelek cebinden güzel bir altın zincir

sarkıyordu. Max Breguet'nin[67] icat etmiş olduğu çekirgeli denen bir anahtarla oynuyordu.

— Bu çocuk çok hoş, dedi Joseph içinden, Max'ın soylu babasından aldığı canlı yüzüne, güçlü görünüşüne ve zeki gri gözlerine hayran kalarak. Dayım çok can sıkıcı biri olmalı, bu güzel kız bir denge arayışı içinde olmuştur, işte üçlü bir aile söz konusu. Bu ortada!

Bu sırada Baruch ile François geldiler.

— Henüz Issoudun Kulesi'ni görmeye gitmediniz mi? diye sordu Flore, Joseph'e. Yemeğe ancak bir saat sonra oturacağımıza göre, bu arada küçük bir gezinti yapmak isterseniz, kentin bu çok ilgi çeken yerini size gösterebiliriz...

— Sevinirim, dedi bunda hiçbir sakınca göremeyen ressam.

Flore şapkasını, eldivenlerini takmak, kaşmir şalını üstüne geçirmek üzere çıktığı sırada Joseph tabloları görünce, sanki bir büyücü kendisine değneğiyle dokunmuş gibi, ansızın ayağa kalktı.

— Ah! Tablolarınız da var ha dayıcığım? dedi ilgisini çekmiş olan tabloyu inceleyerek.

— Evet, dedi adamcağız, bunlar bize Devrim sırasında Le Berry'de dini kuruluşların ve kiliselerin eşyalarını satın almış olan Descoings'lerden kaldı.

Joseph artık dinlemiyor, her tabloya hayranlıkla bakıyordu.

— Harika! diye bağırdı. Ah! Şu tabloya bakın... Hiç de fena değil! Haydi ama, hepsi birbirinden güzel!

— Tavan arasında yedi sekiz tane çok büyük olanları var, çerçeveleri nedeniyle orada sakladık bunları, dedi Gilet.

— Gidip görelim, dedi ressam. Maxence onu tavan arasına götürdü.

Joseph hayran kalmış durumda yeniden aşağıya indi. Max, Suyu Bulandıran Kız'ın kulağına bir şey söyledi, o da zavallı Rouget'yi pencere aralığına çekti; Joseph alçak sesle söylenen, ama onun için yararsız olmayan şu sözü duydu:

— Yeğeniniz ressam, bu tabloları siz ne yapacaksınız, incelik gösterip bunları verin ona.

— Demek ki, dedi adamcağız Flore'un koluna dayanıp, yeğeninin bir Albani[68] tablosu karşısında kendinden geçmiş olduğu yere gelerek, demek ki ressamsın...

— Henüz sadece çaylağım, dedi Joseph.

— Ne demek bu? dedi Flore.

— Acemi demek, dedi Joseph.

— Eh, öyleyse, dedi Jean-Jacques, bu tablolar bir işine yarayacaksa, veriyorum onları sana... Ama çerçevesiz olarak. Ah! Çerçeveler yaldızlı çünkü, hem de hoş, belki ilerde kullanırım...

— Elbette dayıcığım! diye bağırdı pek hoşnut olan Joseph, onların içine size göndereceğim aynı boyutlardaki kopyalarını koyarsınız...

— Ama bu zamanınızı alır, hem tuvale, boyaya da gereksiniminiz olacak, dedi Flore. Para harcayacaksınız... Bakın Rouget baba, yeğeninize tablo başına yüz frank verin, yirmi yedi tablonuz var burada... Sanıyorum tavan arasında da on bir tane bulunuyor, ama çok büyükler, onlar için iki misli ödeme yapmalısınız... Tümü için dört bin frank verin gitsin... Evet, dayınız o kopyalar için elbette dört bin frank ödeyebilir, çünkü çerçeveleri alıkoyuyor! Kısacası, size de çerçeve gerekecek, çerçevelerin de tablolardan daha pahalı olduğu söyleniyor, anlaşılan altın değerindeler!.. Söylesenize mösyö, dedi Flore adamcağızın kolunu dürterek. Ne dersiniz ha?.. Pahalı değil, yeğeninize o eski

tablolarınızın yerine yepyeni tablolar için dört bin frank ödemiş olacaksınız... Bu, dedi onun kulağına, ona dört bin frank vermenin dürüstçe bir biçimidir, pek güç bir şey gibi de gelmiyor bu bana...

— Pekâlâ yeğenim, sana kopyalar için dört bin frank ödeyeceğim...

— Hayır, hayır, dedi dürüst Joseph, dört bin frank, bir de tablolar, bu çok fazla, çünkü bakın, tablolar değerli.

— Canım, kabul etsenize budala çocuk, dedi Flore, karşınızdaki nihayet dayınız...

— Öyleyse kabul ediyorum, dedi Joseph yaptığı bu işin sarhoşluğu içinde; bu arada Perugino'nun[69] bir tablosunu da tanımıştı.

Bu yüzden ressam çıkarken, girmesi için kolunu da Suyu Bulandıran Kız'a verdiği sırada neşeli bir tavır takındı; bu da Maxence'ın niyetlerine pek güzel hizmet etti. Issoudun'de ne Flore, ne Rouget, ne Max, kimse tabloların değerini anlayamazdı; kurnaz Max da Flore'un zaferini yok pahasına elde ettiğini sandı. Flore efendisinin yeğeninin kolunda, onunla uzlaşma içinde, şaşakalmış bütün kentin önünde büyük bir gururla dolaştı. Suyu Bulandıran Kız'ın aileye karşı kazandığı zaferi görmek için herkes kapılara koştu. Bu olağanüstü olay derin bir heyecan uyandırdı, Max da buna güveniyordu. Böylece dayı ve yeğen saat beşe doğru eve döndüklerinde, bütün evlerde Max ile Flore'un Rouget babanın yeğeni ile tam bir anlaşmaya vardıkları konuşuluyordu. Kısacası, armağan edilen tablolar ve dört bin frankla ilgili haber çoktan yayılmıştı. Yargıçlardan biri olan Lousteau'nun ve Issoudun belediye başkanının katıldığı yemek çok görkemliydi. Beş saat süren o taşra yemeklerinden biri oldu. İçilen çok nefis şaraplar konuşmaları canlandırdı. Tatlı ve meyveye sıra geldiğinde, saat dokuzda, Flore ile Max'ın arasında, dayısının karşısına

oturmuş olan ressam dünyanın en iyi insanı olarak gördüğü subayla neredeyse arkadaş olmuştu. Joseph saat on birde aşağı yukarı çakırkeyif durumda eve döndü. Rouget'ciğe gelince, Kouski onu zilzurna sarhoş durumda yatağına götürdü. Tıka basa yemiş, çok içmişti.

— Ee, dedi Max, gece yarısı Flore'la yalnız kaldığında, böylesi onlara surat asmaktan daha iyi değil mi? Bridau'lar iyi karşılanacaklar, ufak armağanları olacak, lütuflara boğulunca da, artık bizi övmekten başka bir şey yapamazlar; bizi rahat bırakıp sakince çekip gideceklerdir. Yarın sabah Kouski ve ben, ikimiz bütün o tabloları söküp, uyandığında eline geçmesi için ressama göndereceğiz, çerçeveleri de tavan arasına koyacağız, salonun duvar kaplamalarını, Telemakhos'un öyküsünden sahneleri içeren cilalı kâğıtlar koyarak yenileyeceğiz; bunlardan Mösyö Mouilleron'un evinde görmüştüm.

— Bak, bu çok daha güzel olacak, diye bağırdı Flore.

Ertesi sabah, Joseph öğleden önce uyanamadı. Daha yatağındayken, üst üste konmuş, kendisi hiç fark etmeksizin getirilmiş tabloları gördü. Tabloları yeniden gözden geçirdiği ve ressamların tarzlarını inceleyip imzalarını da arayarak bu başyapıtları tanıdığı sırada annesi, ressamın bir gün önce yaptığı bütün budalalıkları öğrenince Bridau'ların davası konusunda umutsuzluğa kapılan yaşlı Hochon'un teşvikiyle kardeşini görmeye ve ona teşekkür etmeye gitmişti.

— Hasım olarak karşınızda kurnaz insanlar var, dedi Mösyö Hochon. Ömrümde bu askerinkine benzeyen bir kıyafet görmedim: Anlaşılan savaş, gençleri geliştiriyor. Joseph kendisini ele geçirmelerine izin verdi!.. Suyu Bulandıran Kız'la kol kola dolaştı. Kuşkusuz ağzını şarapla, o kötü tablolarla, dört bin frankla kapadılar. Sizin ressam Maxence'a pahalıya mal olmadı!

Basiretli yaşlı adam karısının vaftiz kızına, Maxence'ın düşüncelerine katılmasını ve Jean-Jacques'la kısa görüşmeler yapabilmesi için, bir tür yakın dostluk kurmak üzere Flore'u pohpohlamasını söyleyerek, tutacağı yolu çizmişti. Madam Bridau kardeşi tarafından çok iyi karşılandı; Flore efendisine bu konuda gerekli talimatı vermişti. Yaşlı adam yataktaydı, bir gün önceki aşırılıklardan ötürü hastalanmıştı. Agathe hemen ciddi konulara giremediği için, Max iki kardeşi yalnız bırakmayı uygun ve yüce bir davranış olarak görmüştü; bunun da doğru bir hesap olduğu ortaya çıktı. Zavallı Agathe kardeşini o kadar kötü durumda buldu ki Madam Brazier'nin gösterdiği özenden onu yoksun bırakmak istemedi.

— Zaten, dedi yaşlı bekâra, kardeşimin mutluluğunu borçlu olduğum bir insanı tanımak istiyorum.

Bu sözden adamcağız açıkça hoşlandı, Madam Brazier'yi çağırmak için zili çaldı. Flore, düşünebileceği gibi, uzakta değildi. İki dişi hasım birbirini selamladı. Suyu Bulandıran Kız en kölece, en titiz sevecenliğini açığa vuran bir özen gösterdi, mösyönün başını çok alçakta bularak, yastıkları yeniden yerleştirdi, sanki yıllardır karısıymış gibi davrandı. Bu yüzden yaşlı bekâr çok duygulandı.

— Bu kadar uzun süredir kardeşime gösterdiğiniz bağlılıktan ve onun mutluluğunu gözetme tarzınızdan dolayı, matmazel, size çok minnet borçluyuz.

— Doğru, sevgili Agathe, dedi adamcağız; Flore bana mutluluğu yaşattı, zaten o üstün nitelikleri olan bir kadındır.

— Kardeşim, bu yüzden, matmazeli iyi ödüllendirebildiğiniz söylenemez, onunla evlenmeliydiniz. Evet! Ben sizin dinin gereklerine uyduğunuzu görmek isteyecek kadar dindar bir kadınım. Her ikiniz de yasalar ve ahlak kurallarıyla sürekli çatışma içinde olmadan daha rahat ederdiniz. Kardeşim, büyük bir üzüntü içindeyken sizden

yardım istemeye geldim, ama servetinizi nasıl kullanacağınız konusunda size en ufak bir uyarıda bulunmayı düşündüğümüzü sanmayın...

— Madam, dedi Flore, babanız beyefendinin size haksız davrandığını biliyoruz. Kardeşiniz beyefendi de bunu size söyleyebilir, diye ekledi gözünü kurbanına dikerek, tartışmalarımız yalnızca sizinle ilgili oldu. Benim zavallı velinimetimin size haksızlık edip ödemediği pay olan servetin yarısını mösyönün size borçlu olduğu düşüncesini destekliyorum. Babanız velinimetimdi (sesine ağlamaklı bir ton verdi), onu her zaman anımsayacağım... Ama kardeşiniz, madam, doğruyu gördü...

— Evet, dedi zavallı Rouget baba, vasiyetnamemi hazırlarken sizi unutmayacağım...

— Bütün bunlardan söz etmeyelim kardeşim, henüz benim nasıl bir karaktere sahip olduğumu bilmiyorsunuz.

Bu başlangıca bakıp ilk ziyaretin nasıl geçtiği kolayca düşünülecektir. Rouget kız kardeşini daha ertesi gün için akşam yemeğine davet etti. Bu üç gün süresince Aylak Şövalyeler çok sayıda sıçan, fare ve yersıçanı yakalayıp bunları güzel bir gecede, aç karnına, bol miktardaki yiyeceğin arasına saldılar; sayıları dört yüz otuz altıyı bulmuştu, birçoğu da hamileydi. Fario'ya bu pansiyonerleri sağlamakla yetinmeyen şövalyeler Kapüsenler Kilisesi'nin damında bir delik açıp buradan içeriye on farklı çiftlikten topladıkları on kadar güvercini de saldılar. Bu hayvanlar burada düğün bayram ettiler, çünkü Fario'nun deposunun bekçisi rezil herifin biri tarafından ayartıldı ve bu herifle birlikte sabahtan akşama kadar, efendisinin tahıllarına hiç aldırış etmeden içip sarhoş oldu.

Madam Bridau, yaşlı Hochon'un düşüncesinin tersine, kardeşinin henüz vasiyetnamesini düzenlemediğini sandı; onunla baş başa dolaşabileceği ilk seferde, Matmazel Brazier

konusunda niyetinin ne olduğunu sormayı düşünüyordu; çünkü Flore ve Maxence onu hiçbir zaman gerçekleşmeyecek olan bu umutla oyalıyorlardı. Şövalyelerin tümü iki Parisliyi kaçırmanın bir yolunu arasalar da, akıllarına uygulaması olanaksız çılgınlıklardan başka bir şey gelmiyordu.

IX

Bir Bıçak Darbesi

Bir hafta sonra, Parisliler, Issoudun'de kalabilecekleri zaman yarılandığında, kendilerini geldikleri ilk güne kıyasla ilerlemiş durumda görmüyorlardı.

— Davavekiliniz taşrayı tanımıyor, dedi yaşlı Hochon Madam Bridau'ya. Buraya yapmak üzere geldiğiniz şey ne on beş günde ne de on beş ayda yapılır; kardeşinizden ayrılmamanız ve ona dinsel duygular esinlemeniz gerekir. Flore'la Max'ın kalelerini ancak rahibin kazmasıyla yıkabilirsiniz. Benim düşüncem bu, ona göre davranma zamanıdır şimdi.

— Din adamları hakkında, dedi Madam Hochon kocasına, tuhaf düşünceleriniz var.

— Ah! diye bağırdı yaşlı adam, sizler, siz dindar kadınlar yok musunuz!

— Tanrı, dedi Madam Bridau, kutsallığa saygısızlık sayılan şeylere dayalı bir girişimi kutsamaz. Dini böyle şeyler için alet etmek ha... Ah! Ama Flore'dan daha suçlu olurduk o zaman.

Bu konuşma kahvaltı sırasında cereyan etmişti; François, aynı zamanda da Baruch, söylenenleri bütün dikkatleriyle dinliyorlardı.

— Kutsallığa saygısızlık ha! diye bağırdı yaşlı Hochon. İyi bir rahip, tanıdığım kimi rahipler gibi akıllı olan biri, sizin nasıl bir sıkıntı içinde olduğunuzu bilseydi, kardeşinizin yanlış yola sapmış ruhunu Tanrı'ya geri döndürmeyi, ona yanlışlarından dolayı gerçek bir pişmanlık duygusu esinlemeyi, ona bir yazgı sağlayarak, skandala neden olan o kadını kovdurmayı, başpiskoposun o küçük papaz okuluna birkaç bin lira gelir bağışlayarak ve servetini doğal

mirasçılarına bırakarak vicdanının rahat edeceğini göstermeyi hiç de kutsallığa saygısızlık saymazdı...

Yaşlı cimrinin evinde çocuklarından gördüğü körü körüne itaat torunlarına da geçmişti. Adam kendisi için ne yapıyorsa zaten vasiliği altındaki torunları için de aynı şeyi yaparak, onlar için büyük bir servet biriktirdiğini söylüyordu; bu körü körüne itaat, ne Baruch'ün ne de François'nın bu konuda en ufak bir şaşkınlık ve kınama belirtisi göstermesine izin verdi, ama anlamlı bir şekilde bakışarak, böylece bu düşünceyi Max'ın çıkarlarına ne kadar zararlı ve aykırı bulduklarını birbirlerine anlatmış oldular.

— Gerçek şu ki madam, dedi Baruch, kardeşinizin mirasına sahip olmak istiyorsanız, bakın bunun tek ve gerçek çaresi şudur. Gerektiği kadar Issoudun'de kalmak...

— Anne, dedi Joseph, bütün bunlar hakkında Desroches'a yazmanız iyi olur. Bana gelince, ben dayımın bana vermek lütfunda bulunduğundan daha fazla bir şey istemiyorum...

Joseph, otuz dokuz tablonun büyük değerini anladıktan sonra, onları özenle sökmüş, üstlerine kâğıt kaplayıp adi zamkla yapıştırmış, sonra üst üste yerleştirmiş, tümünü kocaman bir kutuya koymuş ve at arabasıyla taşımacılık yapan bir şirketle Desroches'a göndermişti; ona durumu bildiren bir mektup yazmayı düşünüyordu. Bu değerli eşya bir gün önce yola çıkmıştı.

— Az şeyle yetiniyorsunuz, dedi Mösyö Hochon.

— Ama o tablolardan yüz elli bin frank elde etmekte güçlük çekmem.

— Ressam düşüncesi! dedi Mösyö Hochon Joseph'e belirli bir biçimde bakarak.

— Dinle, dedi Joseph annesine, Desroches'a mektup yazıp buradaki durumu açıklayacağım. Eğer Descroches kalmanı

salık verirse, kalırsın. İşine gelince, ona benzer bir iş her zaman buluruz...

— Sevgili oğlum, dedi Madam Hochon Joseph'e, sofradan kalkarken, dayınızın tablolarının ne olduklarını bilmiyorum, ama geldikleri yerlere bakılacak olursa, herhalde değerliler. Tablo başına bin frank olmak üzere yalnızca kırk bin frank ediyorlarsa, bundan hiç kimseye söz etmeyin. Torunlarımın ağzı sıkıdır, terbiyelidirler de, ama kötülük düşünmeden, bu sözde buluştan söz edebilirler, o zaman bütün Issoudun bunu öğrenir, hasımlarımızın bundan haberleri olmaması gerekir. Çocuk gibi davranıyorsunuz!

Gerçekten, öğleyin Issoudun'de birçok kimse, özellikle de Maxence Gilet bu haberi aldı ve insanlar hiç akıllarına getirmedikleri bütün eski tabloları arayıp kötü, korkunç resimleri ortaya çıkarmaya kalkıştı. Max yaşlı adamı o tabloları vermeye teşvik ettiğine pişman oldu ve mirasçılara karşı öfkesi, Hochon'un planını öğrendiğinde, kendisinin dediği gibi budalalığı yüzünden arttı. Zayıf bir insan üzerinde dinin etkisi korkulacak tek şeydi. Bu yüzden, iki dostunun verdiği öğüt, Rouget'nin bütün sözleşmelerini sermayeye çevirme ve mümkün olan en kısa sürede rant olarak bir yatırım yapmak üzere adamın mülkü üzerinden borç alma konusunda Maxence Gilet'nin kararının doğru olduğunu ortaya koydu, ama Max Parislileri kovmayı daha da ivedi bir iş olarak gördü. Oysa Mascarille'lerin ve Scapin'lerin[70] dehası bile bu sorunu kolayca çözemezdi. Max'ın öğüt verdiği Flore mösyönün yaya gezintileri sırasında fazla yorulduğunu ileri sürdü, bu yaşta adamcağız her yere araba ile gitmeliydi. Bu bahane, kentin haberi olmadan Bourges'a, Vierzon'a, Châteauroux'ya, Vatan'a, adamcağızın yatırımlarını gerçekleştirme projesinin Rouget'yi, Flore'u ve Max'ı gitmek zorunda bırakacağı her yere gitmeyi zorunlu kıldı. Dolayısıyla, o haftanın sonunda zavallı Rouget'nin bir araba aramak üzere Bourges'a gittiğini

öğrenen bütün Issoudun halkı buna şaşırdı; bu gidiş Suyu Bulandıran Kız'ın lehine bir anlamda Aylak Şövalyeler tarafından haklı gösterilen bir önlemdi. Flore ile Rouget camları uydurma, deri perdeleri çatlak, yirmi iki yaşında, dokuz sefer görmüş berbat bir kupa arabası satın aldılar; bu araba Büyük Mareşal Bertrand'ın dostu olan ve İmparator'un bu sadık arkadaşının yokluğunda, onun Le Berry'deki malına mülküne göz kulak olmakla görevlendirilmiş bir albayın ölümünden sonra satılmıştı; koyu yeşil renge boyanmıştı, bir kaleşe[71] oldukça benziyordu, ancak oku tek bir at koşulabilecek şekilde değiştirilmişti; böyle bir araba, servetlerin azalması yüzünden çok moda olmuştu ve o zamanlar kibarca yarı servet adıyla anılan arabalar türündendi, bunlara başlangıçta şırınga adı verilmişti. Kaleş olarak satılmış bu yarı servetin kumaşını kurtlar kemirmişti, şeritleri harp malullerinin kollarındaki şeritlere benziyordu, her yanından demir sesi geliyordu, ama yalnızca dört yüz elli franka mal oldu; Max da o zamanlar Bourges'da bulunan alaydan, onu çekmek için, çürüğe çıkarılmış iri bir kısrak satın aldı. Max arabayı koyu kahverengiye boyattı, oldukça iyi durumda, kelepir bir koşum takımı buldu ve bütün Issoudun kenti Rouget babanın arabasını bekleyerek adamakıllı heyecanlandı! Adamcağız kaleşini ilk kez kullandığında, arabanın gürültüsü herkesi evlerinin kapısı önüne çıkardı ve meraklıların üşüşmediği pencere kalmadı. İkinci kez bekâr adam, Bourges'a kadar gitti; orada kendine öğütlenmiş ya da isterseniz Flore Brazier tarafından buyurulmuş diyelim, işlemin külfetinden kaçınmak için, bir notere gidip Maxence Gilet lehine bir vekâletname imzaladı; böylece belirtilen bütün sözleşmeler bu vekâletname kapsamına girdi. Flore, Issoudun'de ve çevredeki kasabalarda yapılmış olan bütün yatırımları mösyö ile tasfiye etmeyi uygun bir zamana bıraktı. Rouget, Bourges'un en önemli noterini ziyarete gitti ve ondan mülkü karşılığında borçlanmak üzere kırk bin frank kredi bulmasını rica etti. O

kadar gizlice ve ustaca yapılan bu girişimlerden Issoudun'de kimsenin haberi olmadı. Maxence, iyi bir süvari olarak, atıyla sabah saat beşten akşam saat beşe kadar Bourges'a gidip dönebilirdi; Flore ise bu yaşlı bekârın yanından hiç ayrılmaz oldu. Rouget baba Flore'un kendisine önerdiği işleme kolayca razı olmuştu; ama elli bin franklık rantın Matmazel Brazier adına intifa hakkı olarak, kendi adına, Rouget baba adına da çıplak mülkiyet olarak kaydedilmesini istedi. Yaşlı adamın bu işin yol açtığı içsel mücadelede gösterdiği direnç Max'ı kaygılandırdı, doğal mirasçıların niyetinin esinlediği düşünceleri şimdiden sezer gibiydi.

Maxence, kentin gözünden kaçırmak istediği bu büyük olayların arasında, tahıl tüccarını unuttu. Fario, tahıl fiyatlarını yükseltme amacına yönelik manevralar ve yolculuklardan sonra, mallarını teslim etmeye hazırlandı. Oysa gelişinin ertesi günü Kapüsenler Kilisesi'nin damının güvercinlerle kararmış olduğunu fark etti, çünkü karşıda oturuyordu. Damı kontrol ettirmediği için kendi kendini suçladı ve hemen deposuna gitti, tahılının yarısının yok edilmiş olduğunu gördü. Etrafa saçılmış binlerce fare, sıçan, yersıçanı pisliği ona yıkımın ikinci bir nedenini açıkladı. Kilise Nuh'un Gemisi'ne dönüşmüştü. Ama zarar ve ziyanının büyüklüğünü anlamaya çalışırken, Max'ın bir teneke boruyla buğday yığınlarının içine akıtmayı akıl ettiği kaplar dolusu su yüzünden alttaki bütün tahılın neredeyse filizlenmiş olduğunu fark edince, İspanyol'un yüzü kireç gibi bembeyaz oldu. Güvercinlerin, sıçanların davranışları hayvansal içgüdüyle açıklanabilirdi, ama işe insan elinin değmiş olduğu, bu son ahlaksızca davranış ile kendini gösteriyordu. Fario kilisenin mihrap bölümündeki sunağın basamağına oturdu ve başını iki elinin arasına alıp öylece kaldı. Yarım saat, bir İspanyol'a özgü düşüncelere daldıktan sonra oğul Goddet'nin ille de ona vermek istemiş olduğu, ortasında damın direğinin bulunduğu enlemesine kiriş boyunca kuyruğu ile oynayan sincabı gördü. İspanyol, depoda

yanında çalışan adama bir Arabın yüzü gibi dingin bir yüzle bakarak serinkanlılıkla ayağa kalktı. Yakınmadı, evine döndü, zarar görmemiş tahılı torbalara koyup, ıslanmış buğdayları olabildiğince kurtarmak için güneşe sermek üzere gidip birkaç işçi buldu, sonra zararını beşte üç olarak tahmin etti ve yapacağı teslimatlarla uğraştı. Ama çevirdiği manevralar fiyatta bir yükselmeye neden olmuşsa da, eksik kalan beşte üçlük miktarı satın alarak yine zarara uğradı; böylece zararı yarıyı aştı. Düşmanı olmayan İspanyol, yanılmaksızın, bu öç almayı Gilet'den bildi. Gece maskaralıklarını yapan o kişilerin, Max ve başka birkaç kişinin kuşkusuz arabasını Kule'ye çıkardıkları ve onu mahvederek eğlendikleri Fario'ya tanıtlanmış oldu: Gerçekten de bin ekü, Fario'nun barıştan bu yana güçlükle kazandığı neredeyse bütün sermaye söz konusuydu. Öç alma duygusuyla esinlenmiş bu adam kendisine yüklü bir para verileceğine söz verilen bir casusa özgü bir ayak direme ve kurnazlık gösterdi. Geceleri Issoudun'de pusuya yatarak, sonunda Aylak Şövalyeler'in uygunsuz davranışlarının kanıtını elde etti: Onları gördü, saydı, Cognette'in yerinde buluşmalarını, şölenlerini gözetledi; sonra oynadıkları oyunlara tanık olmak için gizlendi ve gece yaşantıları hakkında bilgi sahibi oldu. Koşuşturmalarına ve sıkıntılarına karşın, Maxence önce Rouget babanın serveti ile ilgili olarak yapılan büyük işlemin gizinin öğrenilmesine izin vermemek ve arkadaşlarının dikkatini her zaman uyanık tutmak için, gece etkinliklerini ihmal etmek istemiyordu. O sıralar şövalyeler yıllardır sözü edilen oyunlarından birini oynamak için anlaşmışlardı. Yalnızca bir gece içinde, kentteki ve dış mahallelerdeki bütün bekçi köpeklerine zehirli yiyecek vereceklerdi. Fario onların Cognette'in küçük meyhanesinden çıkışlarında konuşmalarını duydu; bu oyunun elde edeceği başarıdan ve masum hayvanların bu yeni kırımının neden olacağı genel yastan ötürü şimdiden kıvanç duyuyorlardı. Sonra, bekçilerinden yoksun kılınmış

evler hakkında kötü niyetler beslendiğinin habercisi olarak bu kıyım ne korkulara yol açmazdı ki!

— Bu belki de Fario'nun arabasını unutturacaktır insanlara! dedi oğul Goddet.

Fario'nun kuşkularını doğrulayan bu söze zaten gereksinimi yoktu, o kararını vermişti.

Agathe, Issoudun'de üç hafta kaldıktan sonra, Madam Hochon gibi, yaşlı cimrinin düşüncelerinin gerçek olduğunu kabul ediyordu: Suyu Bulandıran Kız'ın ve Max'ın kardeşi üzerindeki etkisini yok etmek için birçok yıl gerekliydi. Agathe, Jean-Jacques'a güvenme konusunda hiçbir gelişme kaydetmemişti, onunla hiçbir zaman yalnız kalamamıştı. Tam tersine, Matmazel Brazier Agathe'ı kaleşle gezmeye götürüyor, bu sırada kendisi arkada onun yanında oturup, Mösyö Rouget ve yeğenini öne oturtarak, mirasçıları denetim altında tutuyordu. Ana oğul Descroches'a yazılmış olan o gizli mektuba sabırsızlıkla bir yanıt bekliyorlardı. Köpeklerin zehirlenecekleri günün arifesinde Issoudun'de sıkıntıdan patlayan Joseph iki mektup aldı; birincisi yaşı gereği, ustaları Gros'dan daha yakın, daha senli benli ilişkide olduğu büyük ressam Schinner'den, ikincisi ise Desroches'tan geliyordu. Beaumont-Sur-Oise'dan postaya verilmiş olan birincisinde şöyle deniyordu:

"Sevgili Joseph,

Sérisy kontu için, Presles Şatosu'nun başlıca resimlerini tamamladım; çerçevelemeleri, süslemeleri bıraktım; seni de gerek konta, gerekse mimar Grindot'ya öyle salık verdim ki sana yalnızca fırçalarını alıp gelmek kalıyor. Fiyatlar seni memnun edecek şekilde ayarlandı. Ben karımla birlikte İtalya'ya gidiyorum, dolayısıyla Mistigris'i yanına alabilirsin, sana yardım edecektir. Bu genç yeteneklidir, onu senin emrine verdim. Şimdiden Presles Şatosu'nda eğleneceğini düşünerek bir serçe gibi yerinde duramıyor. Hoşça kal sevgili

Joseph, orada bulunamaz ve gelecek Sergi için bir şey veremezsem, benim yerimi alırsın! Evet sevgili Jojo, senin tablon, eminim, bir başyapıt; ama romantizmin söz konusu olduğunu söyletecek bir başyapıt, sen de güç bir yaşam sürmeye hazırlanıyorsun. Ne de olsa, bütün atasözlerini tersine çeviren ya da cinasa dönüştüren o şakacı Mistigris'in söylediği gibi, yaşam dövülen birine benzer. Peki, Issoudun'de ne yapıyorsun? Hoşça kal.

Dostun,

Schinner."

Desroches'un mektubu ise şöyleydi:

"Sevgili Joseph,

Bu Mösyö Hochon bana çok anlayışlı bir ihtiyar gibi görünüyor, yeteneği konusunda en doğru fikri vermişsin: Adam tümüyle haklı. Düşüncemi sorduğuna göre de, annen yiyecek masraflarını karşılamak üzere, yılda dört yüz frank gibi ufak bir ücret ödeyerek Madam Hochon'un evinde kalmalı diyorum. Bence Madam Bridau Mösyö Hochon'un öğütlerine uymalı. Ama senin mükemmel annen, tedirginlik nedir bilmeyen ve davranışları tam bir politika başyapıtı olan o insanların karşında çok tedirgin olacaktır. Bu Maxence çok tehlikeli, bu konuda çok haklısın: Ben onu Philippe'ten daha güçlü biri olarak görüyorum. Bu rezil, kötülüklerini serveti yararına kullanıyor, çılgınlıklarının hiçbir yararlı yanı olmayan kardeşin gibi bedava eğlenmiyor. Bütün anlattıkların beni çok korkutuyor, Issoudun'e gelirsem de pek fazla bir şey yapamam. Annenin arkasına gizlenmiş olan Mösyö Hochon size benden daha çok yararlı olacaktır. Sana gelince, geri dönebilirsin; sürekli bir dikkat, özenli bir gözlem, kölece bir yakınlık, konuşmalarda ağız sıkılığı, davranışlarda sanatçıların hiç hoşlanmadığı bir ikiyüzlülük isteyen bir işte sen hiç işe yaramazsın. Size gerçekte bir

vasiyetname olmadığı söylenmişse, inanın ki uzun süredir bir vasiyetname vardır. Ama vasiyetnamelerden cayılabilir, senin o budala dayın yaşadıkça, vicdan azabı ve din inancı adamın içini kemirebilir. Servetiniz Kilise ile Suyu Bulandıran Kız arasındaki bir mücadelenin sonucu olacaktır. Elbette bu kadının adamcağız karşısında güçsüz kalacağı ve dinin mutlak gücünü göstereceği bir an gelecektir. Dayın hayatta olanlara bağış yapmadıkça ve malının mülkünün niteliğini değiştirmedikçe, din üstünlüğü ele geçirdiği anda her şey olanaklı olacaktır. Bu yüzden, Mösyö Hochon'dan elinden geldiğince dayının servetine göz kulak olmasını rica etmelisin. Burada mülklerin ipotek edilmiş olup olmadıkları, yatırımların nasıl ve kimin adına yapıldıkları söz konusu. Yaşlı bir adamı, yabancılar lehine mülklerini elinden çıkaracak olduğu durumda, yaşamın tehlikede diye korkutmak o kadar kolaydır ki bir mirasçı, ne kadar az kurnaz olsa da, bir haksız mal edinme işlemini hemen başlangıcında durdurabilir. Ama annen, dünyayı tanımaması, çıkar gütmemesi, dinsel düşünceleri göz önüne alındığında, böyle bir işi yürütebilecek midir? Kısacası, ben olsa olsa sizi aydınlatabilirim. Şimdiye kadar yaptıklarınız herhalde tehlike işareti vermiştir, belki de hasımlarınız hizaya geliyorlar!.."

— Bakın işte ben buna tam bir danışma derim, diye bağırdı Mösyö Hochon, bir Parisli davavekili tarafından beğenilmekten gurur duyarak.

— Desroches ünlü bir adamdır, dedi Joseph.

— Bu mektubu iki kadına da okutmak yararsız olmaz, dedi yaşlı cimri.

— Buyurun, dedi ressam mektubu yaşlı adama uzatarak. Bana gelince, hemen yarın yola çıkmak istiyorum; dayıma da veda etmeye gideceğim.

— Ah! dedi Mösyö Hochon, Mösyö Desroches sizden mektubu yakmanızı rica ediyor, ek bir not düşerek alt tarafına.

— Anneme gösterdikten sonra yakarsınız, dedi ressam.

Joseph Bridau giyindi, dışarıya çıkıp küçük meydanın ortasından geçerek dayısının evine gitti; dayı tam da kahvaltısını bitirmek üzereydi. Max ile Flore sofradaydılar.

— Rahatsız olmayın sevgili dayıcığım, size veda etmek için geldim.

— Gidiyor musunuz? dedi Max, Flore'la bakışarak.

— Evet, Mösyö de Sérizy'nin şatosunda çalışacağım; oraya gitmekte acele ediyorum, çünkü kont Yüksek Meclis'te zavallı kardeşime yardım edecek kadar etkili bir kişi.

— Pekâlâ, çalış, dedi Joseph'e adamakıllı değişmiş gibi görünen Rouget, budalaca bir tavırla. Çalışmak gerek... Gitmenize üzüldüm...

— Ah! Annem daha bir süre kalacak, dedi Joseph.

Max bir dudak hareketi yaptı, Flore bunu fark etti, anlamı şuydu: "Bana Baruch'ün sözünü ettiği planı uygulayacaklar."

— Geldiğim için çok mutluyum, dedi Joseph, çünkü sizinle tanışmak zevkine eriştim; hem siz atölyemi de zenginleştirdiniz...

— Evet, dedi Suyu Bulandıran Kız, yüz bin franktan fazla değer biçilen tablolarının değeri konusunda dayınızı aydınlatacak yerde, onları çabucak Paris'e gönderdiniz. Zavallı adamcağız, bir çocuk gibi o... Bourges'da bize söylendiğine göre, Devrim'den önce katedralin koro yerinde küçük bir piliç, nasıl denir canım, bir civciv varmış ki tek başına otuz bin frank değerindeymiş...

— Bu iyi bir şey değil yeğenim, dedi yaşlı adam Max'ın Joseph'in fark etmediği bir işareti üzerine.

— Bakın, şeref sözü verip, açıkça söyleyin, dedi Max gülerek, bu tabloların değerinin ne kadar olduğunu sanıyorsunuz? Öyle ya! Dayınızı dolandırdınız, bu da hakkınızdı, çünkü bir dayı soyulmak için yaratılmıştır. Doğa bana dayı nasip etmemiş; ama Allah kahretsin, dayılarım olsaydı, ben de onlara başka türlü davranmazdım.

— Mösyö, tablolarınızın değerini biliyor muydunuz? diye sordu Flore, Rouget'ye. Ne kadar demiştiniz, Mösyö Joseph?

— Elbette, dedi ressam pancar gibi kızararak, bir değeri var onların.

— Mösyö Hochon'a onlar için yüz elli bin frank değer biçtiğiniz söyleniyor, dedi Flore. Bu doğru mu?

— Evet, dedi bir çocuk gibi açıksözlü olan ressam.

— Peki, dedi Flore adamcağıza, yeğeninize yüz elli bin frank vermeyi düşünüyor muydunuz?

— Asla! Asla! diye yanıt verdi Flore'un gözlerini dikerek baktığı yaşlı adam.

— Bütün bunları çözümlemenin bir yolu var, dedi ressam, o da tabloları size geri vermek dayıcığım!..

— Hayır, hayır, sende kalsın onlar, dedi yaşlı adam.

— Onları size geri göndereceğim dayıcığım, dedi Joseph, Maxence Gilet ile Suyu Bulandıran Kız'ın küçük düşürücü sessizliğinden incinerek. Hiç kimseden, hatta dayımdan bile hiçbir şey almadan servet yapacak kadar güç fırçamda var. Sizi selamlıyorum matmazel, hoşça kalın mösyö...

Ve Joseph sinirli bir halde meydanı geçti, bu hal sanatçılarda görülebilir. Bütün Hochon ailesi bu sırada

salondaydı. Joseph'in birtakım hareketler yaptığını ve kendi kendine konuştuğunu görünce, ona nesi olduğunu sordular. Ressam, Baruch ile François'nın önünde, açık yüreklilikle, az önce yaşadığı olayı anlattı; iki saat sonra, bütün kentte konuşulmaya başlanan bu olayın geçtiği sahneyi herkes az çok tuhaf ayrıntılarla allayıp pulladı. Kimileri ressamı Max'ın hırpaladığını, kimileri de ressamın, matmazele kötü davrandığı için, Max tarafından kovulduğunu ileri sürüyorlardı.

— Çocuğunuz da ne çocuk ha!.. diyordu Hochon Madam Bridau'ya. Budala, veda edeceği gün kendisi için hazırlanan bir oyunun kurbanı oldu. On beş gündür Max ile Suyu Bulandıran Kız bu tabloların değerini biliyorlardı, oğlunuz torunlarımın önünde bunu söylemek gibi bir budalalık yapmış, onlar da sıcağı sıcağına bundan herkese söz etmişlerdi. Ressamın hemen gitmesi gerekiyordu.

— Bu tablolar bu kadar değerli iseler, oğlum onları geri göndermekle iyi yapıyor, dedi Agathe.

— Ona göre iki yüz bin frank ediyorlarsa, dedi yaşlı Hochon, onları geri vermeye kalkışmak budalalık olur; çünkü bunu hiç olmazsa o mirastan sayabilirsiniz, oysa bu gidişle hiçbir şey alamayacaksınız gibi görünüyor! İşte, kardeşinizin sizi bir daha görmemesi için bir neden...

Gece yarısı ile saat bir arasında Aylak Şövalyeler kentin köpeklerine bedava yiyecek dağıtmaya başladılar. Bu anılmaya değer sefer ancak sabah saat üçte sona erdi, o saatte de bu reziller Cognette'in yerine yemeğe gittiler. Saat dört buçukta, tan sökerken, evlerine döndüler. Max, Anacadde'ye girmek üzere Avenir Sokağı'nı döndüğünde, bir çukurda pusuya yatmış olan Fario, onun doğrudan yüreğine bir bıçak sapladı, bıçağı çekip çıkardıktan sonra Vilatte hendekleri yoluyla kaçtı, burada bıçağını mendiline sildi. İspanyol daha sonra Zoraki Irmak'a gidip mendilini yıkadı ve

rahat rahat Saint-Paterne'e dönüp, yarı açık bıraktığı bir pencereye tırmanıp içeriye girerek yatağına yattı ve yeni çırağı tarafından uyandırıldığında, çırak onu deliksiz bir uyku çeker durumda bulmuştu.

X

Bir Cinayet Davası

Max yere düşerken korkunç bir çığlık attı, bu çığlık konusunda kimse yanılamazdı. Eski kaymakamın ailesinin uzak akrabası bir yargıcın oğlu olan Lousteau-Prangin ve Anacadde'nin aşağı tarafında bulunan oğul Goddet, "Max ölüyor!.. İmdat!" diyerek koşa koşa geldiler. Ama hiçbir köpek havlamadı, bu gece kuşlarının hilelerine alışık olunduğu için, kimse yatağından kalkmadı. Bu iki şövalye geldiğinde Max bayılmıştı. Gidip baba Mösyö Goddet'yi uyandırmak gerekti.

Max, Fario'yu pekâlâ tanımıştı ama sabahın saat beşinde, kendine gelip çevresinde birçok insanı görüp yarasının da öldürücü olmadığını hissettiğinde, ansızın bu saldırı olayından yararlanmayı düşündü ve acılı bir sesle bağırdı: "O lanet olası ressamın gözlerini ve yüzünü tanır gibi oldum!"

Bunun üzerine, Lousteau-Prangin sorgu yargıcı babasına koştu. Max, Cognet baba, oğul Goddet ve uykudan kaldırılan iki kişi tarafından evine taşındı. Madam Cognette ile Goddet baba, sedye ile taşınan Max'ın yanındaydılar. Mösyö Goddet Max'ın yatağa yatırılması konusunda hiçbir şey yapmak istemiyordu. Yaralıyı taşıyanlar, Kouski yataktan kalktığı sırada, doğal olarak Mösyö Hochon'un kapısına bakıp kapı önünü süpürmekte olan Mösyö Hochon'un hizmetçisini gördüler. Adamcağızın evinde olduğu gibi, taşra evlerinin birçoğunda kapı çok erkenden açılıyordu. Max'ın söylemiş olduğu o söz kuşku uyandırmıştı, Goddet baba şöyle dedi bağırarak: "Gritte, Mösyö Joseph Bridau yatıyor mu?"

— Ah hayır! dedi, saat dört buçukta dışarıya çıktı, bütün gece de odasında gezindi, neyi vardı bilmiyorum.

Bu safça yanıt korku yüklü mırıldanmalara ve haykırışlara yol açtı, bunun üzerine kadın Rouget babanın evine ne götürüldüğünü oldukça merak edip geldi.

— Ee, sizin ressam hapı yuttu! dediler ona.

Ve alay, hizmetçi kadını şaşkın durumda bırakarak içeriye girdi. Kadın Max'ı bir döşeğin üstüne uzanmış, gömleği kan içinde, can çekişirken görmüştü. Joseph'in aklına taktığı ve onu bütün gece huzursuz etmiş olan şeyin ne olduğunu sanatçılar tahmin ederler: Kendisini Issoudun burjuvalarının alay konusu olarak görüyordu; dürüst bir insan, iyi yürekli bir sanatçı sayılmak istediği halde, bambaşka bir şey, bir soyguncu sanılıyordu! Ah! Bir kırlangıç gibi Paris'e uçabilip de dayısının tablolarını Max'ın yüzüne çarpmak için kendi tablosunu verebilirdi. Soyguna uğrayıp da soyguncu sanılmak ha?.. Ne gülünç bir şeydi bu! Bu yüzden sabah sabah sinirlerini gevşetmek üzere Tivoli'ye giden kavaklı yola kendini atmıştı. Bu masum genç avunmak için kendine bir daha buraya ayak basmayacağına söz verdiği sırada, Max ona ince ruhlar için korkunç, onur kırıcı bir şey hazırlıyordu. Goddet baba yarayı muayene edip, bıçağın küçük bir portföy sayesinde yön değiştirdiğini, berbat bir yara açsa da, bereket versin kalbe ulaşmadığını saptadıktan sonra bütün doktorların, özellikle de taşra cerrahlarının yaptıkları şeyi yaptı, henüz Max'ın sorumluluğunu üstlenmeyerek kendisiyle gururlandı, daha sonra bu kötü niyetli kaba askerin yarasına pansuman yapıp çıktı. Bilimin kararı Goddet baba tarafından Suyu Bulandıran Kız'a, Jean-Jacques Rouget'ye, Kouski'ye ve Védie'ye bildirildi. Suyu Bulandıran Kız, iki gözü iki çeşme, sevgili Max'ının yanına geldi; bu sırada Kouski ile Védie kapının önünde toplanan insanlara kumandanın durumunun neredeyse umutsuz olduğunu anlatıyorlardı. Bu haber Saint-Jean Meydanı'nda ve iki Narette sokağında toplanmış yaklaşık iki yüz kişinin gelmesine yol açtı.

— Bir ay yatakta kalacak değilim, bu işi kimin yaptığını da biliyorum, dedi Max, Suyu Bulandıran Kız'a. Ama Parislilerden kurtulmak için bundan yararlanacağız. Daha önce ressamı tanır gibi olduğumu söyledim, dolayısıyla yakında öleceğimi varsayıp Joseph Bridau'nun tutuklanmasına çalışın, onu iki gün içeriye tıktırırız. Anneyi ressamıyla birlikte hemen Paris'e çekip gideceğinden emin olacak kadar tanıdığımı sanıyorum, böylece bizim budalanın üstüne salmak istedikleri rahiplerden korkmamıza artık gerek kalmaz.

Flore Brazier aşağıya indiğinde, vermek istediği izlenimleri almaya kalabalığın çok hazır olduğunu gördü. Yaşlı gözlerle ortaya çıktı ve hıçkırarak yüzünden böyle bir şey yapacağı anlaşılan ressamın Rouget babadan arakladığı tablolar konusunda bir gün önce Max'la adamakıllı tartıştığını anlattı.

— Bu haydut, ki bundan emin olmak için yüzüne bakmak yeter, Max ölürse dayısının servetini kendisine bırakacağını sanıyor; sanki bir kardeş bizim için bir yeğenden daha yakın akraba değilmiş gibi! Max, Doktor Rouget'nin oğlu. Yaşlı adam bunu bana ölmeden önce söylemişti!..

— Ah! Bu işi çekip giderken yapmak istemiş olmalı, iyi de ayarlamış; bugün yola çıkıyor, dedi Aylak Şövalyeler'den biri.

— Max'ın Issoudun'de tek bir düşmanı yok, dedi bir başkası.

— Zaten Max ressamı tanımış, dedi Suyu Bulandıran Kız.

— Nerede bu rezil Parisli?.. Bulalım onu!.. diye bağıranlar oldu.

— Onu bulmak ha? diyenler de oldu. Mösyö Hochon'un evinden sabahın köründe çıkmış.

Bir Aylak Şövalye hemen Mösyö Mouilleron'un evine koştu. Kalabalık durmadan çoğalıyor ve çıkan seslerin gürültüsü tehdit edici bir hal alıyordu. Coşkulu gruplar bütün Grande-Narette Sokağı'nı işgal etmişlerdi. Başkaları da Saint-Jean Kilisesi önünde duruyordu. Bir topluluk da Petite-Narette Sokağı'nın sona erdiği Vilatte Kapısı'nda bulunuyordu. Saint-Jean Meydanı'nın ne üstünden ne de altından geçilebiliyordu. Bir ayin alayı kuyruğu diyebilirdiniz. Bu yüzden Mösyö Lousteau-Prangin ile Mösyö Mouilleron, polis komiseri, iki jandarma eri ile onbaşısının eşlik ettiği jandarma komutanı Saint-Jean Meydanı'na gitmekte biraz güçlük çektiler; buraya iki insan sırası arasından vardılar; bu insanların haykırışları ve çığlıkları, son derece haksız olarak suçlanan, ama koşulların karşı olduğu Parisli aleyhinde onları etkileyebilirdi, etkilemeliydi de.

Max ile yüksek görevliler arasında bir görüşmeden sonra, Mösyö Mouilleron polis komiseri ile jandarma onbaşısını hukuk dilindeki deyimiyle olay mahallini incelemek üzere görevlendirdi. Daha sonra Mösyö Mouilleron ile Mösyö

Lousteau-Prangin, yanlarında jandarma komutanı olduğu halde, Rouget babanın evinden Hochon'un evine geçtiler; bu evin bahçesinin ucunda iki, kapısında da başka iki jandarma bekledi. Kalabalık durmadan çoğalıyordu. Bütün kent anacaddede büyük bir heyecan içindeydi.

Gritte adamakıllı ürkmüş durumda çoktan efendisinin evine koşup ona şöyle demişti: "Mösyö, evinizi yağma etmeye geliyorlar!.. Bütün kent ayağa kalktı, Mösyö Maxence Gilet öldürülmeye çalışıldı, ölmek üzere! Hem bu işi Mösyö Joseph'in yaptığı söyleniyor!"

Mösyö Hochon çabucak giyinip aşağıya indi, ama öfkeli halkı karşısında görünce, hemen içeriye girip kapıyı kilitledi. Gritte'i sorguya çektikten sonra, konuğu gencin sabahın köründe dışarıya çıktığını, bütün gece büyük bir heyecan içinde odasında gezindiğini ve eve dönmediğini öğrendi. Ürküp Madam Hochon'un yanına gitti, gürültüden uyanmış olan kadına Saint-Jean Meydanı'nda bütün Issoudun halkını ayağa kaldıran, doğru ya da yanlış o korkunç haberi verdi.

— Kuşkusuz masum o! dedi Madam Hochon.

— Ama masumluğu ortaya çıkıncaya kadar içeriye girebilir, evi yağmalayabilirler, dedi benzi atmış olan Mösyö Hochon (mahzende altınları vardı).

— Agathe ne yapıyor?

— Mışıl mışıl uyuyor!

— Ah ne iyi, dedi Madam Hochon, keşke bu iş aydınlığa kavuşuncaya kadar uyusa. Böyle bir saldırı bu zavallı kızı yıkar!

Ama Agathe uyandı, giyinir giyinmez aşağıya indi, çünkü sorguya çektiği Gritte'in kem küm etmeleri onu şaşkına döndürmüştü. Madam Hochon'u salondaki pencerelerin

birinde kocasıyla birlikte solgun ve gözleri yaşlı durumda buldu.

— Cesur ol yavrum, Tanrı bize acılar nasip etmiş, dedi yaşlı kadın. Joseph suçlanıyor!

— Neden dolayı?

— Yapmış olamayacağı kötü bir işten dolayı, dedi Madam Hochon. Agathe, bu sözü duyup, jandarma komutanının, Mösyö Mouilleron ile Mösyö Lousteau-Prangin'in de içeriye girdiklerini görünce bayıldı.

— Haydi, dedi Mösyö Hochon karısıyla Gritte'e, Madam Bridau'yu alıp götürün; kadınlar böyle durumlarda tedirgin edici olmaktan başka bir işe yaramazlar. İkiniz onunla birlikte odanıza kapanın. Oturun beyler, dedi yaşlı adam. Bu ziyaretinize neden olan yanılgı umarım aydınlığa kavuşmakta gecikmeyecektir.

— Yanılgı da olsa, dedi Mösyö Mouilleron, halkın öfkesi o kadar büyük, insanların tepesi o kadar atmış ki kaygılanıyorum sanık için... Onu adliyede gözaltına alıp halkı hoşnut etmek istiyorum.

— Mösyö Maxence Gilet'nin uyandırdığı sevgiden kim kuşku duyabilir ki?.. dedi Lousteau-Prangin.

— Adamlarımdan birinin az önce bana söylediğine göre, şu sırada Roma dış mahallesinden bin iki yüz kişi sokağa dökülmüş, ölüm çığlıkları atıyorlarmış, dedi jandarma komutanı.

— Peki, konuğunuz nerede? diye sordu Mösyö Mouilleron, Mösyö Hochon'a.

— Kırlarda gezintiye çıkmış sanıyorum...

— Gritte'i yeniden çağırın, dedi ciddi ciddi sorgu yargıcı; ben Mösyö Bridau'nun evden ayrılmadığını umuyordum.

Kuşkusuz suçun buradan birkaç adım ötede, sabahın köründe işlendiğini biliyorsunuz, öyle değil mi?

Mösyö Hochon, Gritte'i getirmeye gittiği sırada üç görevli birbirine manalı bakışlar fırlattı.

— Bu ressamın yüzünü hiç anımsayamadım, dedi Mösyö Mouilleron'a komutan.

— Kızım, dedi yargıç Gritte'e, onun içeriye girdiğini görünce; Mösyö Joseph Bridau'nun bu sabah dışarıya çıktığını gördüğünüz söyleniyor, öyle mi?

— Evet mösyö, diye yanıt verdi Gritte, bir yaprak gibi titreyerek.

— Saat kaçta?

— Ben kalkar kalmaz; çünkü gece boyunca odasında gezindi, aşağıya indiğimde giyinikti.

— Ortalık aydınlanmış mıydı?

— Alacakaranlıktı.

— Heyecanlı bir hali var mıydı?

— Evet ya! Gerçekten, bana tam da öyle göründü.

— Adamlarınızdan birini zabıt kâtibime gönderin, ona şu tutuklama müzekkerelerinden biriyle gelmesini söylesin, dedi Lousteau-Prangin komutana.

— Tanrım! Acele etmeyin, dedi Mösyö Hochon. Bu gencin heyecanı bir cinayet tasarlamış olmasından başka türlü açıklanabilir: Bugün bir iş dolayısıyla Paris'e gidiyor, Gilet ile Matmazel Brazier onun bu işte dürüstlüğünden kuşkulanmışlardı.

— Evet, o tablolar işi, dedi Mösyö Mouilleron. Dün bu, çok şiddetli bir tartışma konusu olmuş; zaten sanatçılar, denir

ya, çok çabuk öfkelenirler.

— Bütün Issoudun'de Maxence'ı öldürmekte kimin çıkarı vardı ki? diye sordu Lousteau. Hiç kimsenin, ne kıskanç bir koca ne de herhangi bir kimse söz konusu, çünkü bu çocuk şimdiye kadar hiç kimseye kötülük yapmamış.

— Peki öyleyse, Mösyö Gilet'nin saat dört buçukta Issoudun sokaklarında ne işi vardı? diye sordu Mösyö Hochon.

— Bakın Mösyö Hochon, izin verin de işimizi yapalım, dedi Mouilleron; her şeyi bilmiyorsunuz: Max ressamı tanıdı...

Bu sırada kentin bir ucundan bir uğultu yükselip Grande-Narette Sokağı'nı izleyerek gök gürültüsü gibi büyüdü.

— İşte o!.. İşte o! Tutuklanmış!..

Bu sözler bariton ile bas arası bir ses tonuyla halkın çıkardığı korkunç uğultu içinde net bir şekilde ayırt ediliyordu. Gerçekten de, kahvaltı saatine yetişmek üzere Landrôle değirmeni yolundan rahat rahat dönmekte olan zavallı Joseph Bridau, Misère Meydanı'na geldiğinde, bütün gruplar tarafından aynı zamanda fark edildi. Bereket versin, iki jandarma koşar adımla gelip onu Roma dış mahallesi halkının elinden kurtardı, adamlar ölüm çığlıkları atarak Joseph'i kollarından hoyratça yakalamışlardı bile.

— Buraya! Buraya! diye çağırdı jandarmalar arkadaşlarından öteki ikisini; birini Bridau'nun önüne, ötekini arkasına yerleştirdiler.

— Görüyorsunuz mösyö, dedi onu tutan jandarmalardan biri, şimdi sizinki gibi bizim de hayatımız söz konusu. Suçlu ya da masum olun, Kumandan Gilet cinayetinin neden olduğu ayaklanmaya karşı sizi korumamız gerekiyor. Bu halk sizi bu cinayetten suçlamakla kalmıyor, sizi acımasız bir katil sanıyor. Bu insanlar Mösyö Gilet'ye hayran. Bakın şunlara, kendi başlarına adaleti gerçekleştirmek istermiş gibi bir

halleri var. Ah! 1830'da onların vergi memurlarını dövdüklerini de gördük, zavallılar güç durumda kalmışlardı gerçekten!

Joseph Bridau'nun benzi ölü gibi sarardı; yürüyebilmek için bütün gücünü topladı.

— Ne de olsa, dedi, masumum ben, gidelim!.. Ve "Haç Taşıyan İsa" sahnesini gerçekleştirmiş oldu bizim sanatçı da! Misère Meydanı'ndan Saint-Jean Meydanı'na kadar yuhalarla, küfürlerle, ölüm tehditleriyle karşılaştı. Jandarmalar kendilerine taş atan öfkeli kalabalığa kılıç çekmek zorunda kaldılar, az kalsın yaralanıyorlardı, atılan bazı taşlar da Joseph'in bacaklarına, omuzlarına ve şapkasına isabet etti.

— Geldik! dedi komutanına jandarmalardan biri, Mösyö Hochon'un salonuna girince. Bu iş de kolay olmadı komutanım.

— Şimdi bu kalabalığı dağıtmak gerek, ben de bunun için tek bir yol biliyorum beyler, dedi subay. Mösyö Bridau'yu adliyeye sizin aranızda götürürüz, ben ve bütün jandarmalar etrafınızı çeviririz. Karşımızda altı bin öfkeli adam varken, hiçbir şeyin sorumluluğunu üstümüze alamayız...

— Haklısınız, dedi altınları için hep kaygı içinde olan Mösyö Hochon.

— Eğer bu, Issoudun'de masum insanları korumanın en iyi yolu ise, dedi Joseph, bunun için sizi kutluyorum. Biraz önce, az kalsın taşa tutulup öldürülecektim...

— Konuk olduğunuz eve saldırılıp evin yağma edilmesini mi görmek istiyorsunuz? dedi komutan. Adaletin yöntemlerini tanımayan, kuyruk olmuş öfkeli kimselerin kışkırttığı bu insan seline kılıçlarımızla nasıl karşı koyacağız?

— Ah! Haydi beyler, sonra açıklama yaparız, dedi bütün soğukkanlılığına yeniden kavuşan Joseph.

— Tamam dostlarım! dedi komutan, tutukludur o; adliyeye götürüyoruz onu!

— Adalete saygı gösterelim dostlarım! dedi Mösyö

Mouilleron.

— Onun kafasının uçurulduğunu görmeyi tercih ederdiniz, öyle değil mi? diyordu jandarmalardan biri tehditler savuran bir gruba.

— Evet, dedi kızgın biri, kafası uçurulacak.

— Kafası uçurulacak, diye yineledi kadınlar.

Grande-Narette Sokağı'nın ucunda şöyle deniyordu: "Kafasını uçurmak için götürüyorlar onu; bıçağı da bulundu! – Ah serseri! – İşte sana Parisliler – Bunun cinayet işleyeceği yüzünden okunuyordu!"

Joseph, kanı beynine sıçramış olsa da, Saint-Jean Meydanı'ndan adliyeye kadar olan yolu dikkate değer bir dinginlik ve kendine güven içinde yürüdü. Bununla birlikte, Mösyö Lousteau-Prangin'in bürosunda bulunmak da onu oldukça mutlu etti.

— Beyler, sanırım size suçsuz olduğumu söylemem gerekmiyor, dedi Mösyö Mouilleron'a, Mösyö Lousteau-Prangin'e ve zabıt kâtibine seslenerek. Sizden yalnızca suçsuzluğumu kanıtlamaya yardımcı olmanızı rica edebilirim. Bu olay hakkında hiçbir bilgim yok...

Yargıç Joseph'e aleyhinde olan bütün kanıtları ayrıntılarıyla anlatıp, sözlerini Max'ın açıklaması ile bitirince, Joseph yıldırımla vurulmuşa döndü.

— Ama ben, dedi, evden saat beşten sonra çıktım; anacaddeye geldim ve saat beş buçukta bölge kiliseniz Saint-Cyr'in cephesini seyrediyordum. Burada az önce angelus duasını haber vermek için çan çalmış olan zangoçla sohbet ettim, bana tuhaf ve tamamlanmamış gibi görünen bina hakkında sorular sordum ona, sonra Sebze Pazarı'nın içinden geçtim, pazarda şimdiden kadınlar vardı, sonra

Misère Meydanı'ndan devam edip Anes Köprüsü'nden geçerek Landrôle değirmenine vardım, burada beş altı dakika boyunca rahat rahat ördekleri seyrettim; değirmende çalışanlar herhalde beni fark ettiler. Çamaşırhaneye giden kadınlar gördüm, hâlâ orada olmalılar, yakışıklı olmadığımı söyleyerek bana güldüler; ben de onlara, çirkin yüzlerde ne güzellikler gizlidir diye yanıt verdim. Oradan iki yanı ağaçlı ana yolu izleyerek Tivoli'ye kadar yürüdüm; Tivoli'de bahçıvanla sohbet ettim... Bunların doğru olup olmadıkları araştırılsın, beni de tutuklamayın, çünkü siz suçsuzluğumdan emin oluncaya kadar burada, büronuzda kalacağıma söz veriyorum.

Hiç duraksamadan, davasından emin bir insana özgü rahatlıkla yapılmış bu konuşmanın görevlilerin üzerinde belli bir etkisi oldu.

— Haydi, bütün bu insanları bulup buraya çağıralım, dedi Mösyö Mouilleron; ama bu bir günlük iş değil. Öyleyse, çıkarınız açısından, adliyede ayrı bir hücrede kalmaya razı olun.

— Yeter ki anneme, zavallı kadına, iki satır yazabileyim... Ah! Mektubumu okursunuz.

Bu istek geri çevrilemeyecek kadar haklı bir istekti, Joseph de şu kısa mektubu yazdı:

"Sevgili anneciğim,

Hiç kaygılanma; kurbanı olduğum yanlışlık kolayca anlaşılacak, bununla ilgili bilgileri verdim. Yarın ya da belki bu akşam salıverileceğim. Seni kucaklıyorum, Mösyö Hochon ile Madam Hochon'a hiçbir rolümün olmadığı bu karışıklık yüzünden çok üzgün olduğumu söyle, çünkü bu, hâlâ anlayamadığım bir rastlantının eseri."

Mektup geldiğinde Madam Bridau sinir krizi geçiriyor, ölüp ölüp diriliyordu; Mösyö Goddet'nin ona yudum yudum içirmeye çalıştığı ilaçlar fayda etmiyordu. Bu yüzden bu mektup yüreğine su serpti. Birkaç kriz atağından sonra Agathe, bu tür krizleri izleyen ruhsal çöküntüye girdi. Mösyö Goddet hastasını yeniden görmeye geldiğinde, onu Paris'ten ayrıldığına pişman olmuş buldu.

— Tanrı beni cezalandırdı, diyordu gözleri yaş içinde. Vaftiz anneciğim, kardeşime güvenmem ve mirasını onun iyilikseverliği sayesinde elde etmeyi beklemem gerekmez miydi?

— Madam, oğlunuz suçsuzsa, dedi Agathe'ın kulağına Mösyö Hochon, Maxence da tam bir rezil; bu işte en güçlüler biz değiliz, öyleyse siz Paris'e dönün.

— Peki, dedi Madam Hochon Mösyö Godet'ye, Mösyö Gilet'nin sağlığı nasıl?

— Yarası ağır ama öldürücü değil. Bir aylık tedaviden sonra iyileşir. Onu oğlunuzun salıvermesini istemek için Mösyö Mouilleron'a mektup yazarken bıraktım madam, dedi hastasına. Ah, Max iyi bir çocuktur. Ona ne durumda olduğunuzu söylediğimde, kendisine saldıranın giyimindeki bir ayrıntıyı anımsadı, bu ayrıntı da ona bu kişinin oğlunuz olmadığını kanıtlamıştı: Katilin ayaklarında keçe ayakkabılar vardı, oysa oğlunuzun çizmelerle sokağa çıktığı çok kesindi.

— Ah! Tanrı onun bana yaptığı kötülüğü bağışlasın...

Geceleyin bir adam Gilet'ye dökme harflerle yazılmış bir mektup getirdi. Mektupta şöyle deniyordu:

"Yüzbaşı Gilet bir suçsuzu adaletin ellerinde bırakmamalı. Eğer Mösyö Gilet, Mösyö Joseph Bridau'yu asıl suçlunun adını vermeden özgürlüğüne kavuşturursa, bu işi yapan kişi bir daha böyle bir işe kalkışmayacağına söz veriyor."

Max bu mektubu okuyup yaktıktan sonra Mösyö

Mouilleron'a yazdığı bir mektupta Mösyö Goddet'nin görüşünü de bildirip ondan Joseph'i salıvermesini ve kendisinin olayı açıklayabilmesi için evine gelmesini rica ediyordu. Bu mektup Mösyö Mouilleron'a ulaştığında, Lousteau-Prangin, zangocun, sebze satıcısı bir kadının, çamaşırcı kadınların, Landrôle değirmeninde çalışan işçilerin ve Frapesle'deki bahçıvanın tanıklıklarına dayanarak Joseph'in anlattıklarının doğruluğunu çoktan kabul etmişti. Max'ın mektubu da sanığın suçsuzluğunu ayrıca kanıtlamış oluyordu; bunun üzerine Mösyö Mouilleron, Joseph'i Mösyö Hochon'un evine götürdü. Joseph annesi tarafından o kadar büyük bir sevgi gösterisi ile karşılandı ki, La Fontaine'in o masalındaki koca nasıl bir hırsıza[72] minnettar olduysa, değeri anlaşılamamış bu çocuk da kendisine bu sevgi gösterilerini sağlayan beklenmedik bir tersliğe minnettar oldu.

— Ah! dedi Mösyö Mouilleron becerikli bir adam tavrıyla, o öfkeli ayaktakımına bakış biçiminizden sizin suçsuz olduğunuzu elbette hemen anladım; buna inanmıştım, ama bakın, Issoudun kentini tanıyorsanız, sizi korumanın en iyi çaresi sizi alıp götürmekti; biz de bunu yaptık. Ah! Gururlu bir davranış gösterdiniz.

— Ben başka şey düşünüyordum, dedi özentisiz bir biçimde ressam. Bir subay tanıyorum; bir sabah gezintiden dönerken, aşağı yukarı aynı koşullarda, Dalmaçya'da ayaklanmış bir ayaktakımı tarafından yolunun kesildiğini anlatmıştı. Bu benzerlik zihnimi meşgul ediyordu, bütün bu insanlara 1793 ayaklanmasının resmini yapmak düşüncesiyle bakıyordum... Kısacası, kendi kendime şöyle diyordum: "A serseri! Atölyende kalıp resim yapacak yerde miras aramaya gelmekle işte hak ettiğin şeyi buldun!.."

— Size bir öğüt vermeme izin verirseniz, dedi savcı, bu akşam saat on birde size menzil amirinin ödünç vereceği bir arabaya binip Bourges'a giderek oradan posta arabasıyla Paris'e dönün.

— Ben de sizinle aynı fikirdeyim, dedi konuğunun yola çıktığını görmek arzusuyla yanıp tutuşan Mösyö Hochon.

— Benim de en büyük arzum Issoudun'den ayrılmak, ama burada biricik dostumu bırakıyorum, dedi Agathe, Madam Hochon'un elini tutup öperek. Acaba sizi bir daha ne zaman göreceğim?..

— Ah yavrum, artık birbirimizi ancak gökyüzünde görebileceğiz!.. Bak, dedi Agathe'ın kulağına, bu dünyada Tanrı'nın bize merhamet edeceği kadar acı çektik.

Kısa bir süre sonra Mösyö Mouilleron Max ile konuşmasını bitirdiğinde, Gritte Mösyö Rouget'nin geldiğini haber vererek Madam ve Mösyö Hochon'u, Agathe'ı, Joseph'i ve Adolphine'i çok şaşırttı. Jean-Jacques kız kardeşine güle güle demeye ve ona arabasını önermeye gelmişti.

— Ah, tablolarınız başımıza büyük iş açtı! dedi Agathe.

— Sizde kalsın onlar kardeşim, diye yanıt verdi hâlâ bu tabloların değerli olduklarına inanmayan adamcağız.

— Komşum, dedi Mösyö Hochon, en iyi dostlarımız, en güvenilir savunucularımız akrabalarımızdır, özellikle de bunlar kız kardeşiniz Agathe'a ve yeğeniniz Joseph'e benziyorlarsa!

— Olabilir! dedi şaşkın yaşlı adam.

— İnsan Hıristiyanca ölmelidir, dedi Madam Hochon.

— Ah Jean-Jacques! Ne gün ha!

— Arabamı kabul ediyor musunuz? diye sordu Rouget.

— Hayır kardeşim, dedi Madam Bridau, teşekkür ederim, size esenlikler diliyorum.

Rouget kız kardeşinin ve yeğeninin kendisini kucaklamalarından sonra onlara soğukça güle güle deyip çıktı. Baruch, büyükbabasının bir sözü üzerine, hemen posta arabaları konaklama yerine gitmişti. Akşam saat on birde iki Parisli, bir posta arabacısının kullandığı sorgun ağacından bir atlı arabaya binip Issoudun'den ayrıldılar. Adolphine ile Madam Hochon'un gözleri yaşarmıştı. Agathe ile Joseph'in gitmelerine onlardan başka üzülen yoktu.

— Gittiler, dedi François Hochon, Suyu Bulandıran Kız'la Max'ın odasına girerken.

— Eh, oyun bitti! dedi ateş yüzünden güçsüz kalmış olan Max.

— Peki, sen Mouilleron babaya ne söyledin? diye sordu Max'a François.

— Ona katilime neredeyse beni bir sokağın köşesinde beklemek hakkını verdiğimi söyleyip, işin ardına düşülseydi, bu adamın tutuklanmadan önce beni bir köpek gibi öldürecek karakterde olduğu da anlaşılacaktı diye ekledim. Dolayısıyla, Mouilleron ile Prangin'den açıkça çok etkili araştırmalara girişmelerini, ama öldürüldüğümü görmek istemedikçe, katilimi rahat bırakmalarını rica ettim.

— Umarım Max, dedi Flore, bir süre geceleri rahat durursunuz.

— Sonunda Parislilerden kurtulduk, diye bağırdı Max. Beni yaralayan bize bu kadar büyük hizmette bulunacağını hiç bilmiyordu.

Ertesi gün, Mösyö ve Madam Hochon'un fikirlerini paylaşan son derece rahat ve ihtiyatlı kişiler dışında, Parislilerin gidişi, her ne kadar üzücü bir yanılgıya bağlı olsa da, bütün kentte

taşranın Paris'e karşı bir zaferi olarak kutlandı. Max'ın bazı dostları Bridau'lar hakkında oldukça sert konuştular.

— Ee, bu Parisliler de sanıyorlar ki biz budalayız ve içine yağmur gibi miras yağması için insanın şapkasını uzatması yeterli!..

— Yün almaya gelmişlerdi, ama kırkılmış olarak geri dönüyorlar, çünkü yeğen dayının hoşlanacağı biri değil.

— Hem şu işe bakın, danışman olarak Parisli bir davavekilleri varmış...

— Ya! Bir plan yapmışlar demek?

— Elbette canım, Rouget babayı buyrukları altına alma planı bu, ama Parislilerin buna gücü yetmedi, davavekili de Le Berry'lilerle alay edemeyecek...

— Bunun iğrenç bir şey olduğunu biliyor musunuz?..

— Parisliler işte böyledir!..

— Suyu Bulandıran Kız'a saldırıldı, o da kendini savundu.

— Çok da iyi yapmış...

Tüm kent halkı için Bridau'lar Parisliydi, yabancıydı. Max ile Flore onlara yeğleniyordu.

XI

Philippe Issoudun'de

Agathe ile Joseph'in bu savaştan sonra Mazarine Sokağı'ndaki küçük evlerine nasıl hoşnutlukla döndüklerini düşünebilirsiniz. Ressam, tutuklanması ve adliyede yirmi saat hücrede kalması sonucu yitirdiği neşesine yolculuk sırasında yeniden kavuşmuştu, ama annesini eğlendiremedi. Agathe heyecanlarından kolayca kurtulamadı, çünkü Yüksek Meclis yakında askeri komplo davasına bakmaya başlayacaktı. Philippe'in tutumu, Desroches'un salık verdiği savunma avukatının becerikliliğine karşın, karakterine pek uygun olmayan kuşkulara yol açıyordu. Bu yüzden Joseph Issoudun'de bütün olup bitenleri Desroches'a anlatır anlatmaz, yirmi gün süren bu davadan söz edildiğini duymamak için Mistigris'i hemen Sérisy kontunun şatosuna götürdü.

Çağdaş tarihe mal olmuş olayları burada yeniden ele almanın yararı yok. Philippe, ister kabul edilmiş bir rol oynamış olsun, ister bir yalvaç olsun, beş yıl polis gözetimi altında kalmaya mahkûm oldu ve hemen salıverildiği gün, Kraliyet Polisi genel müdürünün beş yıl oturacağı yer olarak belirlediği Autun kentine gitmek üzere yola çıkmak zorunda kaldı. Bu ceza, kendilerine hapishane olarak bir kent gösterilen, verdikleri söz üzerine salıverilmiş hükümlülerin cezasına benzeyen bir hapis cezasına denkti. Yüksek Meclis tarafından bu davanın soruşturmasını yapmak üzere görevlendirilmiş üyelerinden biri olan Sérisy kontunun Joseph'i Presles Şatosu'nun süslemelerini yaptırmak için çalıştırdığını öğrenen Desroches, bu yüksek görevliden bir görüşme isteğinde bulundu ve görüşme sırasında Sérisy kontunu rastlantı sonucu tanıştığı Joseph'e karşı çok iyi düşünceler beslediğini saptadı. Desroches, babalarının yaptığı hizmetleri ve bu hizmetleri Restorasyon döneminin

unuttuğunu anımsatarak iki kardeşin parasal durumunu açıkladı.

— Bu gibi haksızlıklar monsenyör, dedi davavekili, sürekli kızgınlık ve hoşnutsuzluk nedenleridir! Babalarını tanıdınız, hiç olmazsa çocuklarını servet sahibi yapın.

Ve ailenin Issoudun'deki işlerinin durumunu kısaca anlatıp, Philippe'in oturma yerinin Autun yerine Issoudun olarak değiştirilmesi için sınırsız bir güce sahip danıştay başkan vekilinden polis genel müdürü nezdinde girişimde bulunmasını istedi. Sonunda Philippe'in içinde bulunduğu korkunç sıkıntıdan söz ederek, ayda altmış franklık yardım rica etti; bu, Savaş Bakanlığı'nın edepli davranarak eski bir albaya yapması gereken bir yardımdı.

— Benden istediğiniz her şeyi sağlayacağım, çünkü bana her şey haklı gibi görünüyor, dedi bu yüksek görevli.

Üç gün sonra, Desroches, yanında gerekli izin belgeleri, Yüksek Meclis Mahkemesi'ne giderek Philippe'i hapishaneden çıkardı ve onu Bussy Sokağı'ndaki kendi evine götürdü; genç davavekili burada bu korkunç askere, tartışmaya girmeden, o uzun öğütlerden birini verdi; bu öğütlerde davavekilleri her şeyi gerçek değeriyle ortaya koyarlar, bu sırada öğüt verecek kadar ilgilendikleri müşterilerinin tutumunu değerlendirmek ve onların duygularını inceleyip olabildiğince yalınlaştırmak üzere gerçekçi, açık sözcükler kullanırlar. Decroches, İmparator'un emir subayını çılgınca serseriliklerinden, annesinin mutsuzluklarından, yaşlı Descoings'in ölümünden ötürü kınadıktan sonra, ona Issoudun'deki durumu anlattı; bu durumu kendine göre açıkladı ve Maxence Gilet ile Suyu Bulandıran Kız'ın planı ve karakterini derinlemesine ele aldı. Bu alanda büyük bir anlayış yeteneği olduğu için, bu siyasi mahkûm Desroches'un vaazının bu bölümünü ilk bölümünden çok daha iyi dinledi.

— Durum böyle olunca, dedi davavekili, o eşsiz ailenize vermiş olduğunuz zararlar içinde tamir edilebilir olanları tamir edebilirsiniz, çünkü ölümüne neden olduğunuz o zavallı kadını diriltemezsiniz, ama yalnızca sizin yapabileceğiniz bir şey var ki...

— Peki nasıl yapacağım? diye sordu Philippe.

— Autun yerine Issoudun'de oturma izni sağladım size.

Philippe'in son derece zayıflamış, neredeyse korkunç bir hal almış, hastalıklarla, acılarla, yoksunluklarla yıpranmış yüzü hemen neşeyle aydınlandı. Desroches yeniden konuşmaya başladı:

— Yalnızca siz, diyorum, dayınız Rouget'nin belki de yarısı çoktandır Gilet denen o kurdun ağzında olan mirasını elden gitmeden yakalayabilirsiniz. Bütün ayrıntıları biliyorsunuz, öyleyse gerektiği gibi davranmak şimdi size kalıyor. Sizin için bir plan yapmıyorum, bu konuda fikrim de yok, zaten her şey duruma göre değişir. Hasmınız kuvvetli, adam düzenbazın biri, dayınızın Joseph'e verdiği tabloları yeniden ele geçirmek isteme biçimi, bir suçu zavallı kardeşinizin sırtına yüklemek cüretini göstermesi, her şeyi yapabilecek bir hasmı açığa vuruyor. Öyleyse ihtiyatlı olun, mizacınız gereği aklı başında olamazsanız, planınız gereği öyle olun. Sanatçı gururu başkaldırabilecek Joseph'e bu konuda hiçbir şey söylemeden, tabloları Mösyö Hochon'a geri gönderip, bunları yalnızca size teslim etmesini mektupla bildirdim. Bu Maxence Gilet cesurdur...

— Daha iyi ya, dedi Philippe, başarılı olmak için bu rezil herifin cesaretine çok güveniyorum, çünkü korkağın biri Issoudun'den çekip gidebilirdi.

— Hay Allah! Size hayran olunacak bir sevgi besleyen annenizi ve sağmal inek yaptığınız kardeşinizi düşünün.

— Ah! O çılgınlıklardan size söz etti, öyle mi? diye bağırdı Philippe.

— Bakın, ben ailenin dostu değil miyim, hakkınızda onlardan çok şey bilmiyor muyum?

— Ne biliyorsunuz?

— Arkadaşlarınıza ihanet ettiniz...

— Ben ha! diye bağırdı Philippe. Ben ha! İmparator'un emir subayı! Haydi canım!.. Biz Yüksek Meclis'i, Adalet'i, Hükümet'i ve bütün o çıfıt çarşısını faka bastırdık. Kralın adamları da hiçbir şeyin farkına varmadılar!..

— Eğer böyleyse çok iyi, dedi davavekili; ama bakın, Bourbon'lar devrilemez, Avrupa yanlarında, savaş bakanı ile barışmayı düşünmelisiniz... Ah! Bunu da zengin olduğunuzda yaparsınız. Zenginleşmek için, siz ve kardeşiniz, dayınızı kafesleyin. Bunca beceri, ölçülülük, sabır gerektiren bir işi başarıya ulaştırmak istiyorsanız, beş yıl çalışmanız gerekecek...

— Hayır, hayır, dedi Philippe, elimizi çabuk tutmalıyız. Bu Gilet, dayımın servetinin durumunu değiştirip, bu serveti o kadının üzerine yaptırabilir; o zaman her şey mahvolur.

— Ama Mösyö Hochon aklı başında, doğru düşünen bir adamdır, ona danışın. Sevk belgeniz var, Orléans posta arabasında yeriniz ayrıldı, saat yedi buçukta yola çıkacaksınız. Yemeğe gelir misiniz?

— Eşya olarak yalnızca üstümdeki var, dedi Philippe o berbat mavi redingotunun önünü açarak; ama üç şeyim eksik; Finot'nun amcası, dostum Giroudeau'dan bana şunları göndermesini rica edeceksiniz: Palamı, kılıcımı, tabancalarımı!..

— Sizin elbette başka bir şeyiniz daha eksik, dedi müşterisini seyrederken ürperen davavekili. Doğru dürüst giyinmek için üç aylık bir ödenek alacaksınız.

— Bak hele, sen buradasın ha Godeschal, dedi Philippe, Mariette'in erkek kardeşi, Desroches'un baş yardımcısını tanıyarak.

— Evet, iki aydır Mösyö Desroches ile birlikteyim.

— Umarım, bir davavekilliği görevi alıncaya kadar yanımda kalır, dedi Desroches.

— Mariette'ten ne haber? dedi Philippe anıları depreşip heyecanlanarak.

— Yeni salonun açılmasını bekliyor.

— Cezamı kaldırtmak, dedi Philippe, ona pek az şeye mal olur... Ama kendi bilir!

Baş yardımcısını eğiten Desroches'un Philippe'e ikram ettiği hafif yemekten sonra, bu iki uygulamacı siyasi mahkûmu arabaya bindirip ona iyi şanslar diledi. Ölüler günü olan 2 Kasım'da Philippe Bridau Issoudun polis komiserine gidip geldiği günü belgesine kaydettirdi, sonra bu görevlinin öğüdüne uyarak yerleşmek üzere Avenir Sokağı'na gitti. Son komplo olayına karışmış subaylardan birinin kente sürgüne gönderildiği haberi hemen Issoudun'de yayıldı ve bu subayın son derece haksız yere suçlanmış olan ressamın kardeşi olduğu öğrenilince heyecan daha da arttı. O zaman yarası tümüyle iyileşmiş olan Maxence Gilet, Rouget babanın ipotek karşılığı fonlarını nakde çevirme ve bunları devlet tahvillerine yatırma gibi çok güç bir işlemi tamamlamıştı. Bu yaşlı adamın taşınmaz mallarını karşılık gösterip yüz kırk bin frank borç alması büyük bir heyecan uyandırdı, çünkü taşrada hiçbir şey gizli kalmaz. Bridau'ları düşünen Mösyö Hochon, bu yıkımın

heyecanıyla Rouget'nin noteri yaşlı Mösyö Héron'a fonlardaki bu hareket hakkında sorular sordu.

— Rouget baba fikir değiştirirse, mirasçıları bana minnet borçlu olacaklardır! diye haykırdı Mösyö Héron. Ben olmasam, adamcağız elli bin franklık rantın Maxence Gilet'nin üstüne geçirilmesine izin verecekti... Matmazel Brazier'ye, her yandan yapılan çeşitli devir ve temlik işlemleriyle ilgili birçok kanıtın manevralarını ortaya çıkaracağı için, malı gasp etme davası açılması rizikosu da varken, vasiyetname ile yetinmesi gerektiğini söyledim. Maxence'a ve metresine, zaman kazanmak için, o adamcağızın alışkanlıklarındaki bu ani değişikliği unutturmalarını salık verdim.

— Bridau'ların avukatı ve koruyucusu olun, çünkü onların hiçbir şeyi yok, dedi Mösyö Hochon Mösyö Héron'a. Mösyö Hochon evinin yağma edilmesinden korkarak çektiği sıkıntılar yüzünden Gilet'yi bağışlamıyordu.

Her türlü dokunulmazlığa sahip olan Maxence Gilet ile Flore Brazier, Rouget babanın ikinci yeğeninin geldiğini öğrenince bu işi ciddiye almadılar. Philippe'in kendilerine vereceği ilk sıkıntıda Rouget babaya bir vekâletname imzalatarak varlıkların mülkiyetini Maxence'ın ya da Flore'un üstüne geçirebileceklerini biliyorlardı. Vasiyetname iptal edilirse, elli bin liralık rant, hele taşınmaz mallar yüz kırk bin franlık ipotekle rehin edildikten sonra, hiç de fena bir züğürt tesellisi olmazdı.

Gelişinin ertesi günü, Philippe saat ona doğru dayısını ziyaret etmek üzere evine gitti, kendisini o korkunç giysisi içinde tanıtmak istiyordu. Dolayısıyla, bu Midi Hastanesi kaçağı, bu Luxembourg Cezaevi hükümlüsü salona girdiğinde, Flore Brazier bu iğrenç görünüm karşısında sanki yüreğinde bir ürperti hissetti. Gilet de, doğanın gizli bir düşmanlık ya da gelecek bir tehlike konusunda bizi uyarmak

için zekâda ya da duyarlıkta yol açtığı türden bir sarsıntı hissetti içinde. Eğer Philippe'in yüzündeki ne olduğu bilinmeyen kötü ifadeye başına gelen son yıkımlar yol açtıysa, giysisi de bu ifadeye bir şeyler katıyordu. O berbat mavi redingotu, üzücü nedenlerle, asker usulü boğazına kadar hâlâ ilikliydi, ama bu redingot gizlemek savında olduğu şeyi böylece çok daha fazla ortaya çıkarıyordu. Bir savaş malulü pantolonu paçaları gibi yıpranmış pantolon paçaları büyük bir sefaleti açığa vuruyordu. Çizmeler, delik tabanlarından çamurlu sular fışkırtarak, ıslak izler bırakıyordu. Albayın elinde tuttuğu gri şapka, içindeki iğrenç derecede yağlı astarı gözler önüne seriyordu. Cilası gitmiş hezaren baston Paris kahvelerinin bütün köşelerinde duraklamış, yamulmuş ucuysa birçok çirkefin içinde dinlenmiş olmalıydı. Mukavvasını gösteren bir kadife yakanın üstünde, Frédérick Lemaître'in Bir Kumarbazın Yaşamı[73] adlı oyunun son perdesinde belli bir şekle soktuğu yüzüne neredeyse benzer bir yüz yükseliyordu; oyunda, hâlâ güçlü bir adamın bitkinliğini yer yer yeşil bir renk almış bakır kırmızısı teni belli ediyordu. Kumarda birçok gece geçiren sefihlerin yüzünde bu renkler görülür, gözlerin etrafı kömür gibi kara birer halkayla çevrilidir, gözkapakları al renkli olmaktan çok kızarmış haldedir, son olarak alın açığa vurduğu bütün yıkıntılarla korkutucudur. Gördüğü tedaviyle henüz iyileşmiş olan Philippe'in yanakları neredeyse içeriye göçmüştü ve pürtüklüydü. Başı saçsızdı ve arka tarafında kulaklarda ortadan kaybolan birkaç tutam saç kalmıştı. Son derece parlak gözlerinin son derece arı mavisi çeliğin soğuk rengini almıştı.

— Merhaba dayı, dedi boğuk bir sesle, ben yeğeniniz Philippe Bridau'yum. Bakın, Bourbon'lar bir albaya, eski Napoléon Muhafız Birliği'nin eski bir askerine, İmparator'un buyruklarını Montereau Savaşı'na taşıyan birine karşı nasıl davranıyorlar. Redingotum biraz açılsaydı, matmazel buradayken utanırdım. Ne de olsa bu, oyunun kuralı. Oyuna

yeniden başlamak istedik ve kaybettik! Ayda altmış frank gibi yüksek bir ödenekle ve polisin buyruğuyla kentinizde oturuyorum. Onun için, içkilerin fiyatını yükseltirim diye burjuvaların korkmalarına gerek yok. Görüyorum ki hoş ve güzel kimselerle birliktesiniz.

— Ah! Sen benim yeğenimsin, dedi Jean-Jacques...

— Canım, sayın albayı kahvaltıya davet etsenize, dedi Flore.

— Hayır madam, teşekkür ederim, dedi Philippe. Kahvaltı ettim. Zaten bu kentte kardeşim ve annemle ilgili olup bitenlerden sonra, dayımdan bir parça ekmek ya da bir metelik istemek yerine elimi kesmeyi yeğlerdim... Ancak ara sıra çekip gitmeden, hep Issoudun'de kalmam bana uygun gibi görünmüyor. Zaten şunu pekâlâ yapabilirsiniz, dedi elini uzattığı dayısının bu eli tutup salladığı sırada, canınızın istediği her şeyi yapabilirsiniz: Hiçbir zaman buna kusur bulmam, yeter ki Bridau'ların şerefi kurtulsun...

Gilet albaya rahatça bakabiliyordu, çünkü Philippe apaçık bir yapmacıklı tavırla gözlerini ona doğru çevirmekten kaçınıyordu. Max'ın ise, damarlarındaki kan kaynıyorsa da, bir delikanlı gibi öfkelenip parlayacak yerde, kimi zaman büyük politikacıların korkaklığına benzeyen bir ölçülülükle davranmakta büyük çıkarı vardı, dolayısıyla hep dinginliğini ve soğukluğunu korudu.

— Mösyö, dedi Flore, kırk bin altın liralık rantı olan dayınızın gözü önünde ayda altmış frankla yaşamak hoş bir şey olamaz; hem dayınız doğal akrabası Yüzbaşı Gilet'ye daha önce çok iyi davranmıştır; işte yüzbaşı...

— Evet Philippe, dedi dayı, bu konuyu düşünürüz...

Flore'un tanıştırması üzerine, Philippe, Gilet ile neredeyse çekingen bir biçimde selamlaştı.

— Dayıcığım, size geri vereceğim tablolar var, Mösyö Hochon'un evinde duruyorlar, bir gün bunları tespit etmek üzere gelirseniz sevineceğim.

Bu sözleri soğuk bir biçimde söyledikten sonra, Albay Philippe Bridau çıkıp gitti. Bu ziyaret Flore'un, aynı zamanda Gilet'nin içinde bu korkunç, kaba askeri ilk gördüklerinde duydukları heyecandan daha büyük bir heyecan uyandırdı. Philippe mirastan yoksun bırakılmış bir mirasçıya yaraşır bir şiddetle kapıyı çeker çekmez, Flore ile Gilet perdelerin arkasına gizlenerek onun dayısının evinden Hochon'lara gidişini seyrettiler.

— Ne pis herif ha! dedi Flore, Gilet'ye şöyle bir bakıp soru sorar gibi.

— Evet, ne yazık ki, İmparator'un ordusunda böyle insanlar da bulundu, onlardan yedisini cezaevi olarak kullanılan o gemilerde hakladım, diye yanıt verdi Gilet.

— Umarım Max, bununla kavga etmezsiniz, dedi Matmazel Brazier.

— Ah, dedi Max, bu kemik isteyen uyuz köpeğin biri! Rouget babaya seslenerek devam etti: Eğer dayısı bana güveniyorsa, bir bağışla bu işten kurtulur, çünkü sizi rahat bırakmayacak Rouget baba.

— Buram buram tütün kokuyordu, dedi yaşlı adam.

— O da sizin ekülerin kokusunu alıyordu, dedi Flore kestirip atan bir tonla. Bence onu kabul etmekten kaçınmalısınız.

— Benim istediğim de zaten bu, dedi Rouget.

— Mösyö, dedi Gritte bütün Hochon ailesinin kahvaltıdan sonra toplanmış olduğu odaya girerek; işte sözünü ettiğiniz Mösyö Bridau. Philippe, herkesin merakının yol açtığı derin bir sessizliğin ortasında kibarca içeriye girdi. Madam Hochon, Agathe'ın bütün üzüntülerine ve zavallı kadın Descoings'in ölümüne neden olan kişiyi karşısında görünce baştan aşağı titredi. Adolphine de biraz ürktü. Baruch ile François şaşkınlık belirten bir ifadeyle bakıştılar. Yaşlı Hochon soğukkanlılığını korudu ve Madam Bridau'nun oğluna bir iskemle gösterdi.

— Mösyö, dedi Philippe, yardımınıza sığınmaya geldim, çünkü Fransa'nın bana verdiği ayda altmış frankla beş yıl burada yaşayacak şekilde önlemlerimi almam gerekiyor.

— Bu olmayacak şey değil, dedi seksenlik adam.

Philippe iyi bir davranış sergileyerek ilgisiz konulardan söz etti. Yaşlı kadının yeğeni olan gazeteci Lousteau'yü çok akıllı bir adam olarak tanıttı. Lousteau'ların adının ünlü olacağını söylediğinde de kadının sevgisini kazandı. Sonra yaşamında yaptığı yanlışları kabul etmekte duraksamadı. Madam Hochon'un kendisine alçak sesle yönelttiği dostça bir kınamaya karşı, hapiste çok düşündüğünü belirtti ve ona bundan böyle bambaşka bir adam olacağına söz verdi.

Mösyö Hochon, Philippe'in kendisine söylediği bir söz üzerine, onunla birlikte dışarıya çıktı. Cimriyle asker Baron Bulvarı'nda, kendilerini kimsenin duyamayacağı bir yere vardıklarında, Philippe, yaşlı adama şöyle dedi: "Mösyö, bana güvenmek istiyorsanız, bundan böyle ancak kırlarda ya da söylediklerimiz işitilmeden konuşabileceğimiz yerlerde gezindiğimiz sırada işlerden ve kişilerden söz edeceğiz. Davavekili Desroches küçük bir kentte dedikoduların yaptığı etkiyi çok güzel anlattı. Dolayısıyla, bana öğütlerinizle yardım edeceğinizden kuşku duymanızı istemiyorum; kaldı ki Desroches bu öğütleri istemememi söyledi, ben de bunları

benden esirgememenizi rica ediyorum. Önümüzde güçlü bir düşman var, ondan kurtulabilmek için hiçbir önlemi yadsımamalıyız. Hem önce, görüşmek üzere artık evinize gelmeyeceğim için bağışlayın beni. Aramızda biraz soğukluk olursa, bu, tutumum karşısında her türlü etkilenmeden sizi uzak tutacaktır. Size danışmak gereğini duyarsam, saat dokuz buçukta, kahvaltıdan sonra dışarıya çıktığınız sırada, meydanda olacağım. Bastonumu silah gibi kullanıp selam durur vaziyette tuttuğumu görürseniz, bu bana göstereceğiniz bir gezinti yerinde, rastlantı sonucu buluşmamız gerektiği anlamına gelecektir."

— Bütün bu söyledikleriniz bana tedbirli ve başarılı olmaya istekli bir adama yaraşır gibi görünüyor, dedi yaşlı adam.

— Başarılı olacağım mösyö. Her şeyden önce, buraya dönmüş, ancak bu Maxence Gilet'den yana olmayan, ilişki kurabileceğim eski ordu mensubu askerleri bana bildirin.

— Önce Topçu Muhafız Birliği'nden bir binbaşı var, Mösyö Mignonnet; Politeknik Yüksek Okulu mezunudur, kırk yaşında ve mütevazı bir yaşam sürüyor, çok onurlu biridir ve tutumunu gerçek bir askere yaraşır bulmadığı Max'a karşı çıkmıştır.

— Bu iyi! dedi albay.

— Bu düzeyde çok asker yok, diye ekledi Mösyö Hochon, burada başkaca ancak eski bir süvari yüzbaşısı biliyorum.

— Benim sınıfım bu, dedi Philippe. Muhafız Birliği'nde miydi?

— Evet, dedi Mösyö Hochon, Carpentier Süvari Muhafız Birliği'nde astsubay üstçavuştu, buradan ayrılıp başka bir süvari birliğine teğmen olarak girdi ve yüzbaşı oldu.

— Giroudeau belki onu tanır, dedi içinden Philippe.

— Bu Mösyö Carpentier belediyede Maxence'ın istemediği bir yere atandı; Binbaşı Mignonnet'nin dostudur.

— Hayatımı kazanmak için burada ne yapabilirim?

— Sanıyorum, yakında Le Cher İli Yardımlaşma Sandığı'nda bir müdür yardımcılığı bölümü kurulacak, siz de burada bir görev bulabilirsiniz, ama ayda en çok elli frank kazanacaksınız...

— Bu bana yeter.

Bir hafta sonra Philippe ayda şu kadar ödenmek üzere taksitle, kaliteli mavi Elbeuf kumaşından yeni bir redingot, bir pantolon ve bir yelek, ayrıca çizme, süet deri eldiven ve bir şapka satın aldı. Paris'ten Giroudeau'nun gönderdiği çamaşırları, silahlarını ve eski süvari yüzbaşısının emrinde hizmet görmüş olan Carpentier için bir mektup aldı. Philippe bu mektup sayesinde Carpentier'nin dostluğunu kazandı; Carpentier onu Binbaşı Mignonnet'ye çok değerli ve çok iyi karakterli biri olarak tanıttı. Philippe, bilindiği gibi, La Rochelle çavuşlarının[74] davası başka bir düşünce düzenine ait olduğu için, eski ordunun Bourbon'lara karşı son girişimi olarak kabul edilmiş komplo ile ilgili kimi gizleri açıklamasıyla bu iki değerli subayın güçlü dostluğunu kazandı. 1822'den başlayarak, 19 Ağustos 1820 komplosunun akıbeti ile Berton ve Caron davaları konusunda aydınlanmış bulunan askerler olayları beklemekle yetindiler. 19 Ağustos komplosunun ufak çaplısı olan bu son komplo, daha iyi elemanlarla yeniden başlatılmış aynı girişimdi. Öteki gibi, kraliyet hükümetinin tümüyle bilgisi dışında kaldı. Bir kez daha ortaya çıkarılan komplocular geniş çaplı girişimlerini bir kışla komplosu boyutlarına indirgemeyi düşündüler. Birçok süvari, piyade ve topçu alayının katıldığı bu komplonun merkezi Fransa'nın kuzeyindeydi. Sınırdaki müstahkem mevkiler bir hamlede ele geçirilmeliydi. Başarılı olma durumunda, 1815

antlaşmaları, askerler arasında varılan bir anlaşma sayesinde Kutsal İttifak'tan çıkarılan Belçika'nın ani katılımıyla bozulmuş olacaktı. İki taht aynı anda bu hızlı kasırgada yıkılıyordu. Kimi dik kafalılar tarafından tasarlanmış, önemli kişilerin de karıştığı bu korkunç plan yerine, Yüksek Mahkeme'ye yalnızca bir ayrıntı bildirildi. Philippe Bridau, komploların ya bir ihanet yüzünden ya da bir rastlantı sonucu ortaya çıkarıldıkları anda ortadan kaybolan ve Meclislerde yer aldıkları için, yalnızca başarıyı hükümet içinde gerçekleştirmek üzere katkıda bulunacaklarına söz veren bu şeflerin adını gizlemeye razı oldu. 1830'dan bu yana, liberallerin itirafları sayesinde bütün derinliğiyle ve alt düzeydeki bilgi sahiplerinden gizlenmiş sonsuz dallarıyla sergilenen plandan söz etmek, tarihin alanına saldırmak ve konu dışına çıkmak olurdu. Böyle bir toplu bakış, Philippe'in oynadığı çifte rolü anlatmaya yeter. İmparator'un bu eski emir subayı, özellikle gerçek komployu gizlemek ve komplo kuzeyde patlak verdiğinde hükümeti merkezinde meşgul etmek için Paris'te tasarlanmış bu hareketi yönetecekti. Philippe o zaman yalnızca ikinci derecede önemi olan gizleri açıklayarak iki komplo arasındaki bağı koparmakla görevlendirildi, kıyafetiyle sağlık durumunun belirttiği korkunç yoksunluk, girişimi iktidarın gözünde değerden düşürmeye ve sınırlamaya da adamakıllı yaradı. Bu rol bu ilkesiz oyuncunun kararsız durumuna uygundu. Kendisini yarı yarıya iki tarafta hisseden kurnaz Philippe kraliyet hükümeti karşısında kuzu postuna büründü ve partisinin önemli kişilerinin kendisine verdikleri değeri korudu, ama daha sonra iki yoldan en çok avantajlı göreceği yola girmeye kendi kendine söz vermişti elbette. Gerçek komplonun çok geniş kapsamı, kimi yargıçların katılımı hakkındaki bu açıklamalar Philippe'i Carpentier ve Mignonnet'nin gözünde çok değerli bir kişi durumuna getirdi, çünkü bağlılığı Konvansiyon döneminin en güzel günlerine yaraşır bir politikayı ortaya koymaktaydı. Bu yüzden bu kurnaz

Bonapartçı, birkaç gün içinde, herhalde saygınlıklarından kendisinin de pay kaptığı bu iki subayın dostu oldu. Mösyö Carpentier ile Mösyö Mignonnet'nin tavsiyesiyle Philippe yaşlı Hochon'un belirttiği Le Cher İli Yardımlaşma Sandığı'nda bir iş buldu. Bir tahsildar yanındaymış gibi kayıtları tutmakla, basılı mektuplara isimleri ve rakamları doldurup bunları göndermekle görevli olduğu için, günde üç saatten fazla işi olmuyordu. Mignonnet ile Carpentier bu Issoudun konuğunu dernek lokallerine kabul ettirdiler, burada onların bu komplo şefi hakkındaki yüksek düşünceleriyle uyumlu olan tutumu ve davranışları ona çoğu zaman aldatıcı olan dış görünüşlere bakarak gösterilen bir saygı kazandırdı. Tutumu üzerinde derinden düşünülmüş olan Philippe, kendisi de cezaevinde yattığı sırada düzensiz bir yaşamın sakıncaları üzerinde kafa yormuştu. Dolayısıyla, dürüst, namuslu, düzenli bir yaşam sürerek burjuva sınıfının saygısını kazanmanın zorunlu olduğunu anlamak için Desroches'un kendisini paylamasına gereksinimi yoktu. Mignonnet gibi davranarak Max'ı yermekten pek hoşlandığı için, Maxence'ı, karakteri üzerinde yanıltarak uyutmak istiyordu. Hasmını kuşatarak ve dayısının mirasını ele geçirmeye can atarak, kendisini eli açık ve çıkar gütmeyen bir budala gibi göstermeye çalışmaktaydı. Gerçekten çıkar gütmeyen, eli açık ve yüce gönüllü olan annesi ve kardeşi yapmacıksız bir sadelikle davrandıkları halde çıkar gütmekle suçlanmışlardı. Philippe'in açgözlülüğü, Mösyö Hochon'un kendisine ayrıntılarıyla anlattığı dayısının serveti nedeniyle alevlenmişti. Bu seksenlik adamla gizlice yaptığı ilk konuşmada ikisi de, Philippe'in Max'ın kuşkusunu çekmemek zorunda olduğu konusunda mutabık kalmıştı, çünkü eğer Flore ile Max kurbanlarını yalnızca Bourges'a götürürlerse her şey mahvolurdu. Philippe, haftada bir kez Binbaşı Mignonnet'nin, bir başka gün Carpentier'nin, perşembe günleri de Mösyö Hochon'un evinde akşam yemeği yedi. Buraya gelmesinden üç hafta sonra, çok geçmeden iki ya da üç eve davet edildiği için, ancak öğle

yemeklerinin parasını ödüyordu. Hiçbir yerde, kardeşinin ve annesinin bu kentte kalışıyla ilgili bir şey öğrenmek söz konusu olmadıkça, ne dayısından ne Suyu Bulandıran Kız'dan ne Gilet'den söz etti. Kısacası, madalya sahibi bu üç subay akşam yemeğinden önce, bayağı bir deyişle, sürüden ayrılarak, aynı saatte birlikte gezmeye çıkıyorlardı. Philippe'in Légion d'Honneur nişanı sahibi olmak gibi bir avantajı vardı, bu da taşrada ona herkesin gözünde pek ilgi çeken bir üstünlük sağlıyordu. Bu tutum, bu ihtiyat, bu dinginlik Issoudun'de çok güzel bir etki yarattı. Max'ın bütün yandaşları Philippe'e kılıç oynatan diyorlardı; bu deyimle, askerler üst rütbeli subaylara cesaretlerin en bayağısını mal ederler ve onlarda komutanlık için gerekli yetenek olmadığını öne sürerler. – Çok saygın bir adam, diyordu Goddet baba, Max'a. – Yok canım! dedi Yüzbaşı Gilet, Yüksek Mahkeme'deki tutumuna bakılırsa ya bir enayi ya da bir ispiyon. Hem sizin söylediğiniz gibi o büyük oyuncuların kurbanı olacak kadar da budala.

Philippe, bir iş bulduktan sonra, Issoudun'ün dedikodularından haberi olduğu için kimi şeyleri kentten olduğunca gizlemek istedi. Dolayısıyla, Saint-Paterne dış mahallesinin ucunda, yanında çok büyük bir bahçe bulunan bir evde oturmaya başladı. Burada, çok büyük bir gizlilik içinde, Muhafız Birliği'ne geçmeden önce orduda silah ustası olan Carpentier ile birlikte silah yapmayı başardı. Böylece gizlice eski üstünlüğünü yeniden elde etmiş olan Philippe, Carpentier'den çok güçlü bir hasımdan korkmamasını sağlayan gizleri öğrenmiş oldu. Bunun üzerine, sanki eğlence içinmiş gibi, ama aslında düello söz konusu olursa bu silaha güvendiğine Max'ı inandırmak için, Mignonnet ve Carpentier ile birlikte silah talimine başladı. Gilet'ye rastladığında, ondan bir selam bekliyor ve bu selama bir erin selamına karşılık veren bir albay gibi, şapkasının kenarını biraz sert biçimde yukarıya kaldırarak karşılık veriyordu. Maxence Gilet hiçbir sabırsızlık ve hoşnutsuzluk belirtisi

göstermiyor, hâlâ gece yarısı yemekleri düzenlediği Cognette'in yerinde bu konuda ağzından en ufak bir söz kaçırmıyordu; çünkü Fario'dan yediği bıçak darbesinden bu yana, o kötü oyunlara geçici olarak ara verilmişti. Bir süre sonra, Albay Bridau'nun Yüzbaşı Gilet'yi hor gördüğü açıkça belli oldu; öyle ki Aylak Şövalyeler'den, Maxence'a Baruch, François ve başka üç dört kişi kadar çok yakın olmayan kimileri aralarında bu hor görmeden söz ettiler. Bu sert, bu ateşli Max'ın böyle ihtiyatlı davranmasına genel olarak şaşıldı. Issoudun'de hiç kimse, hatta Potel ya da Renard bile, bu nazik konuda Gilet ile konuşmaya cesaret edemedi. Kraliyet Muhafız Birliği'nin bu iki yiğidi arasındaki bu belirgin anlaşmazlıktan oldukça etkilenen Potel, Max'ı entrika çevirmekte çok usta biri olarak görüyordu, albay bir entrikanın kurbanı olabilirdi. Potel'e göre, Max'ın kardeşi ve anneyi kovmak için yaptıklarından sonra, ki Fario olayı artık bir giz değildi, yeni bir şey beklenebilirdi. Mösyö Hochon kentin yaşlılarına Gilet'nin o korkunç hilesini açıklamaktan geri kalmamıştı. Zaten bir burjuva dedikodusunun kahramanı olan Mösyö Mouilleron, yalnızca Fario'nun Gilet'ye karşı düşmanlığının nedenlerini araştırmaya yönelik bile olsa, gelecekteki olaylar konusunda adaleti uyanık tutmak için yaralayanın adını gizlice söylemişti. Albayın Max karşısındaki durumu üzerinde konuşarak ve bu uyuşmazlıktan ne çıkacağını keşfetmeye çalışarak, kent halkı onları peşinen hasım olarak gördü. Kardeşinin tutuklanmasının ayrıntılarını, Gilet'nin ve Suyu Bulandıran Kız'ın geçmişlerini büyük bir dikkatle araştıran Philippe, sonunda komşusu Fario ile oldukça yakın ilişki kurdu. Bu İspanyol'u iyice inceledikten sonra, bu karakterde bir adama güvenilebileceğine inandı. Her ikisi kinlerinin o kadar ortak olduğunu gördüler ki, Fario, Philippe'e Aylak Şövalyeler hakkında bütün bildiklerini anlatarak onun emrine girdi. Philippe, Gilet'nin dayısı üzerindeki nüfuzunu yok etmeyi başarırsa, Fario'ya zararlarını karşılayacağına söz verdi, böylece onu müridi yapmış oldu. Dolayısıyla, Maxence'ın

karşısında korkunç bir düşman vardı; böylece, yerli bir deyişe göre, konuşacağı kimseyi bulmuştu. Dedikoduları ile canlı Issoudun kenti, dikkat buyurun, karşılıklı olarak birbirlerini hor gören bu kişiler arasında bir savaşın patlak vereceğini seziyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİRAS KİMİN?

I

Mirasçıların Üzerinde Düşünmeleri Gereken Bölüm

Kasım ayının sonuna doğru bir gün Frapesle adlı iki yanı ağaçlı caddede öğle vakti Philippe Mösyö Hochon'a rastlayıp ona şöyle dedi: "Torunlarınız Baruch ile François'nın Maxence Gilet'nin yakın dostu olduklarını öğrendim. Bu reziller geceleri kentte yapılan bütün o kaba şakalara katılıyorlar. Dolayısıyla, Maxence kardeşimle annemin burada bulundukları sırada evinizde konuşulan her şeyi onlardan öğrenmiş."

— Peki, bu korkunç şeylerin kanıtını nasıl elde ettiniz?..

— Geceleyin bir meyhaneden çıktığım sırada, onları konuşurken duydum. Her iki torununuz da Maxence'a bin ekü borçluymuş. Rezil herif bu zavallılardan bizim niyetimizin ne olduğunu öğrenmeye çalışmalarını istemiş; dayımın papaz takımı tarafından kuşatılmasının yolunu bulduğunuzu anımsatarak, onlara beni yalnızca sizin yönetebileceğinizi söylemiş, çünkü bereket versin beni bir kılıç oynatan olarak görüyor.

— Nasıl olur da torunlarım...

— Onları gözleyin, dedi Philippe; yanlarında Maxence, sarhoş durumda, sabahın saat ikisinde ya da üçünde Saint-Jean Meydanı'na geri döndüklerini göreceksiniz...

— Demek benim haylazlarım bunun için o kadar azla yetiniyorlar, dedi Mösyö Hochon.

— Fario bana onların gece yaşantıları hakkında bilgi verdi, dedi Philippe; bu adam olmasa bir şey öğrenemezdim. Benim İspanyol'un Max'ın torunlarınıza söylerken az da olsa duyduklarına göre, dayım korkunç bir baskı altındaymış. Max'la Suyu Bulandıran Kız'ın, devlet tahviline yatırılmış elli

bin franklık rantı çalmak, böylece bu güvercinin kanadını kopardıktan sonra da çekip giderek bilmem nerede evlenmek üzere plan yapmış olmalarından kuşkulanıyorum. Dayımın evinde olup bitenleri öğrenmenin tam zamanı, ama nasıl yapacağımı bilmiyorum.

— Bunu düşüneceğim, dedi Mösyö Hochon.

Philippe ile Mösyö Hochon birkaç kişinin geldiğini görünce ayrıldılar. Jean-Jacques Rouget, ömründe hiçbir zaman yeğeni Philippe'in ilk ziyaretinden bu yana çektiği

kadar acı çekmedi. Büyük korkuya kapılmış olan Flore,

Maxence'ı tehdit eden bir tehlike seziyordu. Efendisinden bıkmıştı; onun daha uzun yıllar yaşamasından korkarak, o kıyıcı uygulamalarına bu kadar uzun süre katlandığını görerek, elli bin franklık rantı kendi üstüne geçirttikten sonra Issoudun'den ayrılıp Maxence'la evlenmek üzere Paris'e gitmek gibi basit bir plan kurdu. Yaşlı bekâra ne mirasçılarının çıkarı ne de kişisel cimriliği yol gösteriyordu; adam ancak tutkusu yüzünden, Flore'un tek mirasçısı olduğunu söyleyerek, rantı ona devretmeyi kabul etmiyordu. Zavallı, Flore'un Maxence'ı ne derecede sevdiğini biliyor ve o evlenecek kadar zengin olur olmaz, kendisini terk edilmiş olarak görüyordu. Flore, en sevecen pohpohlamalardan sonra, isteğinin kabul edilmediğini görünce sert davranışlar sergiledi: Artık efendisiyle konuşmuyor, onun hizmetini Védie'ye gördürüyordu; Védie bu yaşlı adamı bir sabah gece ağlamaktan gözleri kıpkırmızı kesilmiş durumda gördü. Bir haftadır Rouget baba tek başına kahvaltı ediyordu, hem Tanrı bilir nasıl! Bu yüzden Mösyö Hochon'la konuşmasının ertesi günü dayısına ikinci bir ziyarette bulunmak isteyen Philippe onu çok değişmiş buldu. Flore yaşlı adamın yanından ayrılmadı, ona sevgi dolu bakışlar yöneltti, onunla sevecenlikle konuştu ve öyle güzel bir komedi oynadı ki, Philippe önünde gösterilen bunca ilgi karşısında durumun tehlikeli olduğunu anladı. Politikası Philippe'le her türlü çatışmadan kaçınmak olan Gilet ortalıkta görünmedi. Rouget baba ile Flore'u basiretli bir gözle inceledikten sonra, Philippe büyük bir darbe indirmenin zorunlu olduğuna karar verdi.

— Hoşça kal sevgili dayıcığım, dedi gitmek niyetinde olduğunu gösteren bir hareket yapıp ayağa kalkarak.

— Ah! Daha gitme, diye bağırdı Flore'un o sahte sevecenliği kendisine iyi gelen yaşlı adam. Bizimle akşam yemeğine kal Philippe, olmaz mı?

— Olur, eğer benimle bir saat gezintiye çıkmayı kabul ederseniz.

— Mösyö çok halsiz, dedi Matmazel Brazier. Biraz önce arabayla da çıkmak istemedi, diye ekledi, adamcağıza doğru dönüp ona zapt edilmesi gereken delilere bakıldığı gibi dik dik bakarak. Philippe, Flore'u kolundan tutup onu kendisine bakmaya zorladı, kendisi de ona az önce onun kurbanına baktığı gibi dik dik baktı.

— Söylesenize matmazel, diye sordu, acaba dayım benimle tek başına gezmeye çıkmakta özgür değil mi?

— Elbette mösyö, dedi başka türlü yanıt veremeyen Flore.

— Öyleyse, geliyor musunuz dayıcığım? Haydi matmazel, ona bastonunu ve şapkasını verin...

— Ama genel olarak bensiz dışarıya çıkmaz; öyle değil mi mösyö?

— Evet Philippe, evet, her zaman ona gereksinimim var...

— Arabayla gitmek daha iyi olur, dedi Flore.

— Evet, arabayla gidelim, diye bağırdı yaşlı adam, bu iki zorbayı uzlaştırmak arzusuyla.

— Dayı, yayan olarak benimle geleceksiniz, yoksa bir daha buraya ayak basmam; çünkü o zaman Issoudun kenti haklı çıkacaktır: Bu, Matmazel Flore Brazier'nin egemenliği altındasınız demek olur. Dayım sizi sevsin, çok iyi! dedi

Flore'a ezici bir bakışla bakarak. Dayımı sevmiyor olabilirsiniz, bu da olağan bir şey. Ama bu adamcağızı mutsuz kılmak ha! İşte burada durun bakalım! Miras istiyorsanız, onu hak etmeniz gerekir. Geliyor musunuz dayıcığım?..

Philippe, bu sırada gözleri Flore'dan yeğenine gidip gelen bu zavallı budalanın yüzünde acıklı bir duraksama belirtisi gördü.

— Ah! Demek böyle ha, dedi Philippe. Öyleyse hoşça kal dayıcığım. Size gelince matmazel, sizin de ellerinizden öperim.

Philippe kapıya varınca çevikçe geriye dönüp baktı ve Flore'un dayısına yaptığı bir tehdit hareketini bir kez daha yakaladı.

— Dayı, dedi, benimle gezintiye gelmek isterseniz, kapınızda buluşuruz. Şimdi Mösyö Hochon'a on dakikalık bir ziyarette bulunacağım... Eğer birlikte gezintiye çıkmazsak, ben de birçok kimseyi başımdan atmaktan geri durmayacağım...

Ve Philippe Saint-Jean Meydanı'ndan geçip Hochon'lara gitti. Herkesin Philippe'in Mösyö Hochon'a yaptığı açıklamanın bu ailede nasıl bir olaya yol açtığını sezmesi gerekir. Saat dokuzda, yaşlı Mösyö Héron birtakım belgelerle geldi ve Mösyö Hochon'un alışkanlıklarına karşın yaktırdığı ateşle ısıtılmış salona girdi. Olağandışı bir saatte giyinmiş olan Madam Hochon şöminenin yanındaki koltuğunda oturuyordu. Bir gün önceden bu yana başlarının üstünde dolaşan bir fırtınadan Adolphine sayesinde haberdar olan iki torunun evden çıkması yasaklanmıştı. Yirmi dört saattir kendilerine karşı soğukluğu ve öfkesi ortaya çıkmış dedeleriyle

büyükannelerinin yapmış oldukları birtakım hazırlıkları

Gritte'ten öğrendiler.

— Onlar için ayağa kalkmayın, dedi seksenlik adam Mösyö Héron'a; çünkü karşınızda bağışlanmaya layık olmayan iki sefil var.

— Ah dede! dedi François.

— Susun, dedi pek ciddi duran yaşlı adam. Gece yaşantınızı ve Maxence Gilet ile olan ilişkilerinizi biliyorum, ama artık gidip onu sabahın saat birinde Cognette'in yerinde göremeyeceksiniz, çünkü ikiniz de buradan ancak ayrı ayrı gitmeniz gerekli yerlere gitmek üzere çıkacaksınız. Ah! Fario'yu mahvettiniz ha? Ah! Az kalsın birçok kez Ağır Ceza Mahkemesi'ni boylayacaktınız... Susun, dedi Baruch'ün ağzını açtığını görünce. İkinizin de Maxence'a borcu var; adam altı yıldır size o ahlaksızlıklarınız için para veriyor. İkiniz de benim vasiliğimle ilgili açıklamaları dinleyin şimdi, sonra

bu konuda konuşuruz. Evimin gizlerini ele vererek, Mösyö

Maxence Gilet'ye burada söylenenleri, burada yapılanları anlatarak beni, aileyi kullanıp kullanamayacağınızı bu açıklamalardan anlayacaksınız... Bin ekü için ispiyon oluyorsunuz, on bin ekü içinse katil olurdunuz kuşkusuz, öyle değil mi?.. Madam Bridau'yu da neredeyse öldürmediniz mi daha önce? Mösyö Gilet, kendisini Fario'nun bıçakladığını bu suçu konuğum Joseph Bridau'nun üstüne attığında pekâlâ biliyordu. İpten kazıktan kurtulmuş bu adam, bu iftirayı Madam Agathe'ın ne niyetle burada olduğunu sizden öğrendiği için attı. Siz, torunlarım! Böyle bir adamın ispiyonusunuz demek ha? Sizler birer hırsızsınız demek ha? O saygın şefinizin mesleğine başlar başlamaz 1806'da bir genci öldürdüğünü biliyor muydunuz? Ben ailemde katil ya da hırsız istemiyorum, pılı pırtınızı toplayıp gidin, ne haliniz varsa görün!

İki genç alçıdan heykeller gibi bembeyaz kesildi, kıpırdayamadı.

— Buyurun Mösyö Héron, dedi cimri adam notere.

Noter bir vasilik belgesi okudu, buradan şu anlaşılıyordu: Borniche'lerin mirasçısı bu iki çocuğun net ve nakit serveti yetmiş bin franktı, bu tutar da annelerinin drahomasının karşılığıydı, ancak Mösyö Hochon kızını oldukça büyük miktarlarda borçlandırdığı için, ödünç veren olarak, torunlarının servetinin bir bölümünün de sahibi bulunuyordu. Baruch'e düşen kısmı, yirmi bin franktı.

— İşte zengin oldun, dedi yaşlı adam, servetini al ve tek başına git! Ben kendi servetimle, şu sırada bütün düşüncelerimi paylaşan Madam Hochon'un servetini dilediğime, sevgili Adolphine'imize vermekte özgürüm: Evet, istersek, onu bir Yüksek Meclis üyesinin oğluyla evlendiririz, çünkü bütün servetimize sahip olacak!..

— Çok güzel bir servet! dedi Mösyö Héron.

— Mösyö Maxence Gilet sizin zararınızı ödeyecektir, dedi Madam Hochon.

— Bu haylazlar için öyleyse yirmi meteliklik madeni paralar biriktirin!.. diye haykırdı Mösyö Hochon.

— Bağışlayın! dedi Baruch kekeleyerek.

— Bağışlayın, bir daha yapmayacağım, dedi alayla yaşlı adam, çocukların sesini taklit ederek. Sizi bağışlarsam, gidip Mösyö Maxence'a tetikte olması için, başınıza geleni anlatacaksınız. Hayır, hayır küçük beylerim. Nasıl davranacağınızı bilirim ben. Siz ne yaparsanız, ben de öyle yapacağım. Bir günlük ya da bir aylık iyi tutumunuza göre değil, birçok yıllık tutumunuza göre sizi değerlendireceğim!.. Ayaklarım sağlam, gözlerim iyi görüyor, sağlığım yerinde. Hangi yola saptığınızı öğrenecek kadar yaşamak istiyorum. Hem siz kapitalist mösyö, Paris'e gidip Mösyö Mongenod'nun yanında bankacılık eğitimi göreceksiniz. Dürüst davranmazsanız vay halinize! Orada gözümüz üstünüzde olacak. Paralarınız Mongenod ve oğullarının bankasında bulunacak. İşte size bu meblağa denk bir bono. Böylece bir makbuz karşılığında vasilik belgenizi imzalayarak beni bu borçtan kurtarın, dedi belgeyi Héron'un elinden alıp Baruch'e uzatarak.

— Size gelince, François Hochon, benden alacaklı değil, bana borçlusunuz, dedi yaşlı adam öteki torununa bakarak. Mösyö Héron, ona belgesini okuyun; açık, çok açık bu...

Derin bir sessizlik içinde okundu belge.

— Yılda altı yüz frankla Poitiers'ye gidip hukuk öğrenimi göreceksiniz, dedi dede, noter okumasını bitirince. Size güzel bir yaşam hazırlıyordum, şimdi hayatınızı kazanmak için avukat olmanız gerekiyor. Ah haylazlarım, altı yıl

boyunca beni kandırdınız! Bilin ki size yetişmek için bana yalnızca bir saat gerekiyordu, çünkü benim sihirli çizmelerim var.

Yaşlı Mösyö Héron imzalanmış belgeleri alarak dışarıya çıktığı sırada Gritte, Philippe Bridau'nun geldiğini haber verdi. Madam Hochon da iki torununu alıp odasına götürdü, yaşlı Hochon'un deyişiyle, onlara günah çıkarttıracak ve bu olayın üzerlerinde nasıl bir etki yaptığını öğrenecekti. Philippe'le yaşlı adam bir pencerenin aralığına gidip alçak sesle konuşmaya başladılar.

— İşlerinizin durumu üzerinde iyice düşündüm, dedi Mösyö Hochon, Rouget'nin evini göstererek. Bu konuda Mösyö Héron'la konuştum. Elli bin franklık rant ancak bu rantın sahibi ya da bir vekili tarafından satılabilir, oysa buraya gelişinizden bu yana dayınız hiçbir noter nezdinde bir vekâletname imzalamadı, hem Issoudun'den de çıkmadığına göre, başka bir yerde de böyle vekâletname imzalayamamıştır. Burada bir vekâlet verirse, hemen öğreniriz. Dışarıda verirse, yine öğreniriz, çünkü bunun resmen kayda geçmesi gerekir; saygıdeğer Mösyö Héron bundan haberdar olabilecek olanaklara sahiptir. Eğer o adamcağız Issoudun'den ayrılırsa onu izletin, nereye gittiğini öğrenin, ne yapmış olduğunu öğrenmenin yollarını bulacağız.

— Vekâlet verilmemiş, dedi Philippe, verilmesi isteniyor, ama verilmesini engelleyebileceğimi umuyorum. Ama veril-me-ye-cek, diye bağırdı bu acımasız savaşçı, kapı eşiğinde dayısını görüp onu Mösyö Hochon'a göstererek. Mösyö Hochon'a ziyaretinin hem son derece küçük hem de son derece büyük olaylarını kısaca anlattı: "Maxence benden korkuyor, ama benden kaçamaz. Mignonnet bana eski ordunun bütün subaylarının her yıl Issoudun'de İmparator'un taç giymesinin yıldönümünü kutladıklarını

söyledi. Eh, iki gün sonra, Maxence ile ben birbirimizi göreceğiz.

— Eğer 1 Aralık sabahı vekâletname elinde olursa, Paris'e gitmek üzere posta arabasına binip o kutlamayı elbette bir yana bırakacaktır...

— Öyleyse, dayımın sokağa çıkmasını engellemek söz konusu. Benim bakışım budalaları engeller, dedi Philippe, Mösyö Hochon'u titreten korkunç bir bakışla.

— Onun sizinle birlikte sokağa çıkmasına izin verdilerse, Maxence kuşkusuz oyunu kazanmanın bir yolunu keşfetmiştir, diyerek saptamada bulundu yaşlı cimri.

— Ah! Fario göz kulak oluyor, dedi Philippe, hem göz kulak olan yalnızca o değil. Bu İspanyol kendisine yardım ettiğim eski askerlerimden birini Vatan'da benim için bulmuş. Hiç kuşkusuz, Benjamin Bourdet İspanyol'un emrinde, İspanyol da zaten atlarından birini Benjamin'in emrine vermiş.

— Torunlarımın ahlakını bozmuş bu canavarı öldürürseniz, kuşkusuz çok iyi bir iş yapmış olursunuz.

— Bugün benim sayemde Issoudun'de herkes Maxence'ın altı yıldır geceleri neler yaptığını biliyor, dedi Philippe. Hakkında, sizin deyişinizle dedikodular sürüp gidiyor. Tinsel olarak mahvolmuş durumda!..

Philippe dayısının evinden çıkar çıkmaz Flore Maxence'ın odasına girip ona bu gözü pek yeğenin yaptığı ziyaretin bütün ayrıntılarını anlattı.

— Ne yapacağız? diye sordu Flore.

— Son çare bu koca kadavrayla dövüşmem olacak; bu çareye başvurmadan, dedi Maxence, büyük bir darbe indirmeyi deneyerek ya hep ya hiç demek gerekiyor. Budalamızın yeğeniyle birlikte çıkmasına izin ver!

— Ama bu koca mendebur dolambaçlı yollara sapmıyor, diye bağırdı Flore, ona her şeyi açıkça söyleyecektir.

— Öyleyse beni iyi dinle, dedi Maxence keskin bir ses tonuyla. Kapı dinlemediğimi ve durumumuz üzerinde düşünmediğimi mi sanıyorsun? Cognet babadan bir atla bir araba iste, bunlar hemen gerekli. Her şey beş dakika içinde hazır olmalı. Arabaya bütün eşyalarını koy, Védie'yi de al ve bir an önce Vatan'a git, orada sürekli oturmak istiyormuş gibi yerleş, giderken adamın çekmecesindeki yirmi bin frankı da götür. Onu Vatan'a senin yanına getirirsem, ancak vekâletname imzalandıktan sonra geri dönmeye razı olacaksın. Siz Issoudun'e dönerken ben de çekip Paris'e gideceğim. Gezintiden dönüşte Jean-Jacques seni bulamazsa, şaşkına dönecek, senin peşine düşmek isteyecektir... Eh, ben de o zaman onunla konuşmayı üstüme alıyorum...

Bu komplo hazırlandığı sırada Philippe dayısının koluna girmiş, onu Baron Bulvarı'nda gezmeye götürmekteydi.

— İşte karşı karşıya iki politikacı, dedi içinden yaşlı Hochon, dayısını tutan Philippe'i gözleriyle izleyerek. Kazancı doksan bin lira tutarında bir rant olacak bu oyunun sonunu görmeyi merak ediyorum.

— Sevgili dayıcığım, dedi Rouget babaya, tümce kurma biçimi Paris etkisinden kurtulamamış olan Philippe. Bu kızı seviyorsunuz, son derece de haklısınız, çünkü çok güzel! Sizi şımartacak yerde, uşak gibi kullandı, bu da çok açık; sizi yedi kat yerin dibinde görmek istiyor, taptığı Maxence ile evlenmek için...

— Evet, biliyorum Philippe, ama onu yine de seviyorum...

— Bakın, elbette kız kardeşiniz olan annemin hakkı için yemin ettim ki size Suyu Bulandıran Kız'ınızı eldivenim gibi yumuşak olarak, layık olmasa da İmparatorluk Muhafız

Birliği'nde hizmet etmiş bu çapkını da, evinize yerleşmesinden önce nasıl idiyse o haliyle geri getireceğim size...

— Ah! Bunu nasıl yapardın ha?

— Bu çok basit, dedi Philippe dayısının sözünü keserek. Sizin o Maxence'ınızı bir köpek gibi geberteceğim... Ama... bir şartla.

— Neymiş o? diye sordu yaşlı Rouget, yeğenine şaşkın şaşkın bakarak.

— Sizden istenen o vekâletnameyi 3 Aralık'tan önce imzalamayın. O tarihe kadar işi sürüncemede bırakın. Bu iki hayvan, Paris'te evlenmek üzere çekip gitmek ve sizin paranızla eğlenceli bir yaşam sürmek için o elli bin franklık rantınızı satma izni istiyor.

— Bundan çok korkuyorum, dedi Rouget.

— Bakın, size ne yaparlarsa yapsınlar, vekâletname işini gelecek haftaya erteleyin.

— Peki ama, Flore benimle konuştuğunda aklımı kaybedecek derecede heyecanlanıyorum. Bana belli bir şekilde baktığında, mavi gözlerinde cenneti görüyorum sanki, özellikle de bana diş bilediği birkaç günden bu yana artık kendime egemen değilim.

— Bakın, eğer şirin görünmeye çalışırsa, ona vekâletnameyi imzalayacağınıza söz vermekle yetinin ve imzadan bir gün önce beni haberdar edin. Bu bana yetecektir: Maxence sizin vekiliniz olmayacak, olursa da beni öldürmesi gerekecek. Eğer onu ben öldürürsem, onun yerine beni evinize alacaksınız; o zaman bu güzel kızı parmağınızda oynatmanızı sağlayacağım. Evet, Flore sizi sevecek be, Allah kahretsin! Ya da hoşnut değilseniz, kırbaçlarım onu.

— Ah! Buna asla dayanamam. Flore'a indirilen bir darbe yüreğime işler.

— Ama bu, kadınları ve atları yönetmenin tek şeklidir. Bir erkek karşısındakini böyle korkutur, kendini böyle sevdirir ve kendine saydırır. İşte, kulağınıza fısıldamak istediğim şey buydu. – Merhaba beyler, dedi Mignonnet ile Carpentier'ye, gördüğünüz gibi dayımı hem gezdiriyor, hem de onu eğitmeye çalışıyorum; çünkü çocukların dedelerini, ninelerini eğitmek zorunda oldukları bir yüzyılda yaşıyoruz.

Saygıyla selamlaştılar.

— Sevgili dayımda mutsuz bir tutkunun etkilerini görüyorsunuz, dedi Philippe... Servetini elinden alıp onu maskara gibi ortada bırakmak istiyorlar. Kimden söz etmek istediğimi biliyorsunuz. Adamcağız düzenlenecek komplodan haberdar, ama bu işi bozmak için birkaç gün cici mama'dan vazgeçecek gücü yok.

Philippe dayısının içinde bulunduğu durumu açıkça anlattı.

— Beyler, dedi, sözünü bitirirken, görüyorsunuz ki dayımı kurtarmanın iki yolu yok: Albay Bridau'nun Yüzbaşı Gilet'yi öldürmesi ya da Yüzbaşı Gilet'nin Albay Bridau'yu öldürmesi gerekiyor. İki gün sonra İmparator'un taç giymesinin yıldönümünü kutlayacağız; şölende Yüzbaşı Gilet'nin karşısında oturmam için yerlerin ayarlanması konusunda size güveniyorum. Umarım bana tanıklarım olmak şerefini bahşedeceksiniz.

— Sizi başkan seçer, iki yanınızda yer alırız. Max da başkan yardımcısı olarak karşınızda yer alır, dedi Mignonnet.

— Ah! Bu rezil herif de iki yanına Binbaşı Potel ile Yüzbaşı Renard'ı alır, dedi Carpentier. Kentte onun o gece baskınları hakkında söylenenlere karşın, bu iki iyi insan onun çoktandır sağ kolu, ona sadık kalacaklardır...

— Görüyorsunuz dayıcığım, dedi Philippe, bu iş nasıl rahatça hazırlanıyor, dolayısıyla 3 Aralık'tan önce imza atmayın, çünkü ertesi gün özgür, mutlu olacak, Flore tarafından sevilecek ve o çapkından kurtulacaksınız.

— Sen onu tanımıyorsun yeğenim, dedi büyük bir korku içindeki yaşlı adam. Maxence düelloda dokuz kişi öldürdü.

— Evet, ama o zaman yüz bin franklık bir rantı çalmak söz konusu değildi, dedi Philippe.

— Vicdan rahatsızlığı elin işini köstekler, dedi Mignonnet bir hikmet yumurtlar gibi.

— Birkaç gün sonra, dedi Philippe de, siz ve Suyu Bulandıran Kız yeni evliler gibi birlikte yaşayacaksınız, hele bir yası geçsin; o kadın bir kurt gibi kıvranıp duracak, uluyup bağıracak, iki gözü iki çeşme ağlayacak, ama... bırakın gözyaşı döksün!

İki asker Philippe'in düşüncesini destekleyip, birlikte yaklaşık iki saat dolaştıkları Rouget babayı yüreklendirmeye çalıştılar. Sonunda Philippe dayısını geri getirip ona son olarak şöyle dedi: "Bensiz hiçbir karar vermeyin. Kadınları tanırım, bana çok pahalıya mal olan bir kadının bedelini ödedim, Flore size hiçbir zaman bu kadara mal olmayacaktır!.. O kadın bana ömrümün geri kalan günlerinde kadınlara gerektiği gibi davranmayı öğretti. Kadınlar yaramaz çocuklar gibidirler, erkeklerden aşağı yaratıklardır ve onlardan çekinmemiz gerekir, çünkü bizim için en kötü durum, bu kaba yaratıklar tarafından yönetilmektir."

Adamcağız evine döndüğünde öğleden sonra saat ikiye geliyordu. Kouski gelip ağlayarak kapıyı açtı, ağlıyordu ya da Maxence'ın emriyle ağlar gibi yapıyordu.

— Ne oluyor? diye sordu Jean-Jacques.

— Ah mösyö! Madam, Védie ile birlikte çekip gitti!

— Çekip gitti ha... dedi yaşlı adam boğuk bir sesle.

Darbe o kadar şiddetli oldu ki Rouget merdiven basamaklarından birine oturdu. Bir süre sonra ayağa kalktı, salona, mutfağa baktı, dairesine çıktı, bütün odaları dolaştı, yeniden salona geldi, kendisini bir koltuğa atarak iki gözü iki çeşme ağlamaya başladı.

— Nerede peki? diye bağırıyordu hıçkırarak. Nerede o? Max nerede?

— Bilmiyorum, diye yanıt verdi Kouski, yüzbaşı bana bir şey söylemeden dışarıya çıktı.

Gilet, çok usta bir politikacı olarak, kentte aylak aylak dolaşmayı gerekli görmüştü. Yaşlı adamı umutsuzluğuyla baş başa bırakıp, ona terk edilmişliğini hissettiriyor ve böylece onu öğütlerine saygılı duruma getiriyordu. Ama Max, Philippe'in dayısının bu bunalım sırasında yanında olmasını engellemek için, Kouski'ye kapıyı kimseye açmamasını tembih etmişti. Flore'un yokluğunda yaşlı adam gemi azıya almış ve durum son derecede kritik olmaya başlamıştı.

Maxence Gilet kentte gezindiği sırada, bir gün önce gelip elini sıkmaya can atabilecek birçok insan ondan kaçtı; ona karşı genel bir tepki vardı. Aylak Şövalyeler'in marifetleri herkesin dilindeydi. Joseph Bridau'nun bugün açıklığa kavuşmuş olan tutuklanması olayı Max'ın şerefini lekelemiş, yaşamı ve yaptıkları bütün karşılığını bir günde bulmuştu. Gilet, Binbaşı Potel'e rastladı, Potel onu arıyordu, kendinde değildi.

— Neyin var Potel?

— Sevgili dostum, Kraliyet Muhafız Birliği bütün kentte alay konusu oldu!.. Başıbozuklar üzücü sözler sarf ediyorlar senin için, dolayısıyla bu içimi sızlatıyor.

— Neden yakınıyorlar? diye sordu Max.

— Geceleri onlara yaptıklarından.

— Sanki insan biraz eğlenemez mi?..

— Neyse, bunun önemi yok, dedi Potel.

Potel bir belediye başkanına şöyle söyleyebilen subaylardandı: "Eh! Kentinizi yakacak olursak, bedelini öderiz." Dolayısıyla, Aylaklar'ın o maskaralıklarından pek üzüntü duymuyordu.

— Başka ne var? diye sordu Gilet.

— Muhafız Birliği Muhafız Birliği'ne karşı! İşte, beni üzen şey de bu! Bu Bridau bütün burjuvalarını sana karşı kışkırttı. Muhafız Birliği'ne karşı Muhafız Birliği ha? Hayır, bu iyi bir şey değil! Sen geri çekilemezsin Max, dolayısıyla Bridau ile dövüşmen gerek. Bak, bu koca aşağılık herifle kavga çıkarıp onu haklamak istiyordum, çünkü o zaman burjuvalar Muhafız Birliği'ni Muhafız Birliği'ne karşı göremezlerdi. Dövüş sırasında şöyle demem: "Muhafız Birliği'nden iki

yiğidin bir anlaşmazlığı var, dövüşüyorlar, ortada onlarla alay edecek başıbozuklar da yok." Hayır, bu koca rezil herif hiçbir zaman Muhafız Birliği'nde görev yapmadı. Muhafız Birliği'nden biri, burjuvaların önünde Muhafız Birliği'nden başka birine böyle davranmamalı! Ah! Muhafız Birliği tedirgin ediliyor, hem de Issoudun'de, burada saygın bir yeri vardı oysa!.

— Haydi Potel, hiçbir şeyden kaygılanma, dedi Maxence. O kutlama şöleninde beni görmesen bile...

— Peki yarından sonra Lacroix'nın yerinde olmayacak mısın? diye bağırdı Potel, arkadaşının sözünü keserek. Ama demek ki bir korkak olarak tanınmak, Bridau'dan kaçan biri gibi görünmek istiyorsun, öyle mi? Hayır, hayır. Muhafız Birliği'nin bombacı piyadeleri Muhafız Birliği'nin süvarileri karşısında gerilememeli. Sen işini bir biçimde ayarla ve orada ol!..

— İşte içeri tıkılacak bir kişi daha, dedi Max. Haydi canım, orada olabileceğimi ve aynı zamanda işimi görebileceğimi düşünüyorum! Çünkü, dedi içinden, vekâletin bana verilmemesi gerekir. Yaşlı Héron'un söylediği gibi, bu bir hırsızlık niteliği kazanabilir.

Philippe'in hazırladığı ağların içine düşmüş olan bu aslanın içi titredi, rastladığı herkesin bakışlarından kaçtı ve Vilatte Bulvarı yoluyla eve dönerken kendi kendine şöyle dedi: "Dövüşmeden önce rantlara sahip olacağım. Ölürsem, hiç olmazsa bunlar şu Philippe'in üstüne kayıtlı olmayacak, Flore'un üstüne kayıt yaptıracağım. Talimatım üzerine kızcağız doğrudan Paris'e gidip, isterse bir imparatorluk mareşalinin işinden çıkarılacak oğluyla evlenebilecek. Vekâletnameyi Baruch'e verdireceğim, o da rantı yalnızca benim talimatımla devredecek."

Max, hakkını teslim etmek gerekir, kanı ve düşünceleri kaynadığı sırada olduğundan asla daha dingin değildi

görünüşte. Zaten büyük bir generalde bulunması gereken niteliklerin bir askerde bu derece bir araya geldiği hiç görülmez. Mesleğinde tutsaklığı dolayısıyla engellenmemiş olsaydı, kuşkusuz İmparator bu genci büyük girişimler için çok gerekli biri olarak görmüş olacaktı. Max, hem komik hem de bütün o trajik sahnelerin kurbanının durmadan ağladığı salona girerek, bu büyük üzüntünün nedenini sordu: Şaşırmış gibi yaptı, hiçbir şey bilmiyordu, Flore'un gidişini pek güzel taklit edilmiş bir şaşkınlık içinde öğrendi. Bu anlaşılmaz gidiş hakkında bazı bilgiler edinmek için Kouski'yi sorguya çekti. Kouski şöyle konuştu:

— Madam bana şöyle dedi; çekmecedeki yirmi bin frank altın parayı, mösyönün bu parayı yirmi iki yıllık hizmetçi aylıklarımın karşılığı olarak benden esirgemeyeceğini düşünerek aldığımı ona söyle dedi.

— Hizmetçi aylıkları mı? diye sordu Rouget.

— Evet, dedi Kouski. Védie'ye, "Ah! Bir daha geri dönmeyeceğim" diyerek çekip gitti (çünkü mösyöye çok bağlı olan zavallı Védie, madama sitemlerde bulunuyordu). "Hayır, hayır, diyordu madam, bana en ufak bir sevgi beslemiyor, yeğeninin bana kötülerin en kötüsü gibi davranmasına izin verdi!" Ve ağlıyordu... iki gözü iki çeşme.

— Hey! Philippe bana vız gelir! diye bağırdı Maxence'ın çok dikkatle baktığı yaşlı adam. Flore nerede? Nerede olduğunu nasıl öğrenebiliriz?

— Öğütlerini tuttuğunuz Philippe size yardım edecektir, diye yanıt verdi Maxence soğuk bir şekilde.

— Philippe, dedi yaşlı adam, bu zavallı çocuk konusunda ne yapabilir ki? Flore'u bulabilecek senden başka kimse yok Max'cığım. O seni izleyecektir, sen onu bana geri getireceksin...

— Mösyö Bridau ile çatışmak istemiyorum, dedi Max.

— Olur şey değil! diye bağırdı Rouget, eğer seni engelleyen bu ise, bil ki bana seni öldüreceğine söz verdi.

— Ah! diyerek haykırdı Gilet gülerek, bakarız...

— Dostum, dedi yaşlı adam, Flore'u bul ve ona her istediğini yapacağımı söyle!..

— Herhalde kentte bir yerde onu geçerken görenler olmuştur, dedi Maxence Kouski'ye. Bize yemeğimizi getir, her şeyi sofraya koy, sonra çık, sıra tatlıya geldiğinde Matmazel Brazier'nin nereye gittiğini bize söyleyebilmek için yer yer dolaşarak bilgi edin.

Bu buyruk, dadısını kaybetmiş bir çocuk gibi inleyen zavallı adamı bir süre yatıştırdı. Bu sırada, başına gelen bütün felaketlerin nedeni olarak görüp nefret ettiği Maxence, Rouget'ye bir melek gibi görünüyordu. Rouget'nin Flore'a duyduğu gibi bir aşk, şaşılacak derecede çocukluk duygusunu andırıyor. Saat altıda, safça dolaşıp durmuş olan Polonyalı geri dönerek Suyu Bulandıran Kız'ın Vatan yolunu izlediği haberini verdi.

— Madam memleketine dönüyor, bu açık, dedi Kouski.

— Bu akşam Vatan'a gelir misiniz? diye sordu Max yaşlı adama; yol kötü, ama Kouski araba kullanmasını iyi bilir, böylece barışmanızı yarın sabaha kıyasla bu akşam saat sekizde daha çabuk gerçekleştirmiş olacaksınız.

— Gidelim, diye bağırdı Rouget.

— Atları arabaya hiç acele etmeden koş ve Mösyö Rouget'nin şerefi için, kentin bu saçma sapan işler hakkında hiçbir şey öğrenmemesine çalış. Benim atımı da eyerle, ben önden gideceğim, dedi Max, Kouski'nin kulağına.

Mösyö Hochon daha önce Philippe Bridau'ya Matmazel Brazier'nin gidişini haber vermişti; Philippe Bridau Mösyö Mignonnet'nin sofrasından kalkıp Saint-Jean Meydanı'na koştu; çünkü bu ustaca planın amacını pekâlâ keşfetmişti. Philippe dayısının evine gelip içeri girmek istediğinde, Kouski ona birinci kattaki bir pencereden Mösyö Rouget'nin hiç kimseyi kabul edemeyeceğini bildirdi.

— Fario, dedi Philippe Grande-Narette Sokağı'nda dolaşmakta olan İspanyol'a, gidip Benjamin'e atına binmesini söyle, dayımla Maxence'ın ne yapacaklarını hemen öğrenmem gerek.

— Arabaya at koşuyorlar, dedi Rouget'nin evini gözetlemekte olan Fario.

— Eğer Vatan'a gidiyorlarsa, dedi Philippe, bana bir at daha bul ve Benjamin'le birlikte Mösyö Mignonnet'nin evine gel.

— Ne yapmayı düşünüyorsunuz? dedi, Philippe'le Fario'yu meydanda görüp evinden çıkmış olan Mösyö Hochon.

— Bir generalin yeteneği, sevgili Mösyö Hochon, dedi Philippe, yalnızca düşmanın hareketlerini iyi izlemekten değil, aynı zamanda bu hareketlere bakarak onun niyetlerini keşfetmekten ve düşmanın onu beklenmedik bir gelişmeyle tedirgin ettiği her seferinde planını değiştirmekten ibarettir. Bakın, eğer dayımla Mösyö Maxence çıkıp birlikte arabaya binerlerse, Vatan'a gidiyorlar demektir; Maxence dayıma fugit ad salices[75] Flore'la onu barıştıracağına söz vermiştir; bu, General Vergilius'un manevrasıdır. Eğer bu böyle giderse, ne yapacağımı bilmiyorum; ama daha bir gecem var, çünkü dayım vekâletnameyi akşamın saat onunda imzalamayacak, noterler yatmış olacaklar. Eğer ikinci atın eşelenmelerinden anladığım kadarıyla, Max dayımdan önce giderek Flore'a talimat verecekse, ki bu zorunlu ve gerçeğe yakın gibi görünüyor, bu rezil herif hapı yutmuş demektir!

Biz öteki yaşlı askerlerin bu miras oyununda nasıl öç aldığımızı göreceksiniz. Oyunun bu son darbesi için bana bir yardımcı gerek; şimdi yeniden, dostum Carpentier ile anlaşmak üzere Mignonnet'nin evine gidiyorum.

Philippe, Mösyö Hochon'un elini sıktıktan sonra Petite-Narette Sokağı'ndan aşağı doğru inerek Binbaşı Mignonnet'nin evine gitti. On dakika sonra, Mösyö Hochon

Maxence'ın atını büyük bir hızla sürerek yola çıktığını gördü ve yaşlı insan merakı öylesine uyandı ki, o eski arabanın gürültüsünü bekleyerek, salon penceresinin önünde dikilmeyi sürdürdü; beklediği gürültü duyulmakta gecikmedi. Jean-Jacques sabırsızlık içinde, uzaklaşan Maxence'ı yirmi dakika boyunca gözleriyle izledi. Kouski, kuşkusuz gerçek efendisinin buyruğuyla, en azından kentin içinde, arabayı çok ağır sürüyordu.

— Paris'e gidiyorlarsa her şey mahvoldu, dedi kendi kendine Mösyö Hochon.

Bu sırada Roma dış mahallesinden bir oğlan Mösyö Hochon'un evine geldi; Baruch'e bir mektup getirmişti. Yaşlı adamın sabahtan bu yana süklüm püklüm olmuş torunları kendiliklerinden büyükbabalarının evine kapanmışlardı. Geleceklerini düşünerek, büyükanneleriyle büyükbabalarını idare etmeleri gerektiğini kabul etmişlerdi. Baruch büyükbabası Hochon'un, büyükbabası ve büyükannesi Borniche'ler üzerindeki etkisini bilmiyor olamazdı; eğer Adolphine'in tutumu Borniche'lerin umutlarını o sabah Baruch'ün gözünü korkuttukları o büyük evliliğe bağlamalarına olanak verirse, Mösyö Hochon Borniche'lerin bütün servetinden Adolphine'i yararlandırmaktan geri durmayacaktı. François'dan daha zengin olan Baruch çok şey kaybedecekti, dolayısıyla Max'a olan borçlarının ödenmesinden başka bir koşul ileri sürmeyerek kesin bir kesin bir boyun eğişi kabullendi. François'ya gelince, geleceği büyükbabasının ellerindeydi, servet konusunda ancak ona bel bağlayabilirdi, çünkü vasilik belgesine göre ona borçluydu. O zaman, tehlikeye düşmüş çıkarları yüzünden pişmanlıkları depreşen bu gençler büyük vaatlerde bulundular, Madam Hochon da Max'a olan borçları konusunda onları rahatlattı.

— Budalaca şeyler yaptınız, dedi onlara, ağırbaşlı bir tutum sergileyerek bunları onarın; Mösyö Hochon yumuşayacaktır. Ayrıca, François mektubu Baruch'ün omzunun üstünden okuduğunda, onun kulağına şöyle dedi: "Dedenden öğüt iste, olur mu?"

— Bakın, dedi Baruch, mektubu yaşlı adama getirerek.

— Okuyun bana, gözlüğüm yanımda değil.

"Sevgili Dostum,

İçinde bulunduğum ciddi durumda, Mösyö Rouget'nin vekili olmayı kabul ederek bana hizmette bulunmakta tereddüt etmeyeceğini umuyorum. Dolayısıyla, yarın saat dokuzda Vatan'da ol. Kuşkusuz seni Paris'e göndereceğim, ama merak etme, yol masrafını karşılayacağım, çok yakında da yanında olacağım, çünkü 3 Aralık'ta Issoudun'den ayrılmak zorunda kalacağımdan aşağı yukarı eminim. Hoşça kal, dostluğuna güveniyorum, sen de benim dostluğuma güven.

Maxence"

— Tanrı'ya şükür! dedi Mösyö Hochon, bu budalanın mirası o şeytanların pençesinden kurtuldu.

— Siz öyle diyorsanız kurtulacak demektir, dedi Madam Hochon; ben de Tanrı'ya şükrediyorum, kuşkusuz dualarımı kabul edecektir. Kötülerin başarısı her zaman geçicidir.

— Vatan'a gidip Mösyö Rouget'nin vekilliğini kabul edeceksiniz, dedi yaşlı adam Baruch'e. Elli bin franklık rantı Matmazel Brazier'nin üstüne geçirmek söz konusu. Elbette Paris'e gideceksiniz, ama Orléans'da kalıp benden haber bekleyeceksiniz. Kim olursa olsun, hiç kimseye nerede kaldığınızı söylemeyin ve Bannier dış mahallesindeki son

otelde kalın, her ne kadar burası arabacıların konakladığı küçük bir otel olsa da...

— Ah! Bakın, işte yeni bir haber, dedi Grande-Narette Sokağı'nda bir araba gürültüsüyle pencereye koşan François. Rouget baba ile Mösyö Philippe Bridau birlikte arabayla geri geliyorlar, Benjamin ile Mösyö Carpentier onları at üstünde izliyor!.

— Ben oraya gidiyorum, diye bağırdı merakı bütün diğer duygularını bastıran Mösyö Hochon.

Mösyö Hochon yaşlı Rouget'yi odasında yeğeninin kendisine dikte ettiği şu mektubu yazarken buldu:

"Matmazel,

Bu mektubu alır almaz evime dönmek üzere yola çıkmazsanız, bu davranışınız yaptığım iyiliklere karşı öyle büyük bir nankörlük ifadesi olacak ki sizin lehinize imzaladığım vasiyetnameyi iptal edip servetimi yeğenim Philippe'e bırakacağım. Mösyö Gilet Vatan'da sizinle birlikte bulunduğu andan itibaren, artık onun benim sofra arkadaşım olmayacağını da anlarsınız. Bu mektubu size vermek üzere Yüzbaşı Carpentier'yi görevlendiriyorum; onun öğütlerini dinleyeceğinizi umarım, çünkü sizinle gerektiği gibi konuşacaktır.

Size gönülden bağlı,

J.J. Rouget"

— Yüzbaşı Carpentier ile ben, Vatan'a gidip Matmazel Brazier ile Yüzbaşı Gilet'yi bulmak gibi bir budalalık yapmak üzere olan dayımla karşılaştık, dedi Mösyö Hochon'a Philippe, derin bir ironiyle. Dayıma bir tuzağa gözü kapalı düşmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu anlattım: Elli bin franklık bir rantı üstüne geçirtmek için bu kızın istediği

vekâletnameyi imzalar imzalamaz, kız onu terk etmeyecek miydi! Bu mektubu yazmakla o güzel kaçağın bu gece evine döndüğünü görmeyecek mi sizce?.. Dayım, benim o evde çok uygunsuz bulduğum Mösyö Gilet'nin yerini almamı isterse, ömrünün geri kalan günlerinde Matmazel Brazier'yi uysal biri haline dönüştüreceğime söz veriyorum. Haklı mıyım?.. Ve dayım yanıp yakınıyor.

— Komşum, dedi Mösyö Hochon, evinizde huzur içinde olmak için en iyi yolu seçtiniz. Bana inanırsanız, vasiyetnamenizi iptal edin, Flore sizin için ilk günlerde ne idiyse, onun yeniden o duruma geldiğini göreceksiniz.

— Hayır, çünkü kendisine vereceğim üzüntüden dolayı beni bağışlamayacaktır, dedi yaşlı adam ağlayarak, artık beni sevmeyecektir.

— Sizi sevecektir, hem de çok, bunun sorumluluğunu üstleniyorum, dedi Philippe.

— Canım, gözünüzü açsanıza! dedi Mösyö Hochon, Rouget'ye. Sizi soyup soğana çevirmek ve terk etmek istiyorlar...

— Ah! Keşke bundan emin olsaydım!.. diye bağırdı budala.

— Alın, işte, Maxence'ın torunum Borniche'e yazdığı bir mektup, dedi yaşlı Hochon. Okuyun!

— Ne iğrenç şey! diye bağırdı Carpentier, Rouget'nin ağlayarak okuduğu mektubu dinlerken.

— Bu yeterince açık, değil mi dayı? diye sordu Philippe. Haydi, bu kızı çıkarıyla kıskıvrak bağlayın, o zaman size bayılacaktır, ne kadar bayılabilirse: Elbette şöyle böyle.

— Maxence'ı çok seviyor, beni bırakacaktır, dedi yaşlı adam dehşete kapılmış gibi görünerek.

— Ama dayı, Maxence'ın ya da benim, yarından sonra Issoudun yollarında ayak izimiz kalmayacak...

— Pekâlâ, gidin Mösyö Carpentier, dedi adamcağız, eğer onun geri döneceğine bana söz veriyorsanız, gidin! Siz dürüst bir insansınız, ona benim adıma söylenmesi gerektiğine inandığınız her şeyi söyleyin...

— Yüzbaşı Carpentier onun kulağına, benim Paris'ten gençliği ve güzelliğiyle can yakan bir kız getirttiğimi söyleyecek, dedi Philippe Bridau, o zaman o rezil kız koşa koşa geri gelecektir!

Yüzbaşı eski arabayı kendisi sürerek yola çıktı, Benjamin ona atıyla eşlik ediyordu, çünkü Kouski bulunamamıştı. Polonyalı, her ne kadar iki subay tarafından hakkında dava açılmakla ve yerini kaybetmekle korkutulsa da, Maxence'a ve Flore'a, hasımlarının saldırı planını haber vermek için bir at kiralayarak Vatan'a kaçmıştı. Suyu Bulandıran Kız'la dönmek istemeyen Carpentier'nin, görevini tamamladıktan sonra Benjamin'in atını alması gerekiyordu.

Kouski'nin kaçtığını öğrenen Philippe Benjamin'e şöyle dedi: "Bu akşamdan itibaren burada Kouski'nin yerini sen alacaksın. Dolayısıyla, Flore'la aynı zamanda burada olmak için, ondan habersizce arabanın arkasına tırmanmaya çalış." – İşin şekli meydana çıkıyor, Hochon baba! dedi Philippe. Öbür gün şölen neşeli geçecek.

— Buraya yerleşeceksiniz, dedi cimri ihtiyar.

— Fario'ya bütün eşyalarımı buraya göndermesini söyledim. Kapısı Gilet'nin dairesinin sahanlığına açılan odada yatıp kalkacağım, dayım buna razı oldu.

— Bütün bunların sonunda ne olacak? diye sordu büyük korku içindeki adamcağız.

— Şu olacak: Dört saat sonra Matmazel Brazier kuzu kuzu size gelecek, diye yanıt verdi Mösyö Hochon.

— İnşallah! dedi adamcağız gözyaşlarını silerek.

— Saat yedi, dedi Philippe, gönlünüzün kraliçesi saat on bir buçuğa doğru burada olacak. Artık Gilet'yi görmeyeceğinize göre, çok mutlu olmayacak mısınız? Başarıya ulaşmamı istiyorsanız, diye ekledi Philippe Mösyö Hochon'un kulağına, o maymunun gelişine kadar bizimle kalın; adamcağızın kararını değiştirmemesi için bana yardım edersiniz, sonra ikimiz Matmazel Suyu Bulandıran Kız'a gerçek çıkarlarını anlatırız.

Mösyö Hochon, bu talebinin haklılığını kabul ederek Philippe'e eşlik etti, ama ikisi de bayağı güçlük çekti, çünkü Rouget baba çocuk gibi ağlayıp sızlamaları sürdürüyordu, bunlardan ancak Philippe'in defalarca yinelediği şu kanıtı karşısında vazgeçti:

— Dayı, eğer Flore geri gelip de size yumuşak davranırsa, haklı olduğumu kabul edeceksiniz. Üstünüze titrenecek, rantlarınızı muhafaza edeceksiniz, bundan böyle benim öğütlerime uyacaksınız ve her şey cennetteymiş gibi yolunda gidecek.

Saat on bir buçukta Grande-Narette Sokağı'nda arabanın gürültüsü duyulduğunda, arabanın dolu mu yoksa boş mu döndüğü sorusu akıllara takıldı. Bu sırada Rouget'nin yüzünde korkunç bir kaygı ifadesi belirdi, ama bu ifadenin yerini, araba eve gelmek için döndüğünde adam iki kadını görünce, aşırı bir sevincin yol açtığı bitkinlik aldı.

— Kouski, dedi Philippe, Flore'a inmesi için elini uzatırken, artık Mösyö Rouget'nin hizmetinde değilsiniz, bu akşam burada kalmayacaksınız, dolayısıyla pılınızı pırtınızı toplayıp gidin, şu gördüğünüz Benjamin sizin yerinizi alacak.

— Demek evin efendisi sizsiniz? dedi Flore ironiyle.

— İzninizle, dedi Philippe, Flore'un elini kendi eliyle bir mengene gibi sıkarak. Gelin! İkimiz baş başa yüreğimizi bulandırmalıyız.

Philippe şaşkına dönmüş bu kadını birkaç adım ötedeki Saint-Jean Meydanı'na götürdü.

— Güzeller güzeli, öbür gün Gilet bu kol sayesinde içeriye tıkılacak, dedi sert asker sağ elini uzatarak; ya da onun kolu beni öbür dünyaya gönderecek. Eğer ölürsem, zavallı budala dayımın evinde evin hanımı olacaksın: benè sit![76] Ayakta kalırsam, çok itaatkâr olun, ona en büyük mutluluğu verin; yoksa Paris'te tanıdığım birçok Suyu Bulandıran Kız var ki, kusura bakmayın, sizden daha güzeller, çünkü ancak on yedi yaşındalar; onlar dayımı son derece mutlu edecek ve benim çıkarımı gözeteceklerdir. Siz hizmetinize bu akşamdan itibaren başlayın, çünkü adamcağız yarın cıvıl cıvıl değilse, size söyleyecek tek bir sözüm var, bunu iyi dinleyin, olur mu? Bir adamı adalete söyleyecek en ufak bir söz bırakmadan öldürmenin tek yolu var, bu da onunla düello etmektir, ama ben bir kadından kurtulmak için üç yol biliyorum. İşte hepsi bu kadar yavrum!

Bu kısa söylev sırasında Flore ateşi yükselmiş biri gibi titredi.

— Max'ı öldürmek ha? dedi Philippe'e ay ışığında bakarak.

— Haydi, bakın, dayım geliyor...

Gerçekten de, Rouget baba, Mösyö Hochon kendisine ne söylemiş olursa olsun, gelip sokakta Flore'un elinden tuttu, tıpkı servetine yapışan bir cimri gibiydi; sonra evine döndü, Flore'u odasına götürdü ve oraya kapandı.

— Bugün Aziz Lambert bayramı; yerini bırakan onu kaybeder, dedi Benjamin Polonyalı'ya.

— Efendim hepinizin ağzının payını verecek, dedi Kouski, Hôtel de la Poste'a yerleşen Max'ın yanına giderken.

II

Ölümüne Bir Düello

Ertesi gün saat dokuzdan on bire kadar kadınlar evlerin kapısında aralarında konuşuyorlardı. Bütün kentte bir gün önce Rouget babanın evinde meydana gelen o garip köklü değişikliğin dedikodusu vardı yalnızca. Bu konuşmaların özeti her yerde aynıydı.

— Yarın taç giyme şöleninde, Max ile Philippe Bridau arasında ne olup bitecek?

Philippe Védie'ye kısaca şöyle dedi: "Altı yüz frank ömür boyu rant mı, yoksa kovulmak mı?" Bu söz Védie'yi şimdilik Philippe ve Flore gibi çok büyük iki güç arasında yansız kıldı.

Max'ın hayatının tehlikede olduğunu bilen Flore, yaşlı Rouget'ye birlikteliklerinin ilk günlerine kıyasla daha nazik davrandı. Ne yazık! Aşkta çıkarcı bir aldatmaca gerçeklikten üstündür; işte bu yüzden bunca erkek, aldatmakta usta olan kadınların bedelini bu kadar pahalı öder. Suyu Bulandıran Kız ancak, koluna giren Rouget ile birlikte kahvaltı saatinde aşağıya inerken ortaya çıktı. Max'ın yerinde koyu mavi gözlü, soğuk, kötücül bir yüze sahip o sert askeri görünce gözleri yaşardı.

— Neyiniz var matmazel? diye sordu Philippe, dayısına günaydın dedikten sonra.

— Yeğenim, senin Yüzbaşı Gilet ile dövüşebileceğini öğrendi, böyle bir düşünceye katlanamıyor da ondan.

— Gilet'yi öldürmek gibi en ufak bir isteğim yok, dedi Philippe; yapacağı tek şey Issoudun'den çekip gitmek, satılacak bir miktar malla gemiye binip Amerika'nın yolunu tutmak; bu adama mümkün olan en iyi malları satın alması için para vermenizi size öğütleyecek ve ona iyi yolculuklar dileyecek ilk kişi ben olurum! Para kazanacaktır; hem bu,

Issoudun'de geceleri derbeder yaşamaktan ve evinizde düzensiz bir yaşam sürmekten daha namusluca bir iş olacaktır.

— Bak, güzel bir şey bu! dedi Rouget, Flore'a bakarak.

— A-me-ri-ka ha! dedi Flore, hıçkırıyordu.

— Fransa'da yeşil bir redingot içinde çürümektense çekip New-York'a gitmek daha iyi... Şimdi bana diyeceksiniz ki adam usta: Beni öldürebilir! dedi Philippe.

— Onunla konuşmama izin verir misiniz? dedi Flore çekingen ve uysal bir tonla Philippe'e yalvararak.

— Kuşkusuz, gelip eşyalarını pekâlâ alabilir; ama ben o sırada dayımla birlikte olacağım, çünkü artık adamcağızın yanından ayrılmıyorum, dedi Philippe.

— Védie, diye bağırdı Flore, Hôtel de la Poste'a koş kızım, yüzbaşıya de ki ondan rica ediyorum...

— Gelip bütün eşyalarını almasını, dedi Philippe,

Flore'un sözünü keserek.

— Evet, evet, Védie. Bu, beni görmesi için en uygun bahane olacak, onunla konuşmak istiyorum...

Dehşet bu kızda kini öyle bir bastırıyordu, şimdiye kadar hep pohpohlanmış biri olarak, güçlü ve acımasız bir karakterle karşılaştığında duyduğu heyecan öyle büyük olmuştu ki, zavallı Rouget ona boyun eğmeye nasıl alışmışsa, o da Philippe'e aynı şekilde boyun eğmeye alışıyordu. Védie'nin dönüşünü kaygı içinde bekledi, ama Védie Max'ın kesin olarak bu öneriyi reddettiği haberiyle döndü. Max, Matmazel Brazier'den eşyalarını Hôtel de la Poste'a göndermesini rica ediyordu.

— Bunları ona götürmeme izin verir misiniz? dedi Flore, Jean-Jacques Rouget'ye.

— Evet, ama döneceksin, dedi yaşlı adam.

— Eğer matmazel öğleyin dönmezse, saat birde rantlarınızı satmam için bana vekâletname vereceksiniz, dedi Philippe, Flore'a bakarak. Görünüşü kurtarmak için Védie ile birlikte gidin matmazel. Bundan böyle dayımın şerefine dikkat etmek gerekiyor.

Flore, Maxence'tan bir şey elde edemedi. Bütün kentin gözünde iğrenç olan bir durumun ortaya çıkmasına izin verdiği için üzüntü duyan yüzbaşı, Philippe'ten kaçmayacak kadar da gururluydu. Suyu Bulandıran Kız, dostuna birlikte Amerika'ya kaçmayı önererek bu düşünceye karşı savaştı, ama Flore'u Rouget babanın servetine sahip olmadan istemediği gibi, yüreğinin içini de bu kıza göstermek istemeyen Gilet, Philippe'i öldürmek niyetinde diretti.

— Büyük bir budalalık yaptık, dedi. Üçümüz birlikte Paris'e gidip kışı orada geçirmeliydik, ama bu koca rezili görür

görmez, işlerin bu hale geleceğini nasıl düşünebilirdik. Olaylar baş döndürücü bir hızla gelişti. Philippe'i iki düşünceyi bir araya getiremeyen o sözde acımasız ve korkusuz askerlerden biri sandım: Hatam burada. İlk önce yolumu değiştirmeyi bilemediğim için, şimdi onun önünde bir adım gerilersem korkak durumuna düşerim, adam beni kentin gözünden düşürdü, ancak ölürse yeniden saygınlığıma kavuşurum...

— Kırk bin frankla Amerika'ya git, bu yabaniden kurtulmayı başaracağım; yanına gelirim, bu çok daha akıllıca bir şey olacak.

— Hakkımda ne düşünürler sonra? diye bağırdı dedikodu düşüncesinin zorlamasıyla. Hayır. Zaten dokuzunu daha önce temizledim. Bu adam bana çok güçlüymüş gibi görünmüyor: Okul'dan mezun olup orduya katılmış. 1815'e kadar hep savaşmış. Daha sonra Amerika'ya gitmiş, öyle ki benim bu kaba ve sevimsiz adamım hiçbir zaman bir eskrim salonuna ayak basmamış, oysa kılıçta benim üstüme yoktur! Onun silahı da kılıç. Dövüşte ilk adımı onun atmasını sağlayarak cömert davranıyor gibi görüneceğim, böylece hakarete uğramış kişi olmaya çalışıp onu yeneceğim. Kesinlikle böylesi daha iyi. İçin rahat olsun: Yarından sonra efendi olacağız.

Böylece, bu budalaca şeref sorunu Max'ta sağlıklı bir politikadan daha güçlü bir hal aldı. Saat birde evine dönen

Flore rahat rahat ağlamak için odasına kapandı. Bütün gün boyunca Issoudun'de dedikodular sürüp gitti, kentte Philippe ile Maxence arasında bir düelloya kaçınılmaz gözüyle bakılıyordu.

— Ah Mösyö Hochon, dedi Mignonnet yanında Carpentier olduğu halde, yaşlı adama Baron Bulvarı'nda rastladıklarında, çok kaygılıyız, çünkü Gilet her türlü silahı kullanmada çok usta.

— Önemli değil, dedi taşralı diplomat, Philippe bu işi iyi yürüttü... Bu koca patavatsızın o kadar çabuk başarıya ulaşacağını sanmam. Bu iki yaman adam iki fırtına gibi birbirinin üstüne gitti...

— Ah! dedi Carpentier, Philippe derinliği olan bir adamdır, Yüksek Meclis Mahkemesi'ndeki tutumu bir diplomasi başyapıtıdır.

— Bakın Yüzbaşı Renard, diyordu bir burjuva, it itin kuyruğuna basmaz derler, ama anlaşılan Max Albay Bridau ile boğaz boğaza gelecek. Eski Muhafız Birliği subayları arasında bu iş ciddiye binecektir.

— Sizler bu işi önemsemiyorsunuz. Bu zavallı adama geceleri eğlendiği için kızıyorsunuz, dedi Binbaşı Potel. Ama Gilet, Issoudun gibi ücra bir yerde bir şeyle uğraşmadan yaşayamaz!

— Kısacası beyler, diyordu bir dördüncü, Max ile albay oyunlarını oynadılar. Albay kardeşi Joseph'in öcünü almayacak mıydı? Bu zavallı çocuğa karşı Max'ın yaptığı hainliği anımsayın.

— Adam sende! Bir sanatçı o, dedi Renard.

— Ama Rouget babanın mirası söz konusu. Albay, dayısının evine yerleştiğinde, Mösyö Gilet'nin elli bin liralık ranta el

koyacağı söyleniyor.

— Gilet birinin rantını mı elinden alacakmış? Bakın, Mösyö Ganivet, bunu buradan başka bir yerde söylemeyin, diye bağırdı Potel, yoksa dilinizi yutturuz size, hem de sossuz!

Tüm burjuva evlerinde saygıdeğer Albay Bridau için iyi dileklerde bulunuldu.

Ertesi gün saat dörde doğru, eski ordunun Issoudun ya da çevresinde bulunan subayları Pazar Meydanı'nda Philippe Bridau'yu beklerken Lacroix adında bir lokantacının dükkânı önünde geziniyorlardı. Taç giyme şöleninin saati beş olarak bildirilmişti, bu askerlere özgü bir saatti. Bütün gruplarda Maxence olayından ve onun Rouget babanın evinden kovulmasından söz ediliyordu, çünkü sıradan askerler meydandaki bir şarapçıda bir toplantı yapılacağını düşünmüşlerdi. Subaylar arasında Potel ile Renard, dostlarını savunmaya çalışan yalnızca iki kişiydi.

— İki mirasçı arasında olan bir şeye karışmamız gerekir mi? diyordu Renard.

— Max kadınlara karşı zayıftır, diye belirtiyordu edepsiz Potel.

— Az sonra kılıçlar kınından çıkarılacak, dedi Haut-Baltan'da sebze yetiştiren eski bir teğmen. Eğer Mösyö Gilet, Rouget denen o adamcağızın evinde oturmak gibi bir budalalık yaptıysa, bu evden nedenini sormadan bir uşak gibi kovulmasına izin vermekle de korkakça davranmış olacaktır.

— Elbette, dedi Mignonnet, soğuk bir tarzda. İyi bir sonuç vermeyen budalalık cinayete dönüşür.

Napoléon'un eski askerlerinin yanına gelen Max oldukça anlamlı bir sessizlikle karşılandı. Potel ile Renard, her biri dostlarını bir kolundan tutup onunla konuşmak üzere birkaç

adım öteye gittiler. Bu sırada, Philippe'in uzaktan büyük üniformasıyla geldiği görüldü; Max'ın, son iki dostunun söylediklerine vermek zorunda olduğu büyük önemle çelişen soğukkanlı bir eda ile bastonunu taşıyordu. Mignonnet, Carpentier ve başka birkaç kişi Philippe'in elini sıktılar. Maxence'a yapılandan çok farklı olan bu karşılama,

Flore'un ısrarlarının ve sevgi gösterilerinin, kendisiyle baş başa kaldığında bu adamın zihninde uyandırdığı korkaklık, akıllılık (isterseniz böyle de diyelim) üzerine birtakım düşünceleri sonunda yok etti.

— Dövüşeceğiz, dedi Yüzbaşı Renard'a, hem de ölümüne! Öyleyse artık bana hiçbir şeyden söz etmeyin, bırakın da işimi rahatça göreyim.

Sinirli bir tonla söylediği bu son sözden sonra üç Bonapartçı gelip subaylar grubuna katıldı. Ama ilkönce Max, Philippe Bridau'yu selamladı; Bridau da Max'ın selamını aldı, onunla çok soğuk bir biçimde bakışarak.

— Haydi beyler, sofraya, dedi Binbaşı Potel.

— Şimdi Yiğitler Cenneti'nde olan Napoléon'un sonsuz şerefine içelim. Herkes durumun sofrada daha az can sıkıcı olacağını sezerek bu küçük seçkin piyade yüzbaşısının niyetini anladı, pencereleri pazaryerine bakan Lacroix lokantasının uzun ve alçak salonuna koştu. Her davetli çabucak sofraya yerleşti, sofrada Philippe'in istediği şekilde iki hasım karşı karşıya oturdu. Kentten birçok genç, özellikle de bu şölen sırasında neler olup biteceği konusunda endişelenen eski Aylak Şövalyeler, Philippe'in Max'ı içine düşürmeyi başardığı kritik durumdan söz ederek dışarıda gezinip durdular. Düelloya zorunlu gözüyle bakılıyor, ama bu çatışma üzüntü veriyordu. Her ne kadar iki atlet, bu akşam yemeğinin coşkusuna karşın, kaygıya oldukça benzer bir tür dikkati hiç elden bırakmadıysa da, tatlı ve meyveler gelinceye kadar her şey yolunda gitti. Her ikisi de üstünde düşünmeleri gereken kavgayı beklerken, Philippe son derecede soğukkanlı, Max ise şaşırtıcı bir neşe içinde göründü, ama bu işten anlayanlara bakılırsa, ikisi de rol yapıyordu. Tatlı ve meyveler geldiğinde Philippe şöyle dedi:

"Kadehlerinizi doldurun dostlarım! Sağlığınıza kadeh kaldırmama izin vermenizi istiyorum."

— Dostlarım dedi Philippe; bu sırada Renard "Sen kadehini doldurma" diye Max'ın kulağına fısıldadı.

Max kadehine şarap koydu.

— Büyük Ordu'nun şerefine! diye bağırdı Philippe gerçek bir coşkuyla.

— Büyük Ordu'nun şerefine! sözü herkes tarafından tek bir alkış sesi gibi yinelendi.

Salon kapısının eşiğinde on bir sıradan asker göründü, aralarında Benjamin ile Kouski de bulunuyordu; onlar da, "Büyük Ordu'nun şerefine!" diye yinelediler.

— Girin çocuklar! Onun sağlığına içeceğiz, dedi Binbaşı Potel.

Eski askerler içeriye girdi, tümü subayların gerisinde ayakta yer aldı.

— Pekâlâ görüyorsun ki ölmedi o! dedi Kouski, kuşkusuz İmparator'un sona eren can çekişmesine üzülmüş eski bir çavuşa.

— Şimdi de ben kadeh kaldırmak istiyorum, dedi Binbaşı Mignonnet. Birkaç kişi saygı gereği tatlı ya da meyve yemeği bıraktı. Mignonnet ayağa kalktı.

— Oğlunu tahta çıkarmayı denemiş olanların şerefine, dedi.

Maxence Gilet dışında herkes kadehini uzatarak Philippe'i selamladı.

— Benim şerefime! dedi Max ayağa kalkarak.

— Max bu! Max bu! deniyordu dışarıda. Salona ve meydana derin bir sessizlik çöktü, çünkü Gilet'nin

karakterini bilen herkes bir kışkırtmanın söz konusu olduğunu düşündü.

— İnşallah hepimiz gelecek yıl aynı günde yeniden buluşuruz! dedi ve Philippe'i alaylı bir şekilde selamladı.

— İş kızışıyor, dedi Kouski yanındakine.

— Paris'te polis sizin böyle şölenler düzenlemenize izin vermezdi, dedi Binbaşı Potel, Philippe'e.

— Neden acaba, Allah kahretsin! Sen Albay Bridau'ya polisten mi söz edeceksin? dedi Maxence Gilet küstahça.

— Binbaşı Potel kötü niyetle söylemedi bunu!.. dedi Philippe acı acı gülümseyerek. (Sessizlik o kadar derinleşti ki içeride sinek uçsa duyulurdu.) Polis beni Issoudun'e gönderecek kadar benden korkar, diye devam etti Philippe. Bu kentte eski yiğitlere kavuşmanın sevincini yaşadım, ama itiraf etsem mi acaba? Burada büyük eğlenceler yok. Sevişmekten nefret etmeyen bir erkeğe göre, bundan oldukça yoksunum. Kısacası, bu hanımlar için para biriktireceğim, çünkü kendilerine kuştüyü yatakların rantlar sağladığı kişilerden değilim, Opera'daki Mariette bana çok büyük paralara mal oldu.

— Bunu benim için mi söylüyorsunuz sevgili albayım? diye sordu Max, Philippe'e elektrik akımı etkisi yapan bir bakış yönelterek.

— Nasıl isterseniz öyle kabul edin Yüzbaşı Gilet, dedi Philippe.

— Albay, burada bulunan iki dostum, Renard ve Potel yarın anlaşacaklar...

— Mignonnet ve Carpentier ile mi? dedi Philippe Gilet'nin sözünü kesip yanındaki iki kişiyi göstererek.

— Şimdi, dedi Max, kadeh kaldırmaya devam edelim, olur mu?

İki hasımdan her biri konuşmalarında normal tonun dışına çıkmamıştı, ancak onları dinlerken çöken sessizlikte görkemli bir şey vardı.

— Hey siz ötekiler, dedi Philippe sıradan askerlere bir göz atarak, düşünün ki bizim işlerimiz burjuvaları ilgilendirmiyor!.. Az önce olup bitenler hakkında tek bir söz söylemek yok. Bu eski Muhafız Birliği arasında kalmalı.

— Talimata uyacaklardır albay, dedi Renard, bu işin sorumluluğunu üstüme alıyorum.

— Yaşasın onun oğlu! Dilerim Fransa'da hükümdar olur! diye bağırdı Potel.

— İngiliz'e ölüm! diye bağırdı Carpentier.

Bu kadeh kaldırma çok büyük bir sükse yaptı.

— Hudson-Lowe[77] utansın! dedi Yüzbaşı Renard.

Tatlı ve meyve faslı çok iyi geçti, bol bol da şarap içildi. Çok büyük bir servetin söz konusu olduğu ve cesaretleri ile o kadar iyi tanınmış iki adamı ilgilendiren bu düelloda sıradan kavgalarla hiçbir ortak yan olmaması için iki hasım ve dört tanık şereflerini ortaya koydular. İki centilmen Max ve Philippe'ten daha iyi davranamazdı. Bu yüzden meydanda toplanmış olan gençler ve burjuvalar beklentilerinde yanıldılar. Bütün davetliler, gerçek askerler olarak, tatlı ve meyve faslında çok büyük bir gizliliğe uydular. Saat onda iki hasımdan her biri mutabık kalınan silahın kılıç olduğunu öğrendi. Buluşma için seçilen yer ise, sabah saat sekizde Kapüsenler Kilisesi'nin mihrap bölümüydü. Şölene eski askeri başcerrah sıfatıyla katılmış olan Goddet'den düelloda hazır bulunması rica edilmişti. Ne olursa olsun, tanıklar çarpışmanın on dakikadan fazla sürmemesine karar verdiler.

Gece saat on birde albay için büyük sürpriz olarak Mösyö Hochon yatmak üzere olan Philippe'in evine karısını getirdi.

— Ne olduğunu biliyoruz, dedi gözleri yaş içindeki yaşlı kadın, ben de sizden yarın dua etmeden dışarı çıkmamanızı rica etmek için geldim... Ruhunuzu Tanrı katına yükseltin.

— Peki madam, dedi Philippe. Bu sırada karısının arkasında duran yaşlı Hochon, Philippe'e bir işaret yaptı.

— Hepsi bu kadar değil! dedi Agathe'ın vaftiz annesi, kendimi zavallı annenizin yerine koyuyorum, sahip olduğum en değerli şeyden vazgeçtim, alın!.. Philippe'e altın işlemeli siyah bir kadife kumaş üzerine tutturulmuş bir diş uzattı, kadın kadifeye ayrıca iki yeşil kurdele dikmişti, dişi Philippe'e gösterdikten sonra yeniden küçük bir keseye koydu. Bu, dedi, Le Berry'nin koruyucusu Azize Solange'dan kalma bir kutsal emanettir, Devrim sırasında kurtardım, bunu yarın sabah göğsünüzün üstünde taşıyın.

— Kılıç darbelerinden koruyabilir mi beni?

— Elbette, dedi yaşlı kadın.

— Bu nesneyi üstümde bir zırh gibi taşıyamam, diye bağırdı Agathe'ın oğlu.

— Ne dedi? diye sordu Madam Hochon kocasına.

— Bu iş çocuk oyuncağı değil dedi.

— Pekâlâ, artık söz etmeyelim bundan, dedi yaşlı kadın. Sizin için dua edeceğim.

— Ama madam, bir duanın ve güzel bir kılıç darbesinin zararı olamaz, dedi albay Mösyö Hochon'un kalbine kılıç saplar gibi bir hareket yaparak.

Yaşlı kadın Philippe'i alnından öpmek istedi; sonra aşağıya inerken, o kutsal emaneti efendisinin pantolonunun küçük

cebine diksin diye, varı yoğu olan on eküyü Benjamin'e verdi. Benjamin de bu işi, dişin gücüne inandığından değil (çünkü efendisinin Gilet'den çok daha dişli olduğunu söylüyordu), karşılığında kendisine bu kadar çok para ödenmiş bir görevi yerine getirmek zorunda olduğu için yaptı. Madam Hochon içi Azize Solange'a güven dolu olarak ayrıldı.

Ertesi gün, 3 Aralık saat sekizde, kapalı bir havada Max iki tanığı ve Polonyalı ile birlikte o zamanlar eski Kapüsenler Kilisesi mihrap bölümünü çevreleyen küçük çimenliğe geldi. Philippe, tanıkları ve Benjamin'i orada buldular. Potel ile Mignonnet yirmi dört adım ölçtüler. Bu mesafenin her ucunda iki asker bir belle iki çizgi çizdi. Hasımlar kalleşlik etmeden karşılıklı çizgilerinden daha ileriye gidemezlerdi, her biri çizgisinin üstünde durmalı ve tanıklar, "Haydi!" dediklerinde istediği gibi ilerlemeliydi.

— Giysilerimizi çıkaralım mı? dedi Philippe soğuk bir şekilde Max'a.

— Hayhay albay, dedi Maxence kılıçla dövüşmeye meraklı birine özgü güvenlik duygusuyla.

İki hasmın üstünde yalnızca pantolonları kaldı, bu sırada gömleklerinin kumaşı altında kalmış olan tenlerinin pembe rengi göründü. Her biri, elinde aşağı yukarı bir buçuk kilo ağırlığında ve üç kadem uzunluğunda birer emir subayı kılıcı olduğu halde yerini alarak işareti beklemeye başladı, kılıçların ucu yerdeydi. Her iki yanda da her şey o kadar dingindi ki, soğuğa karşın, kaslar sanki bronzdan yapılmışlar gibi titremediler bile. Goddet, dört tanık ve iki asker ister istemez heyecana kapıldılar.

— Gururlu keratalar!

Bu haykırış Binbaşı Potel'in ağzından kaçtı.

"Haydi" diye işaret verildiği sırada Maxence, şövalyelerin güvercinleri deposuna sokmak için kilisenin damında açtıkları delikten bakan Fario'nun o uğursuz yüzünü fark etti. İçlerinden basınçlı su gibi ateş, kin ve öç arzusu fışkıran bu iki göz Max'ın gözlerini kamaştırdı. Albay, avantaj sağlayacak şekilde gardını alarak doğrudan doğruya hasmına doğru gitti. Öldürme sanatında uzman olanlar, iki hasımdan en becerikli olanın "kaldırımda yürüyebildiğini" bilirler; bu deyimi yüksek gardın etkisini bir imge ile belirtmek için kullanıyoruz. Bir bakıma birinci sınıf bir düellocunun geldiğini gösteren böyle bir duruş, bu gelişi o kadar iyi haber verir ki, gücünün düşük olduğu duygusu Max'ın ruhuna girdi ve orada bir oyuncunun moralini bozan türden bir güç şaşkınlığı oluşturdu. Bir oyuncu bir usta ya da mutlu bir insan karşısında şaşırır ve her zaman oynadığına kıyasla kötü oynar.

— Vay gidi şeytan! dedi Max kendi kendine, gücüne diyecek yok, hapı yuttum!

Max kılıcına bastonuyla kılıçla dövüşür gibi dövüşen birine özgü ustalıkla manevra yaptırarak bir çevirme hareketi denedi, Philippe'i şaşırtmak ve onu silahsız bırakmak için onun kılıcıyla karşılaşmak istiyordu, ama ilk çarpışmada albayın demir gibi güçlü, çelik yay gibi esnek bir bileğe sahip olduğunu fark etti. Maxence başka bir şey düşünmek zorunda kaldı, iyice düşünmek istiyordu zavallı! Oysa gözleri kılıçlarının parıltılarından daha canlı parıltılar saçan Philippe bütün saldırıları bir salonda eskrim göğüslüğü takmış bir usta gibi soğukkanlılıkla savuşturuyordu. Bu iki dövüşçü kadar güçlü insanlar arasında, halk tabakasından insanların aralarında yaptıkları o korkunç tekme dövüşü sırasında meydana gelen olaya aşağı yukarı benzeyen bir olay meydana gelir. Zafer yanlış bir harekete, içgüdüsel olarak yapmak zorunda kalınan çok hızlı bir hesaptaki yanlışa bağlıdır. Hasımlara uzun gibi görünüp de izleyicilere göre

çok kısa olan bir sürede dövüş, ruh ve beden güçlerinin birbirinin içinde eridikleri bir karşılıklı tartmadan ibarettir, bu karşılıklı tartma da yavaşlığı ve açıkça ihtiyatlı oluşu iki hasımdan hiçbirinin dövüşmek istemediğine insanı inandırır gibi görünen aldatmacalar içinde gizlidir. Ardından hızlı ve kararlı bir dövüşün başladığı bu an, bu işin uzmanlarına göre korkunç bir andır. Max'ın kötü bir savunması sırasında albay onun kılıcını elinden düşürdü.

— Alın şu kılıcı yerden! dedi dövüşü keserek, silahsız bir düşmanı öldürecek bir insan değilim.

Soylu bir acımasızlıktı burada söz konusu olan; bu yücelik öyle bir üstünlüğün habercisiydi ki izleyiciler tarafından bütün hesapların en doğrusu olarak kabul edildi. Gerçekten de Max yeniden gardını aldığında soğukkanlılığını kaybetmişti ve zorunlu olarak, hasmı korurken insanı tehdit eden o yüksek gardın darbesiyle karşı karşıya kaldı, o zaman bu utanılacak yenilgisini bir gözü peklikle onarmak istedi, artık kendini savunmayı düşünmedi, kılıcını iki eliyle tutup büyük bir öfkeyle albaya saldırdı, amacı onu öldüresiye yaralamaktı, Philippe alnını ve yüzünün bir kısmını kesen bir kılıç darbesi aldı, ama Max'ın kendisine indirmeye kalkıştığı, hayvanları öldürmekte kullanılan o çekiç darbesine benzer darbenin hızını kesmek için müthiş bir karşı çevirme hareketiyle onun başını yanlamasını yardı. Bu iki yaman darbe dövüşü dokuzuncu dakikada sona erdirdi. Fario ölüm çırpınmaları içinde olan düşmanını görüp gözünü doyurmak üzere aşağıya geldi, Max gibi güçlü bir insanda kaslar korkunç bir biçimde atmaktaydı. Philippe'i dayısının evine taşıdılar.

Kendine uygun ortamda kalsaydı, büyük işler yapmaya yazgılı insanlardan olabilecek biri böylece göçüp gitti, doğanın şımarık çocuk gibi davrandığı bir insandı, çünkü doğa ona cesaret, soğukkanlılık ve Cesare Borgia'ya özgü bir siyasal anlayış vermişti. Ama eğitim o fikir ve tutum

yüceliğini aşılamamıştı, oysa bu yücelik olmazsa, hiçbir meslekte hiçbir şey mümkün değildir. Kendisinden daha az değerli olan hasmı haince davranarak onu gözden düşürmeyi başardığı için, kimse ölümüne üzülmedi. Ölümüyle Aylak Şövalyeler'in marifetleri sona erdi, Issoudun halkı da bundan büyük hoşnutluk duydu. Bu yüzden Philippe, zaten tanrısal öç almanın bir sonucu gibi görünen ve koşulları bütün bölgede iki hasma aynı övgüler düzülerek anlatılan bu düello dolayısıyla tasalanmadı.

— İkisinin de ölmesi gerekirdi, dedi Mösyö Mouilleron; bu, hükümet için iyi bir kurtuluş olurdu.

Madam Rouget

Max'ın ölümünün onu içine düşürdüğü o çok şiddetli bunalım olmasa da, Flore Brazier'nin durumu çok güçleşecekti, bu üç günün beklenmedik olaylarının yol açtığı tehlikeli bir âdetten kesilme ile birlikte sayıklama şeklinde zihinsel bir bozuklukla sarsıldı; sağlığı yerinde olsaydı, belki üstünde, Max'ın dairesinde ve Max'ın çarşafları içinde yatan Max'ın katilinin oturduğu evden kaçmış olacaktı. Üç ay boyunca, aynı zamanda Philippe'i de tedavi eden Mösyö Goddet tarafında tedavi edilerek yaşamla ölüm arasında gidip geldi.

Philippe eline kalem alacak duruma geldiğinde, şu mektupları yazdı:

"Davavekili Mösyö Desroches'a,

Daha önce iki hayvandan en zehirli olanını öldürdüm, ama bir kılıç darbesiyle kafamın yaralanmasını engelleyemedim, bereket versin herifin vuruşu sert değildi. Geriye başka bir engerek kaldı, onunla da anlaşmaya çalışacağım, çünkü dayım midesine olduğu kadar ona da düşkün. Çok güzel olan bu Suyu Bulandıran Kız'ın kaçmasından korkuyordum, çünkü dayım onun ardından gidecekti, ne var ki ciddi bir zamanda yakalandığı dert onu yatağına çiviledi. Tanrı beni korumak istiyorsa, bu ruhu yaptığı yanlışlardan ötürü pişmanlık duyarken yanına çağırırdı. Bu arada Mösyö Hochon (bu yaşlı adamın sağlığı iyi!) sayesinde, dayıların miraslarının yeğenlerin elinde bu tür utanmaz kadınların elinde olduğundan daha iyi yerini bulduğunu düşünerek doğruluk taslayan Goddet adında bir doktorum oldu. Goddet'nin oğluna almak istediği zengin bir kızı olan Fichet baba adında biri üzerinde Mösyö Hochon'un etkisi var, öyle ki kafamdaki yaranın tedavisi için bu doktora ucu gösterilen bin frank onun bağlılığı karşısında pek önemsiz kalır. 3.

alayın eski başcerrahı olan bu Goddet, dostlarım, o iki yiğit subay, Mignonnet ile Carpentier tarafından kıskaca alındı, böylece kadın hastasına sözde bir bağlılık göstermiş oluyor. ‘Yavrum, ne de olsa bir Tanrı var; anlıyor musunuz?' dedi ona nabzına bakarken. ‘Büyük bir felakete neden oldunuz, bunu telafi etmek gerek. Tanrı'nın parmağı bu işe karışmıştır. (Tanrı'nın parmağına yaptırılan her şey de anlaşılır gibi değil!) Din dindir; yazgıya boyun eğin, kendinizi olacağa bırakın; bu önce sizi rahatlatacak, ilaçlarım kadar tedavi edecektir. Özellikle de burada kalın, efendinize özen gösterin. Kısacası, unutun, bağışlayın, Hıristiyanlık yasasıdır bu.'

Goddet bana Suyu Bulandıran Kız'ı üç ay yatakta tutacağına söz verdi. Yavaş yavaş, kızcağız belki aynı çatı altında yaşamamıza alışacaktır. Aşçı kadının benden yana olmasını sağladım. Bu korkunç yaşlı kadın, hanımına Max'ın hayatta olsaydı ona çok çektireceğini söyledi. Rouget baba öldüğünde Flore'la evlenmek zorunda kalırsa, bir kadın yüzünden tutkusunu engellemeyi düşünmediğini anlatırken duyduğunu da ekledi. Ve bu aşçı kadın gelip hanımın kafasına Max'ın ondan kurtulmak istediğini soktu. İşte böyle, her şey yolunda. Dayım, Hochon babanın sözünü dinleyerek vasiyetnamesini iptal etti."

"Mösyö Giroudeau'ya (Matmazel Florentine eliyle), Vendôme Sokağı, Le Marais.

Eski Arkadaşım,

O cici Césarine'in meşgul olup olmadığını öğren ve istediğim anda Issoudun'e gelmeye hazır olmasına çalış. Bu şen şakrak kız o zaman posta arabasıyla gelir. Ama namusluca bir kıyafet giymek, tiyatro kokan her şeyi yok etmek gerekecek, çünkü burada savaş alanında ölmüş yiğit bir subayın kızı olarak ortaya çıkmalı. Yani çok iyi ahlak, yatılı öğrenci giysileri ve birinci sınıf erdem gerekiyor:

Sıralama böyle olacak. Césarine'e gereksinimim olur, o da başarı gösterirse, dayım öldüğünde ona elli bin frank ayrılacak; eğer meşgulse, bu işi Florentine'e anlat. Ve ikiniz, bana bu rolü oynayacak bir kadın figüran bulun. Öbür dünyaya gitmiş olan, benim o miras avcısı hasmım ile yaptığım düello sırasında kafam yarıldı. Bu olayı sana anlatırım. Ah arkadaşım! Yeniden güzel günler göreceğiz, yine eğleneceğiz, Napoléon olmasa da. Bana beş yüz frank gönderebilirsen, bir güzel yerim. Hoşça kal, eski arkadaşım. Mektubumu alınca onunla sigaranı yak. Subayın kızı elbette Châteauroux'dan gelecek ve yardım ister gibi bir tavır takınacak. Ama bu tehlikeli çareye başvurmayacağımı umarım. Mariette'e ve bütün dostlarımıza benden selam."

Madam Hochon'dan aldığı bir mektup üzerine Issoudun'e koşup gelen Agathe kardeşi tarafından karşılandı, kardeşi ona Philippe'in eski odasını verdi. O lanetli oğluna beslediği bütün analık duygusuna yeniden kavuşan zavallı anne, kentin burjuva tabakasının kendisine albayı övdüklerini duyarak birkaç mutlu gün geçirdi.

— Yavrum, ne de olsa, dedi ona Madam Hochon geldiği gün, gençliğin gelip geçici olması gerekir. İmparator dönemindeki askerlerin hafiflikleri babaları tarafından gözetilen aile çocuklarının hafifliklerine benzemez. Ah, o sefil Max'ın burada geceleri rahatça yaptığı şeyleri bir bilseydiniz! Issoudun oğlunuz sayesinde huzur içinde soluk alıp uyuyor. Philippe'in aklı başına biraz geç geldi, ama geldi; bize anlattığı gibi, Luxembourg hapishanesinde üç ay yatmak aklını başına getirdi, şimdi buradaki tutumuna Mösyö Hochon hayran, hem burada herkesin saygısını kazandı. Oğlunuz Paris'in kışkırtmalarından bir süre uzak kalırsa, sizi çok hoşnut kılacaktır.

Vaftiz annesi, bu avutucu sözleri duyan Agathe'ın gözlerinin mutluluk gözyaşları ile dolduğunu gördü. Philippe annesinin karşısında kuzu postuna büründü, çünkü ona

gereksinimi vardı. Bu kurnaz politikacı, ancak Matmazel Brazier kendisinden tiksindiği takdirde Césarine'e başvurmak istiyordu. Flore'u Maxence tarafından biçim verilmiş hayran olunacak bir alet, dayısının alıştığı bir nesne olarak görerek, onu o yaşlı adamın kendisiyle evlenmesini sağlayabilecek bir Parisli kadına tercihen kullanmak niyetindeydi. Fouché, XVIII. Louis'ye, anayasa yapacak yerde Napoléon'un yatağında yatın demişti ya, Philippe de böyle Gilet'nin yatağında yatmak istiyor, ama Le Berry'de kazandığı üne zarar getirmeyi de düşünmüyordu. Oysa Suyu Bulandıran Kız'ın yanında Max gibi yaşamını sürdürmek hem kendisi hem de Flore için aynı derecede iğrenç bir şey olurdu. Şerefine gölge düşürmeden, dayısının yanında, akraba kayırma yasalarına göre onun sırtından yaşayabilirdi, ama Flore'a o ancak eski saygınlığına kavuştuğunda sahip olabilirdi. Bunca güçlüğün ortasında, mirası elde etmek umuduna kapılarak, Suyu Bulandıran Kız'ı yengesi durumuna getirmek gibi hayran olunacak bir plan yaptı. Bu yüzden, bu gizli amaçla annesine gidip bu kızı görmesini ve ona bir yenge gibi davranarak sevgi göstermesini söyledi. İtiraf edeyim ki sevgili anneciğim, dedi ona, sözde bağlılığını belirten bir tavır takınıp sevgili Agathe'a eşlik etmek üzere gelmiş bulunan Mösyö ve Madam Hochon'a da bakarak, dayımın yaşam biçimi pek uygun değil, Matmazel Brazier'nin kentin saygısını kazanması için bu yaşam biçimini düzeltmesi yeterli olacaktır. Matmazel için de yaşlı bir bekârın hizmetçi-kâhyası olmaktansa Madam Rouget olmak daha iyi değil mi? Bir aileyi mirastan yoksun bırakmakla tehdit edecek yerde, bir evlenme sözleşmesiyle kesin haklar elde etmek daha kolay değil mi? Eğer siz, Mösyö Hochon ya da iyi bir rahip bu işten söz etmek isteseydi, namuslu insanları üzen bir skandala son verilmiş olurdu. Hem Matmazel Brazier de sizin tarafınızdan bir kız kardeş, benim tarafımdan da bir yenge gibi karşılandığını görmekten mutluluk duyardı.

Ertesi gün Agathe ile Madam Hochon Matmazel

Flore'un yatağının çevresindeydiler; hasta ile Rouget'ye Philippe'in hayran olunacak duygularını ilettiler. Bütün Issoudun'de albaydan özellikle Flore'a karşı tutumu nedeniyle mükemmel bir insan, iyi karakterli biri olarak söz edildi. Bir ay boyunca Suyu Bulandıran Kız, kendisine Rouget ile evlenmesinin avantajlarını anlatan doktoru Goddet babayı, bir hastanın düşüncesi üzerinde çok etkili olan bu adamı, dinsel anlayışıyla davranan saygıdeğer Madam Hochon'u, son derece tatlı, son derece sofu olan Agathe'ı dinledi. Madam Rouget olmak, saygın ve namuslu bir burjuva olmak düşüncesinin çekiciliğine kapılan Flore bu evliliği gerçekleştirmek için iyileşmeyi çok istedi, Rouget'lerin eski ailesi içine Philippe'i kapı dışarı ederek giremeyeceğini kendisine anlatmak güç olmadı.

— Zaten, dedi Flore'a bir gün Goddet baba, bu büyük talihi ona borçlu değil misiniz? Max sizin Rouget ile evlenmenize hiçbir zaman izin vermezdi. Hem, dedi onun kulağına, çocuklarınız olursa, Max'ın öcünü almış olmayacak mısınız? Çünkü Bridau'lar mirastan yoksun bırakılmış olacaklar.

O uğursuz olaydan iki ay sonra, 1823 Şubat'ında hasta kadın çevresindeki insanlardan aldığı öğütle, Rouget'nin de ricasıyla Philippe'i kabul etti; albayın yara izini görmek onu üzdü, ama kendisine karşı yumuşamış ve neredeyse sevgi dolu tavırları önünde yatıştı. Philippe'in isteği üzerine, Philippe ile gelecekteki yengesi yalnız bırakıldılar.

— Sevgili yavrum, dedi Flore'a Philippe, baştan beri dayımla evlenmenizi ben salık verdim. Buna razı olursanız, siz iyileşir iyileşmez bu evlilik gerçekleşecektir...

— Bundan haberim var, dedi Flore.

— Koşullar beni size kötülük yapmaya zorlamış olsa da, şimdi olası en büyük iyiliği yapmak istemem doğaldır.

Servet, saygınlık ve bir aile, kaybettiğiniz şeyden daha değerli. Dayım ölünce, uzun süre o adamın karısı olarak kalmayacaktınız, çünkü dostlarından, sizin için iyi bir gelecek düşünmediğini öğrendim. Bakın yavrucuğum, anlaşalım, olmaz mı? Hepimiz mutlu yaşayacağız. Siz benim yengem olacaksınız, yalnızca yengem. Dayımın vasiyetnamesinde beni unutmamasına özen göstereceksiniz, benim de evlenme sözleşmenize sizin için nasıl lehte koşullar koyduracağımı göreceksiniz... Sakin olun, bunu düşünün, daha sonra yine konuşuruz. Görüyorsunuz, en sağduyulu insanlar, bütün kent size yasadışı bir duruma son vermenizi salık veriyor, kimse de beni kabul ettiğiniz için size kızmıyor. Yaşamda çıkarların duygulardan çok daha önemli olduğu anlaşılıyor. Düğün gününüzde, hiç olmadığınız kadar güzel olacaksınız. Rahatsızlığınız sizi soldurarak size kibar bir görüntü kazandırdı. Dayım sizi çılgınca sevmemiş olsaydı, şeref sözü, dedi ayağa kalkıp onun elini öperken, Albay Bridau'nun karısı olurdunuz.

Philippe Flore'un ruhuna işleyen, onda hoşuna gidecek belli belirsiz bir öç alma düşüncesi uyandırmasını istediği bu sözün ardından odadan çıktı, kız bu korkutucu adamı ayaklarına kapanmış halde gördüğü için neredeyse mutluydu. Philippe, III. Richard'ın[78] dul bıraktığı kraliçe ile oynadığı sahneyi küçük çapta oynuyordu. Bu sahne, bir duygu altında gizlenmiş bir hesabın yüreğe iyice yerleşip orada en gerçek yası yok ettiğini anlatıyor. İşte Doğa, deha ürünü yapıtlarda Sanat'ın dik âlâsı olan şeye özel yaşamda böyle olanak tanıyor; elindeki olanak, paranın dehası olan çıkardır.

1823 yılı Nisan ayının başında Jean-Jacques Rouget'nin salonu, Matmazel Flore Brazier ile yaşlı bekârın evlenme sözleşmelerinin imzalanması dolayısıyla verilen görkemli bir akşam yemeğine sahne oldu, buna kimse de şaşmadı. Davetliler Mösyö Héron, dört tanık, Mignonnet, Carpentier,

Hochon ve Goddet baba, belediye başkanı ve rahip, sonra Agathe Bridau, Madam Hochon ve onun dostu Madam Borniche, yani Issoudun'de kendini kabul ettirmiş iki yaşlı kadından ibaretti. Bu yüzden, Philippe'in bu kadınlardan kopardığı bu ödün müstakbel eşi pek duygulandırdı, kadınlar bu ödünü pişmanlık duymuş bir kıza verilmesi gereken bir destek belirtisi olarak gördüler. Flore göz kamaştırıcı bir güzellikteydi. On beş gündür o cahil Suyu Bulandıran Kız'ı eğiten rahip ertesi gün onu ilk kudas ayinini gerçekleştirecekti. Bu düğün Bourges'da Journal du Cher ve Châteauroux'da Journal de l'Indre adlı gazetelerde yayımlanan şu dinsel yazıya konu oldu:

Issoudun.

"Le Berry'de dinsel hareket gelişme gösteriyor. Bütün kilise dostları ve bu kentin namuslu insanları dün bir törene tanık oldular, bu törenle Le Berry'nin belli başlı mülk sahiplerinden biri, bizim bölgemizde dinin güçsüz olduğu döneme kadar uzanan rezil bir duruma son verdi. Kentimiz kilise adamlarının yol gösterici büyük çabasına borçlu olduğumuz bu sonucu, umut ediyoruz ki örnek edinecekler olacak ve bu sonuç Devrim rejiminin en kötü dönemlerinde yapılan nikâhsız evliliklerdeki aşırılıkları ortadan kaldıracaktır.

Sözünü ettiğimiz olayda şöyle dikkat çekici bir şey de meydana geldi: Bu olaya, eski orduya mensup olup kentimize Yüksek Meclis Mahkemesi kararıyla gönderilmiş bulunan, bu evlilikle dayısının mirasını kaybedebilecek durumdaki bir albayın ricası yol açtı. Bu çıkar gütmeme günümüzde yaygın denemeyecek ölçüde görülüyor."

Rouget, evlenme sözleşmesiyle Flore'a drahoma olarak yüz bin frank vermeyi kabul ediyor, ayrıca ona otuz bin franklık ömür boyu bir dulluk geliri sağlıyordu. Şatafatlı bir düğünden sonra, Agathe Paris'e annelerin en mutlusu olarak

döndü ve Joseph ile Desroches'a iyi haber dediği bu haberi verdi.

— Oğlunuz bu mirasa el sürmeyecek kadar derin düşünceli bir adam, dedi davavekili, Madam Bridau'ya, onu dinledikten sonra. Siz de, zavallı Joseph de kardeşinizin servetinden asla tek metelik bile alamayacaksınız.

— Siz de Joseph gibi bu zavallı çocuğa haksızlık etmekten hiç vazgeçmeyeceksiniz, dedi anne, Yüksek Meclis Mahkemesi'ndeki tutumu büyük bir politikacıya özgü bir tutumdu, birçok kelleyi kurtarmayı başardı!.. Philippe'in yanlışları onun o büyük yeteneklerini kullanamamasından ileri geliyordu; ama o başarı kazanmak isteyen bir insana yanlış tutumun ne kadar zarar verdiğini anladı. Ama Philippe hırslı biri, bundan eminim. Bu yüzden onun geleceğinin parlak olacağını şimdiden gören tek kişi ben değilim. Mösyö Hochon da Philippe'in iyi bir geleceği olacağına kesinlikle inanıyor.

— Ah! Eğer Philippe kötülüğe son derece eğilimli zekâsını servet yapmak için kullanmak isterse bunda başarılı olacaktır, çünkü o her şey yapabilir, hem bu gibi insanlar hızlı yol alırlar, dedi Desroches.

— Namuslu yollardan neden başarılı olamayacak ki? diye sordu Madam Bridau.

— Göreceksiniz! dedi Desroches. Mutlu ya da mutsuz, Philippe her zaman Mazarine Sokağı'nın adamı, Madam Descoings'in katili, evinin hırsızı olarak kalacaktır, ama sakin olun: Herkese çok namuslu görünecektir!

Düğünün ertesi günü, sabah kahvaltısından sonra, Philippe dayısı giyinmeye gittiği sırada Madam Rouget'yi kolundan tuttu (yeni evliler aşağıya inmişlerdi; Flore'un üstünde sabahlık, yaşlı adamın üstünde de ropdöşambr vardı) ve onu pencere aralığına götürerek şöyle dedi:

— Güzel yengeciğim, şimdi ailedensiniz. Sayemde her şey yoluna girdi. Ah bakın, işin şakası yok. Umarım dürüst davranırız birbirimize. Bana oynayabileceğiniz oyunları biliyorum ve sizi bir kâhyanın yapabileceğinden daha çok gözetip koruyacağım. Demek ki koluma girmeden hiçbir zaman sokağa çıkmayacak, benden hiç ayrılmayacaksınız. Evde olabileceklere gelince, ağının ortasındaki bir örümcek gibi hazırda bekleyeceğim. Bu da yatağınızda kolunuzu bacağınızı kımıldatamayacak durumda olduğunuz sırada, beş parasız kapı dışarı edebileceğimi size tanıtlayacak. Okur musunuz?

Ve şaşkınlık içindeki Flore'a şu mektubu uzattı:

"Sevgili çocuğum,

Sonunda kısa süre önce Opera'nın yeni salonunda Mariette ve Tullia ile birlikte üçlü dans etmeye başlayan Florentine seni hiç aklından çıkaramıyor, Lousteau'yü kesin olarak bırakıp şimdi Nathan'la birlikte olan Florine de öyle. Bu iki düzenbaz kız sana dünyanın en tatlı insanını, bir İngiliz kızı kadar güzel, şakacı bir leydi kadar ciddi tavırlı, Desroches kadar kurnaz, Godeschal kadar sadık, on yedi yaşında küçük bir kız buldu, Mariette de ona, sana iyi şanslar dileyerek yol yordam öğretti. İçinde şeytan gizli bu küçük meleğin karşısında durabilecek kadın yoktur: Bütün rolleri oynamayı, dayını avucunun içine almayı, onu aşktan çılgına çevirmeyi becerebilecektir. Zavallı Coralie gibi olağanüstü bir görünüşü var, ağlamayı biliyor, en katı yürekten bin frank koparacak bir sese sahip, bu ehlikeyif kız şampanyayı bir dikişte bizden daha iyi içiyor. Değerli bir kişi, Mariette'e borçlu olduğu şeyler var ve ona borcunu ödemek istiyor. İki İngiliz, bir Rus erkeğinin ve bir Rumen prensinin servetini silip süpürdükten sonra, Matmazel Esther şimdi çok büyük bir sıkıntı içinde bulunuyor, sen ona on bin frank verirsen memnun olacaktır. Az önce gülerek şöyle dedi: ‘Bakın, ben hiçbir zaman bir burjuva erkeğin parasını yemedim, sonra

alışkanlık yapar!' Finot, Bixiou, Lupeaulx'lar, kısacası bizim çevremizden herkes onu iyi tanıyor. Ah! Fransa'da varlıklı insanlar olsaydı, bu kız da kibar fahişelerin en büyüğü olurdu. Yazarken, Nathan'ın, Bixiou'nun ve Finot'nun, bu şeytan kızın yeni rolündeki kostümü sayesinde baştan çıkardığı, de Marsay'nin gerçek babası Lord Dudley tarafından Florine için döşenmiş, görülebilecek en güzel dairede, o Esther ile çılgınlıklar yapmakta olduklarını hissediyorum. Tullia Rhétoré dükü ile, Mariette ise Maufrigneuse dükü ile hâlâ birlikte, böylece bu iki kız Kral Bayramı'nda gözetim altında olduğun halde sana bir izin koparmayı başaracaklar. Dayını gelecek Saint-Louis Bayramı'nda güller altına gömmüş ol ve mirasla birlikte geri dön, Esther'le ve sana selamlarını yollayan aşağıda toptan imzası bulunan dostlarınla bu mirasın bir bölümünü yersin.

Nathan, Florine, Bixiou, Finot, Mariette,

Florentine, Giroudeau, Tullia"

Madam Rouget'in ellerinde hafifçe titreyen mektup, onun ruhu ve bedenindeki dehşeti belli ediyordu. Yenge korkunç bir ifade ile gözlerini kendisine dikmiş olan yeğenine bakmaya cesaret edemedi.

— Size güveniyorum, dedi Philippe, görüyorsunuz; ama karşılığını istiyorum. Bir gün sizinle evlenebilmek için sizi yengem yaptım. Dayımın yanında elbette Esther'e denksiniz. Bir yıl sonra Paris'te olmalıyız. Paris güzelliğin yaşayabileceği tek yer. Buraya kıyasla orada biraz daha iyi eğleneceksiniz, çünkü orada sürekli karnaval söz konusu. Ben yeniden orduya döneceğim, general olacağım, siz de o zaman önemli bir hanımefendi olacaksınız. İşte geleceğiniz, siz de üzerinde çalışın... Ama anlaşmamıza bir güvence istiyorum. Sizin ve onun servet işleriyle uğraşmaktan kurtulmanız bahanesiyle bir ay içinde dayımın bana genel

vekâletname vermesini sağlayacaksınız. Bir ay sonra da servetinin kendi üstündeki kayıtlarını benim üstüme geçirmek üzere özel bir vekâletname istiyorum. Bu kayıtlar benim adıma geçer geçmez bir gün evlenmekte çıkarımız eşit olacak. Bütün bunlar, güzel yengeciğim, çok net, çok açık. Aramızda belirsizlik olmamalı. Yengemle, o bir yıl dul kaldıktan sonra evlenebilirim, oysa şerefi lekelenmiş bir kızla evlenemezdim.

Philippe yanıt beklemeden oradan ayrıldı. Bir çeyrek saat sonra Védie etrafı toplamak için içeriye girdiğinde, mevsime karşın hanımını solgun ve terlemiş buldu. Flore uçuruma yuvarlanmış bir kadının duygusu içindeydi. Geleceğinde yalnızca karanlıklar görüyordu, bu karanlıkların üstünde de sanki derin bir uzaklıkta belli belirsiz fark edilen korkunç şeyler ortaya çıkıyor, bunlar onu çok korkutuyordu. Yeraltı yollarının nemli soğuğunu hissediyordu. İçgüdüsel olarak bu adamdan korkuyordu, ama yine de bir ses ona bu adamın kendi efendisi olmaya yaraştığını söylüyordu. Yazgısına karşı hiçbir şey yapamazdı: Flore Brazier'nin edep gereği Rouget babanın evinde ayrı bir dairesi vardı, ama Madam Rouget kocasına ait olmalıydı, dolayısıyla bir hizmetçi-kâhya kadının elindeki o değerli özgür iradeden yoksun hissediyordu kendisini. İçinde bulunduğu korkunç durumda, bir çocuk sahibi olma umuduna kapıldı, ama bu son beş yılda Jean-Jacques'ı yaşlıların en dayanıksızı haline getirmişti. Bu evliliğin zavallı adam için XII. Louis'nin ikinci evliliğindeki[79] gibi bir sonucu olabilirdi. Zaten işinden ayrıldığı için yapacak hiçbir şeyi olmayan Philippe gibi bir adamın gözetimi altında olması her türlü öç almayı olanaksız kıldı. Benjamin masum ve sadık bir espiyondu. Védie, Philippe'in karşısında titriyordu. Flore kendisini yalnız ve yardımsız kalmış hissediyordu! Kısacası, ölmekten korkuyordu. Philippe'in onu nasıl öldürebileceğini bilmiyordu, ama kuşkulu bir gebeliğin onun için ölüm fermanı olacağını tahmin ediyordu. Bu ses tonu, kumarbazlara özgü bu bakışın

donuk parlaklığı, ona en kibarca sertlikle davranan bu askerin en ufak hareketi onu titretiyordu. Bütün Issoudun halkının gözünde bir kahraman olan bu acımasız albayın istediği vekâletnameye gelince, albay bu vekâletnameye kendisi için gerekli olduğunda hemen sahip oldu, çünkü Flore Fransa'nın Napoléon'un egemenliğe altına girmesi gibi, bu adamın egemenliği altına girdi. Akkor halindeki bir muma ayaklarını kaptırmış bir kelebek gibi, Rouget son gücünü de çabucak yitirdi. Bu can çekişme karşısında yeğen, tıpkı 1814'te İmparatorluk Fransası'nın çırpınmaları sırasındaki diplomatlar gibi duygusuz, soğuk kalıyordu. II. Napoléon'a hiç inanmayan Philippe o sırada Savaş Bakanlığı'na aşağıdaki mektubu yazdı, Mariette de bu mektubu Maufrigneuse dükü aracılığıyla gönderdi.

"Monsenyör,

Napoléon artık hayatta değil, ant içtikten sonra ona sadık kalmak istedim, artık Majesteleri'ne hizmetlerimi sunmaya hazırım. Ekselansları tutumumu Majesteleri'ne açıklamak lütfunda bulunursa, Kral bu tutumumun krallık yasalarına olmasa bile, şeref yasalarına uygun olduğunu düşünecektir. Yaveri General Rapp'ın eski efendisi için gözyaşı dökmesini doğal bulmuş olan Kral, kuşkusuz bana hoşgörü gösterecektir: Napoléon benim velinimetimdi. Dolayısıyla Ekselansları'ndan, kendilerine tam bağlılığım konusunda güven vererek, rütbeme uygun bir görev verilmesi ile ilgili olarak yaptığım bu talebi dikkate almalarını rica ediyorum. Monsenyör, benim şahsımda Kral'ın en sadık uyruğunu bulacaktır. Saygılarımı lütfen kabul buyurunuz. Bu vesileyle Ekselansları'nın çok bağlı ve mütevazı hizmetkârı olmak şerefine nail olan

Philippe Bridau

Muhafız Süvari Birliği eski komutanı,

Légion d'Honneur, officier sınıfı nişanı sahibi,

halen Issoudun'de Siyasi Polis gözetimi altında."

Mektuba ailevi nedenlerden ötürü Paris'te kalmak üzere bir izin talebi de eklenmişti, bu talebe de Mösyö Mouilleron, Issoudun belediye başkanının, kaymakamın ve polis komiserinin mektuplarını iliştirmişti, bunların tümü Philippe'e, dayısının evlenmesi dolayısıyla gazetede çıkan o yazıya dayanarak, en büyük övgüleri yağdırıyordu.

On beş gün sonra, Sergi zamanında Philippe istediği izni ve savaş bakanının, Kral'ın buyruğu gereği, ilk bağışlanma olarak albay rütbesiyle yeniden ordu kadrosuna alındığını bildiren mektubunu aldı.

IV

Bir Azizenin Pişmanlıkları

Philippe yengesi ve yaşlı Rouget ile birlikte Paris'e geldi. Rouget'yi, gelişinden üç gün sonra, servetinin transferi ile ilgili belgeleri imzalaması için Hazine'ye götürdü, böylece serveti Philippe'in mülkiyetine geçti. Ölmek üzere olan bu adamı Suyu Bulandıran Kız'la birlikte yeğeni Philippe kendisinin vaktiyle içinde gençliğini harcadığı, yorulmak bilmeyen kadın oyuncuların, gazetecilerin, sanatçıların ve şüpheli kadınların o çok tehlikeli topluluğunun aşırı zevk ve eğlencelerine daldırdı. Yaşlı Rouget burada ölümüne neden olacak Suyu Bulandıran Kızlar buldu. Giroudeau, Rouget babaya, söylendiğine göre bir Fransız mareşalinin daha sonra ünlü kıldığı türden hoş bir ölüm sağlamak görevini üstlendi. Opera'nın en güzel mallarından biri olan Lolotte bu yaşlı adamın sevimli katili oldu. Rouget, Florentine'in verdiği görkemli bir akşam yemeğinden sonra öldü, bu yaşlı Le Berry'linin işini akşam yemeğinin mi, yoksa Matmazel Lolotte'un mu bitirdiğini öğrenmek oldukça güç oldu. Lolotte bu ölümün suçunu bir parça yağlı karaciğer ezmesinin üstüne attı; Strasbourg ürünü bu ezme yanıt veremediği için, adamcağızın hazımsızlıktan öldüğü kuşku götürmez gibi görünüyor. Madam Rouget son derecede dekolte bu dünyada kendisini Issoudun'deki çevresinde imiş gibi gördü, ama Philippe ona eşlik etmek üzere Mariette'i görevlendirdi, Mariette de onun budalaca şeyler yapmasına izin vermedi, bu dulun tuttuğu yas kendisine yapılan birtakım iltifatlarla süslendi.

1823 yılı Ekim ayında Philippe dayısının mirasını tasfiye etmek üzere elinde yengesinin vekâletnamesi olduğu halde Issoudun'e geri döndü; bu işlem çabucak gerçekleşti, çünkü 1824 yılı Mart ayında, hâlâ yaşlı Hochon'un evinde bulunan o değerli tablolar dışında, ölü dayısının mülkünün net ve nakit geliri olan bir milyon altı yüz bin frankla Paris'teydi.

Philippe paralarını "Mongenod et fils" adındaki bankerlik kuruluşuna yatırdı; genç Baruch Borniche'in de çalıştığı bu kuruluşun ödeme gücü ve dürüstlüğü hakkında yaşlı Hochon ona doyurucu bilgiler vermişti. Kuruluş bir milyon altı yüz bin frankı yıllık yüzde altı faizle aldı, paralar çekilmek istendiğinde üç ay önceden haber verilmesi koşulunu koydu.

Günün birinde Philippe gelip, annesinden düğününe katılmasını rica etti, nikâh tanıkları Giroudeau, Finot, Nathan ve Bixiou oldu. Evlenme sözleşmesiyle, katkısı bir milyon frank olan dul Madam Rouget çocuksuz öldüğü takdirde mülkünü eşine bağışlıyordu. Ne düğün davetiyesi gönderildi, ne tören yapıldı, ne tantana oldu, çünkü Philippe'in birtakım tasarıları vardı: Karısını Saint-Georges Sokağı'nda Lolotte'un mobilyalı olarak sattığı bir apartman dairesine yerleştirdi. Bu daireyi genç Madam Bridau çok güzel buldu, ama kocası buraya ender olarak ayak bastı. Philippe Clichy Sokağı'nda, hiç kimse bu mahallenin günün birinde kazanacağı değeri düşünmezken, gizlice görkemli bir konak satın aldı; konağın fiyatına mahsuben gelirlerinden elli bin ekü ödedi, geri kalanını ödemek üzere iki yıl süre aldı. Binanın içinin düzenlenmesi ve mobilyası için büyük paralar harcadı, iki yıl boyunca gelirlerini bu amaca adadı. Üç yüz bin frank değer biçilen, onarılmış o harika tablolar bütün görkemleriyle burada parıldadılar.

X. Charles'ın tahta çıkışı Chaulieu dükü ailesine eskisinden daha çok itibar kazandırmıştı; dükün büyük oğlu Rhétoré dükü, Philippe'i sık sık Tullia'nın evinde görüyordu. X. Charles döneminde Bourbon hanedanının yaşça büyük olan kolu kendisini kesin olarak tahta oturmuş sandı ve Mareşal Gouvion-Saint-Cyr'in imparatorluk askerlerinin orduya bağlanması konusunda daha önce vermiş olduğu öğüde uydu. 1820 ve 1822 komploları hakkında kuşkusuz önemli açıklamalar yapmış olan Philippe, Maufrigneuse dükünün alayına albay olarak atandı. Bu hoş, soylu adam, elinden

Mariette'i aldığı bir erkeği korumak zorunda hissediyordu kendini. Bale Topluluğu bu atanmaya yabancı kalmadı. Zaten

X. Charles'ın gizli meclisinin düşüncesiyle Monsenyör Veliaht'a[80] hafifçe bir liberalizm düşüncesi aşılanmaya karar verilmişti. Maufrigneuse dükünün neredeyse arkadaşı olmuş olan Mösyö Philippe yalnızca Veliaht'la değil, sert mizaçlı insanlardan ve bağlılıklarıyla tanınmış askerlerden hoşlanan Veliaht'ın karısıyla da tanıştırıldı. Philippe Veliaht'ın rolünü çok iyi değerlendirdi ve kendisini hükümdarın sevgisini kazanmış olan bir mareşalin emir subayı tayin ettirmek için bu sahte liberalizmin ilk kez ortaya konmasından yararlandı. Ocak 1827'de, Kraliyet Muhafız Birliği'nde o zaman Maufrigneuse dükünün komutasındaki alaya albay olarak atanan Philippe soylulaştırılmak isteğinde bulundu. Restorasyon döneminde soylulaştırılma Muhafız Birliği'nde görevli soylu olmayanlar için neredeyse bir hak niteliği kazandı. Kısa bir süre önce Brambourg mülkünü satın alan Albay Bridau kendisine kont unvanı verilerek bu mülkün "majorat"[81] durumuna getirilmesi lütfunda bulunulmasını istedi. Arabaların ve özel giysili uşakların görkemi içinde, büyük bir soylu kıyafetiyle göründüğü en yüksek sosyetedeki ilişkilerinden yararlanarak bu isteğini kabul ettirdi. Muhafız Birliği'nin en güzel süvari alayında albay olan Philippe adının almanakta Brambourg kontu olarak geçtiğini görür görmez, topçu tümgeneral Soulanges kontunun evine, en küçük kızları Matmazel Amélie de Soulanges'a kur yapmak üzere çok sık gider oldu. Gözü doymayan ve bütün nüfuzlu insanların metresleri tarafından desteklenen Philippe, Monsenyör Veliaht'ın emir subaylarından biri olmak şerefine erişmek istiyordu. Veliaht'ın eşine şöyle söylemek cesaretini gösterdi: "Birçok savaş alanında yaralanmış ve büyük savaşı görmüş olan bir eski subayın, gerektiğinde Monsenyör'e herhalde yararı dokunacaktır." Her türlü dalkavukluğu beceren Philippe bu üstün dünyada olması gereken şey oldu, tıpkı Mignonnet'nin Issoudun'de yapmayı becermiş olduğu gibi.

Zaten çok güzel bir yaşantısı vardı, görkemli eğlenceler ve akşam yemekleri düzenledi; konağına, konumu gereği geleceğine zarar verebilecek eski dostlarının hiçbirini kabul etmedi. Bu yüzden sefahat arkadaşlarına acımasız davranmış oldu. Bixiou'nun, Florentine kendisini bıraktığında yeniden orduda görev almak isteyen Giroudeau'nun lehinde konuşmasını kesinlikle istemedi.

— Ahlaksızın biri o! dedi Philippe.

— Ah! Demek benim hakkımda böyle söyledi, diye bağırdı Giroudeau, oysa onu dayısından kurtarmış olan benim.

— Öcümüzü alacağız, dedi Bixiou.

Philippe Matmazel Amélie de Soulanges ile evlenmek, general olmak ve Kraliyet Muhafız Birliği'nin alaylarından birine komuta etmek istiyordu. O kadar çok şey istedi ki, susturmak için ona "commandeur" sınıfından Légion d'Honneur nişanı ile Saint-Louis nişanı verildi. Bir akşam, yağmurlu bir havada Agathe ile Joseph yaya olarak eve dönerken, üstünde üniforması, bir sürü kordonu olan Philippe'i, üstünde kont tacı bulunan armaları ve içi sarı ipek kumaşla donatılmış o güzel kupa arabasının bir köşesine kurulmuş halde Elysée-Bourbon Sarayı'nda bir eğlenceye gitmek üzere geçerken gördüler. Philippe annesiyle kardeşini koruyucu bir hareket yaparak selamladı, ama üstlerine çamur sıçrattı.

— Bu rezil herif geçip gidiyor, geçip gidiyor ha? dedi Joseph annesine. Ama yüzümüze çamur sıçratmak yerine bize başka bir şey göndermesi gerekirdi.

— O kadar iyi, o kadar yüksek bir mevkide ki bizi unuttuğu için ona kızmamak gerekir, dedi Madam Bridau. Böylesine dik bir yokuşu çıkarken yerine getirmesi gereken o kadar çok yükümlülüğü, yapması gereken o kadar çok özveri var ki, bizi düşünse bile ziyaretimize gelmeyebilir.

— Dostum, dedi bir akşam Maufrigneuse dükü yeni Brambourg kontuna, eminim ki talebiniz iyi karşılanacak, ama Amélie de Soulanges ile evlenmek için bekâr olmanız gerekir. Karınızı ne yaptınız?..

— Karımı mı?.. dedi Philippe, daha sonra Frédérick-Lemaître'in o müthiş rollerinin birinde keşfettiği bir jestle, bir bakış ve bir ses tonuyla. Ne yazık! Üzgünüm, ama artık onunla olamayacağımdan eminim. Bir haftalık ömrü bile kalmadı. Ah sevgili düküm, dengi dengine olmayan evliliğin ne demek olduğunu bilmezsiniz! Vaktiyle aşçı olan, bir aşçıya özgü zevklere sahip bulunan ve şerefimi lekeleyen bir kadın, çok acınacak bir durumdayım. Ama durumumu Veliaht'ın eşi hanımefendiye açıklamak şerefine eriştim. Bir zamanlar dayımın vasiyetname ile bu kadına bıraktığı bir milyonu kurtarmak söz konusu oldu. Bereket versin, karım kendini içkiye verdi, öldüğünde bankerlik kuruluşu Mongenod'ya yatırılmış bulunan bir milyon benim olacak, beş gün sonra sahip olacağım otuz bin frank ve kırk bin lira değerindeki "majorat" da cabası. Eğer Mösyö de Soulanges mareşal olursa, ki her şey bunun böyle olacağını düşündürüyor, ben Brambourg kontu unvanımla general ve Yüksek Meclis üyesi olabilirim. Bu, Veliaht'ın bir emir subayının görevinden ayrılması demek olacak.

1823 Sergisi'nden sonra, zamanın en mükemmel insanlarından biri olan Kral'ın baş ressamı, Joseph'in annesinin hal civarında bir piyango bürosu açmasını sağlamıştı. Daha sonra Agathe, çok şükür üste bir şey vermeden Seine Sokağı'ndaki bir binada bulunan bir büronun sahibiyle yer değiştirdi, Joseph de atölyesini bu binaya taşıdı. Dul kadın, adına işleri yürüten birini de buldu, böylece oğluna hiçbir külfeti kalmadı. Madam Bridau, 1828'de Joseph'in ünü sayesinde sahip olduğu iyi bir piyango bürosunun yöneticisiydi, ama bütün gerçek ünler gibi çok tartışılır olan bu üne henüz inanmıyordu. Her zaman

tutkularıyla savaşmakta olan büyük ressam büyük gereksinimler içindeydi. Sosyetedeki ilişkileri kadar genç ekoldeki saygın durumunun da kendisini uymaya zorladığı lüksü karşılayacak kadar kazanmıyordu. Dernekteki dostları ve Matmazel des Touches tarafından büyük ölçüde destekleniyordu, ama burjuva takımı ondan hoşlanmıyordu. Bugün para sahibi bu insanlar yetenekleri tartışma konusu olanlara keselerinin ağzını hiçbir zaman açmazlar; Joseph de klasikleri, Institut'yü ve bu iki güce bağlı eleştirmenleri kendine karşı görüyordu. Öte yandan, Brambourg kontu kendisine Joseph'ten söz edildiğinde şaşırmış numarası yapıyordu. 1827 Sergisi'nde ona nişan verilmesini sağlayan Gros ve Gérard tarafından desteklenmiş olsa da, bu cesur ressam pek az sipariş alıyordu. İçişleri Bakanlığı ve Saray onun değerli tablolarını güçlükle satın alıyorlar, tüccarlar ve zengin yabancılar ise daha da az ilgi gösteriyorlardı. Zaten Joseph, bilindiği gibi, kendisini fanteziye biraz fazla kaptırıyor, bu da düşmanlarının yeteneğini yadsımak için yararlandıkları eşitsizliklere neden oluyordu.

— Gerçek resim sanatı adamakıllı hasta, diyordu ona, evlerinde değerli tablolara yer vermeyen burjuva sınıfının zevkine göre kötü resimler yapan dostu Pierre Grassou.

— Bir katedralin bütün resimlerini yapman gerekecek, diyordu ona Schinner, böylece büyük bir yapıtla eleştirmenleri susturmuş olursun.

İyi yürekli Agathe için ürkütücü olan bu sözler onun Joseph ve Philippe hakkında ilkönce sahip olduğu düşünceyi destekliyorlardı. Olaylar taşralı kalmış bu kadını haklı çıkarıyordu: Gözde çocuğu Philippe, sonunda ailenin büyük adamı olmamış mıydı? Agathe bu çocuğun yaptığı ilk yanlışlıkları onun dehasının sapmalarına bağlıyordu. Joseph, yapıtlarını daha başlangıçta, bitirildikleri sırada hayran olamayacağı kadar çocuksu gördüğü için Agathe'ı duygusuz buluyordu; Joseph de Agathe'a 1823'te 1816'ya kıyasla

daha ilerlemiş görünmüyordu. Zavallı Joseph'in borçları vardı, bu borçların altında eziliyordu, hiçbir şey kazandırmayan verimsiz bir dönemdeydi. Üstelik Agathe Joseph'e neden nişan verildiğini anlamıyordu. Kont unvanını almış olan Philippe, artık kumar oynamayacak kadar güçlenmiş olan Philippe, Madam'ın[82] düzenlediği eğlencelerin davetlisi Philippe, geçit törenlerinde ya da kortejlerde, üstünde görkemli bir kostüm ve göğsünde iki nişan kurdelesi olduğu halde geçen bu parlak albay Agathe'ın annelik düşlerini gerçekleştiriyordu. Bir resmi tören günü, Philippe annesinin yanından, École Rıhtımı'nda kasketinde sorguçlar, sırtında altın işlemeli ve kürklü ceketi, Veliaht'ın önünde geçerek, aynı yerde vaktiyle yaşadığı sefaletin o iğrenç görüntüsünü silmişti. Ressamın gözünde bir tür sadık rahibe durumuna gelmiş Agathe, kendisini ancak Veliaht hazretlerinin emir subayının annesi olarak görüyordu. Philippe ile övünen Agathe yakında geçim kolaylığını herhalde ona borçlu olacaktı, ama şimdi geçimini sağlayan piyango bürosuna da Joseph sayesinde sahip olduğunu unutuyordu. Bir gün Agathe zavallı ressamı boyalarını satın aldığı tüccara olan borç tutarı yüzünden o kadar üzgün gördü ki, Sanat'tan nefret etse de, onu borçlarından kurtarmak istedi. Evini bürosunun kazancı ile geçindiren zavallı kadın Joseph'ten bir metelik bile istemekten hep kaçınıyordu. Parası yoktu, ama Philippe'in iyi yürekliliğine ve kesesine güveniyordu. Üç yıldır günbegün oğlunun kendisini ziyaret etmesini bekliyor, onun kendisine büyük bir para getirdiğini görür gibi oluyor ve bu parayı Joseph'e vermekle duyacağı zevkin şimdiden tadını çıkarıyordu: Oysa Joseph'in Philippe hakkındaki düşüncesi, Desroches'un düşüncesi gibi, hiç değişmiyordu.

Agathe, Joseph'ten habersiz, Philippe'e şu mektubu yazdı:

"Brambourg Kontu Beyefendiye,

Sevgili Philippe, beş yıldır anneni hiç aklına getirmedin! Bu, güzel bir şey değil. Yalnızca o mükemmel kardeşini düşünerek de olsa, biraz geçmişi anımsaman gerekirdi. Bugün kardeşin ihtiyaç içinde, oysa sen bolluk içinde yüzüyorsun, sen eğlenceden eğlenceye koşarken, o çalışıyor, tek başına kardeşimin servetine sahipsin. Kısacası, küçük Borniche'in dediğine bakılırsa, iki yüz bin liralık rantın varmış. Eh, öyleyse Joseph'i görmeye gelmez misin? Geldiğin sırada kurukafa şeklindeki kumbaraya bin franklık yirmi kadar banknot koy. Bu parayı bize borçlusun Philippe; kardeşin sana minnettar kalacaktır, anneni sevindirmen de cabası.

Agathe Bridau (kızlık soyadı Rouget)"

İki gün sonra hizmetçi kadın zavallı Agathe'ın Joseph ile birlikte az önce kahvaltı etmiş olduğu atölyeye şu korkunç mektubu getirdi:

"Sevgili anneciğim, oğlunuz Brambourg kontu unvanını taşırken, bu unvan altında Matmazel Amélie de Soulanges ile ona ceviz kabukları götürerek evlenemez.

Oğlunuz Philippe Bridau."

Agathe, kendini atölyedeki divanın üstüne neredeyse baygın durumda atarak mektubu elinden bıraktı. Kâğıdın düşerken çıkardığı hafif ses ve Agathe'ın boğuk, ama korkunç haykırışı, bu sırada bir eskiz üzerinde hırsla çalıştığı için annesini unutmuş olan Joseph'i yerinden sıçrattı; Joseph neler olup bittiğini öğrenmek için başını tuvalinin dışına doğru eğdi. Annesini uzanmış durumda görünce, elindeki paleti ve fırçaları bıraktı ve bu bir tür cesedi ayağa kaldırmaya gitti, onu kucağında taşıyıp dairesindeki yatağına götürdü ve hizmetçi kadını dostu Bianchon'u çağırmaya gönderdi. Joseph annesine sorular sorabildiğinde, kadın Philippe'e yazdığı mektubu ve ondan aldığı yanıtı

anlattı. Ressam gidip kısalığı ve kaba üslubuyla bu zavallı annenin narin yüreğini, onun analık tercihiyle kurduğu görkemli binayı yıkarak parçalayan o yanıtı yerden aldı; annesinin yanına yeniden dönen Joseph susmanın iyi olacağını düşündü, bu kadının hastalığının değil de can çekişmesinin sürdüğü üç hafta içinde kardeşinden hiç söz etmedi. Gerçekten de, her gün gelip hastayı gerçek bir dost bağlılığıyla tedavi eden Bianchon, daha ilk gün Joseph'i aydınlatmıştı.

— Bu yaşta ve annenizin içinde bulunduğu koşullarda, demişti, tek düşünülmesi gereken şey, ölümü mümkün olduğunca acısız karşılamasını sağlamaktır.

Agathe zaten Tanrı'nın kendisini çağırdığını o kadar iyi hissetti ki hemen ertesi gün yirmi iki yıldır günah çıkarttığı yaşlı rahip Loraux'dan dinsel yardım istedi. Onunla yalnız kaldığında, bu yüreğe çektiği bütün acıları döktükten sonra, vaftiz annesine vaktiyle söylemiş olduklarını ve her zaman söylediklerini yineledi.

— Neden Tanrı'yı gücendirdim? Onu bütün ruhumla sevmedim mi? Selamet yolunda yürümedim mi? Nedir benim hatam? Bilmediğim bir hata yüzünden suçlanıyorsam, bu hatayı düzeltmek için hâlâ zamanım var mı?

— Hayır, dedi yaşlı adam tatlı bir sesle. Ne yazık! Yaşamınız temiz, ruhunuz da lekesiz gibi görünüyor; ama Tanrı'nın gözü, zavallı üzgün kadın, papazların gözünden daha keskindir! Ben de biraz fazla geciktim bu işin içyüzünü öğrenmekte, çünkü siz beni aldattınız.

O zamana kadar kendisine yalnızca huzur verici ve tatlı sözler söylemiş olan bir ağızdan şimdi bu sözlerin çıktığını duyunca, Agathe dehşet ve kaygı dolu gözlerle bakarak yatağında doğruldu.

— Konuşun, konuşun! diye haykırdı.

— Teselli bulun! dedi yaşlı rahip. Cezalandırılma biçiminize bakılırsa, bağışlanacak olmanız öngörülebilir. Tanrı bu dünyada yalnızca sevgili kullarına karşı sert davranır. Kötülükleriyle uygun fırsatlar yakalayan insanların vay haline! Bunlar, göksel meyvelerin olgunluğuna eriştiklerinde, basit hatalar yüzünden sıraları geldiğinde sertçe cezalandırılıncaya kadar, İnsanlık'ın içinde yeniden biçimleneceklerdir. Sizin yaşamınız, kızım, yalnızca uzun bir hata oldu. Kendi kazdığınız çukura düştünüz, çünkü yalnızca içimizde zayıflatmış olduğumuz yanla hata yapıyoruz. Yüreğinizi içinde mutluluğunuzu gördüğünüz o canavara verdiniz ve içinde gerçek mutluluğunuzun bulunduğu çocuklarınızın yüreğinin değerini bilemediniz! O kadar büyük haksızlık yaptınız ki şu çok belirgin çelişkiyi fark etmediniz: Yaşamınızı Joseph'e borçlusunuz, oysa öteki oğlunuz sizi sürekli olarak soyup soğana çevirdi. Eşit bir sevecenlikle ödüllendirilmediği halde sizi seven yoksul oğlunuz rızkınızı veriyor, oysa sizi hiç düşünmeyen ve hor gören zengin oğlunuz ölümünüzü bekliyor.

— Ah! Bunun için ha!

— Evet, diye devam etti rahip, şu mütevazı durumunuzla onun gururunun beslediği umutlara ket vuruyorsunuz. Anne olarak, işte sizin suçunuz! Kadın olarak, acılarınız, üzüntüleriniz size Tanrı'nın vereceği huzurdan yararlanacağınızı haber veriyor. Oğlunuz Joseph o kadar büyük bir kişi ki sevgisi sizin anne olarak yaptığınız tercihle hiçbir zaman azalmadı, öyleyse onu çok sevin! Şu son günlerde bütün yüreğinizi ona verin, kısacası onun için dua edin, ben de sizin için dua edeceğim.

Tüm geçmiş yaşamı bu annenin bu kadar güçlü ellerin açtığı gözlerinin önünden geçti. Bu ışıkla aydınlanan kadın istemeyerek yaptığı haksızlıkları görerek iki gözü iki çeşme ağlamaya başladı. Yaşlı rahip, özellikle bilgisizlik yüzünden hata işlemiş bu kadının pişmanlık sergileyen görüntüsü

karşısında kendisini o kadar duygulanmış hissetti ki acıdığını göstermemek için odadan çıktı. Joseph rahibin gidişinden yaklaşık iki saat sonra annesinin odasına geri geldi. En acil borçlarının ödenmesi için gerekli parayı ödünç almak üzere dostlarından birine gitmişti, Agathe'ın uykuda olduğunu sandığı için ayaklarının ucuna basarak içeriye girdi. Böylece, annesi kendisini görmeden koltuğuna oturabildi. "Beni bağışlayacak mı?" Bu sözcüklerle kesilen bir hıçkırık Joseph'i ayağa kaldırdı, annesinin ölümden önce ortaya çıkan sayıklama hali içinde olduğunu sanarak kaygılandı.

— Neyin var anne? dedi hasta annesine, onun ağlamaktan kızarmış gözlerini ve bitkin yüzünü görüp ürkerek.

— Ah Joseph! Beni bağışlayacak mısın yavrum? diye haykırdı kadın.

— Peki ne oluyor?

— Seni layık olduğun gibi sevmedim.

— Ne büyük suç ya! diye haykırdı Joseph. Beni sevmediniz ha?.. Yedi yıldır birlikte yaşamıyor muyuz? Yedi yıldır benim ev işlerimi gören kadın değil misin? Seni her gün görmüyor muyum? Sesini her gün duymuyor muyum? Bu sefil yaşamımın o tatlı ve hoşgörülü arkadaşı değil misin? Resimden mi anlamıyorsun?.. Eh! Bu da Allah vergisi! Daha dün Grassou'ya şöyle diyordum: "Mücadelelerimin ortasında beni avutan şey iyi bir anneye sahip oluşumdur. Bir sanatçı annesinin olması gerektiği gibi bir anne o, her şeye dikkat eder, en ufak bir rahatsızlık duymadan benim parasal gereksinimlerimle ilgilenir..."

— Hayır Joseph, hayır, beni seviyordun sen! Ama ben sevgine karşı sevgimi veremiyordum. Ah! Yaşamayı ne kadar isterdim! Elini ver bana, olur mu?

Agathe oğlunun elini alıp öptü, yüreğinin üstünde tuttu ve o zamana kadar Philippe'e duyduğu sevgiyle dolup taşan mavi gözleriyle ona uzun süre hayran hayran baktı. Dışavurumun ne olduğunu bilen ressam bu değişikliğe o kadar şaşırdı, annesinin yüreğinin kendisine açıldığını o kadar iyi gördü ki deli gibi, "Ah anneciğim! Anneciğim!" diyerek onu kucakladı, bir süre ona sarılmış durumda kaldı.

— Ah! Kendimi bağışlanmış hissediyorum! dedi Agathe. Tanrı bir çocuğun annesini bağışlamasını onaylamalıdır!

— Sakin olman gerekiyor, kendini üzme, şu sırada bütün geçmişte de sevilmiş olduğumu hissediyorum! diyerek haykırdı Joseph, annesinin başını yeniden yastığın üstüne koyarken.

Bu hayırsever kadın, yaşamla ölüm arasındaki mücadelesinin sürdüğü iki hafta boyunca, Joseph'e içlerinde o kadar çok sevginin ışıldadığı gözlerle baktı, duygusal davranışlar içinde oldu, jestler yaptı ki, bu sevgi gösterilerinin her birinde sanki bütün bir yaşam vardı... Anne artık yalnızca oğlunu düşünüyor, kendini hiçe sayıyordu; sevgisinden güç alarak artık acılarını duymaz olmuştu. Çocuklara özgü birtakım safça şeyler söylüyordu. D'Arthez, Michel Chrestien, Fulgence Ridal, Pierre Grassou, Bianchon, Joseph'e eşlik etmeye geliyor ve hastanın odasında alçak sesle tartışıyorlardı.

— Ah! Rengin ne olduğunu ne kadar çok öğrenmek isterdim! diye haykırdı Agathe, bir akşam bir tablo üzerinde yapılan bir tartışmayı duyunca.

Joseph de annesine çok iyi davrandı, onun odasından ayrılmadı, Agathe'ı yüreğinde el üstünde tutuyordu, bu sevgiye aynı derecede bir sevgiyle yanıt veriyordu. O büyük ressamın dostları için bu hiçbir zaman unutulmayan güzel gösterilerden biriydi. Tümü gerçek bir yeteneğin ve yüce bir karakterin temsilcisi olan bu insanlar Joseph'e ve annesine

karşı ne olmaları gerektiyse öyle oldular: Joseph'le birlikte dua eden, ağlayan melekti her biri, ama yalnızca dualar ederek, gözyaşları dökerek değil, düşünceleriyle ve eylemleriyle de ona katıldılar. Duygularıyla olduğu kadar yeteneği ile de büyük sanatçı olan Joseph, annesinin kimi bakışlarından, bu yüreğin içine gömülmüş bir arzuyu keşfetti ve bir gün d'Arthez'e şöyle dedi: "Annem bu Philippe haydudunu ölmeden önce görmeyi isteyecek kadar çok sevdi..."

Joseph, kimi zaman Philippe'in de katıldığı bohem dünyasında kendisini gösteren Bixiou'dan, o aşağılık sonradan görmenin, bu zavallı annenin yüreğini boş hayallerle işlenmiş bir kefene sarmak için acıyıp da bir sevgi komedisi oynamasını sağlamasını rica etti. Gözlemci ve insanlardan kaçan alaycı özelliğiyle Bixiou'nun bu görevi yerine getirmek canına minnetti. Agathe'ın durumunu, kendisini duvarları sarı ipek damasko kumaşla kaplı odasında kabul eden Brambourg kontuna açıkladığında, kont gülmeye başladı.

— Peki, gidip orada ne halt etmemi istiyorsun? diye haykırdı. Bu kadıncağızın bana yapabileceği tek iyilik bir an önce gebermesi, çünkü benim Matmazel de Soulanges'la evlenme törenimde hazır bulunması hoş bir görüntü sergilemeyecektir. Ailemden ne kadar az kişi olursa, durumum o ölçüde daha iyi olacaktır. Bridau adını Père-Lachaise mezarlığındaki bütün anıtların altına gömmek istediğimi pekâlâ anlıyorsun. Kardeşim gerçek adımı açıklayarak canıma okuyor! Benim durumunda olacak kadar zekisin sen! Düşünsene bir!.. Eğer milletvekili olsaydın, güzel bir konuşma yeteneğin var, senden Chauvelin'den[83] korktukları gibi korkarlardı, hem Güzel Sanatlar müdürü olarak seni Kont Bixiou yapabilirlerdi. O zaman, büyükannen Descoings hâlâ yaşıyor olsaydı, bir Madam Saint-Léon'a[84] benzeyen bu kadıncağızın yanında olmasından hoşnut kalır

mıydın? Onun Tuileries Sarayı'nda koluna girmesini ister miydin? O zaman içine girmeye çalışacağın soylu aileyle onu tanıştırır mıydın? Allah kahretsin, onu yedi kat yerin altında, kurşundan bir gömlek içine hapsolmuş durumda görmek isterdin. Bak, benimle yemeğe kal, başka şeylerden söz ederiz. Ben bir sonradan görmeyim dostum, biliyorum bunu. Geçmişimin ortaya dökülmesine izin vermek istemiyorum! Oğlum benden daha mutlu olacak, soylu biri olacak. Kerata ölmemi isteyecektir, bunu pekâlâ bekliyorum ya da benim oğlum olmayacaktır.

Zili çaldı, gelen uşağa, "Dostum benimle birlikte yemek yiyecek, bize güzel bir sofra hazırla" dedi.

— Ama yüksek sosyete seni annenin odasında görmeyecek ki, dedi Bixiou. Birkaç saat boyunca bu zavallı kadını sever gibi görünmenin sana ne zararı olur?

— Pişt! dedi Philippe göz kırparak, sen onlar adına geldin. Ben diz çökmesini bilen yaşlı bir deveyim. Annem, son nefesini verirken, benden Joseph için para sızdırmak istiyor!.. Yağma yok.

Bixiou bu olayı Joseph'e anlattığında, zavallı ressam ruhuna kadar ulaşan bir ürperti hissetti.

— Philippe benim hasta olduğumu biliyor mu? dedi Agathe sızlanan bir sesle, Bixiou'nun yerine getirdiği görevle ilgili bilgi verdiği günün akşamı.

Joseph gözyaşlarına boğulmuş durumda dışarıya çıktı. Tövbe eden kadının yatağının başucunda bulunan Rahip Loraux onun elini tuttu, sıktı, sonra şöyle dedi: "Ne yazık yavrum, şimdiye kadar yalnızca bir oğlunuz oldu!.." Bu sözü işitip de anlamını kavrayan Agathe bir kriz geçirdi, bu krizle birlikte can çekişmesi başladı. Yirmi saat sonra da öldü.

Ölmeden önceki sayıklaması sırasında ağzından şu söz kaçtı: "Peki Philippe kime çekmiş?"

Joseph annesinin cenaze törenini tek başına düzenledi. Philippe görevi gereği Orléans'a gitmişti, Joseph'in anneleri son nefesini verdiği sırada ona yazdığı şu mektupla da Paris'ten kovulmuş oluyordu:

"Canavar,

Zavallı annem senin mektubunun neden olduğu ani heyecan yüzünden öldü, yas tut, ama hastaymışsın gibi yap: Katilinin onun tabutu başında yanımda olmasını istemiyorum.

Joseph B."

V

Sonuç

Resim yapma cesaretini artık kendinde bulamayan ressam, belki derin acısı, çalışmanın sağlayacağı bir tür mekanik eğlenceye gerek duysa da, onu hiçbir zaman yalnız bırakmama konusunda anlaşan dostlarını hep etrafında buldu. Dolayısıyla, bir alaycının birini sevebildiği kadar Joseph'i seven Bixiou, cenaze töreninden on beş gün sonra, atölyede toplanan dostları arasında yer alıyordu. Bu sırada hizmetçi kadın ansızın içeriye girip kapıcı odasında yanıt bekleyen yaşlı bir kadın tarafından getirildiğini söylediği bir mektubu Joseph'e verdi.

"Mösyö,

Kardeşim demek cesaretini gösteremediğim size, taşıdığım soyadı nedeniyle de olsa, başvurmam gerekiyor..."

Joseph sayfayı çevirdi ve son sayfanın arkasındaki imzaya baktı. Kontes Flore de Brambourg sözcükleri onu ürpertti, çünkü kardeşinin başının altından çıkan iğrenç bir şeyin söz konusu olduğunu sezmişti.

— Bu haydut, dedi, şeytana bile kötülük yapabilir. Oysa şerefli bir insan olarak geçiniyor! Boynunda da bir yığın denizkabuğu asılı! Kendini bir şey sanıyor! Ve bu düzenbaz, kont beyefendi diye anılıyor!

— Böylesi çok! dedi Bixiou.

— Dahası var! Bu Suyu Bulandıran Kız da şimdi pekâlâ suyunun bulandırılmasını hak ediyor, diye ekledi Joseph, beş para etmezin teki; "Adam masum!.." bile demeden benim boynumu bir tavuk boynu gibi koparttıracaktı az daha.

Joseph'in mektubu fırlattığı anda, Bixiou onu çeviklikle yakaladı ve yüksek sesle okudu:

"Brambourg kontesi Madam Bridau'nun, ne kadar kusurlu olursa olsun, ölmek için hastaneye gitmesi yakışık alır mı? Eğer benim yazgım böyle ise, eğer kont beyefendinin ve sizin isteğiniz böyle ise, bu istek yerine gelsin; ama o zaman, siz ki Doktor Bianchon'un dostusunuz, bir hastaneye yatırılmam için onun desteğini sağlayın. Bu mektubu size getiren kişi, mösyö, on bir gün üst üste Clichy Sokağı'ndaki Brambourg konağına gitti, ne var ki kocamın yardımını sağlayamadı. İçinde bulunduğum durum, huzur içinde ölmem için bana borçlu olunan şeyi hukuken sağlaması için bir avukat tutmama izin vermiyor. Zaten hiçbir şey beni kurtaramaz, biliyorum. Bu yüzden, zavallı yengenizle meşgul olmak istemediğiniz takdirde, hayatıma son vermek üzere gerekli parayı bana verin; çünkü anlıyorum, kardeşiniz beyefendi ölmemi istiyor, bunu hep istedi. Bir kadını öldürmenin üç kesin yolu olduğunu bana söylemişti, ama hangi yolu kullandığını önceden kestirecek kadar akıllılık gösteremedim.

Beni bir yardımla onurlandırmak ve içinde bulunduğum acınacak durumu kendiniz değerlendirmek isterseniz, Chantereine Sokağı'nın köşesinde, Houssay Sokağı'nda, beşinci katta oturuyorum. Eğer yarın gecikmiş kiralarımı ödemezsem, çıkmam gerekecek! Peki, nereye gideceğim mösyö?.. Kendimi şöyle adlandırabilir miyim:

Yengeniz,

Kontes Flore De Brambourg."

— Çirkef dolu ne çukur ya! dedi Joseph, bunun altında ne var?

— Önce şu kadını getirtelim, hikâye için eşsiz bir önsöz olabilir, dedi Bixiou.

Bir süre sonra bir kadın göründü, Bixiou onu şöyle belirtti: Yürüyen yırtık pırtık giysiler! Gerçekten de, üst üste bir yığın çamaşır ve eski entari giymişti, etekleri mevsim yüzünden çamurluydu, bütün bunlar kalın ayaklı iri bacakları üstüne monte edilmişti, yamalı çorapları bacaklarını iyi sarmamıştı, ayaklarında çatlaklarından su sızdıran ayakkabılar vardı. Bu paçavra yığınının üstünde Charlet'nin[85] çöpçü kadın resimlerinde çizdiği o başlardan biri yükseliyordu, bu başta da kıvrımlarına kadar eskimiş berbat bir fular vardı.

— Adınız ne? dedi Joseph, Bixiou Cumhuriyet'in II. yılına ait bir şemsiyeye dayanmış olan kadını süzdüğü sırada.

— Madam Gruget bendeniz. Biz zamanlar benim de gelirim vardı beyefendiciğim, dedi sinsice gülüşünden alındığı Bixiou'ya. Zavallı kızımın başına birini çok sevmek gibi bir olay gelmeseydi, şimdi olduğumdan farklı biri olacaktım. Kendini ateşe attı, bağışlayın bu sözümü, zavallı Ida'cığım. O zaman piyangoda hep dört numaralı bir kombinezona oynamakla budalalık yaptım; işte bu yüzden beyefendiciğim, yetmiş yedi yaşımda, günde on meteliğe bir hastaya bakıyorum, ayrıca yemek...

— Giyim yok ha! dedi Bixiou. Benim büyükannem o sıkıcı adamcağızını beslerken giyimi de karşılanıyordu!

— Ama o on metelikle bir de kira ödemek gerekiyor...

— Kendisine baktığınız kadının nesi var?

— Hiçbir şeyi yok mösyö, yani para olarak! Doktorların bile ödünü patlatan bir hastalığı var... Bana altmış günlük borcu bulunuyor, işte bu yüzden ona bakmaya devam ediyorum. Kont olan kocası, ki kendisi de kontes, kuşkusuz kadın ölünce bana paramı ödeyecek; bu yüzden bütün paramı ona borç olarak verdim, ama şimdi hiçbir şeyim kalmadı. Bütün eşyalarımı da Emniyet Sandığı'na koydum!.. Kadın bana bakım ücretim otuz frank dışında, kırk yedi frank on iki

metelik borçlu, kendisini kömürle zehirleyip öldürmek istediği için ona, "Bak bu iyi bir şey değil" dedim. Kapıcı kadına da benim olmadığım zamanlarda ona dikkat etmesini söyledim, çünkü kendisini pencereden atabilir.

— Peki nesi var? diye sordu Joseph.

— Ah mösyö, rahibelerin doktoru geldi, ama hastalığın gereği, dedi Madam Gruget aşırı utangaç bir tavır takınarak, onu düşkünler yurduna götürmek gerektiğini söyledi... Durumu ölümcül...

— Gidiyoruz, dedi Bixiou.

— Alın, dedi Joseph, işte on frank.

Ressam, elini kurukafa şeklindeki o meşhur kumbarasına daldırıp içinden bütün parasını aldıktan sonra Mazarine Sokağı'na gitti ve bir faytona binerek Bianchon'un evinin yolunu tuttu; bereket versin, Bianchon'u evinde buldu; bu sırada Bixiou da, dostları Desroches'u evinden almak için Bussy Sokağı'na koşuyordu. Dört dost bir saat sonra Houssay Sokağı'nda buluştu.

— Philippe denen bu atlı Mephistopheles, dedi Bixiou merdiveni çıkarken üç dostuna, karısından kurtulmak için iyi dümen buldu. Biliyorsunuz ki Philippe'ten ayda bin frank almaktan pek hoşnut olan dostumuz Lousteau, Madam Bridau'yu Val-Noble Sokağı'nın Florine'inin, Mariette'inin, Tullia'sının arkadaş topluluğu içinde alıkoydu. Philippe Suyu Bulandıran Kız'ının süslenmeye ve pahalı zevklere alıştığını görünce artık para vermez oldu ve onu para bulması için serbest bıraktı, ama anlarsınız ya, nasıl? Philippe on sekiz ayın sonunda böylece karısını üç aydan üç aya, her defasında biraz daha aşağıya düşürdü, sonunda gösterişli bir genç astsubay sayesinde onu içkiye alıştırdı. Kendisi yükseldikçe, karısı alçalıyordu ve kontes şimdi çamura batmış durumda. Kırlarda doğmuş bu kız kolay kolay ölmez.

Philippe'in ondan kurtulmak için nasıl davrandığını bilmiyorum. Bu küçük dramı incelemeye meraklıyım, çünkü arkadaşımdan öcümü almak istiyorum. Ne yazık, dostlarım! dedi Bixiou, şaka mı yaptığı, yoksa ciddi mi konuştuğu konusunda üç arkadaşını kuşkuya düşüren bir tonla, bir insandan kurtulmak için o insanı kötü bir alışkanlığa teslim etmek yeterlidir. Kadın baloyu çok seviyordu, onu öldüren de bu oldu!.. demiş Hugo.[86] Büyükannem piyangoyu severdi, Philippe de onu piyango aracılığıyla öldürdü! Rouget baba eğlenmeyi seviyordu, onu da Lolotte öldürdü! Madam Bridau, zavallı kadın, Philippe'i seviyordu, o da Philippe yüzünden öldü!.. Kötü alışkanlık! Kötü alışkanlık! Dostlarım!.. Kötü alışkanlığın ne olduğunu biliyor musunuz? Ölüm'ün pezevengi!

— Öyleyse sen de yaptığın bir şaka yüzünden öleceksin! dedi Desroches gülümseyerek Bixiou'ya.

Dördüncü kattan itibaren, gençler dayama merdivenlere benzeyen o dik merdivenlerden yukarıya çıkmaya başladılar; Paris evlerinde kimi çatı katlarına böyle dik merdivenlerden çıkılır. Flore'u daha önce son derece güzel haliyle görmüş olan Joseph korkunç bir çelişki bekledi, karşılaştığı o çok çirkin manzarayı gözünün önüne getiremezdi. Üç genç, duvar kaplaması olmayan bir çatı katının dar açısı altında ve ince şiltesi belki kılla doldurulmuş basit bir seyyar karyola üstünde, iki gün önce suda boğulmuş biri gibi yeşil ve ölümünden iki saat önce bir deri bir kemik kalmış biri gibi zayıf bir kadın gördü. Bu iğrenç kadavranın saçsız kalmış başında kareli, berbat bir basma örtü vardı. Çökük gözlerinin etrafı kırmızıydı, gözkapakları da yumurta zarları gibiydi. Vaktiyle o kadar güzel olan bu vücuda gelince, ondan geriye yalnızca iğrenç bir kemik yığını kalmıştı. Flore, kendisini ziyarete gelenleri görünce, yırtık bir muslin kumaş parçasını göğsüne bastırdı; bu, vaktiyle küçük bir pencere perdesinin kumaşı olmalıydı,

çünkü perde çubuğunun demiri yüzünden kenarında pas lekesi vardı. Gençler mobilya olarak yalnızca iki sandalye, üstünde bir patatesin içine dikili bir mum bulunan berbat bir konsol, yerde dağınık tabaklar ve yanmayan bir şöminenin köşesinde bir toprak fırın gördü. Bixiou, iki kadının kuşkusuz birlikte tasarladıkları o mektubu yazmak için bakkaldan alınmış mektup kâğıtlarından geri kalanları fark etti. Burada iğrenç sözcüğü olsa olsa üst sınırı olmayan olumlu bir sözcüktür, bu sözcükle bu sefilliğin uyandırdığı izlenimi dile getirmek gerekir. Ölüm döşeğindeki kadın Joseph'i görünce yanaklarına iki iri gözyaşı damlası aktı.

— Hâlâ ağlayabiliyor! dedi Bixiou. Biraz tuhaf bir manzara: Bir domino oyunundan çıkan gözyaşları! Bu bize Musa'nın mucizesini açıklıyor!

— Çok mu zayıflamış ha?.. diye sordu Joseph.

— Pişmanlık ateşiyle, dedi Flore. Bakın, rahip kabul edemem, hiçbir şeyim yok benim, Tanrı'nın görüntüsünü görebilmem için bir haçım bile yok!.. Ah mösyö, diye haykırdı, yontulmuş iki odun parçasına benzeyen kollarını kaldırarak, çok suçluyum, ama şimdiye kadar Tanrı hiç kimseyi beni cezalandırdığı gibi cezalandırmadı!.. Philippe bana korkunç şeyler yapmamı salık vermiş olan Max'ı öldürdü, şimdi o beni de öldürüyor. Tanrı onu bir afet gibi kullanıyor!.. İyi davranın, çünkü hepimizin içinde bir Philippe yatıyor.

— Beni onunla yalnız bırakın, dedi Bianchon, hastalığı iyileşebilir türden mi öğrenmeliyim.

— Eğer iyileştirilirse, Philippe Bridau öfkesinden geberir, dedi Desroches. Bu yüzden, karısının ne durumda olduğunu tespit ettireceğim, Philippe onu zina suçundan mahkûm ettirmedi, kadın eşlik haklarının tümünden yararlanıyor. Açılacak bir dava Philippe için skandal olur. Önce kontes hanımefendiyi Faubourg-Saint-Denis Sokağı'ndaki Doktor

Dubois'nın hastanesine kaldıracağız, orada lüks içinde tedavi edilecektir. Sonra, kontu yargı yoluyla yeniden karı koca ikametgâhına dönmeye çağıracağım.

— Bravo Desroches! diye bağırdı Bixiou. Pek çok kötülüğe neden olacak bir iyilik icat etmek de ne zevkli şey!

On dakika sonra Bianchon aşağıya inip iki dostuna şöyle dedi: "Hemen Desplein'e gidiyorum; o, bu kadını bir ameliyatla kurtarabilir. Ah! Onu umarım iyileştirir, çünkü aşırı içki artık görülmediği sanılan çok ciddi bir hastalık geliştirmiş onda."

— Haydi oradan, seni şakacı doktor! Dünyada tek bir hastalık mı var? diye sordu Bixiou.

Ama Bianchon avluya inmişti bile, çünkü Desplein'e bu büyük haberi vermek için o kadar acele ediyordu ki... İki saat sonra, Joseph'in o zavallı yengesi Doktor Dubois'nın kurduğu ve daha sonra Paris Belediyesi tarafından satın alınan o doğru dürüst hastaneye götürüldü. Üç hafta sonra da Hastaneler Gazetesi'nde, adının baş harfleri F.B. olan bir kadın hasta üzerinde modern cerrahinin uyguladığı en cesurca girişimlerden birinin öyküsü anlatılıyordu. Hasta ameliyatın sonucundan çok, içinde bulunduğu sefaletin neden olduğu zayıflık yüzünden ölmüştü. Brambourg kontu albay, büyük yas içinde, hemen Soulanges kontunu görmeye gitti ve onu uğramış olduğu acı kayıptan haberdar etti. Yüksek sosyetede kulaktan kulağa Soulanges kontunun kızını Kraliyet Muhafız Birliği'nin bir alayına emir subayı ve albay olarak atanacak çok değerli bir sonradan görmeyle evlendireceği haberi yayıldı. De Marsay bu haberi Rastignac'a duyurdu; Rastignac, Rocher de Cancale adlı restoranda verdiği, Bixiou'nun da hazır bulunduğu bir akşam yemeğinde bundan söz etti.

— Bu gerçekleşmeyecek! dedi içinden bu esprili sanatçı. Değerini bilmediği dostları arasında, Giroudeau gibi kimileri

öçlerini alamayacaklarsa da, Philippe ince zekâsıyla her yerde kabul gören ve hiç bağışlamayan Bixiou'yu incitmek gibi bir beceriksizlik yapmıştı. Rocher de Cancale'ın tam ortasında, yemek yemekte olan ciddi insanların önünde, ona Brambourg konağına gelmek istediğini söyleyen Bixiou'ya şöyle söylemişti: "Bakan olunca geleceksin evime!.."

— Senin evine gelmek için Protestan mı olmalıyım? dedi Bixiou, şaka yollu. Ama içinden şöyle söylemişti: "Eğer sen bir Calut'san, benim de bir sapanım var, çakıl taşlarım da eksik değil."[87]

Ertesi gün, aldatmacadan hoşlanan Bixiou dostlarından bir tiyatro oyuncusunun evinde giyindi ve giydiği kostümle, din adamlığını bırakmış yeşil gözlüklü bir papaza dönüştü, sonra bir kira arabasına binip Soulanges konağına gitti. Philippe tarafından şakacı muamelesi yapılan Bixiou ona bir oyun oynamak istiyordu. Ciddi bir iş konusunda konuşmak istediğini ısrarla belirtmesi üzerine Mösyö de Soulanges tarafından kabul edilen Bixiou, kendisine önemli gizlere sahip saygın bir kişi süsü verdi. Yapmacıklı bir ses tonuyla, korkunç gizi kendisine Bianchon tarafından açılan ölmüş kontesin hastalığının öyküsünü, Agathe'ın ölümünün öyküsünü, Brambourg kontunun övündüğü o zavallı Rouget'nin ölümünün öyküsünü, Madam Descoings'in ölümünün öyküsünü, gazetenin kasasından alınan paranın öyküsünü ve Philippe'in kötü günlerinde sürdürdüğü yaşamın öyküsünü ona anlattı.

— Kont hazretleri, ona kızınızı ancak bütün bilgileri topladıktan sonra veriniz; eski arkadaşları Bixiou'dan, Yüzbaşı Giroudeau'dan ve başkalarından sorun onu.

Üç ay sonra Brambourg kontu albay, evinde du Tillet'ye, Nucingen'a, Rastignac'a, Maxime de Trailles'a ve de Marsay'ye akşam yemeği veriyordu. Ev sahibi konuklarının kendisine Soulanges ailesi ile bozuşması hakkında

söyledikleri yarı avutucu sözleri büyük bir aldırmazlıkla karşılıyordu.

— Daha iyisini bulursun, diyordu ona Maxime.

— Grandlieu ailesinden bir kızla evlenmek için ne kadar servet gerekir ki? diye sordu Philippe, de Marsay'ye.

— Size mi? Altı kızdan en çirkinini on milyondan aşağıya vermezler, dedi de Marsay küstahça.

— Yok canım! dedi Rastignac, iki yüz bin lira rantla markinin kızı Matmazel de Langeais'ye sahip olabilirsiniz; kız çirkin, otuz yaşında, hiç drahoması da yok. Bu herhalde işinize gelir.

— Bundan iki yıl sonra on milyonum olacak, dedi Philippe Bridau.

— Bugün 16 Ocak 1829! diye bağırdı du Tillet, gülümseyerek. Ben on yıldır çalışıyorum, ama o kadar param yok benim!..

— Birbirimize yol gösteririz, hem para işlerinden nasıl anladığımı görürsünüz, dedi Bridau.

— Toplam olarak ne kadar paranız var? diye sordu Nucingen.

— Majorat'ma dahil olan, tehlikeye atamayacağım ve tehlikeye atmak istemediğim arazim ve konağım dışında, rantlarımı satarsam rahatça üç milyonum olur...

Nucingen ve du Tillet bakıştılar, bu kurnazca bakışmadan sonra du Tillet Philippe'e şöyle dedi: "Sevgili kontum, isterseniz birlikte çalışırız."

De Marsay, du Tillet'nin Nucingen'a fırlattığı, şu anlama gelen bakışı yakaladı: "Milyonlar bizim." Gerçekten de yüksek bankacılık sektörünün bu iki önemli kişisi, borsada

belirli bir zamanda neredeyse kesin olarak Philippe'e karşı oynayacak derecede politik sorunların ortasında yer alıyordu, öyle ki bütün olasılıklar Philippe'e kendi lehindeymiş gibi görünse de, aslında onların lehinde olacaktı. Ve olan oldu. 1830 yılı Temmuz ayına gelindiğinde, du Tillet ile Nucingen Brambourg kontuna on beş bin frank kazandırmışlardı bile, kont da dürüst ve öğütleri dinlenir kimseler olarak görüp, onlardan kuşkulanmadı. Restorasyon sayesinde yükselip zengin olmuş ve özellikle başıbozukları derinden küçümseme konusunda yanılgıya düşmüş olan Philippe, ilan edilen kararnamelerin[88] başarılı olacağına inandı ve fiyatların yükseleceği umuduyla borsada oynamak istedi, oysa bir devrim olacağına inanan Nucingen ile du Tillet fiyatların düşeceği umuduyla ona karşı oynadılar. Bu iki kurnaz arkadaş Brambourg kontu albayın düşüncesine katılır ve kanılarını paylaşır gibi göründü, ona milyonlarını iki katına çıkarma umudu vererek, bu milyonları ondan kazanacak duruma geldiler. Philippe, dört milyonluk kazancı zafer olarak gören bir insan gibi savaştı. Krallığa bağlılığı o kadar dikkat çekmişti ki, toplantıya katılmak üzere Maufrigneuse dükü ile birlikte Saint-Cloud'a[89] geri dönmesi için emir aldı. Bu kayrılma belirtisi Philippe'i kurtardı; çünkü Philippe, 28 Temmuz'da bulvarlardaki insanları temizlemek için saldırıya geçmek istiyordu ve kuşkusuz, bir saldırganlar birliğine komuta etmekte olan dostu Giroudeau'nun gönderdiği bir kurşunu yemiş olacaktı.

Bir ay sonra, Albay Bridau'ya o çok büyük servetinden geriye yalnızca konağı, arazisi, tabloları ve mobilyaları kaldı. Ayrıca, dediği gibi, 1834'e kadar bağlı kaldığı krallığın yaşça büyük kolunun yeniden eski durumuna geleceğine inanmak gibi bir budalalık yaptı. Giroudeau'nun albay olduğunu görünce, oldukça anlaşılabilir bir kıskançlık Philippe'in yeniden görev almasına neden oldu; 1835'te Cezayir'de bir alayda general olmayı umut ederek, en tehlikeli görevde üç yıl kaldı; ama kötü niyetli bir güç, General Giroudeau'nun

gücü, onu yerinde saydırıyordu. Sertleşen Philippe, görevin ciddiliğini de zorladı ve Murat'vari[90] yiğitliğine karşın sevilmez oldu. O uğursuz 1839 yılı başında üstün güçler önünde bir geri çekilme sırasında Araplara karşı saldırı amaçlı bir dönüş yaparak, arkasında yalnızca bir bölük olduğu halde düşmanın üstüne atıldı, bölük büyük bir Arap topluluğunun içine düştü. Çarpışma kanlı, korkunç ve göğüs göğüse oldu, ancak az sayıda Fransız süvarisi kurtulabildi. Albayın dört bir yandan çevrildiğini gören uzaktaki süvariler onu kurtarmaya çalışırken boşu boşuna ölmeyi uygun bulmadılar. Şu sözleri duydular: "Albayınız! Yetişin! İmparatorluğun bir albayı!" Bu sözleri korkunç çığlıklar izliyordu, ama süvariler alaya döndüler. Philippe feci bir şekilde öldü, yatağanlarla neredeyse parçalanmış durumda yere düştüğünde başını kestiler. Yaklaşık o dönemde Sérisy kontunun desteği sayesinde eski bir milyoner çiftçinin kızıyla evlenen Joseph'e Brambourg konağı ile arazisi miras kaldı; onu mirasından yoksun bırakmak isteyen kardeşi bunlardan yararlanamamıştı. Ressamın en çok hoşuna giden şey de o güzel tablo koleksiyonu oldu. Bir tür kaba saba Hochon olan kayınpederinin her gün kendisi için eküler biriktirdiği Joseph şimdiden altmış bin frank ranta sahip. Her ne kadar çok güzel resimler yapıyor, sanatçılara büyük hizmetlerde bulunuyorsa da, henüz Institut üyesi değil. Majorat ile ilgili bir koşul gereği Brambourg kontu unvanını taşıyor, bu unvan da atölyesinde, arkadaşlarının arasında sık sık kahkahayı basmasına neden oluyor.

— İyi kontların iyi giysileri olur[91] dedi peyzaj ressamı olarak ünlü ise de, atasözlerini bozup değiştirme gibi eski bir âdetinden vazgeçmemiş dostu Léon de Lora. Yazgının kendisini kayırmasını alçakgönüllükle karşılayan Joseph'e şunu da söyledi ayrıca: "Adam sen de! Susuzluk yerken gelir!"

Paris, Kasım 1842

DİPNOTLAR

[1] Ardından koşulan, zenginliğin ve iktidarın sembolü "Altın Post" efsanesine gönderme. (ç.n.)

[2] Fransa'da Ancien Régime döneminde kral adına ili yöneten görevlinin (intendant) seçtiği yardımcı (subdélégué). Bu yardımcı kaymakam düzeyindeydi. (ç.n.)

[3] Fransız şair (1762-1794) Siyasal nedenlerle idam edildi. (ç.n.)

[4] Birleştirme, birlik, toplaşma. (ç.n.)

[5] Latin şairi Horatius'un Odlar adlı şiir kitabının başlangıcı (Odlar III, 3). "Dürüst ve kararlı" anlamında. (ç.n.)

[6] Carle Vernet (1758-1835), Fransız ressam. (ç.n.)

[7] Antoine-Denis Chaudet. Ünlü Fransız heykeltıraş ve ressam(1763-1810). (ç.n.)

[8] Paris'te Vendôme Meydanı'ndaki sütun. (ç.n.)

[9] Jean-Baptiste Regnauld (1754-1829), Fransız ressam. (ç.n.)

[10] Konuşanlar "boston" adlı kâğıt oyunu oynamaktadırlar, karo ve bağımsızlık bu oyunda kullanılan deyimlerdir. (ç.n.)

[11] Fransız kara ordusuna subay yetiştiren okul. 1803'te Napoléon tarafından kuruldu. (ç.n.)

[12] Antoine Jean Gros (1771-1835), Fransız ressam. (ç.n.)

[13] Balzac'ın La Bourse adlı romanının ressam kahramanı Hippolite Schinner. (ç.n.)

[14] Napoléon'un Elbe Adası'ndan dönüp Paris'e geldiği gün. Bu tarihten ikinci kez tahttan feragat edişine kadar

süren son saltanat dönemi yüz gün sürmüştür. Bu dönem Yüz Gün adıyla anılır. (ç.n.)

[15] Sığınma Alanı (Le Champ-d'Asile)1817'de General Charles François-Antoine tarafından Meksika Körfezi kıyılarında Bonapartçı ve liberal Fransız sığınmacılar için kuruldu, liberal gazeteler bu sığınmacılar için para toplama kampanyaları düzenledi. (ç.n.)

[16] François Gérard (1770-1837), Fransız ressam. Balzac'ın dostuydu. (ç.n.)

[17] Çok kurnaz, becerikli, hileci bir kimsenin çevirdiği dolabı belirten bir deyim. (ç.n.)

[18] Genellikle iki kişi arasında 32 kâğıtla oynanan bir kâğıt oyunu. (ç.n.)

[19] 1802-1803 yıllarında kurulmuş olan bu köprüden parayla geçiliyordu; ancak buradan geçen savaş malullerine her geçişte bir metelik ödeniyordu. Bu hak 1843'te kaldırıldı. (ç.n.)

[20] O dönemde dükkânları, tiyatroları, oyun salonları, kahvehaneleri ile ünlü Palais-Royal'deki özellikle tütün içilen bir kahvehanenin adı. (ç.n.)

[21] Fransa'da Restorasyon döneminde uzlaşma bilmez Ancien Régime yanlılarına verilen ad. (ç.n.)

[22]Marius-Auguste Vestris Allard (1760-1842). Paris Operası'nın 1780'den 1818'e kadar baş dansçısıydı. (ç.n.)

[23] Paris tiyatrolarından. 1821'de kuruldu, ancak iki yıl sonra 1823'te kapandı. (ç.n.)

[24] Soylu olmayan bir kadınla bir prens, ya da bir prensesle soylu olmayan bir erkek arasındaki denk olmayan evlilik söz konusu. Bu tür evlilikte unvan ve miras hakkı yoktur. (ç.n.)

[25] Paris'te küçük bir restoranın adı. (ç.n.)

[26] Liberal muhalefetin başında olan kişiler. (ç.n.)

[27] Fransız edebiyatçı ve oyun yazarı (1803-1866). Dostu olan Balzac üzerine de bir anı kitabı yazdı. (ç.n.)

[28] 52 kâğıtla oynanan ve rulet oyununa benzeyen bir oyun. (ç.n.)

[29] Çekiliş her beş günde bir yapılıyordu. (ç.n.)

[30] Fransız oyun yazarı Benjamin Antier (1787-1870) ve arkadaşlarının yazdıkları l'Auberge des Adrets ve Robert-Macaire adlı oyunların kahramanı. Haydut, çıkarcı, dolandırıcı, alaycı bir tip. (ç.n.)

[31] İtalyan yazar Boiardo'nun (1441-1494), palavralarıyla ünlü kişisi. (ç.n.)

[32] Kaynatılmış şekerli su ve rom ya da likör karıştırılmış bir içki. (ç.n.)

[33] Palais-Royal'in içinde devrim döneminde açılmış olan ünlü kahvehane. (ç.n.)

[34] Midi Hastanesi. Eski bir Kapüsen tarikatı mensupları manastırında bulunduğu için Les Capucins adıyla da anılıyordu; burada cinsel ilişkiyle bulaşan hastalıklar tedavi ediliyordu. (ç.n.)

[35] Paris'te Chaillot Sokağı'nda bulunan yaşlılar yurdu. (ç.n.)

[36] Roma İmparatoru Marcus Aurelius Probus (232-282). (ç.n.)

[37] Fransa Kralı Philippe Auguste'ün vakanüvisi. Ölümü 1207 (ç.n.)

[38] Kelt papazlarının dini. (ç.n.)

[39] Ortaçağda İtalya'da paralı, kiralık askerlere verilen ad. (ç.n.)

[40] Mahzenlerde içkileri kontrol eden vergi memurlarına verilen ad. (ç.n.)

[41] Fransız tarihçi ve şair (1165'e doğru-1226). Kral Philippe Auguste'ün vakanüvisi. (ç.n.)

[42] Fransa'da Haziran-Mayıs 1353'te köylülerin soylulara karşı ayaklanmasına verilen ad. (ç.n.)

[43] Zoraki Irmak (ç.n.)

[44] Royer ve Barbier'nin yazdığı, 1830'da yayımlanmış, on altıncı yüzyılda bir gençlik çetesinin yaptıklarını anlatan bir romana gönderme. (ç.n.)

[45] İmparator Augustus'un başkente kattığı bir halk mahallesi olan Trastevere'ye gönderme. (ç.n.)

[46] Amerikalı yazar Fenimore Cooper'ın (1789-1851) Çayır ve Mohikanların Sonuncusu adlı romanlarının kahramanı Demir Çorap'a gönderme. (ç.n.)

[47] Walter Scott'ın The Fair Maid of Perth adlı romanına gönderme. (ç.n.)

[48] Napoléon'un Elbe Adası'ndan dönüp (20 Mart 1815) Paris'e gelişinden ikinci kez tahttan feragat edişine (22 Haziran) kadar süren son saltanat dönemine verilen ad. (ç.n.)

[49] Krala bağlı askeri birliklerin, özellikle soylulardan oluşan bir bölümüne verilen ad. (ç.n.)

[50] 1814'te Fransa'ya sığınıp burada büyük sükse yapan, jimnastik okulları açan İspanyol subayı Don Francisco Amoros y Ondeano'ya gönderme. (ç.n.)

[51] Fransız yazar Rabelais'nin (1494-1553) ünlü roman kahramanlarından. (ç.n.)

[52] Ortaçağda Paris'te dilencilerin, körlerin, sakatların, kanun kaçaklarının yaşadıkları mahalleye verilen ad. (ç.n.)

[53] Fransız yazar Lesage'ın (1668-1747) Gil Blas de Santillane'ın Serüvenleri adlı romanında Gil Blas'yı yakalayan hırsız çetesinin kadın aşçısının adı. (ç.n.)

[54] Fransız oyun yazarı Molière'in kahramanlarına gönderme. (ç.n.)

[55] André-Charles Boulle (1642-1732). Ünlü Fransız dekoratör ve ince marangoz. (ç.n.)

[56] Bourbon dükü, yaşlı Condé prensi öldüğünde mirasına metresi Sophie Dawes açgözlülükle sahip çıkmak istemişti. (ç.n.)

[57] Dönemin ünlü aşçıbaşısı Marie-Antoine Carême'e (1784-1833) gönderme. (ç.n.)

[58] Anka gibi bir masal kuşu. (ç.n.)

[59] Balzac, İngiliz oyun yazarı Otway'in (1652-1685) ünlü yapıtı Kurtarılmış Venedik'te yaşlı Senatör Antonio ile genç metresi arasında geçen bir sahneye gönderme yapıyor. (ç.n.)

[60] Ünlü tiyatro oyuncusu (1787-1867). Napoléon'un metresi olduğu söylenir. (ç.n.)

[61] Fransız oyun yazarı Racine'in (1639-1699) Britannicus adlı oyununa gönderme. (ç.n.)

[62] İngiliz şair Byron'ın (1788-1824) The Corsair adlı yapıtında Medora melankolik aşkı, Gulnare ise çılgın aşkı simgeliyor. (ç.n.)

[63] Fransız oyun yazarı Jean-François Collin d'Harleville'in (1755-1806) Le Vieux célibataire adlı komedisinin

kahramanı hırçın hizmetçi kadın. (ç.n.)

[64] Balzac bu konuda not defterine şunları yazmış: "Kırmızı eşek kadar kötü deyimi, İran'da bir dişi eşekle bir yabaneşeğinden doğan bir eşeğin kırmızıya boyanmasından kaynaklanıyor. Bu eşekler atlar kadar hızlı gider, ama kötüdür." (ç.n.)

[65] Matta'ya göre İncil, 20/21. (ç.n.)

[66] Antik mimaride kadın heykeli biçiminde sütun. (ç.n.)

[67] Ünlü İsviçreli saatçi (1747-1823). Birçok icadı vardır. (ç.n.)

[68] Francesco Albani (1578-1660). İtalyan ressam. (ç.n.)

[69] Pietro Vannucci Perugino (1495/1450-1523). İtalyan ressam. (ç.n.)

[70] Fransız oyun yazarı Molière'in sırasıyla Şaşkın ve Scapin'in Dolapları adlı komedilerindeki kurnaz uşaklar Mascarille ve Scapin'e gönderme. (ç.n.)

[71] Yaylı, dört tekerlekli, üstü açık, arkasında bir körüğü bulunan bir at arabası. (ç.n.)

[72] La Fontaine'in "Koca, Karı ve Hırsız" adlı masalına gönderme. (ç.n.)

[73] Frédérick Lemaître: Fransız tiyatro oyuncusu (1800-1876). Söz konusu oyunun ortak yazarları: Victor Henri Joseph Brahain Ducange (1783-1833), Dinaux takma adıyla Jacques Félix Beudin (1796-1880) ve Prosper Parfait Goubaux (1795-1859). (ç.n.)

[74] Restorasyon döneminde monarşiyi devirmek istemekle suçlanıp 1822'de idam edilen dört asker. (ç.n.)

[75] söğütlere doğru kaçan! Latin şairi Vergilius'un Bucolicalar adlı şiir kitabından alıntı (III, 65). (ç.n.)

[76] "Ne âlâ" anlamında Latince deyim. (ç.n.)

[77] Napoléon Sainte-Hélène Adası'nda iken kendisine bekçilik eden İngiliz subayı. İmparatora işkence yaptığı söylenir. (ç.n.)

[78] Shakespeare'in III. Richard adlı oyununun I. perde, 2. sahnesine gönderme. (ç.n.)

[79] XII. Louis 54 yaşında ikinci evliliğini genç Marie d'Angleterre ile yaptı ve bu evlilikten birkaç ay sonra öldü. (ç.n.)

[80] X. Charles'ın büyük oğlu, Angoulême dükü. (ç.n.)

[81] Fransa'da o zamanlar bir kimsenin soyluluk unvanı alarak, bu unvanla birlikte ailenin büyük oğluna devrettiği, başkasına satılamayan mülke verilen ad. (ç.n.)

[82] Berry düşesi, Caroline de Naples (1789-1870) (ç.n.)

[83] Dokunaklı, sert konuşmaları ile ünlü milletvekili, Chauvelin markisi (1766-1832). (ç.n.)

[84] Mütevazı bir çevreden olmasına karşın, kendisinin yüksek sosyeteye ait olduğuna inandırmak isteyen bir kadın söz konusu. Balzac döneminde bir adın önüne bu anlamda "saint" getirilmesi âdetti. (ç.n.)

[85] N.T. Charlet (1792-1845). Fransız litografyacı. Çöpçü resimleriyle de ünlüdür. (ç.n.)

[86] Fransız yazar Victor Hugo'nun (1802-1885) Les Orientales adlı şiir kitabının Les Fantômes adlı bölümünden bir dize. (ç.n.)

[87] Kutsal Kitap'a göre, Davut'un sapanla taş atıp gözünden vurarak yendiği dev Calut efsanesine gönderme. (ç.n.)

[88] 1830 Devrimi'ne yol açan, Kral X. Charles'ın 26 Temmuz 1830 tarihinde ilan ettiği dört kararname. (ç.n.)

[89] 1830'da Kral X. Charles'ın yazlık kraliyet konutu olarak kullandığı Saint-Cloud Şatosu. (ç.n.)

[90] Fransız mareşali Joachim Murat (1767-1815) (ç.n.)

[91] Hesaplı dostlukların iyi olacağını anlatan bir Fransız atasözünün değiştirilmiş şekli. (ç.n.)